

**TOPLUMSAL DEĞİŞME ODAKLI
FİLM: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ve BELGESELLER**

Doktora Tezi

Burçin ÜNAL

Eskişehir 2022

**TOPLUMSAL DEĞİŞME ODAKLI
FİLM: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ve BELGESELLER**

Burçin ÜNAL

DOKTORA TEZİ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. E. Nezh ORHON

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Burçin ÜNAL'ın "Toplumsal Değişme Odaklı Film: Sürdürülebilir Kalkınma ve Belgeseller" başlıklı tezi 02/03/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Sinema ve Televizyon Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı):	Prof. Dr. E. Nezih ORHON	
Üye:	Prof. Dr. İncilay CANGÖZ	
Üye:	Doç. Dr. E. Gizem UĞURLU	
Üye:	Doç. Dr. Gülin TEREK ÜNAL	
Üye:	Dr. Öğretim Üyesi M. Ertan DOĞAN	

Enstitü Müdürü

ÖZET

TOPLUMSAL DEĞİŞME ODAKLI

FİLM: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ve BELGESELLER

Burçin ÜNAL

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2022

Danışman: Prof. Dr. E. Nezih ORHON

Bu araştırma, kalkınmaya ilişkin toplumsal gerçekliği üretmenin bir aracı olarak belgesel filmlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisini açıklamayı ve savunuculuk açısından belgesel filmlerin sahip oldukları içerik ve yaklaşım özellikleri arasındaki bağı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temelini, kitle iletişim çalışmalarında toplumsal gerçekliğin inşası ve kalkınma iletişimi yaklaşımlarına ek olarak sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde belgesel filmlerin kalkınma iletişimi için sunduğu olanaklar oluşturmaktadır.

Araştırma, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına bağlı olarak, Türkiye’de üretilmiş olan belgesel filmlerin kalkınma olgusuna ilişkin ne tür önermelere sahip olduklarını, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı ve belgesel filmler arasında hangi boyutlarda ilişki kurulabildiğini ve belgesel filmlerin farkındalık adına nasıl katkı sağladıklarını ortaya çıkarmak amacıyla, nitel ağırlıklı gömülü karma yöntem çalışması olarak desenlenmiştir. Araştırma sorularını yanıtlayabilmek için araştırmacı tarafından uygulanan doküman analizine ek olarak, yönetmenler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler ve izleyiciler ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilerek elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, belgesel filmlerin görünürlük sağlama ve farkındalık yaratma işlevleri sebebiyle, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin birbirinden bağımsız görünen alanlar arasında bağ kurmayı kolaylaştırdıkları, söz konusu alanlar için değişime olan ihtiyacın dile getirilmesi ve bu alanlara dair toplumsal gerçeklik inşasına katkı sağlanması konusunda elverişli oldukları ortaya konmuştur. Ayrıca, katılımcılık ve savunuculuk açısından taşıdıkları olanaklar doğrultusunda kalkınmaya ilişkin problemli alanlara dair çözüm üretilmesi ve farkındalık kazandırılması açısından da belgesel filmlerin katkı sağlayıcı nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Belgesel, Kalkınma iletişimi, Toplumsal değişme, Kalkınma, Savunuculuk

ABSTRACT

FILMS for SOCIAL CHANGE: SUSTAINABLE DEVELOPMENT and DOCUMENTARIES

Burçin ÜNAL

Department of Cinema and Television

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, March 2022

Supervisor: Prof. Dr. E. Nezih ORHON

This research aims to explain the relationship of documentary films with Sustainable Development Goals as a means of producing social reality related to development; also to reveal the link between the content and approach features of documentary films in terms of advocacy. The theoretical basis of the research includes the construction of social reality and communication for development approaches, as well as the possibilities offered by documentary films for communication for development within the framework of sustainable development.

The research is designed as an embedded mixed-method study in order to reveal; what kind of suggestions do the documentary films produced in Turkey have regarding the concept of sustainable development, what kind of relations can be established between the 17 Sustainable Development Goals and documentary films, and how documentary films can contribute to awareness for sustainable development issues.

According to the results of this research, it was observed that documentaries, owing to their functions of providing visibility and raising awareness, facilitate the establishment of links between seemingly independent fields of sustainable development. Also, the research proved that documentaries are suitable tools for expressing the need for change for the problematic areas of development and contributing to the construction of social reality regarding these areas. In addition to these results, it has been concluded that documentary films can contribute to producing solutions and raising awareness about problematic areas of sustainable development, in line with the opportunities they have in terms of participation and advocacy.

**Keywords: Documentary, Communication for development, Social change,
Development, Advocacy**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Burçin ÜNAL

ÖNSÖZ

Toplumsal değişme odaklı belgesel filmlerin, kalkınma iletişimi adına bir enstrüman olarak değerlendirilmesini ele alan bu çalışma toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, araştırmaya ilişkin problem, amaç, önem, sınırlılıklar ve tanımları içermektedir. İkinci bölümde, konuya ilişkin alanyazın sunulmakta, üçüncü bölümde ise araştırmanın yöntemi açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde, araştırmanın bulgu ve yorumlarının verilmesinin ardından çalışmanın son bölümü olarak beşinci bölüm, sonuçlar ve önerileri içermektedir.

Bu çalışmanın fikir aşamasından itibaren tüm süreçlerinde verdiği destek ile kişisel ve akademik anlamda gelişmeye katkı sağlayan, asla pes etmeme izin vermeyen,engin bilgi ve derin tecrübeleri ile beni aydınlatarak tüm olumsuzlukların üstesinden gelmemi sağlayan danışmanım Prof. Dr. E. Nezih ORHON'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez İzleme Toplantılarında değerli görüşleri ile çalışmanın ilerlemesi için verdikleri dönütler, öneriler ve emekleri için Prof. Dr. İncilay CANGÖZ ve Doç. Dr. E. Gizem UĞURLU'ya, çalışmanın son halini almasında önemli katkı sağlayan BM İletişim Direktörü Faik UYANIK'a ve çalışma sürecinde ihtiyaç duyduğum anda sorduğum tüm sorulara itina ile cevap veren, yol gösteren ve yanımda olduklarını hissettiren çok değerli Dr. Öğretim Üyesi M. Ertan DOĞAN ve Dr. Öğretim Üyesi Tülay GÖRÜ DOĞAN ve Dr. Öğretim Üyesi Gaye TOPA ÇİFTÇİ'ye yürekten teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmamda katılımcı olmayı kabul ederek tezim için gerekli veriyi sağladıkları için tüm katılımcılarıma teşekkür ederim.

Tez sürecim boyunca, manevi desteğini hep hissettiğim çok değerli arkadaşım Hatice ARSLAN'a, gösterdikleri ilgi, anlayış ve sağladıkları çeşitli yardımlar için başta Burak YILDIZ, İlay ŞAFAK ve Aysu ELÇİ olmak üzere tüm arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Son olarak sadece akademik kariyerim değil tüm hayatım boyunca beni desteklemekten vazgeçmeyen, varlıkları ile bana güç katan sevgili ablam Melike EKİZ ve annem Meral YAVUZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO/ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xv
I. GİRİŞ.....	2
1.2. Amaç	17
1.3. Önem	17
1.4. Varsayımlar	18
1.5. Sınırlılıklar	18
1.6. Tanımlar	19
II. ALANYAZIN	20
2.1. Gerçekliğin Toplumsal İnşası ve Aktarılmasında Filmlerin Rolü	20
2.1.1. <i>İletişim çalışmalarında gerçekliğin toplumsal inşasının temelleri</i>	20
2.1.1.1. Bilgi sosyolojisi ve gerçekliğin toplumsal inşası kuramı	21
2.1.1.1.1. Nesnelleşme	23
2.1.1.1.2. Dışsallaşma.....	25
2.1.1.1.3. İçselleşme	26
2.1.1.2. Chicago Okulu ve sembolik etkileşimcilik.....	28
2.1.1.3. Sosyal bilişsel öğrenme kuramı	31
2.1.2. <i>Gerçekliğin toplumsal inşası ve kitle iletişim çalışmaları</i>	33
2.1.2.1. İki aşamalı akış modeli	34
2.1.2.2. Kültürel Göstergeler Projesi ve ekme kuramı	36
2.1.2.3. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı	38
2.1.2.4. Gündem belirleme.....	40
2.1.2.5. Medya bağımlılığı kuramı.....	42
2.1.2.6. Çerçeveleme.....	46
2.1.2.7. Aracılanmış sembolik etkileşim (mediation) ve medyatikleşme (mediatization)	49

2.1.3. Sinema ve gerçeklik inşası	54
2.1.3.1. Belgesel filmler ve gerçeklik inşası	57
2.1.4. Belgesel filmlerin gerçeklik inşası bağlamında işlev ve özellikleri.....	62
2.2. Kalkınma için İletişim	64
2.2.1. Toplumsal değişme ve kalkınma	64
2.2.1.1. Toplumsal değişme	64
2.2.1.2. Kalkınma	67
2.2.1.2.1. Modernleşme kuramı.....	68
2.2.1.2.2. Bağımlılık kuramı	68
2.2.1.2.3. Dünya sistemleri kuramı	69
2.2.1.2.4. 1980'ler ve sonrası kalkınma anlayışlarında dönüşüm	70
Sürdürülebilir kalkınma	72
Birleşmiş Milletler 2030 Kalkınma Gündemi ve Sürdürülebilir	
Kalkınma Amaçları	75
SKA 1: Yoksulluğa Son:	77
SKA 2: Açlığa Son:	77
SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam.....	78
SKA 4: Nitelikli Eğitim	78
SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	79
SKA 6: Temiz Su ve Sanitasyon	79
SKA 7: Erişilebilir Temiz Enerji.....	79
SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	80
SKA 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı.....	80
SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması.....	80
SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	81
SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim	81
SKA 13. İklim Eylemi.....	81
SKA 14: Sudaki Yaşam.....	82
SKA 15: Karadaki Yaşam	82
SKA 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	82
SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar.....	82
5P-Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı.....	83
2.2.3. Kalkınma İletişimi	84

2.2.3.1. Sosyal pazarlama teorisi.....	85
2.2.3.2. Eğitilence.....	86
2.2.3.3. Yeniliklerin yayılması.....	86
2.2.3.4. Bilgi açığı	88
2.2.3.5. Sürdürülebilir kalkınma için iletişim.....	89
2.3. Kalkınma ve Değişim İçin Filmler	98
2.3.1. Belgeselin ilk yılları.....	100
2.3.2. Cinema Verite ve Doğrudan Sinema	101
2.3.3. 1990'lar ve savunuculuk	103
2.3.4. Sürdürülebilir kalkınma ve filmler	105
2.3.4.1. Görünürlük sağlama.....	105
2.3.4.2. Farkındalık.....	106
2.3.4.3. İkna etme	108
2.3.4.4. Savunuculuk.....	111
2.3.4.5. Etkileşim ve harekete geçirme	113
2.3.4.6. Güçlenme ve topluluk inşa etme:	116
2.3.4.7. Hizalama (Alignmnet)	117
2.3.4.8. Cesaretlendirme/teşvik etme.....	118
2.3.4.9. Toplumsal gerçeklik inşası.....	118
III. YÖNTEM	122
3.1. Araştırma Modeli.....	122
3.2. Evren ve Örneklem	123
3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı	127
3.3.1. Doküman incelemesi	128
3.3.2. Odak grup görüşmesi.....	131
3.3.2.1. Sorunu tanımlama	131
3.3.2.2. Katılımcıların seçilmesi	132
3.3.2.3. Grupların sayısının belirlenmesi	133
3.3.2.4. Çalışma sürecinin tasarlanması.....	133
3.3.2.5. Odak grup materyallerinin hazırlanması.....	134
3.3.2.6. Oturumların yürütülmesi.....	134
3.3.2.7. Verinin analiz edilmesi ve raporun oluşturulması.....	134
3.3.3. Yarı yapılandırılmış bireysel görüşme	134

3.4. Veri Analizi.....	136
IV. BULGULAR VE YORUM	138
4.1. Filmlerin Tematik Analizlerine İlişkin Bulgular	138
4.1.1. <i>Umut Sınırların Ötesinde</i>	139
4.1.2. <i>Rastgele Orsa</i>	143
4.1.3. <i>7 Kibele</i>	145
4.1.4. <i>İstanbul'da Bisiklet</i>	149
4.1.5. <i>Toplayıcılar Bingöl</i>	151
4.1.6. <i>Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne?</i>	154
4.1.7. <i>Filmlerin tematik analizinden elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar ....</i>	157
4.2. Odak Grup Görüşmelerine İlişkin Bulgular	158
4.2.1 <i>Umut Sınırların Ötesinde</i>	158
4.2.1.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular	160
4.2.1.1.1. SKA 1: Yoksulluğa Son	160
4.2.1.1.2. SKA 2: Açlığa Son	161
4.2.1.1.3. SKA 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	162
4.2.1.1.4. SKA 4: Nitelikli Eğitim	162
4.2.1.1.5. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	163
4.2.1.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin Bulgular	163
4.2.1.2.1. SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	163
4.2.1.2.2. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	163
4.2.1.2.3. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	164
4.2.1.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘Barış’ temasına ilişkin bulgular	165
4.2.1.3.1. SKA 16: Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar	165
4.2.1.4. 5P Kategorisinde yer alan ‘Ortaklıklar’ temasına ilişkin bulgular	166
4.2.1.4.1 SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar	166
4.2.1.5. <i>Umut Sınırların Ötesinde/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar</i>	167
4.2.2. <i>Rastgele Orsa</i>	168
4.2.2.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘Gezegen’ temasına ilişkin bulgular.....	170
4.2.2.1.1. SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim.....	170
4.2.2.1.2. SKA 13: İklim Eylemi.....	171

4.2.2.1.3. SKA 14: Sudaki Yaşam	171
4.2.2.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular	173
4.2.2.2.1. SKA 8: İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme	173
4.2.2.2.2. SKA 9: Sanayi Yenilikçilik Altyapı	174
4.2.2.2.3. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	174
4.2.2.2.4. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	175
4.2.2.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular	175
4.2.2.3.1. SKA 1: Yoksulluğa Son	175
4.2.2.3.2. SKA 2: Açlığa Son	176
4.2.2.4. Rastgele Orsa/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar	176
4.2.3. 7 Kibele.....	178
4.2.3.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular	179
4.2.3.1.1. SKA 1: Yoksulluğa Son	179
4.2.3.1.2. SKA 2: Açlığa Son	180
4.2.3.1.3. SKA 4: Nitelikli Eğitim	181
4.2.3.1.4. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	181
4.2.3.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular	183
4.2.3.2.1. SKA 8: İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme	183
4.2.3.2.2. SKA 9: Sanayi- Yenilikçilik- Altyapı.....	184
4.2.3.2.3. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	185
4.2.3.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘Barış’ temasına ilişkin bulgular	186
4.2.3.3.1. SKA 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	186
4.2.3.4. 7 Kibele/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar .	186
4.2.4. İstanbul’da Bisiklet.....	188
4.2.4.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular	189
4.2.4.1.1. SKA 7: Erişilebilir Temiz Enerji	189
4.2.4.1.2. SKA 8: İnsana Yakınsır İş	190
4.2.4.1.3. SKA 9: Sanayi Yenilikçilik Altyapı	190
4.2.4.1.4. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	191
4.2.4.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Gezegen’ temasına ilişkin bulgular.....	192
4.2.4.2.2. SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim.....	193
4.2.4.2.1. SKA 13: İklim Eylemi.....	193

4.2.4.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular	194
4.2.4.3.1. SKA 4: Nitelikli Eğitim	194
4.2.4.3.2. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	194
4.2.4.4. 5P Kategorisinde yer alan ‘Barış’ temasına ilişkin bulgular	194
4.2.4.4.5. SKA 16: Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar	195
4.2.4.5. İstanbul’da Bisiklet/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar	195
4.2.5. Toplayıcılar Bingöl.....	196
4.2.5.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘Gezegen’ temasına ilişkin bulgular.....	198
4.2.5.1.1. SKA 15: Karadaki Yaşam	198
4.2.5.1.2. SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim.....	199
4.2.5.1.3. SKA 13: İklim Eylemi.....	200
4.2.5.1.4. SKA 6: Temiz Su ve Sanitasyon.....	201
4.2.5.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular	201
4.2.5.2.1. SKA 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji	201
4.2.5.2.2. SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	202
4.2.5.2.3. SKA 9: Sanayi Yenilikçilik Altyapı	202
4.2.5.2.4. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	203
4.2.5.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular	203
4.2.5.3.1. SKA 4 – Nitelikli Eğitim	204
4.2.5.3.2. SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam	204
4.2.5.3.2. SKA 1: Yoksulluğa Son	205
4.2.5.3.3. SKA 2: Açlığa Son	205
4.2.5.3.4. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	205
4.2.5.4. Toplayıcılar Bingöl/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar	206
4.2.6. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne?	207
4.2.6.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular	208
4.2.6.1.1. SKA 8: İnsana Yakışır İş	209
4.2.6.1.2. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	209
4.2.6.1.3. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	210
4.2.6.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular	211
4.2.6.2.1. SKA 1: Yoksulluğa Son	211

4.2.6.2.2. SKA 2: Açlığa Son.....	212
4.2.6.2.3. SKA 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	213
4.2.6.2.4. SKA 4: Nitelikli Eğitim	213
4.2.6.2.5. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	214
4.2.6.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘Barış’ temasına ilişkin bulgular	214
4.2.6.3.1. SKA 16: Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar	214
4.2.6.4. 5P Kategorisinde yer alan ‘Ortaklıklar’ temasına ilişkin bulgular	215
4.2.6.4.1. SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar	215
4.2.6.5. Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne?/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar	216
4.2.7. Odak grup görüşmelerinin analizinden elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar	217
4.3. Yönetmenlerle Yapılan Görüşmelere İlişkin Bulgular	217
4.3.1. Umut Sınırların Ötesinde- Gökhan BÖLÜKBAŞI	218
4.3.2. Rastgele Orsa – Hüseyin BULUT	218
4.3.3. 7 Kibele- Osman TEKEOĞLU	220
4.3.4. İstanbul’da Bisiklet- Serkan SEMİZ	220
4.3.5. Toplayıcılar Bingöl- Roni Aran ADIBELLİ	221
4.3.6. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? - Rena LUSİN BİTMEZ	223
4.3.7. Yönetmen görüşmelerinin analizinden elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar	226
V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	227
KAYNAKÇA	241
EKLER LİSTESİ	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLO/ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 1. 1. Binyıl Kalkınma Hedefleri (Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2020)	13
Tablo 1. 2. Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı ve Amaçların Dağılımı	15
Tablo 2. 1. Lütü Sunar'a Göre Toplumsal Değişmenin Ana Unsurları	66
Tablo 2. 2. Binyıl Kalkınma Hedefleri (Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2020)	75
Tablo 2. 3. Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı ve Amaçların Dağılımı	84
Tablo 3. 1. 2019-2021 Yılları Arasında Gösterim İzni Almış Olan Belgesel Filmler .	124
Tablo 3. 2. (Devam) 2019-2021 Yılları Arasında Gösterim İzni Almış Olan Belgesel Filmler.....	125
Tablo 3. 3. Birinci Düzey Analiz Örnekleminde Yer Alan Filmler.....	126
Tablo 3. 4. İkinci ve Üçüncü Düzey Analiz Örnekleminde Yer Alan Filmler	127
Tablo 3. 5. Çalışmanın Alt Amaçlarına Göre Veri Toplama Araçları	128
Tablo 3. 6. Araştırmacı İçin Film İzleme Kılavuzu	130
Tablo 3. 7: Odak Grup Soru Kılavuzu	132
Tablo 3. 8. Odak Grup ve Katılımcılara İlişkin Tablo	133
Tablo 3. 9: Yarı Yapılandırılmış Bireysel Görüşme Soruları Kılavuzu	135
Tablo 4. 1: Araştırma Evreni- Kodlama (17 SKA ve 5P).....	138
Tablo 4. 2. Araştırmacının Doküman İncelemesine Göre Filmlerde Yer Alan SKA ve 5P Maddeleri.....	158
Tablo 4. 3: Odak Grup Görüşmelerinin Analizi Sonucunda Filmlerde SKA ve 5P Maddeleri	217
Tablo 4. 4: Yönetmen Görüşmelerine göre Tüm Filmlerde Yer alan SKA ve 5P Maddeleri	226
Tablo 5. 1. Filmler ile SKA ve 5P Arasındaki İlişkiler (Var/Yok)	227
Tablo 5. 1. (Devamı) Filmler ile SKA ve 5P Arasındaki İlişkiler (Var/Yok)	228

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1. Etkinin Boyutları (Barett & Leddy, 2008, s. 15).....	113
Şekil 2. 2. Belgesellerin Gerçeklik İnşası Bağlamında Kalkınma ile İlişkisi.....	121
Şekil 3. 1. Araştırmanın Temel Aşamaları	123
Şekil 3. 2. Çeşitleme İlkesine Göre Çalışmanın Veri Kaynakları ve Araçları	128
Şekil 4. 1. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Umut Sınırların Ötesinde Filminde SKA'lar.....	139
Şekil 4. 2. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Rastgele Orsa Filminde SKA'lar....	144
Şekil 4. 3. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre 7 Kibele Filminde SKA'lar	146
Şekil 4. 4. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre İstanbul'da Bisiklet Filminde SKA'lar	149
Şekil 4. 5. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Toplayıcılar Bingöl Filminde SKA'lar	151
Şekil 4. 6. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? Filminde SKA'lar	154
Şekil 4. 7. Umut Sınırların Ötesinde Filminde 5P İçerikleri	159
Şekil 4. 8. Umut Sınırların Ötesinde/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri.....	159
Şekil 4. 9. Umut Sınırların Ötesinde/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri.....	159
Şekil 4. 10. Umut Sınırların Ötesinde- Olumlu ve Olumsuz Görüşler.....	167
Şekil 4. 11: Umut Sınırların Ötesinde Filmi- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar.....	168
Şekil 4. 12. Rastgele Orsa Filminde 5P İçerikleri	169
Şekil 4. 13. Rastgele Orsa/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri.....	169
Şekil 4. 14. Rastgele Orsa/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri.....	169
Şekil 4. 15. Rastgele Orsa-Olumlu ve Olumsuz Görüşler.....	177
Şekil 4. 16: Rastgele Orsa Filmi- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar	177
Şekil 4. 17. 7 Kibele Filminde 5P İçerikleri	178
Şekil 4. 18. 7 Kibele/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri.....	178
Şekil 4. 19. 7 Kibele/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri.....	179
Şekil 4. 20. 7 Kibele- Olumlu ve Olumsuz Görüşler.....	187
Şekil 4. 21. 7 Kibele- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar.....	188

Şekil 4. 22. İstanbul'da Bisiklet Filminde 5P İçerikleri.....	188
Şekil 4. 23. İstanbul'da Bisiklet/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri	189
Şekil 4. 24. İstanbul'da Bisiklet/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri	189
Şekil 4. 25. İstanbul'da Bisiklet- Olumlu ve Olumsuz Görüşler	195
Şekil 4. 26: İstanbul'da Bisiklet- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar	196
Şekil 4. 27. Toplayıcılar Bingöl Filminde 5P İçerikleri	196
Şekil 4. 28. Toplayıcılar Bingöl/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri.....	197
Şekil 4. 29. Toplayıcılar Bingöl/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri.....	197
Şekil 4. 30. Toplayıcılar Bingöl- Olumlu ve Olumsuz Görüşler.....	206
Şekil 4. 31: Toplayıcılar Bingöl Filmi- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar.....	207
Şekil 4. 32. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? Filminde 5P İçerikleri	207
Şekil 4. 33. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? / Odak Grup 1 / SKA İçerikleri	208
Şekil 4. 34. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? / Odak Grup 2 / SKA İçerikleri	208
Şekil 4. 35. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? - Olumlu ve Olumsuz Görüşler	216
Şekil 4. 36. Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne? Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar.....	216
Şekil 4. 37. Rastgele Orsa Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri.....	218
Şekil 4. 38. İstanbul'da Bisiklet Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri	220
Şekil 4. 39. Toplayıcılar Bingöl Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri.....	222
Şekil 4. 40. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri.....	223
Şekil 5. 1. Filmlerle İlgili Tartışmalarda 5P Maddeleri.....	230
Şekil 5. 2: Filmlerin Tartışılması Yoluyla SKA'lar ile Kurulan Bağlantılar	233
Şekil 5. 3: Filmlerde Görünür SKA ve 5P ile Bağlantıları.....	234

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BM	: Birleşmiş Milletler
C4D	: Kalkınma iletişimi (Communication for development)
GSMH	: Gayrisafi millî hasıla
ICT	: Information and Communication Technologies
MDG	: Binyıl Kalkınma Hedefleri
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development
OINB	: Organizational, institutional, and network-based inequality
SDG	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
5P	: Kalkınmanın 5 Dayanağı

TOPLUMSAL DEĞİŞME ODAKLI

FİLM: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ve BELGESELLER

I. GİRİŞ

Sanat eserleri, belirli bir tarihi anda, üretildiği toplumun içindeki insan-insan ve insan-çevre etkileşiminin bir ürünü olarak doğmaktadır. Bu doğrultuda, sanata dair düşüncelerde eserleri hayatın bir yansıması olarak konumlandırma anlayışı oldukça yerleşik bir nitelik kazanmış, eserlerin toplum ve gerçeklikle kurdukları bağlar edebiyat, resim, sinema gibi sanatın farklı dallarında farklı akım ve kuramları şekillendirmiştir. Sanat eserleri ister dışsal gerçeklerden ister öznel gerçekliklerden yola çıksın, insanların bu gerçeklikleri anlamasına, kendileri için daha dayanılabilir hale getirmesine ve bu gerçeklikleri insanlığa layık kılma kararlılığını arttırmasına katkı sağlayarak toplum adına çalışmaktadır (Fischer, 1995, s. 46-47). Dolayısıyla sanatın asıl önem ve değeri “doğa ve topluma öykünmenin ötesinde, doğal ve toplumsal gerçekleri ifade ederek, insanların bu gerçekleri daha iyi anlaması, değiştirmeye çalışması ve böylece kendi varlığını anlayarak özgürlüğünü gerçekleştirmesidir (Armağan, 1992, s. 51)”. Bu noktada sanat eserinin izleyicisine önerdiği, aktarmayı amaçladığı gerçeklik önem kazanmaktadır.

Sanat üzerine üretilen düşüncelerde gerçeklikle bağ kurmak en temel yaklaşımlardan biri olarak bilinmektedir. Berna Moran (2014, s. 17) eserlerin, gerçekle bağlantısını kurma ve onu bir aynaya benzetme yaklaşımının ‘Sanat nedir?’ sorusunun ilk cevabı olduğunu belirtir. Yansıtma kuramı temelli yaklaşımlarda ortak nokta eserin dış dünyayla bağlantısı olmakla birlikte, bu yaklaşımlar gerçekçilik ve toplumsal gerçekçilik gibi adlarla, zaman içinde eserin oluşturulduğu ortam ve yansıttığı gerçekliğin farklı değerlendirmeleri ile çeşitlenmektedir (Moran, 2014, s. 77).

Sanat dalları arasında sinemanın, gerçeklikle ilişkisi ele alındığında ayrıcalıklı bir konumda yer aldığı yaygın kabul görmektedir. İmge yaratma ve hareketi yakalayabilme kabiliyeti, sinemaya diğer sanat dallarının sahip olamayacağı ölçüde gerçekliği ifade edebilme gücü sağlamaktadır (Tim & Dixon, 2002, s. 1-2). Sinemanın gerçekliği ifade edebilme gücünün etkisiyle, gerçekçilik akımı tıpkı diğer sanat dallarında olduğu gibi kısa bir süre içinde sinema alanında da benimsenmeye başlanmıştır. Dudley Andrew (2000, s. 117)’un ifade ettiği üzere, sinemaya dair kuramsal anlayışta ilk etapta biçimci yaklaşımlar hâkim olsa da gerçekçi yaklaşımlar çok gecikmeden yerini almış ve filmlerin, yaşamı yaşam gibi göstermesi gerekliliğini tartışmışlardır.

Sinemanın ortaya çıkışından günümüze kullanılagelen iki temel anlayış olan biçimci ve gerçekçi yaklaşımlar, filmleri üretirken ve değerlendirenken yaşamla kurdukları bağlar açısından birbirinden ayrılmaktadır. Biçimci yaklaşımla gerçekleştirilen çalışmalar genellikle sinemanın teknik özellikleri ile hikâye anlatımına odaklanırken kurgu, çekim ölçekleri, kamera hareketleri gibi unsurların hikâye anlatımındaki etkisini tartışmakta ve filmlerin dış dünya ile olan ilişkisini ikincilleştirerek biçimsel özelliklerini, görüntü ve sesin bu özellikler aracılığı ile ne şekilde manipüle edilerek eserin oluşturulduğu sorusunu çalışmanın merkezine konumlandırmaktadır. Gerçekçilik akımında ise eserin gerçek yaşamla bağlantısı anahtar önemdedir. Bu anlayışla üretilen eserlerde gerçekliğin sadece bir yönüyle değil tüm yönleri ile verilmesi, olayların nedensellik ilişkisi içerisinde aktarılması ve sosyal kanunlarla açıklanabilir olması, yazarın tarafsızlığı ve bunlara ek olarak eserlerde günlük sıradan yaşamın yansıtılması temel prensipler olarak öne çıkmaktadır (Moran, 2014, s. 39-40). Andrew (2000, s. 118-120) bunlara ek olarak gerçekçi film kuramının sanatın toplumsal işlevleri ile yakın bir ilişkisi olduğunu belirtmektedir. “Gerçekçi sinema, toplumsal durumun ve yaşantının günlük algılamalarına bir bilinç katmaktadır. Genellikle belgesel filmcilerinin miras aldığı kuramda hayat olduğu gibi aktarılmalıdır (Andrew, 2000, s. 118)”.

Gerçekçi kuram dahilinde değerlendirilen belgesel filmlerin, ‘hayatı olduğu gibi aktarma’ ve ‘filmlerde gündelik hayatın yansıtılması’ prensipleri göz önünde bulundurulduğunda, gerçeklik ve gündelik hayat arasında bir ilişki açığa çıkmaktadır. Gerçekliğin toplumsal inşası kuramı ise bu ilişkinin açıklanması için elverişli bir zemin sağlamaktadır. Bu kurama göre gerçeklik verili değildir ve toplumsal olarak inşa edilir. Gerçekliğin toplumsal inşasına ilişkin öncü çalışmaları yapan Peter Berger ve Thomas Luckman (2008, s. 32-33) gündelik yaşamın kendini, insanlara sübjektif olarak anlamlı gelen bir gerçeklik şeklinde sunduğunu; hayatlarını öznel ve anlamlı olarak idare eden insanlar tarafından ‘gerçeklik’ olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Gündelik gerçeklik, bu yolla insanların düşünce ve eylemlerini doğurmakta ve gerçeklik muhafaza edilmektedir (Berger & Luckman , 2008, s. 32). Dolayısıyla gündelik yaşam, çoklu gerçeklikler arasında *par excellence* (en üstün) gerçeklik olarak öne çıkmaktadır (Berger & Luckman , 2008, s. 34).

Gerçeklik, E. Doyle McCarthy (2002, s. 41-42)’nin de belirttiği üzere, toplumsal olarak inşa edilen, üretilen ve aktarılan bir niteliğe sahiptir. İnsanlar, kendi sosyo-kültürel ve psikolojik oluşumlarıyla bütünleşen insani bir çevreyi hep beraber üretirler ve inşa

ederler (Berger & Luckman , 2008, s. 13). Toplumsal ve üretken süreçlerin bir parçası olarak insanlar, gerçeklerin içinde yaşar ve kendilerini bu gerçeklikle uyumlayarak faaliyetlerde bulunurlar (McCarthy, 2002, s. 46).

Toplunun gerçekliği inşa etme sürecinde, bilgi ve bilginin dağılımı temel belirleyici olarak öne çıkmakta ve toplumsallaşmayı sağlamaktadır. “Toplumsallaşma, kurumsal ya da kurum temelli alt dünyaların içselleştirilmesidir. Kapsamı ve karakteri, iş bölümü ve buna eşlik eden toplumsal bilginin dağılımı tarafından belirlenir (Berger & Luckman , 2008, s. 202)”. İnşa edilen toplumsal gerçeklik, sembol ve anlamlardan oluşmakta, varlığı onu insanlara temsil eden araçlara dayanmaktadır (McCarthy, 2002, s. 42). Toplumsallaşma ve temsil araçları arasında kurulan bu ilişki sonucunda temsil araçları arasından özellikle kitle iletişim araçlarının, gerçekliğin toplumsal inşasında, bilgiyi geniş kitlelere yayabilme kapasitesi ile etki sağladığı kabul edilmektedir. Benzer şekilde McQuail (2010, s. 100) toplumsal insanın, ilk olarak toplum içindeki olay, kişi, değer ve fikirlerin belirli bir şekilde tanımlandığı veya yorumlandığı, sonrasında ise büyük ölçüde kitle iletişim araçları tarafından değer ve öncelik verildiği, daha büyük bir gerçeklik resminin inşasına yol açan süreçleri ifade ettiğini belirtmektedir.

Kitle iletişim araçlarının bir ürünü olarak belgesel filmler yukarıda belirtildiği üzere, sembol ve anlamları geniş kitlelere iletebilmelerinin yanı sıra kaynaklarını gerçekliğin en dolaysız olarak algılandığı gündelik hayattan alan sanatsal bir üretim biçimi olmaları sebebiyle de toplumsal gerçekliğin inşasında etkin rol oynama kapasitesine sahiptir. Belgeseller kabul edilmiş tek bir tanıma sahip olmasalar da var olan tanımlar mercek altına alındığında, gerçeklikle ve toplumla ilişkileri bağlamında kavramsallaştırıldıkları görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

- Belgeselin kurucusu olarak kabul edilen İsveç asıllı John Grierson belgeseli, kurgu filminden ve kurgusal olmayan filminden eşzamanlı olarak ayıran bir karakterizasyon olan "gerçekliğin yaratıcı bir şekilde yeniden yorumlanması/işlenmesi" olarak tanımlar (Plantinaga, 2013).
- 1947 yılında kurulan Dünya Belgesel Birliği'nin Çekoslovakya'da 14 ülke belgeselcilerinin katılımı ile gerçekleşen ilk toplantılarında yaptıkları tanıma göre: “Belgesel film, selüloid filmin üzerine kayıt yapmanın tüm yöntemleri ile gerçekliğin herhangi bir görünümünün yorumlanması, olaylara dayanan çekimler ya da oluşumlar ile bir duyum ya da neden yaratmak, insanın bilgi ya da kavramasını genişletmek, ekonomi kültür ve insan ilişkilerine yönelik

çözümler sunmak ve uyarma amaçlı yapımlar ortaya koymak anlamına gelmektedir (Rotha , 1997, s. 22)”.

- Dave Saunders (2014, s. 19), belgeseli ana hatları ile çizmek adına onu “insanoğlunun kendi ile kendisi hakkında işitsel ve görsel bir diyalogu” olarak tanımlar ve bu yolla insanların kendine “gerçek hikayeler” anlattığını söyler. Saunders (2014, s. 25), sinema tarihi boyunca pek çok yönetmenin belgesel filmin en kalıplaşmış yöntemlerinin dışına çıkarak, yenilikçi yaklaşımlarla filmlerini çekmeler de temel hakikatleri dile getirmekte belirli bir ilkeye bağlı kaldıklarını belirtir.
- Patt Jackson’ın yorumuna göre belgesel yeryüzünün herhangi bir yerinde insanların sorunları, gerçek kişilikleri ve yaşama biçimleri üstüne çağdaş bir yorumda bulunmak üzere ciddi bir girişim yapan her çalışmayı kapsar (Adalı, 1986, s. 14).
- Nazmi Ulutak ise belgesel sinemayı, insan odaklı olarak ele almış ve “insanların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilerinden doğan, günlük yaşam içindeki çeşitli toplumsal sorunları, olayları ve olguları kayıt eden, araştıran, çözümleyen, yorumlayan bir film türü (1998, s. 11)” olarak tanımlamıştır.

Yukarıda yer alan tanımlara bağlı olarak belgesel sinemanın işlevleri ise toplum, insan ve yaşama dair bilgi vermek, problemlere karşı uyarıda bulunmak, farkındalık yaratmak, araştırmak ve çözümlemek gibi çeşitlendirilebilmektedir.

Paul Rotha (1997, s. 84-85), duyarlı yönetmenlerin, çağın özdekçi sorunlarıyla mücadele ettiklerini, bu yönde belgesel filmlerin en önemli konu alanlarından bir tanesinin toplumsal sorunlar olduğunu, sorunların filmlerde vurgulanması gerekliliğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte, filmin konusunun bir süt şişeleme makinesinin varlığından, yazılı basının yapısı ya da toplumsal ve ekonomik ilişkilere kadar geniş bir skalada yer alabileceğini ekleyerek önemli olan şeyin, arka plandaki hikâyede bizlere, topluma ve onun üretim ilişkilerine ilişkin bazı şeyler anlatılması olduğunu belirtir. Bu anlatılanlar aracılığıyla insanoğlu ve dünya ilişkileri konusunda ilerleme sağlanacağını ekler.

Belgesel sinema; toplumda doğal olarak gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreçleri ile şekillenen bir sanat olmasına ek olarak, bu değişim ve dönüşümün gözlenebileceği, değişime ilişkin neden-sonuç ilişkilerini izleyicisine sunan bir sanattır (Aytekin, 2017, s. 15). Bu sebeple de “belgesel filmlerin ilk amaçlarından biri hiç kuşkusuz, insanoğlunun

toplum içindeki sorunlarının incelenmesidir. Makineleşme, tarım, zanaatkarlık, kültür ve geri kalan olguların hiçbiri insandan soyutlanamaz (Rotha , 1997, s. 86)”. Bu bağlamda Rotha (1997, s. 86)’ ya göre belgeselcilerin amacı ve acil görevlerinden birisi, insanlarla ilgili, onların sorunlarını çözmeye yönelik tutumlar alırken sanattaki ustalıklarını işin içine katmaları ve bu yolla toplumun bir yarısını diğer yarısına anlatmalarıdır. Anlatırlarken de doğaları gereği, izleyicinin empati kurmasına olanak sağlarlar ve günümüzün en önemli iletişim verilerini taşırlar (Pembecioğlu, 2018, s. 2)

Belgeseller, toplum ve bireyler arası iletişimi kurarken ele aldıkları konu, problem ve kişileri üç farklı şekilde temsil etmektedirler (Nichols, 2001, s. 3-5):

- Belgeseller tanınan, aşına olunan dünyanın bir benzerini sunar. Ele aldığı konuyu sinemanın teknik olanaklarını kullanarak aslına uygun şekilde kaydeder.
- Belgeseller diğerlerinin ilgilerini temsil ederler. Diğerlerinin yararına konuşarak, temsil ettikleri kişi, kurum ve kuruluş adına birer temsilci rolü üstlenirler.
- Belgeseller, olayları tıpkı bir avukatın müvekkilini savunduğu şekilde ele alarak belirli bir görüş, yorum ile aktarırlar. Bu durumda da yalnızca temsil etmek ile yetinmeyerek daha aktif bir şekilde ikna etmek için argümanlar sunarlar.

Belirtilen üç farklı temsil yöntemiyle de belgeselci, kendi algıladığı düzlemde gerçekliği aktif olarak inşa etmekte (bilme, anlamlandırma ve iletme süreçleri ile), sanatçının ele aldığı konuya ilişkin yaptığı seçimler ve düzenlemeler neticesinde izleyiciye anlamlı bir bütün sunmaktadır. Bu bağlamda ‘tarafsızlık’ ilkesi belgesel filmlerin bağlılık gösterdiği bir kavram olarak görülmemektedir (Saunders, 2014, s. 19)”. E. Nezih Orhon (2020)’ un da belirttiği üzere; belgesel filmcilik ve gazetecilik gibi medya pratikleri, var olanı yansıtmanın ötesinde bir pratiğe dönüşmüştür ve bu bağlamda belgeselciler belirli bir evreni dört farklı yaklaşımla konu edinir:

- İnsan haklarına ilişkin konuları ele alan hak temelli yaklaşım,
- İhtiyaçlara yönelik tarifler sunan ihtiyaç temelli yaklaşım,
- Ele aldığı evrenin simgelerini, kültürünü ve değerlerini aktaran değer temelli yaklaşım
- Yerel, küçük topluluklara ilişkin ifadelerle sahip olan topluluk temelli yaklaşım.

Belgesellerin yukarıda ele alınan tanım ve işlevlerde öne çıkan özellikleri doğrultusunda; insanın kendine ve kendi gerçekliğine dair kurduğu; bilgi, kavrama, uyarı, çözüm yolu üretme, yorum yapma, kendisi ve çevresi ile diyalogunu geliştirme amaçlı bir iletişim olduğu söylenebilmektedir. Bu doğrultuda inşa ettiği gerçeklikler bakımından; sosyal ağların ve yerel anlatıların güçlendirilmesi, eleştirel farkındalığın, topluluk gücünün kolaylaştırılması gibi özelliklerle tanımlanan kalkınma iletişiminin temel prensipleri ile örtüşmektedir. Kalkınma iletişimi, kalkınma ve toplumsal değişimde medya ve iletişimin yerini, dolayısıyla tüm aktör, eylem, sosyal ilişki, dil ve etkileşime dahil olan diğer medyaların ortam, tarih ve kültürlerini odak noktasına almaktadır (Melkote, 2018, s. 77).

Belgeselin işlevlerini kapsayıcı nitelikteki temel prensipleri içeren kalkınma iletişimi, zaman içinde geçirdiği dönüşümle mevcut tanım, yöntem ve yaklaşımlara sahip olmuştur. Kalkınma iletişimi ilk kez İkinci Dünya Savaşı sonrasında, gelişmekte olan toplumlarda batı tarzı modernleşme ile bireylerin davranış ve tavırlarının değiştirilerek sağlanacağı düşünülen hızlı bir toplumsal değişim için işe koşulmuştur. O dönemde geri kalmışlığın sorumlusu olarak görülen gerici tutum ve yenilik eksikliği ile savaşmak amacıyla, kitle iletişimi merkezi bir konuma yerleştirilmiş ve bu amaçla da yeniliklerin yayılması, sosyal pazarlama ve eğitici eğlence (*edutainment*) gibi yukarıdan aşağı modellerden faydalanılmıştır (Melkote, 2018, 77).

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren kalkınma ve toplumsal değişim için kullanılan yukarıdan aşağıya dışsal modellerin ve batılı fikirlerin tam anlamıyla başarı sağlayamayacağı 1970'li yıllarda anlaşılmaya başlanmıştır. Bu nedenle var olan yaklaşım dönüşüme uğramış, değişim kavramı geniş çapta toplumsal değişim sürecini ve ekonomik olanın yanı sıra sosyal ve kültürel yanları da içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu gelişmelere ek olarak 1980'li yıllarda güçlenme (*empowerment*) kavramı, kalkınma ve iletişim modellerinde bir dönüşüme daha sebep olmuştur (Melkote, 2018, s. 79-80). Böylelikle toplum örgütlenmesi, eleştirel eğitim, kadın ve cinsiyet çalışmaları, toplum psikolojisi gibi kavram ve pratikler, kalkınma iletişimi çalışmalarına entegre edilebilir hale gelmiştir. Melkote, ortaya çıkan durumda kalkınma iletişimi için şöyle bir kavramsallaştırma önermektedir: “Kalkınma iletişimi, insanları güçlenme amacı taşıyarak yerel kapasite ve eşitlik inşa etme amacına sahip bir güçlenme paradigmasıdır (2018, 80)” ve bu bağlamda, iletişim faaliyetlerinin hedefleri sosyal yardım sistemlerinin, sosyal ağların, yerel anlatıların güçlendirilmesi ve eleştirel farkındalığın, topluluk

gücünün kolaylaştırılması gibi aktivitelerin sürdürülebilirliğini içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu yeni hedeflerle birlikte kalkınma iletişimcisi; kalkınma amacıyla kişisel, grup ve aracılı iletişimde yeteneklerini kullanan iletişim planlayıcıları, yöneticiler, araştırmacılar, uygulayıcılar ve diğer yaratıcı insanlar gibi bir uzmandan daha çok işbirlikçi, katılımcı, savunucu olarak halk için risk alan bir kişi olma ve hatta onlar adına aktivizm faaliyetleri yürütme özellikleri ile öne çıkmaktadır (Quebral, 2021, s. 19; Melkote, 2018, s. 80-81).

Kalkınma iletişiminin yukarıda bahsedilen dönüşümüyle birlikte sahip olduğu anlayış, belgesel filmleri kalkınma yararına ayrıcalıklı bir yere konumlandırmaktadır. 1990 sonrasında dijital olanakların gelişmesiyle birlikte, filmlerin üretim, dağıtım ve gösterim süreçlerinin hızlanması ve ucuzlaması, belgesel filmlerin hem sanat yapısı hem de toplumsal değişimin bir aracısı olarak işlevselliğini arttırmıştır (Karlin & Johnson, 2011). Belgesel filmlerin toplumsal değişim ve kalkınma için taşıdığı önemin, dijital olanakların sunduğu imkanlarla artmış olmasına rağmen çok öncesinde temellendirilmiş olduğu görülmektedir.

1970'li yılların başında filmlerin kalkınmadaki rolüne ilişkin çalışmasında Peter Hopkinson (1971, s. 32), kalkınmanın bir ülkenin bütününe kapsadığını, böylesine bütüncül bir dahil olma halinin, bilgi ve otoritenin tüm seviyeleri ve toplumun tüm dokusu arasında bütüncül ve devamlılık niteliği gösteren, iki akışlı bir iletişim olmadan gerçekleşmesinin mümkün olmadığını belirtir. Belgesel filmlerin kalkınma iletişim sürecinin yalnızca bir parçası olmasına rağmen hem kalplere hem de zihinlere seslenmesi açısından; bilgi iletme ve gerekçeli yönlendirme yapmasının yanı sıra aynı zamanda duygusal doyum ve özgürleşme sağladığını belirtmiştir (Hopkinson, 1971, s. 32).

Barett ve Leddy (2008, s. 1-3), yaptıkları çalışmada, iyi yapılmış belgesel filmlerin farkındalık kazandırmak ve izleyicilerin toplumsal meselelere katılımını arttırmak adına düşünce ve davranış değişikliği yaratmada bir katalizör olarak işlev görebileceğini ve yeni medya olanaklarının kullanımının bu işlevi arttırdığını belirtmektedir. Ağ teknolojilerine bağlı olarak oluşturulan dağıtım stratejileri; filmlerin sinema gösterimleri dışında uzak mekanlardaki farklı izleyicilere iletilebilmesini sağlamakta, izleyicilerin filmlerde yer alan mesajların gücünü arttırarak etkileşim yaratmalarına ve sorumluluk almalarına imkân tanımaktadır (Barett & Leddy, 2008, s. 4). Belgeseller, baskılanmış sosyo-ekonomik ve çevresel ihtiyaçların gündeme getirilmesi için yüksek bir potansiyel taşımaktadır (Karlin & Johnson, 2011).

Hareketli görüntülerin gücünü tanıyan WITNESS, Films for Change (2020) ve Films for Action (2006) gibi dijital arşiv niteliğindeki platformlar, dünyanın pek çok farklı yerinde üretilmiş, farkındalık ve değişim için olanak sağlayan filmlerin, izleyici ile buluşmasını sağlamaktadır. Bu platformlardan Films for Action (2006) misyonlarının; daha güzel, adil, sürdürülebilir ve demokratik bir toplum yaratmak için vatandaşlara gerekli bilgi ve perspektifi sağlamak olduğunu belirtmekte ve sağlıklı bir demokrasi için sağlıklı bir medyanın gerekliliğini savunmaktadır. 2005 yılında faaliyete geçen WITNESS ise küresel alanda iş birliği yaptığı sosyal organizasyonlarla birlikte ‘*Video For Change*’ (Değişim İçin Video) çağrısıyla; videonun ses, görüntü ve kurgu imkanlarını etkili bir şekilde kullanarak sosyal farkındalık yaratmak için büyük bir ağ kurmuştur. ‘Değişim için Video’ çağrısının temel mantığı üzerine Caldwell (2005, s. 2), filmlerin izleyicileri kişisel hikayelere bağlayabilen güçlü bir duygusal etki sağlayabilme özelliğine sahip olduğunu, bilgiyi aktarmada okuryazarlık gerektirmediği için filmlerin çok çeşitli ve geniş alanlara yayılabilir olduğunu, çekilen filmlerin yeni, farklı ve çeşitli izleyicilere ulaşabilir olmasının önemli avantajlar sağladığını ifade etmektedir.

Toplumsal düzen, değişme, gelişme, kültür, ideoloji gibi farklı bileşenlere ve etkileşimlere sahip ve temel unsuru birey olan kalkınma kavramı, değinilen tartışmalar neticesinde sinema, özellikle de belgesel filmlerle bu açıdan ortaklık kazanmaktadır. Bu ilişkiyi temel alan bir araştırma yapabilmek adına, kalkınma kavramının açıklanması, analiz için gerekli kavramların tanımlanması ve sinema ile kesiştiği alanların belirlenmesi gerekmektedir.

Kalkınma kavramı, “toplumsal gelişmenin daha dar ölçekli bir ifade şekli (Bilgiseven, 1991, s. 1)” olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal ilerleme, gelişme ve kalkınma kavramlarının tümü ise toplumsal değişimin bir sonucudur. Bu sebeple ilerleme, gelişme ve kalkınma kavramlarının açıklanması, öncelikle toplumsal değişim olgusunun anlaşılmasıyla mümkün olmaktadır (Koca, 2018, s. 2030). Toplumsal değişim kısaca “toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının, toplumsal kurumların, birey ve grup davranışlarının, norm ve değerlerin tarihsel olarak geçirdiği farklılaşma ve dönüşüm sürecini (Kongar, 2013, s. 3)” açıklamaktadır. Mahmut Tezcan ise toplumsal değişmeyi, “toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi (1998, s. 191)” olarak tanımlar.

Toplumsal değişimin ana belirleyicisi olarak kültür, maddi ve maddi olmayan bileşenlere sahiptir. Her iki perspektiften de ele alınabilecek olan bir kavram olarak

kültür; temeli teknoloji olan üretim ve mülkiyet ilişkilerinin yanı sıra manevi olan bileşeni ile yaşam görüşünü, ideolojiyi de belirlemektedir. Böylelikle farklı yönetim biçimleri, egemenlik ilişkileri ve temelinde teknolojinin yattığı insanlar arası ilişkiler değişime uğramaktadır (Kongar, 2013, s. 23-25).

Kalkınmanın açıklanmasında, toplumsal değişimin ana unsuru olarak kültür ve birey etkileşimi, önemli konulardan biri olarak görülmektedir. Toplumun en temel birimi olan insan, yaşadığı toplum çerçevesinde kendiliğini kazanmakta, kültür tarafından şekillendirilmektedir. Bireyin kişiliğini oluşturmada toplumun kültür-zihniyet dünyası belirli bir etkiye sahiptir. Bu yolla kazanılan kişilik özellikleri bireylerin; diğer birey, grup ve eşya ilişkilerinde belirleyici olarak görülmektedir. İnsanların kişiliklerini geliştirmelerinde ve yenilikleri benimsemede geçmişten gelen kültür özellikleri önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda toplumdan alınan kültüre, insanlar tarafından yeni bir şekil verilmektedir (Eröz, 1982'den akt. Şimşek, 2006, s. 249).

Kalkınmanın istenen yönde ve istenen hızda ilerletilmesi adına, planlama ve kapsayıcılık oldukça önemlidir. Bilgiseven (1986, s. 335), bu sürecin etkili ve verimli olması için toplumsal gerçekliğin bir bütün olarak ele alınarak bütüncül bir yaklaşımla tasarlanmasının, ekonomik ve sosyal alanların bir arada planlamaya dahil edilmesinin şart olduğunu belirtmektedir. Bir alanda alınan tedbirlerin diğer alanda negatif sonuçlar doğurabilme özelliği ve ikincil alana yansıyan olumsuz sonuçların karşılıklı dengede ağır basması gibi durumlar, bütüncül bir yaklaşımın önemini ortaya koymaktadır. Örneğin, “toplum, eğer iktisadi büyümenin hedeflemiş olduğu maddi kültür unsurlarındaki gelişme uğruna manevi amacı kesintiye uğratma durumuna gerilemişse (...) iktisadi refahın kalkınmaya eşit olduğunu kabul etme hatasına düşülmüş olmaktadır (Şimşek, 2006, s. 245)”. Dolayısıyla, ekonomik anlamda gelişmişlik hedeflendiğinde planlama, sosyal alanı da kapsayıcı şekilde oluşturulmalı, gelişmeler için toplumsal zemin sağlanmalıdır (Bilgiseven, 1986, s. 334-335).

Kalkınmanın 1990'lı yıllar sonrasında literatüre yansımaları incelendiğinde yukarıda açıklandığı şekilde, daha sosyolojik bir perspektifin söz konusu olduğu, ekonominin yanı sıra manevi kültür hedeflerinin de kapsandığı belirtilmektedir (Şimşek, 2006, s. 243). Bakış açısındaki bu değişikliğin sebebi, İkinci Dünya Savaşı ve 1980 yılları arasında özellikle azgelişmiş ülkeler için ekonomik merkezli kalkınma iktisadının literatürde oldukça önemli bir yer tutmuş olması ancak 1980'lere yaklaşıldığında ekonomi merkezli bu kalkınma yaklaşımının başarısız olduğu sonucuna varılmış olmasıdır. Bu tip kalkınma

politikalarının sosyal boyutunun olmaması ya da sosyal boyutun ihmal edilmesi; toplumsal problemlerde artış ve gelişme gözlenmemesiyle sonuçlanmıştır. 1990'lı yıllarda ise küreselleşmenin etkisiyle birlikte toplumsal problemlerin yoğunluk kazanması, kalkınmada temel mantığın sermaye birikimi olmaktan çıkmasına ve yeni arayışlarla sebebiyet vermiştir (Şenkal & Bülbül, 2007, s. 113). Bu yeni arayışlar hem ekonomi hem insan hem de çevre unsurunu kapsayıcı nitelikte planlama eğilimlerini temellendirmiştir.

Kalkınma, “toplumdaki maddi kültür unsurlarından başka manevi kültür unsurları açısından da ilerleme, gelişme düşüncesini ifade etmektedir (Şimşek, 2006, s. 245)”. Diğer bir deyişle kalkınma, “Gayrisafi millî hasıladaki (GSMH) artışı ifade eden büyüme kavramından farklı olarak, uzun vadeli sosyo-kültürel bir gelişme (Özyakışır, 2011, s. 4)” olarak tanımlanmaktadır. Kalkınma kavramının kazandığı bütünsel anlayış, bu kavramı sosyolojik açıdan bir analizin gerçekleştirilmesi için daha elverişli kılmıştır.

Kalkınma için önemli diğer bir değişken ise ülkelerin kendine özgü özellikleridir. Şimşek (2006, s. 243), “her ülkenin tarihinin, sosyal, iktisadi ve tabii şartlarının farklı özellikler” taşıdığının altını çizer ve bu farklılıkların ülkeler bazında kalkınma hedeflerinde de değişik ihtiyaçlar yaratacağını ifade eder. Kalkınma ve insan ilişkisinin önemini vurgulayan Şimşek (2006, s. 249), farklı toplumların özelliklerinin ve bu toplumlara ait kültürler tarafından belirlenen bireylerin, kalkınmada temel unsurlar olduğunu belirtir. Kalkınmanın toplumsal yönü, kalkınma ve gelişme arasında doğrudan bir bağ olduğunu vurgulamaktadır. Şimşek'in bu düşüncesinden de anlaşılacağı üzere kalkınma; yalnızca maddi kaynakların değil tüm değişkenleri kendine özgü olan her farklı toplumun içinde barındırdığı manevi bileşenlere sahip, içinde pek çok unsuru barındıran bir kavramdır.

Çoklu unsurlar arasında kritik önem taşıyan alanlardan biri olarak, insanın içinde barındığı çevre ve insanların faaliyetlerini sürdürmelerini sağlayan doğal kaynaklar yer almaktadır. Dünyada kalkınmaya ilişkin yaklaşımlarda yakın bir tarihe kadar agresif ekonomik büyümenin hedeflendiği, doğal kaynakların tahribatının yüksek olduğu ve insan unsurunun merkezde olmadığı görülmektedir. 1970'lere kadar hâkim olan bu bakış açısında, sınırsız kaynaklara sahip olunduğu düşüncesi ile ekonomik büyüme temel amaç olarak benimsenmiştir. Uygulanan çevre ve doğal kaynaklara duyarsız nitelikteki kalkınma politikaları, çevrenin tahribatı ile sonuçlanmıştır. Söz konusu politikaların verimsizliklerinin anlaşılması ile 1980'li yıllardan sonra ‘sürdürülebilir kalkınma’

kavramı ortaya çıkartılmış, kalkınmanın ekolojik, ekonomik ve toplumsal olmak üzere üç boyutlu sürdürülebilirlik ile sağlanabileceği görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Yılmaz R. F., 2011, s. 10-11).

Kalkınma kavramının sürdürülebilirlik ile birlikte kullanılması 1987 yılında başlamıştır. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu Brundtland Raporunda sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri göz önünde bulundurularak bugünün ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir bir kalkınma planında, çevresel kaynaklar tahrip edilmeden uzun dönemli olarak kullanılabilir olmalıdır. Çevreyi koruma odaklı insani eylem ve faaliyetler gerçekleştirilmelidir. Bunların yanı sıra birey, toplum ve ülkeler arası eşitlikçi bir yaklaşıma sahip olunmalı ve yoksul ülkelerin sömürülmesinin önüne geçilmelidir (Şen, Kaya ve Alparslan , 2018).

Belirtildiği üzere, kalkınma anlayışının ekonomik temelli odağının genişleyerek sosyo-ekonomik ve çevresel etkileşimi de kapsadığı, yanı sıra toplum-ekonomi-çevre alanlarının sürdürülebilirlik çatısı altında toplanarak planlanmaya başlandığı görülmektedir (Yılmaz R. F., 2011, s. 2). 2015 yılında hazırlanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi 2030, belirtilen kapsayıcı yaklaşımlara örnek bir model oluşturmaktadır.

2015 yılında, 193 ülke Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin amaçlarını başarmak adına bir araya gelmişlerdir. Dünyanın geleceği ile yüzleşmek ve dünyanın gelecek nesiller için de yaşanılabilir bir yer olmasını sağlamak amacını güderek sürdürülebilir kalkınma amaçlarını oluşturmuşlardır. 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi tasarlanan, beş kritik önemdeki alana ilişkin 17 amaç ve bu amaçlara bağlı 169 hedefe sahip olan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ekonomik, ekolojik ve toplumsal olmak üzere üç boyuta sahiptir. Amaçların başarılmasının hem insanlık hem de gezegenimiz için oldukça kritik önem taşıdığı Birleşmiş Milletler tarafından belirtilmektedir (United Nations , 2015).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SGD), Birleşmiş Milletler üye ülkelerinin 2000 yılında mutabık oldukları ve yürüttükleri Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (MDG) üzerine inşa edilmiştir. Bu hedefler dünyadaki tüm insanların küresel olarak yüzleştikleri sorunları çözmek için belirlenmiş ve kimi alanlarda kayda değer nitelikte gelişmeler gözlemlenmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri olarak belirlenen ve ilerleme sağlanan hedefler aşağıdaki tabloda (Tablo 1.1.) gösterilmektedir.

Tablo 1. 1. Binyıl Kalkınma Hedefleri (Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2020)

Binyıl Kalkınma Hedefleri	
Hedef 1	Aşırı Yoksulluğu ve Açlığı Ortadan Kaldırmak
Hedef 2	Herkes için Evrensel İlköğretim Sağlamak
Hedef 3	Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi
Hedef 4	Çocuk Ölümünü Azaltmak
Hedef 5	Anne Sağlığını İyileştirmek
Hedef 6	HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Hastalıklarla Mücadele
Hedef 7	Çevresel Sürdürülebilirliği Sağlamak
Hedef 8	Kalkınma için Küresel Bir Ortaklık Kurmak

Hedefli kolektif çabaların etkili olabileceği umudunu yeşerten Binyıl Kalkınma Hedefleri; tüm dünya ülkelerinin çevre kirliliği, iklim değişikliği, yoksulluk gibi kilit problemlerin çözümü için birlikte hareket edebildiği, gelecek nesillere duyarlı sürdürülebilir bir iş birliği idealinden yola çıkan Sürdürülebilir Kalkınma Planları Gündeminin de gelişimine öncü olmuştur (Eath, 2017).

Bir diğer deyişle Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Binyıllık Kalkınma Hedeflerinin 2015 yılına kadar tamamladığı amaçlar üzerine inşa edilmiş ve henüz tamamlanamayan süreçleri de başarıyla tamamlama isteği gütmektedir (United Nations, 2015, s. 6). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Raporu'nda yer alan deklarasyonda; insan merkezli, evrensel ve dönüşümsel hedeflerle tarihi bir karar alındığı; bu gündemle birlikte ülkelerin kendilerini belirlenen amaçların eksiksiz gerçekleştirilmesine adadıkları belirtilmektedir. Başarıyı sağlama yolunun amaçların dengeli ve entegre edilmiş şekilde gerçekleştirilmesinden geçtiğinin altı çizilmektedir. Birbiriyle kesişen ve sembiyotik ilişki içinde olan farklı perspektiflerin bir arada ele alınması gerekliliği ön koşul olarak görülmektedir (United Nations, 2015, s. 6) .

Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma modelinin temel motivasyonlarının açıklanması adına deklarasyon maddeleri aşağıda özetlenmiştir:

Deklarasyonun üçüncü maddesinde; belirlenen süre içerisinde yoksulluk ve açlığa son vermek, insan haklarını korumak, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi için barışçıl, adil ve kapsayıcı toplumlar inşa etmek, tüm gezegenin korunmasının ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak kararlılığı taşındığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra farklı seviyelerdeki milli kalkınma ve kapasiteleri gözetilerek sürdürülebilir, uzun süreli ve kapsayıcı ekonomik gelişme hedeflenmektedir

(United Nations, 2015, s. 6). Toplumsal boyutun, kalkınmanın vazgeçilmez bir ögesi olduğunu deklarasyondaki bu madde ile tanımışlardır.

“Kimseyi Geride Bırakmama” taahhüdüyle, dünyadaki tüm milliyet, devlet ve segmentleri kapsayacak şekilde sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleşmesi temel isteklerdendir (United Nations, 2015, s. 6-7). Deklarasyonun beşinci maddesinde belirtildiği üzere; sürdürülebilir kalkınma amaçları bütüncül ve birbiriyle kesişen farklı gelişme alanlarının uyumlu bir şekilde geliştirilmesine bağlıdır. Tüm ülke ve devletler tarafından kabul edilebilir olmakla birlikte bu hedeflerin oluşturulmasında farklı milli ulusal gerçeklikler, kapasiteler, politikalar ve öncelikler hesaba katılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma amaçları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri eşit şekilde kapsayıcı, entegre ve bölünemez nitelikte yapılandırılmıştır. Amaçlar sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu da dengeleyici özellik taşımaktadır (United Nations, 2015, s. 7). Bu maddede, ülkelerin kendine özgü gelişmişlik ve hazır bulunuşluk düzeylerinin göz ardı edilmediği, bunun yanı sıra koşullarının farklılığı sebebi ile farklı uygulama ve önceliklerin hesaba katılması gerekliliği belirtilmiştir.

Gündemi oluştururken tahayyül ettikleri dünya; şiddet, korku, açlık, yoksulluk ve felaketin olmadığı, evrensel okuryazarlığın mümkün olduğu, tüm seviyelerde eşit ve kaliteli nitelikte sosyal korumaya ve sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin mümkün olduğu, bunların yanı sıra fiziksel, sosyal ve mental iyi olma halinin garanti altına alınmış olduğu bir dünyadır. Bu dünya, yüksek hijyenin, temiz su kaynaklarının ve bu kaynaklara ulaşma hakkının, gelişmiş sıhhi koşulların, sağlıklı beslenmenin mümkün olduğu bir dünyadır (United Nations, 2015, s. 7). Ayrıca tahayyül edilen dünyada, barış ve adaletin önemi de vurgulanmaktadır. Bu dünyada çocukların da şiddet ve sömürden uzak şekilde büyümesi hedeflenenler arasındadır. Kadınların ve kız çocuklarının sosyal, yasal, ekonomik bariyerlere takılmadıkları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir ortam hedeflenmektedir. Adil, eşitlikçi, toleranslı, açık ve sosyal olarak kapsayıcı bir dünya yaratılıp en kırılgan kesimlerin de ihtiyaçları karşılanmalıdır (United Nations, 2015, s. 7).

Deklarasyon maddelerinde betimlenen dünyanın sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, 5P olarak bilinen ve *People (İnsan)*, *Planet (Gezegen)*, *Prosperity (Refah)*, *Peace (Barış)* ve *Partnership (Ortaklıklar)* olarak maddelendirilmiş kritik öneme sahip beş alan söz konusudur:

- **İnsan:** ‘İnsan’ başlığı altında genel ideal, insanların kendi potansiyellerini sağlıklı bir çevrede, eşitlik içinde ve onurla gerçekleştirebilmelerini

sağlamak; açlığa ve yoksulluğa kesin bir şekilde son vermektir (United Nations, 2015, s. 5).

- **Gezegen:** Sürdürülebilir üretim ve tüketim, doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi, iklim değişikliği için acilen faaliyete geçmeyi kapsayan önlemler olarak dünyayı yıkımdan korumaya hizmet etmeyi hedef alır (United Nations, 2015, s. 5).
- **Refah:** Doğa ile uyumlu, ekonomik, toplumsal, teknolojik gelişmenin gerçekleştiği, insanların müreffeh bir hayat yaşamalarını için alınacak önlem ve yapılacak çalışmalara işaret eder (United Nations, 2015, s. 6).
- **Barış:** Sürdürülebilir kalkınmanın barış olmadan, barışın ise sürdürülebilir kalkınma olmadan gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Korku ve şiddetin olmadığı adil ve eşitlikçi toplumların inşa edilmesi amaçlanır (United Nations, 2015, s. 6).
- **Ortaklıklar:** Amaçların başarılması adına kritik önemdeki bir diğer başlık olarak belirtilmiştir. Küresel bir dayanışma ruhunun gerekliliğinin altı çizilmektedir (United Nations, 2015, s. 6).

Sürdürülebilir Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı altında, 17 amaç ve 169 alt hedef belirlenmiştir. 17 amacın 5P içerisindeki yayılımı ise aşağıdaki gibidir (Tablo: 1.2):

Tablo 1. 2. Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı ve Amaçların Dağılımı

İnsan	Gezegen	Refah	Barış	Ortaklıklar
Amaç 1: Yoksulluğa Son	Amaç 6: Temiz Su ve Sanitasyon	Amaç 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji	Amaç 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Amaç 17: Amaçlar için Ortaklıklar
Amaç 2: Açlığa Son	Amaç 12: Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim	Amaç 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme		
Amaç 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	Amaç 13: İklim Eylemi	Amaç 9: Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı		
Amaç 4: Kaliteli Eğitim	Amaç 14: Sudaki Yaşam	Amaç 10: Eşitsizliklerin Azaltılması		
Amaç 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Amaç 15: Karadaki Yaşam	Amaç 11: Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar		

Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde uzlaşılan ve 2030 yılına kadar amaçların gerçekleştirilmesini öngören gündemde Türkiye'nin de imzası bulunmakla beraber, bu

amaçların gerçekleştirilebilmesi adına kritik önemdeki beş alan için Türkiye’de de aksiyon alınmıştır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 7).

Toplum, çevre ve ekonomi, yani dünya üzerinde insan hayatının temel dayanakları olarak bu üç perspektifin uyumlu şekilde, geniş spektrumlu olarak geliştirilebilmesi, uygulanması ve temel endişelere dair bilinç kazandırma amacına yönelik; gerçekliğin toplumsal inşasında önemli bir işleve sahip olan kitle iletişim araçlarının etkili kullanımının istendik sonuçlar yaratma potansiyeli söz konusudur. Durağan ve hareketli görüntülerin medyada anlam üzerindeki hakimiyetlerinin artmış olması, medya okuryazarlığının bir alt alanı olarak görsel-işitsel okuryazarlığın önemini de paralel doğrultuda arttırmaktadır. Böylelikle, gün geçtikçe daha fazla imge odaklı hale gelen medyanın, dünyanın geleceği hakkında farkındalık oluşturmak için sorumluluğu artmaktadır (Tornerio & Varis, 2010; Berger, Ahmimed, & İdiauez, 2015).

Medyanın teknolojileri tümüyle ticari çıkarlara bağlı olmadığına, dünyayı bir araya getirme ve bağlayıcılık potansiyeli taşıdığı; bu sebeple eğitim ve kalkınmanın pek çok yönünün tanıtılmasında ve geliştirilmesinde ideal işlevlere sahip olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra sürdürülebilir kalkınmadaki toplumsal, ekonomik ve ekolojik üç perspektife dair anlayışın geliştirilmesi ve topyekûn bir farkındalığın oluşturulabilmesi için medyanın işe koşulması oldukça yüksek önem taşımaktadır (Berger, Ahmimed, & İdiauez, 2015, s. 11-12).

Sinema, dünyaya ve insana dair farklı bakış açıları sunabilme ve empati yaratma kapasitesi ile kitle iletişim araçları arasında farkındalık yaratmak açısından oldukça elverişlidir. Ortaya çıktığı tarihten itibaren hem insanları etkileme hem de ele aldığı olayı açıklayabilme özelliği, onu bu tür bir fonksiyon göstermede nitelikli kılmaktadır. Diken ve Lausten (2008, s. 19-20)’in de belirttiği üzere sinema, toplumsal tahayyülü derinleştirmekte ve hatta kimi durumlarda toplumsal gerçekliğin bir adım ötesinde olmayı, henüz atılmamış adımların sonuçlarını tasavvur etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu anlamda sinema filmleri ve özellikle belgeseller, kalkınmaya dair kavrayışa ve gerçekliğin inşasına mercek tutabilecek niteliktedir. Kalkınma anlayışının literatürdeki gelişimiyle ulaştığı toplumsalın kalbinden bir kavrayış, belgesel filmlerdeki izdüşümüne ilişkin yapılacak bir analizi olanaklı kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın problemi; kalkınmaya ilişkin toplumsal gerçekliği üretmenin bir aracı olarak belgesellerin, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisini açıklamak, savunuculuk açısından sahip oldukları içerik ve yaklaşım özellikleri arasındaki bağı ortaya koymaktır.

1.2. Amaç

Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin kabul edilmesine denk gelen 2015 yılından 2020 yılına kadar olan süreçte Türkiye’de üretilmiş filmlere bağlı olarak, belgesel filmlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla ilişkisi ve savunuculuk açısından belgesel filmlerin sahip oldukları içerik ve yaklaşım özellikleri arasındaki bağ bu çalışmada sorunsallaştırılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, belgesel filmlerin kalkınma olgusuna ilişkin ne tür önermelere sahip olduğunu açığa çıkarmak, Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin amaçları ile belgesel filmlerin içerikleri arasında hangi boyutlarda ilişki kurulabildiğini saptamak ve farkındalık adına nasıl katkı sağladıklarını ortaya koymaktır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Filmlerde, kalkınmanın temel dayanakları olan insan, gezegen, refah, barış ve ortaklıklar alanlarından hangileri işlenmekte ve bu alanlar içinde yer alan 17 amaçtan ağırlıklı olarak hangileri öne çıkmaktadır?
- Filmler kalkınmanın hangi alanlarına ilişkin, ne tür bir gerçeklik inşa etmek istemektedir?
- Filmlerde kalkınmaya dair hangi koşullar betimlenmektedir?
- Filmler kalkınma konusuna dair farkındalık yaratmak açısından izleyiciye ne tür önermelerde bulunmaktadır?
- Yönetmenlerin filmlerde kalkınmaya dair farkındalık oluşturma çabası söz konusu mudur? Öyle ise belgeselcilerin hedeflediği farkındalık ve izleyicilerin filmlere dair algıları arasında bir ilişki kurulabilmekte midir?

1.3. Önem

Bu çalışma belgesel, kalkınma ve kalkınma iletişimi alanlarındaki uzman, akademisyen ve kurumlar açısından aşağıdaki maddelerde belirtilen açılardan önem taşımaktadır:

- Türkiye’de belgesellerin kalkınma faaliyetleri ve kalkınma iletişimi alanında taşıdıkları role ilişkin veri sunması
- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkilendirildiğinde belgesel filmlerin, değişimin bir enstrümanı (değişim odaklı video) olarak potansiyeline işaret etmesi

- Türkiye’deki kalkınma faaliyetlerinde belgeselin rolünü akademik tartışmaya sunması
- Medya çalışmaları alanı içerisinde kalkınma olgusunun tüm boyutlarını kapsayıcı şekilde ele alan, öncü nitelikte bir çalışma olması açısından sonraki çalışmalar için öneri sunması
- Belgesellerin sosyo-ekonomik ve çevresel konulara ilişkin sembol ve anlamlar üzerinden inşa ettiği gerçeklikler aracılığıyla, kalkınmanın hangi yönlerine ağırlık verildiğinin anlaşılması
- Belgesellerde verili, kalkınmaya ilişkin gerçekliklerin izleyiciler için ne ifade ettiğinin araştırılması
- Belgesellerin sosyo-ekonomik ve toplumsal farkındalık üretme potansiyeline ilişkin veriler sunması

1.4. Varsayımlar

Çalışmada, Türkiye’de kalkınma politikalarınca yürütülen faaliyetlerin Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde ifade edilen amaçlar ile uyumluluk gösterdiği kabul edilmektedir.

Belgesellerin izlenmesi sonucu izleyicide gerçekleşen bilişsel düzeydeki farkındalığın, ilerleyen süreçlerde davranış değişikliği ve etkileşim potansiyeli taşıyarak toplumsal değişme için katkı sağladığı çalışmanın varsayımlarındandır.

1.5. Sınırlılıklar

- Çalışma, kurmaca filmlerin de gerçeği inşa etme ve farkındalık yaratmadaki gücünü kabul etmekle birlikte yalnızca belgesel filmleri ele almaktadır.
- Çalışma kapsamında değerlendirilecek filmler; 2015-2020 yılları arasında üretilmiş, üretildiği döneme ilişkin içerik sunan, Kültür Bakanlığı’ndan gösterim izni alınmış ve erişilebilir filmler ile sınırlandırılmıştır.
- Kalkınmayı açıklamak için kullanılacak olan model, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2030 Gündemi olarak belirlenmiştir. Literatür taraması ve filmde yapılacak analizlerde kalkınmanın farklı bileşenleri bu modelin önerdiği öğeler üzerinden gerçekleşecektir.

- Çalışma, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Türkiye’deki ilerleyişini ve kalkınmanın mevcut durumunu analiz etmeyi amaçlamamaktadır.

1.6. Tanımlar

Film: Çalışmanın analiz bölümünde ele alınacak şekliyle ‘kurmaca film’ olarak belirtilmediği takdirde; üretim tekniği ve gösterim araçları fark etmeksizin belgesel filmler ifade edilmektedir.

Kalkınma Amaçları: Bu çalışma kapsamında Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi’nde belirlenen 17 maddeyle ifade edilen amaçlar.

- Çalışmanın analiz bölümünde her bir amaç SKA olarak kısaltılmış ve tüm amaçlardan söz edilirken SKA’lar olarak metinde yer verilmiştir.

Kalkınma Hedefleri: Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi’nde belirlenen kalkınma amaçları altında yer alan 169 hedef belirtilmektedir.

Savunuculuk: Videonun toplumsal adalet arayışında, ikna etme ya da gözler önüne serme amacıyla kullanımı

Güçlenme: Karşılıklı anlayış, empati ve ortaklık temelinde yerel kapasitenin geliştirilerek eşitlik inşa edilmesi (Melkote, 2018, s. 80-82).

II. ALANYAZIN

Çalışmanın bu bölümünde, gerçekliğin toplumsal olarak inşa edilmesinde ve aktarılmasında belgesel filmlerin rolü ele alınacak, kalkınma ve iletişim arasındaki bağ açıklanacak ve özellikle belgeseller olmak üzere filmlerin kalkınma iletişimi açısından taşıdıkları işlev ve özellikler tartışılmaya çalışılacaktır.

2.1. Gerçekliğin Toplumsal İnşası ve Aktarılmasında Filmlerin Rolü

Gerçekliğin toplumsal inşası ve aktarılmasında filmlerin rolünü açıklamak üzere bu bölümde öncelikle iletişim çalışmaları alanında gerçekliğin toplumsal inşasının temelleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda bilgi sosyolojisi, Chicago Okulu ve Sosyal-bilişsel öğrenme kuramlarının önerdiği çerçevelere değinilecektir. Söz konusu çerçevelerin kitle iletişim çalışmalarına sunduğu katkıların tartışılmasının ardından kitle iletişiminin özel bir alanı olarak sinema ve belgesel filmlerin gerçeklik inşası bağlamında işlev ve özellikleri tartışılacaktır.

2.1.1. İletişim çalışmalarında gerçekliğin toplumsal inşasının temelleri

İletişim ve sosyoloji arasında güçlü ve kaçınılmaz bir bağ olduğundan söz edilebilir. İnsan olmayı niteleyen anlamlı semboller üretme yetkinliği ve toplumsal bir varlık olma özelliği, iletişimin insan ve toplum için vazgeçilmez bir öge olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle, sosyoloji ve iletişim olmak üzere her iki alanda yapılan çalışmaların birbiriyle ilişkili olduğu sıklıkla görülmektedir. Bu doğrultuda, Andrew Tudor (2014, s. 21) iletişimin, insanların anlamlı etkileşim kapasiteleri ile gerçekleştirdikleri toplumsal etkileşim rejimlerine gömülü olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, iletişim ve sosyoloji çalışmalarının birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olduğu söylenebilir.

Toplumun işleyiş mekanizmasının zeminini oluşturan toplumsal gerçeklik, varlığını bireylerin gündelik yaşamlarında gerçekleştirdiği eylemler yoluyla kazanmakta ve medya aracılığıyla temsil edilmektedir. Aynı zamanda, bu temsiller gerçekliğin inşa edilme sürecini sürekli olarak beslemektedir. Toplumsal gerçekliğe ilişkin bir tespit yapabilmek, dünya ve insana ilişkin bir anlayışa ulaşabilmek için medyanın gerçekte olan bağlantısını kavramak, oldukça zor bir süreç olmasına rağmen en verimli yollardan biri olarak görülmektedir (Dursun Ç. , 2013, s. 33).

Kitle iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak medyanın, anlam kurucu rolünü artırmış olması, bireylerin kimliklerini, olay ve olgulara bakış açılarını, karar ve davranışlarını da kapsayan geniş bir ağa nüfuz etmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle, Çiler Dursun (2013, s. 37)'un belirttiği üzere toplumsal gerçekliğin ne olduğunu ve nasıl yapılandırıldığını saptamak büyük önem taşımaktadır.

Kitle iletişim araçları yoluyla toplumsal gerçekliğin ne şekilde yapılandırıldığını açıklamak adına Bilgi Sosyolojisi, Chicago Okulu'nun çalışmaları ve kısmen de Sosyal-Bilişsel Öğrenme kuramı kullanışlı bir çerçeve sunmaktadır.

2.1.1.1. Bilgi sosyolojisi ve gerçekliğin toplumsal inşası kuramı

Gerçekliğin toplumsal inşası, ilk olarak Peter Berger ve Thomas Luckman (2008)'in 1966 yılında yayınladığı “Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi” (“*The Social Construction of Reality*”) adlı çalışmalarında sistematik olarak sosyoloji alanı merkezinde kuramsallaştırılmıştır. Başka bir deyişle bu çalışma, bilgi sosyolojisinin felsefi alandan sosyoloji alanına kaymasının bir işareti olarak değerlendirilmektedir. Berger ve Luckman araştırma sorularını tanımlarken; toplumun kendine has, indirgenemez gerçekliğine (*sui generis*) odaklandıklarını ve bu doğrultuda insani faaliyetlerin ‘şeyler dünyasını’ nasıl ürettiğine cevap aradıklarını ifade etmektedir. Bu cevaba ulaşmanın, gerçekliğin inşa edilme yollarını kavramakla mümkün olabileceğini savunurlar (Berger & Luckman , 2008, s. 28). Gerçekliğin toplumsal inşası teorisine göre, gerçeklik çeşitli toplumsal süreçler aracılığı ile inşa edilmekte ve idame ettirilmekte olan diyalektik bir süreçtir. Sürecin içinde sürekli olarak inşa edilen gerçeklik sübjektiftir, deneyimlerle anlamlandırılır ve sabit değildir. Sürecin bir getirisi olarak tanımlanan gerçeklik ise öznelararası bir uzlaşma durumudur.

Hector Vera (2016, s. 4)'nın ifade ettiği üzere, bir şeyin ‘toplumsal olarak inşa edildiğini’ öne sürmek, ‘doğal’ ya da insan âleminde yer alan bir varlık olmadığı şeklinde anlaşılmakta ve kavramın yanlış kullanımına sebebiyet vermektedir. Ona göre bir şeyin toplumsal olarak inşa edildiğini öne sürmek, daha dar ve ilkel anlamda toplumsal inşa, insanların neyi gerçek olarak algıladıkları ve günlük yaşamı sürdürürken neyi doğal olarak kabul ettikleri anlamını taşımaktadır.

John R. Searle (1995, s. 15) de benzer bir yaklaşımla gerçekliğin toplumsal inşasının; dünya üzerinde yalnızca insan uzlaşmasına bağlı şekilde var olan nesnel olgulara işaret eden bir konu olduğunu belirtir. Ona göre para, mülkiyet, devlet, eşitlik

gibi şeyler insanların, bu kavramların varlığına ilişkin kabulü neticesinde var olurlar. İnsanlar bu tip gerçeklikleri ontolojik özelliklerini düşünmeksizin algılamayı öğrenmekte ve kullanmaktadır. Akıp giden gündelik yaşamda kullanılan gerçekliklerin yeniden inşası sürekli olarak belirli süreçler dahilinde gerçekleşmektedir.

Gündelik hayatın gerçekliğine ek olarak farklı gerçeklik alanları da bulunmaktadır. Searle (1995), gerçeklik alanları arasında kaba olgular ve kurumsal olgular olmak üzere yapılan temel bir ayırımdan yola çıkmakta ve bu olguları detaylandırarak kuramını oluşturmaktadır. Kaba olgular var olmak için kurumlara ihtiyaç duymazken, kurumsal olgular yalnızca insan tarafından ve insan için var olmaktadır (Searle, 1995, s. 46). Berger ve Luckman (2008, s. 34)'a göre nesneler kendilerini doğal gerçeklik, sembolik gerçeklik ve gündelik hayat gerçekliği gibi farklı anlam alanlarındaki farklı gerçeklikler olarak sunmaktadır. İnsanlar ise bilincin ortak yönelimsel kapasitesi sayesinde, günlük hayatta karşılarına çıkan farklı alanlardaki gerçekliklere, farklı dikkat biçimleri geliştirmektedirler. Gündelik hayat gerçekliğinin ise kendini gerçeklik alanları arasında *par excellence* (en üstün) gerçeklik olarak sunduğunu eklerler. Bu sebeple de gündelik hayatın gerçekliği, toplumsal gerçekliğin inşasına ilişkin kuramsal düşüncelerin temelinde yer alır.

Gündelik hayat gerçekliğinin, toplumsal gerçekliğin inşasında temel teşkil etmesinin nedenleri aşağıdaki maddelerde ifade edilmektedir:

- Gündelik hayat gerçekliği, kendini insanlara dikte eder. Böyle bir gerçeklik görmezden gelinemeyecek şekilde buyurgan, ısrarlı ve şiddetli şekilde hissedilir. Bu sebeple de insanlar, gündelik gerçekliğin kavranabilmesi adına doğal hale gelmiş sürekli bir uyanıklık tutumu sergilerler (Berger & Luckman , 2008, s. 34-35).
- Gündelik hayat gerçekliği, kendi gerçekliği üzerinde ve ötesinde bir doğrulama gerektirmez ve rutinleri sekteye uğramadıkça sorunsuz şekilde algılanır (Berger & Luckman , 2008, s. 38).
- Oldukça karmaşık etkileşim ve süreçler sonucu inşa edilen toplumsal gerçekliğin yapısı, hafif ve görünmez olması sebebi ile taşınabilir/kaldırılabilir. Çünkü içinde yetişilen kültür neticesinde birey, toplumsal gerçekliği verili bir şekilde basitçe alabilmektedir. Ev, okul, araba ve para gibi görüngüler, gündelik hayatta belirli ontolojik özelliklerinden

sıyrılmış şekilde algılanır, kabul edilir, kullanılır ve gerekmedikçe işlevlerinden soyutlanarak irdelenmezler (Searle, 1995, s. 19).

- Gündelik hayatta sıradan toplum üyelerinin düşünce ve eylemleri bu gerçeklik tarafından doğrulanır ve idame ettirilir. Gündelik gerçeklik, insanlara kendini sübjektif bir gerçeklik olarak sunar (Berger & Luckman , 2008, s. 32).

Yukarıdaki maddelerde ifade edildiği şekilde gündelik hayat gerçekliğinin yapısının görünmez olması, onun insanlar tarafından doğal bir şekilde kavranması ve idame ettirilmesinde rol oynamaktadır. Ancak bu gerçekliğin tesis edilmesinde belirli süreçler ve değişkenler söz konusudur. Berger ve Luckman (2008), bu süreçleri üç aşamada tanımlamakta ve bu üç aşamanın diyalektik bir ilişki içinde ilerlediğini savunmaktadır: *Nesnelleşme*, *dışsallaşma* ve *içselleşme*. Aşağıda bu üç aşamanın içerdiği süreçler özetlenmiştir.

2.1.1.1.1. Nesnelleşme

Toplumun nesnelleşme aşaması, kurumlaşma ve onun meşrulaştırılması olarak iki farklı toplumsal mekanizma içinde gerçekleşmektedir.

Kurumlaşma, temelinde toplum tarafından neyin gerçek olarak kabul edileceğini, neyin meşrulaştırılacağını ve sürdürüleceğini belirleyen mekanizmadır (Vera, 2016, s. 5). Barlas Tolan'ın ifade ettiği üzere kurumlar, bir toplumun “yapısını ve temel değerlerini korumak amacıyla yarattığı, belirli bir alanda hangi eylem ve ilişkilerin meşru ya da istenilir eylem ve ilişkiler olduğunu gösteren ve toplumca ayrıcalıklı bir yer verilen kural, inanç ve uygulamaların, oldukça sürekli bir toplumsal görünüş biçimidir (1983, s. 237)”.

Kurumsallaşmanın temelinde faillerin karşılıklı eylemlerinin tekrarı ve bu eylemlerin biliş düzeyinde değerlendirilerek kalıplaşması yatmaktadır. Kalıplaşan ilişki biçimleri ise ‘tipleştirici şemalar’ olarak adlandırılmaktadır. “Sözgelimi A ve B özneleri, kendi aralarındaki etkileşim sürecinde, birbirlerini gözlemleyerek karşılıklı eylemlerine güdüler atfederler. Bu güdüler karşılıklı olarak pekiştirilerek öngörülebilir hale gelir ve tipleştirici şemaların oluşması sağlanır (Berger & Luckman , 2008, s. 85-86)”. Her ne kadar yüz-yüze iletişim, kalıplara sığdırılamayacak ölçüde geniş olasılıklara sahip olsa da her zaman belirli alternatif tipleştirici şemalarla uyum göstermektedir (Berger & Luckman , 2008, s. 45-47).

Kurumlaşma süreçlerinde yüz-yüze iletişimdeki tipleştirmeler, gündelik hayatın şimdilik ve buradallığından uzaklaştıkça giderek anonimleşir ve toplumsal yapının bir unsuru haline gelirler: “Gündelik hayatın sosyal gerçekliği, (...) anonimleşen tipleşmelerin sürekli ardışıklığının içinde kavranır. Tüm bu tipleştirmeler ve bunlar aracılığı ile kurulan mükerrer etkileşim örüntüleri ise toplumsal yapıyı belirlemektedir (Berger & Luckman , 2008, s. 50)”. Belirtilenler doğrultusunda kurumlaşma, toplumsal yapı ve toplumsal gerçeğin iskeletini oluşturmaktadır.

Nesnelleşmenin kurumlaşma yoluyla gerçekleşmesinde en önemli enstrümanlardan biri de dildir. Berger ve Luckmann (2008, s. 52-57)’ın belirttikleri üzere, insanların ifadesellikleri, en önemlisi dil olan gösterge sistemleri aracılığı ile nesnelleşme yeteneği kazanmaktadır. Anlam ve tecrübeler bu yolla aktarılacak, hayatın farklı alanları arasında köprüler kurulur. Dolayısıyla dil, jest, mimik ve semboller gibi gösterge sistemleri gündelik hayat gerçekliğinin birer dolayımlayıcıları olarak hizmet eder.

Dil aracılığıyla belirli bir alana ilişkin olan insan deneyimlerinin nesnelleşmesi süreci, ardışık olarak birbirine eklemlenerek toplumun bütünsel deneyimini, yani toplumsal bilgi stokunu oluşturmaktadır. Bilgi stoku, toplumsal gerçeğin inşasına katkı sağlayan önemli bir unsurdur. Bu stokta bulunan bilgiler pragmatik amaçlı reçete bilgilerden oluşmakta, insanların belirli bir anda ve durumda ne yapması gerektiğine ilişkin pratik bilgiler sunmaktadır (Berger & Luckman , 2008, s. 61-63).

Searle (1995, s. 30), benzer şekilde toplumsal gerçeği açıklamak için gerekli olan aygıtlardan birinin işlev yükleme eylemi olduğunu belirtmektedir. Ona göre insan ve bazı diğer hayvanlar hem doğal yollarla oluşmuş hem de belirli fonksiyonları yerine getirmek için amaçlı şekilde oluşturulmuş nesne ve görüngülere işlev yüklemek konusunda yüksek kapasiteye sahiptirler. İnsanın çevredeki gerçekliği inşası, büyük ölçüde bilinçli öznenin pragmatik çıkarlarına yaslanmakta, dolayısıyla dünyaya dair kavrayışta, şeylere yüklenen işlevsellikler önemli bir belirleyen olarak öne çıkmaktadır (Searle, 1995, s. 37).

Kurumlaşmanın gerçekleşmesinde insan faaliyetlerinin önemli bir özelliği de **mutatlaşmadır**. Ardışık şekilde yineleyen ve artık sorgulanmaksızın gerçekleştirilmek üzere yerleşen alışkanlıkları ifade eden mutatlaşma, kurumlaşmadan önce gelerek şeylerin meşrulaşmasına olanak sağlamaktadır. Hem bireysel hem de toplumsal olan tüm insan faaliyetleri mutatlaşma eğilimi gösterir. Mutatlaşan eylemler, birer rutin haline gelerek efor tasarrufu sağlar, bireyleri belirli durumlarda seçim yapma güçlüğünden kurtarır, her bir adımın tekrar tekrar yeniden tanımlanma sürecini aradan çıkartarak

yenilik yapmak için fırsat sunar ve uzmanlaşma sağlar. Böylelikle toplumsal yapıyı oluşturan fail ve eylemler tipleşerek toplumsal bilgi stokuna eklenir (Berger & Luckman , 2008, s. 81-87).

Alassuttari (2004, s. 15)'nin de ifade ettiği üzere insanlar gerçekliklerini, üzerinde çok fazla düşünmeye ihtiyaç duymadan yönetmektedir. Kurumlaşmanın gerçekleşmesinin hemen sonrasında insanlar, sanki her şey her zaman öyleymişçesine varsaymaktadırlar. Hem felsefi hem de günlük hayatlarını yürütmeleri için kültürün derinlerine dalmaları gerekmez. Bunun anlamı, yalnızca ihtiyaç duydukları kavram ve çerçeveleri çağırarak hayatlarına devam etmeleridir. Rutinlerin bozulduğu ve alışkanlıkların kırıldığı noktada, insanlar tarafından değişen koşullar bir süre sorgulanmakta, daha sonra ise yeni düşünce ve eylem rutinleri yerleşik hale gelmektedir.

2.1.1.1.2. Dışsallaşma

Mutatlaşma yoluyla tarihsel süreç içinde gerçekleşen ve kurumlaşma aşamasına gelen tipleşmeler dışsallaşırlar. Kurumlaşmanın tam olarak gerçekleşmesi için nesnelleşmelerin dışsallaşarak ikinci bir kuşağa aktarılması gerekir. Diğer bir deyişle, eylemler belirli bir amaç dahilinde oluşturulduktan sonra, “bu, böyle yapılır” şeklinde bir diğer kuşağa aktarılırlar. Böylelikle nesnelliklerindeki hacim artarak, toplumsallaşmanın erken aşamasında bulunan yaştakiler için doğal bir gerçeklik haline gelirler; önceden belirlenmiş davranış modelleri önererek bir kontrol mekanizması işlevi görürler (Berger & Luckman , 2008, s. 83-89). Bu durumda, rutinlerin oluşturulmasında sıfır noktası olarak tanımlanabilecek, bireylerin bilinçli bir şekilde prosedürleri belirlediği bir aşama söz konusu değildir. İnsanlar, daha öncesinde toplumsal hayatın farklı düzeyleri için belirlenmiş olan rutinlerin işlediği bir toplum içine doğmakta, çoğunu pratik yollarla öğrenmekte ve neden işlerin o şekilde yapıldığını kelimelere dökmeden icra etmeye devam etmektedirler. Ancak eski rutinlere meydan okunarak yenilerinin oluşturulduğu iki yönlü bir süreçte, insan gerçekliği yeniden ve yeniden inşa edilmektedir (Alasuutari, 2004, s. 160). Bunun yanı sıra, kurumsal olgular birbirlerinden yalıtılamaz niteliktedirler. Hukuk, evlilik, babalık ve annelik kurumları gibi birbirlerine temas ettikleri ilişki dizgeleri içinde var olurlar (Searle, 1995, s. 56).

Berger ve Luckman (2008, s. 90) dışsallaşmış olan kurumsal dünyanın niteliklerine ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır:

- “Doğumdan önce gelirler”,

- “Şahsi hatıralardan etkilenmeyen tarihe sahiptirler”,
- “Bireyin karşısına reddedilemez olgular olarak çıkarlar.”
- “Oradadırlar, dışsaldırlar, birey beğensin beğenmesin kendi gerçeğini sürdürme istikrarı taşırlar.”

Dolayısıyla bireye doğumundan itibaren kurumsal dünyanın kuralları dayatılmış olur, kurumsal dünya bireyin bu dünyayı kabulünden bağımsız bir gerçek olarak deneyimlenir. Bu aşamadan sonra toplumsal gerçekliğin inşasındaki üçüncü ve son süreç olan içselleşme gerçekleşir.

2.2.1.1.3. İçselleşme

İçselleşme aşamasında aktarımların yeni bir kuşak tarafından kabulü gerçekleşir. Vera (2016, s. 5)’ya göre içselleşme aşamasında oldukça ironik bir şekilde ürün, yaratıcısına dönmekte, insan faaliyetlerinin bir ürünü olan nesnelleşmeler, kendilerinin üreticisi olan insanlara tamamen yabancı bir şey gibi görünmektedirler. Dolayısıyla insani olgular insanüstü terimlerle açıklanmakta ve insanın kendi yaratıcı fonksiyonunu unutmasına işaret etmektedirler.

Nesnelleşen şeylerin insanlar tarafından kabul edilebilmesi için kurumsal dünya kendini haklılaştırma ve meşrulaştırma yollarına başvurarak bir gelenek haline getirmektedir (Berger & Luckman , 2008, s. 92). Kuşaktan kuşağa aktarım gerçekleşirken, bu dünyanın parçalanmaması adına kurumsal düzenin tutarlı, kapsayıcı olması ve meşrulaştırılması gerekmektedir. Kısaca Berger ve Luckman’ın ifade ettiği şekliyle; “her çocuğa aynı hikâyenin anlatılması gerekir (Berger & Luckman , 2008, s. 92)”.

Meşrulaştırmanın en önemli araçları dil ve bilgidir. Dil, toplumsal bilgi stokuna insanların erişimini sağlamakta, daha önce bahsedildiği üzere hangi durumlarda ne yapılması gerekliliği üzerine bir takım yol haritaları ve reçeteler sunmaktadır. Meşrulaştırmanın diğer bir önemli aracı olan bilgi ise, anlamlar yoluyla kurulmaktadır. Bireyler tarafından “sabit bir yafta olarak başlangıçta herkesin kendi istediği gibi ürettiği ama iletişimsel boyut kazanabilmesi için toplumsal mutabakatla içeriği belirlenen, bu yüzden de sürekli değişen mekanizmalardır (Anık, 2014, s. 231)”. Bilgi, toplumsallaşma sürecinde öğrenilen ve nesnelleşmiş olan yapıların kişilerin bilinçlerinde içselleşmesinin ve sürdürülmesinin anahtarı olarak görülmektedir (Berger & Luckman , 2008, s. 99-100).

Bir cümlenin, içinde barındırılan duyguları da kapsayacak şekilde insanlar tarafından hızlı bir şekilde anlaşılması, temelde her bir ifadenin kullanımlarının hafızalarımızda depolanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bir kelimeyi her kullandığımızda enformasyon bilinçli olarak alınıp işlenmek yerine, tüm bu prosedürün farkında olmaksızın rutin olarak kelimeleri ve tüm cümleyi anlayabilme kapasitemiz vardır (Alasuutari, 2004, s. 17).

Kısaca Berger ve Luckman (2008, s. 92)'ın toplumsal gerçekliğin inşasına dair teorileri özetlenecek olursa; üç mekanizma birer önermeye işaret etmektedir:

1. **Nesnelleşme:** “Toplum, insani bir üründür.”
2. **Dışsallaşma:** “Toplum, nesnel bir gerçekliktir.”
3. **İçselleşme:** “İnsan sosyal bir üründür.”

Belirtilen üç süreç, gerçeğin toplumsal olarak inşasını mümkün kılan süreçler olarak diyalektik bir ilişkiye sahiptir ve insan etkileşiminin olduğu her yerde tekrarlayarak toplumsal gerçekliğin kendini sürekli şekilde yeniden üretmesini sağlamaktadır. Bu yolla var olan yapılar dönüşmekte ve kendini yenileyerek sonraki nesillere aktarmaktadır. Alsuttari'nin ifadeleri gerçekliğin toplumsal inşasına ilişkin bir özet niteliği taşımaktadır:

“Toplumsal yaşam hakkında, kendisini yavaş yavaş modern insanlara ifşa eden nihai nesnel bir gerçek yoktur, çünkü kültürel yaşam kavramlarımız aracılığıyla toplumsal gerçekliği ve kurumlarını da fark eder ve kendimizi bu gerçeklikte aktörler olarak inşa ederiz. Rutinlerimiz ve yaşam kavramlarımız her zaman, günlük yaşamda nadiren sorgulanan belirli öncüllere dayanır. Ancak elbette bu, kültürel bilinçdışının içeriğinin bazen diğer zamanlardan daha radikal bir şekilde değişmediği anlamına gelmez. (Alasuutari, 2004, s. 28)”

İnşa edilen/edilmekte olan gerçekliğin toplumsal bir nitelik kazanmasında anlam, bilgi ve deneyimlerin meşrulaştırılarak topluma iletilmesinde özellikle modern toplumlarda kitle iletişim araçları benzersiz imkanlara sahiptir. Özel ve bireysel olan bilgilerin, kamusal ve kolektif bilgi türüne dönüşümünü ifade eden bilginin toplumsallaşması sürecinde kitle iletişim araçları, insanların doğal ihtiyaçlarından biri olan bilgi arama ihtiyacının toplumsal boyutta karşılanmasını sağlamaktadır (Goldman, 1999, s. 3-4; Doğan, 2012, s. 29). Kitle iletişim araçlarının toplumsal hayata giderek daha entegre hale gelmesi; bilginin çok büyük insan topluluklarına iletilme kapasitesini ve hızını arttırmış, böylelikle anlamların üretimi ve toplumsallaşması nitelik değiştirmiştir (Yılmaz B. , 2009, s. 28).

Kitle iletişim alanında geçekliğin toplumsal olarak inşa edildiği fikrini benimseyen yaklaşım ve çalışmalar büyük oranda yukarıda ana hatları ile çizilmeye çalışılan, bilgi sosyolojisi alanında yer alan Berger ve Luckman'ın fikirlerinden beslenmektedir. Belirtilen çalışmaların ilk örnekleri 1900'lü yıllarda başlayan sosyoloji temelli Chicago Okulu tarafından gerçekleştirilmiş ve takip eden dönemde gerçekleştirilen iletişim araştırmalarının (genellikle iletişim sosyolojisi ve etki çalışmaları alanında kavranan) ikinci temel dayanağını oluşturmuştur.

2.1.1.2. Chicago Okulu ve sembolik etkileşimcilik

Kitle iletişim çalışmalarında inşacı yaklaşımların gelişmesinde önemli rol oynayan ve bu çalışmaların temelinde yer alan dayanaklardan birisi de 'sembolik etkileşimcilik'tir (Anık, 2014; Tokgöz, 2015, s. 362). Davranış psikolojisi temelli Chicago Okulu'na mensup araştırmacılar, toplumsal yaşamı iletişim aracılığıyla yürüten bir etkileşim sistemi olarak görmeleri sebebiyle iletişim alanında ürün vermişlerdir (Yaylagül, 2021, s. 25). Chicago Okulu'ndan sembolik etkileşimcilik kuramının önde gelen isimleri, George Herbert Mead, Herbert Blumer, Robert Park ve Charles Horton Cooley'dir. Sembolik etkileşimi çalışmalarının ana çıkış noktası olarak ele alırlar ve sosyolojik araştırmalar için iletişimin rolünü vurgularlar. Chicago Okulunun sosyolojik yaklaşımları mikro düzeydeki sosyal psikolojidir. Bu doğrultuda, bireylerin kişiliklerini oluşturmada diğerleri ile etkileşimlerinin altını çizerler (Tokgöz, 2015, s. 72).

Chicago Okulu çalışmalarının ilk nüvesini oluşturan George Herbert Mead, pragmatik bir sosyal davranışçılık modeli geliştirerek sembolik etkileşimciliğin araştırmalar için tercih edilebilirliğini arttırmıştır (Esgin, 2018, s. 20). Mead (1972, s. 68-70) toplumsal etkileşimin temel mekanizmalarını ve süreçlerini açıklamak üzere, insanlar arası etkileşimlerin, özellikle de vokal jestlerin ve sembollerin kullanımı üzerine odaklanmaktadır. Bireylerin vokal jestleri ve sembollerini kullanırken, ötekiler tarafından ne şekilde tepki verileceğini öngörerek kendilerini toplumsal olarak konumlandıklarını belirtmekte ve anlamların da bu eylemler aracılığı ile oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Mead'le beraber okulun kurucularından biri olarak bilinen Charles Horton Cooley, toplumun ve toplumsal değişimin anlaşılabilmesi adına iletişim süreçlerinin incelenmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Cooley (1897, s. 73)'e göre toplumsal değişimin kaynağında insan doğası ve iletişim mekanizmalarının karşılıklı etkileşimi bulunmakla birlikte, iletişim mekanizmaları yüksek ölçüde değişken olduğu için özel bir

önemi söz konusudur ve titizlikle incelenmelidir. Bunun yanı sıra Cooley, bireylerin kendiliklerini inşa etme sürecinde çevre-iletişim-toplum arasında bağlamsal bir ilişki kurmaktadır.

Cooley (1897, s. 77)'e göre, iletişimsel özelliklere sahip olmaları nedeniyle insanlar, çevre tarafından şekillendirilebilir, inşa edilebilir bir niteliğe sahiptirler. İnsanları şekillendiren çevre ise sadece fiziksel çevre ile kısıtlı olmamakla birlikte, insana farklı yollardan ulaşan tüm etkileri kapsamaktadır. Bu doğrultuda insanların okudukları, duydukları ve gördükleri, kısacası iletişim mekanizması ile ulaşılan zamandan bağımsız bir bağlam, insanın çevresini ifade etmektedir. İnsanlar iletişim araçları ve süreçleriyle kendilerine sunulan pek çok çevre içerisinden seçimler yapmaktadırlar. Toplumsal etkiler, açıklanan mekanizma aracılığı ile hareket etmekte, bu doğrultuda insanların eylemlerinin karakteri, mekanizmanın karakterine bağlı olarak gelişmektedir.

Park, benzer şekilde iletişimin, “kişilerarası, yani daha dar anlamda sosyal olan bir etkileşim süreci veya biçimi (Park, 1938, s. 196-197)” olduğunu belirtmektedir. Anlamlar bu iletişim süreci içerisinde, karşılıklı etkileşimler ve bu etkileşimlere dair tahayyüller yoluyla inşa edilmektedir. “Herhangi bir zamanda, herhangi bir şeyin, herhangi bir kişi için anlamı, bir başkası için ne anlama geldiğidir (Park, 1938, s. 196)”. Bir diğer deyişle, iletişim yoluyla inşa edilen anlamlar, mesajın iletildiği kişinin yorumlaması sonucunda oluşmaktadır. Bu sebeple Park (1938), iletişimin bireysel psikolojinin iddia ettiği şekilde bir etki ve tepkiden oluşmadığını; ancak ifade edilenin yorumlanması sonucunda tepkinin gerçekleştiğini öne sürer.

Bunun yanı sıra Park (1938, s. 197-199), toplumdaki bireylerin kamuoyu ve diğer eğilimlerdeki dalgalanmalardan etkilendiğini de eklemektedir. Çünkü bireyler, toplumsal olarak açık olan eylem ve hareketlerin yanı sıra bir öneri çemberinin ve kültürün içinde bulunmaktadır. Bu çemberin yarattığı atmosferde geçerlilik kazanmış olan ilgi alanları, kişi ve olaylar, uzun vadede kamuoyunun fikirlerini yönlendirme etkisine sahiptir. Bir toplumun içinde bulunduğu atmosfer, belirtilen toplumdan diğerine haberlerin aktarılmasında önemli bir ölçüde belirleyicidir. Dolayısı ile haber ve bilgilerin, bir toplumdan diğer bir topluma aktarılması, herhangi başka bir ürünün taşınması kadar basit değildir. Farklı bağlamların sahip olduğu etkiler, farklı şekilde yorumlama eğilimine sebep olmaktadır. Park (1938, s. 198)'ın ifade ettiği şekliyle: “bu bağlam, sırayla kişilerin sözlerine, sanatına ya da iyi niyetine değil, kelimelerin hitap ettiği insanların geçmiş deneyimlerine ve şimdiki hallerine bağlı olacaktır. (Park, 1938, s. 198)”. Antony P, Cohen

(1999, s. 11), Park'ın görüşlerine paralel olarak simgelerin ikame etme ya da başka bir şeye işaret etmenin ötesinde de kendilerine anlam yüklenmesine müsaade eden bir yapıları olduğunu belirtir. Kelimeler insanlar arasında dolayımıldıkça, anlamlar bireylere özgü farklılıklar kazanır. Bir kavrama dair kavrayış, mutlaka daha önceki deneyimlerin yönelttiği belirli bir anlam mirası ile bireyde yer etmektedir.

Chicago Okulunun bir diğer önemli temsilcisi olan Herbert Blumer, ise Mead'in yapılandırmış olduğu teoriyi geliştirmeyi hedefleyen, iletişim ve anlama dair veriler taşıyan çalışmasını üç temel öncüle dayandırmaktadır (Blumer, 1969, s. 2-5):

1. İnsanların şeylere karşı hareketlerinin temelinde, o şeylere dair insanların sahip oldukları anlamlar yer alır. Birey, etkileşimde bulunduğu şeylerin anlamlarına dayanarak hareket eder.
2. Anlamlar, insanların toplumsal etkileşiminden, diğer bir deyişle insanlar arasındaki etkileşimlerden doğar.
3. Etkileşimden doğan anlamların kullanılması ve değiştirilmesi, bireylerin karşılaştıkları şeylerle başa çıkmada kullandıkları yorumlayıcı bir süreçte gerçekleşir. Faillerin, anlamı kullanmaları yorumsaldır.

Blumer (1969, s. 71-6), yukarıda yer alan üç öncüle dayanarak yapılan çalışmaların topluma ilişkin anlamlı bir şema önereceğini öngörmektedir. Toplumun çekirdeğini oluşturan şeyin, sürekli gerçekleşmekte olan ve kişilerin eylemlerini anlamlı kılan eylem süreci olduğunu; bireylerin bu süreç içerisinde yorumlama ve analiz etme yoluyla anlamları kurduklarını ifade etmektedir.

Blumer (1969, s. 9-12), ayrıca insan doğasının anlaşılabilmesi adına nesnelerin de önemine işaret eder. Fiziksel, somut ya da soyut nesneler, kişiler arası etkileşimler yoluyla adlandırılarak ve yorumlanarak gösterge niteliği kazanmakta, böylelikle de birer inşa olarak öğrenilmekte, aktarılmaktadır. Anlamlar, insanlar tarafından sürdürülmediği takdirde sabit bir statüye sahip değildirler. Ayrıca, insan etkileşimlerini de etkileme potansiyeline sahip olmaları, kurucu bir öge olmalarına da işaret etmektedir.

Blumer (1969, s. 12-15) fail olarak insanların, sembolleri yorumlama ve semboller üretme yeteneğine sahip olduklarını, bu yeteneklerini kendilerinin yanı sıra diğerleriyle de bağ kurarak gerçekleştirdiklerini, eylemlerini inşa edebilmek için kendi ve diğerlerinin etkileşimlerini (sembol ve göstergeleri) yorumlamaları gerektiğini açıklamaktadır. Eylemlerin inşasının ise daha önceden kurulmuş olan anlamların şekillendirdiği beklenti ve kalıplara uyularak toplu şekilde yaşanabilmesi adına, diğerlerinin eylem çizgilerine

uyum sağlayarak gerçekleştirildiğini, bir sistem gibi örgütlendiğini ve katılımcıların önceki eylemlerinden etkilendiğini eklemektedir (Blumer, 1969, s. 16-20).

Açıklandığı üzere toplumsal gerçeklik bir inşa olarak ele alındığında, bilgi ve anlamların inşa edilme süreci ve iletişim-eylem biçimlerinde diğerleri ile kurulan etkileşim belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bireylerin anlam dünyalarının şekillendirilmesi ve bilgilerin içselleştirilerek öğrenilmesi sürecini, toplumsal etkileşimler bağlamında ele alması açısından Sosyal Bilişsel Öğrenme teorisi de açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

2.1.1.3. Sosyal bilişsel öğrenme kuramı

Albert Bandura (1971, s. 2)'nın geliştirdiği sosyal öğrenme kuramı, toplumsal gerçekliğin inşası ve kitle iletişim arasında bağlantı kurulmasına olanak sağlamaktadır. Sosyal-bilişsel öğrenme kuramında öğrenmenin yalnızca deneyimler yoluyla değil, aynı zamanda olan biteni gözlemlene yoluyla da gerçekleştiği savunulmaktadır. Böylelikle toplumsal gerçekliğin inşası için gerekli bilgi stokunu oluşturan pratik bilgi, deneyim ve anlamlar iletişim araçları ile dolayımılarak aktarılmaktadır. Bandura (1971, s. 10), televizyon, film ve diğer görsel gösterimlerin, televizyon başında geçirilen zaman da göz önünde bulundurularak, sosyal öğrenme için etkili olduğunu ifade etmektedir. Bandura'ya göre sembolik araçlar, toplum ve bireyin davranışlarını şekillendirme etkisine sahiptir.

Sosyal bilişsel kuramda yer alan iletişim-öğrenme ve toplumsal gerçek arasındaki bağlantılar, Albert Bandura'nın Kitle İletişim Araştırmalarında Sosyal-Bilişsel Teori (*Social Cognitive Theory of Mass Communication, 2001*) makalesinden yola çıkılarak şu şekilde özetlenebilmektedir:

- İnsanlar, toplumsal sistemin içerisinde kendilerini aktif olarak organize eden, yansıtan ve düzenleyen kişiler olarak ele alınmaktadır (s. 266).
- Sosyal bilişsel yaklaşımda insanlar, doğrudan ya da deneyimleri gözlemek yoluyla değişebilme yeteneğine sahip görülmekte, bu esnek doğaları sebebiyle gelişkin bir nörofizyolojik yapıya sahip olarak simge üretme, öngörme, öz-değerlendirme, öz bilinç ve sembolik iletişim yeteneklerini kazanmışlardır (s. 266).
- Gözlemsel öğrenmeyi yöneten dört adet alt işlev söz konusudur (s. 272-274):

- **Dikkat süreçleri:** Gözlemciler kendi bilişsel beceri, önyargı ve değerlerine göre ilk olarak neyi gözlemleyeceklerini, hangi bilgileri seçeceğini belirlerler.
- **Bilişsel temsil süreçleri:** Gözlemlenen modellerden seçilerek alınan bilginin hafızada saklanmak üzere yeniden yapılandırılarak kural ve kavramlara (hafıza kodlarına) dönüştürülmesini içerir. Hafızadan geri çağırma ise her zaman yeniden inşa süreçlerini içermektedir.
- **Davranışsal üretim süreçleri:** Değişen koşullara uyum sağlayacak şekilde değişikliklerle, sembolik kavramlara uygun eylemler gerçekleştirilir.
- **Motivasyon Süreçleri:** Her öğrenilen, davranışa dönüşmemekte, performans ve edinme arasında bir ayrım gerçekleşmektedir. Bireylerin modellerden gözlemledikleri zarar ve faydalar performatif süreçleri etkilemektedir.
- Kitle iletişim araçlarında yer alan sembolik dünyaya aşırı derecede maruz kalınması; bu araçlarda temsil edilen, modellenen insanlar arası ilişkilerin gerçek gibi görünmesine sebep olabilmektedir (s. 81).

Yukarıdaki maddelerde açıklandığı üzere, insanların toplumsal gerçeğe dair düşüncelerini şekillendirmeleri ve buna dayanarak eylemler gerçekleştirebilmeleri açısından kitle iletişim araçlarında yer alan bilgi ve sunulan modeller önem taşımaktadır. Özellikle de teknolojik açıdan kitle iletişim araçlarındaki gelişme, gerçekliğin inşasında medya temsillerine yüksek oranda bel bağlanılmasına sebep olmaktadır. Buna ek olarak, birey, toplum ve toplumlararası etkileşimi hızlandırıcı etkisi sebebiyle kitle iletişim araçlarında sunulan bilgi ve davranış modellerinin, önce bireylerin bilişsel süreçlerine eklemlendiğini, ardından gündelik hayat etkileşimlerinde davranışlara dönüştüğünü, bireyler tarafından benimsendiğini ve aktarıldığını söylemek mümkündür. Bu yolla gerçekliğin toplumsal olarak sürekli inşa edilmesi gerçekleşmektedir. İletişim çalışmalarında da yukarıda açıklanan felsefe, sosyoloji ve öğrenme kuramları ile paralel ve bu kuramlardan beslenen yaklaşımlar görülmektedir.

2.1.2. Gerçekliğin toplumsal inşası ve kitle iletişim çalışmaları

Yukarıda ana hatlarıyla açıklanan ve toplumsal gerçekliğin ne şekilde inşa edildiğini ele alan yaklaşımlarda, insanlar arası etkileşimin kurucu bir öge olduğu vurgulanmıştır. Modernleşen dünyada topluma gömülü bir pratik olarak yer etmiş kitle iletişiminin ise gerçeklik inşasının temel mekanizmaları arasında yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, kitle iletişim alanında yapılan çalışmalar, kitle iletişim araçlarının gerçekliği inşa etmedeki rolünü açıklayıcı ve/veya destekleyici görüşler sunmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında yer verilecek olan araştırma ve kuramların tümü, her ne kadar iletişim süreçlerini açık olarak ‘gerçekliğin toplumsal inşası’ adı altında ele almasalar da bu anlayışa teğetsel olarak değerlendirilebilecek noktalara sahiptir.

İletişim çalışmalarının ilk örnekleri; 1900’lü yılların başlarında Chicago Okulunun çalışmalarını da içine alan, genellikle kitle iletişim araçlarının siyasal etkilerine ek olarak, ahlaki ve toplumsal sonuçlarına odaklanan çalışmalardan oluşmaktadır. Belirtilen çalışmalar “izleyicide iletişim sürecinde oluşturulan gözlenebilir ve ölçülebilir değişiklikler (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 117)” anlamına gelen etki sorunsalı etrafında gerçekleştirilmiştir. Chicago Okulu, Herbert Blumer ve Philip Hauser öncülüğünde yapılmış, filmlerin çocuklar üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik çalışmalar ilk dönem çalışmaların belirgin örnekleri olarak görülmektedir (Cangöz, 1999, s. 11). Daha sonrasında metodolojik olarak deney, istatistik ve sosyal alan araştırmalarını kullanarak, iletişimin başlı başına bir disiplin olarak görülmesine dayanak sağlayan çalışmalar gerçekleştirilmiştir (McQuail & Windahl, 2005, s. 20; Güngör, 2011, s. 73).

İletişim çalışmaları belirli temel eğilimler açısından kategorize edildiğinde ise sıklıkla karşılaşılan dönemselleştirmelerden birinin, etki sorunsalı merkezinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönemler sırasıyla güçlü etkiler, sınırlı etkiler ve güçlü etkilere geri dönüş olarak üç başlık altında ele alınmaktadır.

Güçlü etkiler döneminde iletişim alanında ilk sistemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen çalışmalarda izleyiciler pasif oldukları yönünde değerlendirilmiş, kitle iletişim araçlarının ilettiği mesajların, kitle üzerinde direkt etkilere sahip olduğu yönünde bir bakış açısı benimsenmiştir. İletişim alanında kurucu çalışmalarıyla bilinen Harold Lasswell (2014, s. 216); kitle iletişimini güçlü etkilere sahip olduğu yönünde çizgisel bir model ile ele alarak iletişim modelinin her bir ögesinin şu sorular ile açıklanabileceğini belirtmektedir: “Kim söylüyor? Hangi

kanaldan? Kime? Neyi? Hangi etkiyle?” Lasswell’in bu formülü, alanın temel ilgi alanını belirlemiş ve ana akım yaklaşım içinde, çeşitli araştırma alanlarının gelişmesine temel sağlamıştır (Yaylagül, 2021, s. 57; Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 116). Bu sorular doğrultusunda Laswell (2014, s. 217) medyanın üç etkisinin olduğunu ifade etmektedir:

- 1) Bir topluluğun değerler sistemini etkileyip, onu bozabilecek her şeyi bildirerek çevrenin gözetimini yapmak.
- 2) Toplumun parçaları arasındaki ilişkiyi sağlamak.
- 3) Toplumsal mirası aktarmak.

Anaakım çalışmalar, etki üzerine odaklanmaları sebebiyle kitle iletişim araçlarının, toplumsal gerçekliği ne şekilde inşa ettiğini ve bu yolla toplumsallaşmanın bir mekanizması olarak görülebileceğini açıklayabilmek adına katkı sağlamaktadır. Topluma iletilen mesajların, düşünce, tavır ve davranış üzerindeki şekillendirici etkileri ayrıca anaakım çalışmalar alanına dahil olmayan ancak insanlar arasındaki etkileşimlere ve sembol değiş tokuşu üzerine odaklanan ‘Kültürel Çalışmalar’ ve inşacı kuramlar olarak bilinen ‘Çerçeveleme’, ‘Aracılanmış İletişim’, ‘Medyalaştırma’ gibi 1970 sonrasında geliştirilen yaklaşımlarda da yer almakta; söz konusu yaklaşımlar gerçekliğin inşasına ilişkin önermelere sahip olarak görülmektedir.

Belirtilen sebeplerle, bu tez kapsamında ele alınacak olan yaklaşımlar ‘İki Aşamalı Akış Modeli’, ‘Kültürel Göstergeler Projesi ve Ekme Tezi’, ‘Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı’, ‘Gündem Belirleme’, ‘Medya Bağımlılığı Kuramı’, ‘Çerçeveleme’, ‘Aracılanmış Sembolik Etkileşim’ olarak belirlenmiştir. Belirtilen çalışma ve yaklaşımlara ek olarak, toplumsal gerçekliğin inşası ile ilişkilendirilen ‘Yeniliklerin Yayılması ve Bilgi Açığı’ ise aynı zamanda kalkınma iletişimine dahil olmaları sebebiyle ‘Kalkınma için İletişim’ başlığı altında yer almaktadır.

2.1.2.1. İki aşamalı akış modeli

Kitle iletişimin güçlü ve doğrudan etkilerinin olduğuna ilişkin görüşler 1940’lı yılların sonunda geçerliliğini yitirmeye başlamış; 1948 yılında Halkın Tercihi (*The People’s Choice*) araştırması, iletişim alanında bir paradigma değişikliğine yol açmıştır (Güngör, 2011, s. 88). Bu paradigma değişikliği ile oluşturulan kuramlar ise daha sonra egemen paradigma olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Katz ve Lazarsfeld’in gerçekleştirdiği bu çalışma sonucunda, gazete ve radyonun izleyicilerin düşünceleri ve oy verme davranışları üzerinde doğrudan etkisi olmadığına ilişkin birtakım sonuçlar elde

etmeleri neticesinde, medya araçlarının doğrudan etki ve tepki modeli yetersiz kalmıştır. Bu sebeple de iki aşamalı bir iletişim modeli geliştirilmiştir.

İki aşamalı akış modeline göre, iletişim araçlarından gelen mesajlar öncelikle kanaat önderlerine, oradan toplumdaki diğerlerine aktarılmaktadır (McQuail & Windahl, 2005, s. 83). Bu çalışmayı takiben, “kişiler arası etkinin, kitle iletişim etkisinden daha güçlü olduğu görüşü daha da yaygınlaşmaya başlamış (...) bugün de hala geçerliliğini koruyan önemli bir takım kavram ve kuramların geliştirilmesi sağlanmıştır (McQuail & Windahl, 2005, s. 84)”.

McQuail ve Windahl (2005, s. 85), iki aşamalı akış modelinin varsayımlarını şu şekilde sıralarlar:

- Toplumdaki bireyler dahil oldukları grupların birer üyeleri olarak ele alınır. Bu bireyler izole değildir ve diğerleri ile sürekli etkileşim halindedir.
- Bireyler arası gerçekleşen etkileşimlerle oluşan toplumsal ilişkiler, kitle iletişimin gönderdiği mesajın aktarılması ve bireylerin etkilenmesinde önemli rol oynar. Bireyler, kitle iletişimin gönderisine anında yanıt vermez.
- Kitle iletişimin etkilerinin gerçekleşmesinde iki süreç söz konusudur. Birincisi ilgi ve alımlama süreci, diğeri ise etki ya da enformasyonun kabulü ya da reddi olarak ifade edilmektedir. Bireylerin etkileşimlerinden kaynaklanan faktörler sonucunda ortaya çıkan alımlama ya da alımlamama durumları, cevap verme ya da vermeme ile eş tutulamaz.
- Kanaat önderlerinin diğerlerinden ayırt edilmelerini sağlayan birtakım unsurlar vardır: Kitle iletişim araçlarını daha sıklıkla kullanmaları, diğerlerinin değerleri üzerinde daha fazla etkiye sahip olduklarının bilincinde olmaları, birer yol gösterici rolüne sahip olmaları.

Ana hatları ile açıklandığı üzere iki aşamalı akış modeli, kitle iletişim araçlarının toplumsal ilişkiler ağında etkileşime girdiği farklı unsurlar ile bireyler üzerinde etkilerini ele almaktadır. Toplumsal ilişkilerin öneminin ortaya konulması ve alımlamanın yalnızca bu süreçler yolu ile gerçekleştiğini öne sürmesi açısından iki aşamalı akış modeli, gerçekliğin toplumsal inşasının merkezinde yer alan bireyler arası etkileşim süreci ile paralellik göstermektedir.

2.1.2.2. Kültürel Göstergeler Projesi ve ekme kuramı

1960'lı yılların ortalarında başlayan “Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı” iletişim çalışmalarında etki geleneğinin bir parçası olarak bilinmekte ve “birbirini tamamlayan ileti sistemi ile ekme çözümlemeleri olmak üzere iki araştırmadan oluşmaktadır (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 165). İleti ya da bir diğer adıyla mesaj sistemlerinin araştırılması ve televizyon içeriklerinin içerik analizi yoluyla incelenmesi, gerçek dünyadan farklı şekilde sembolik olarak yapılandırılmış mesajları tanımlamaya yardımcı olmaktadır. Ekme çözümlemelerinin gerçekleştirildiği ikinci kısımda, araştırtılan televizyon programlarını izleyen kişilere sorular sorularak, izleyenlerin kendi toplumsal gerçeklik yapılarına televizyondan alınan önyargıları dahil edip etmediklerine odaklanılmaktadır (Hawkins & Pingree, 1980, s. 2).

Adoni ve Mane (1984, s. 334); Kültürel Göstergeler Projesi'nde George Gerbner başta olmak üzere projede yer alan araştırmacıların çabasının, sembolik içerik ve subjektif gerçekliğin inşası konusunda en kapsamlı çaba olduğunu belirtirler. Kültürel Göstergeler Projesi (1976, 1977, 1978, 1979 ve 1980), objektif gerçekliğin istatistiksel verileri ile televizyon gerçeklerinin karşılaştırılmasına ve bu iki gerçekliğe dair izleyicilerin algılarındaki tutarlılığın incelenmesine yönelik bir proje olarak tanımlanmaktadır.

Kültürel Göstergeler Projesinin temel hipotezi, televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçları tarafından sunulan toplumsal bakış açılarının, zamanla bireyler tarafından içselleştirileceği yönündedir. Bu doğrultuda, televizyon haberleri ve kurgusal televizyon programlarında yer alan basmakalıp, çarpıtılmış ve dar bir bakış açısına sahip iletiler izleyicilerin toplumsal dünya görüşünü de aynı yönde şekillendirmektedir (McQuail & Windahl, 2005, s. 127).

John Fiske (2003, s. 44-47)'nin ifade ettiği üzere, Gerbner'in modelinde bir içeriğin ya da mesajın oluşturulabilmesinde göz önüne alınması gereken kültürel bir boyut bulunmaktadır. Bu boyut, dışsal gerçekliği algılayan ve onu bir mesaj haline getiren kişinin öncelikle seçimler yapması, ardından kendi deneyim ve kapasitesi doğrultusunda düşünce kalıpları ve kavramları ile eşleştirerek anlamlandırmasıdır. Ardından anlamlandırılanlar, iletilere dönüştürülmektedir. İzleyiciler/alıcılar ise iletilere dönüştürülmüş olanları, yine kendi anlamlandırma biçimlerine göre etkileşim içinde algılamakta/okumaktadırlar.

Ekme tezine göre kitle iletişim araçlarının etkileri doğrudan ve uzun sürelidir; bu teze ilişkin çalışmalarda belirtilen etkiyi açıklamak adına, televizyonda izlenen içeriklerin

gündelik hayattaki tutum ve davranışlara yansıyor yansımadağını açığa çıkarma yolu izlenmektedir (Yaylagül, 2021, s. 74).

Kültürel göstergeler araştırmasının sonuçlarından elde edilen bilgilere göre, televizyon izleme, izleyicilerin davranışlarından ziyade tutumları üzerinde etkilere sahip olmakla birlikte; medya, kültürdeki egemen değer ve tutumları ekmekte, ekmenin sonucu olarak bu değerler ve tutumlar sürdürülmektedir (Yaylagül, 2021, s. 74). Oya Tokgöz (2015, s. 315) ise, bu tezin hem makro hem de mikro düzeydeki kültürel kuramları birleştirmesi açısından melez bir niteliğe sahip olduğunu belirtmektedir.

Ekme kuramının televizyon üzerine odaklanması, 1970’li yıllarda en büyük hikâye anlatıcısı olarak pek çok evin baş köşesinde yerini alması nedeniyle televizyonun mevcut geleneksel toplumsallaştırma kurumlarının yerini aldığı ve onların önüne geçtiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır (McQuail & Windahl, 2005, s. 127). Televizyonun merkezi konumu, tüm evlere ortak imajlar dünyasını getirmesine olanak sağlamakta ve bu getirdikleri ile kültürel bir bağ kurarak tutum ve tercihleri etkilemektedir (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 166).

Kitle iletişim araçlarının etkisini ele alan bu kuram, televizyonun, geniş bir yelpazede gerçek yaşantılar hakkında inanç ve davranış normları sağlayan, tutarlı ve bütünlüğü olan sembolik bir çerçeve olduğunu savunmaktadır. Bu çerçeve teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle gündelik hayat gerçeklikleri ile yarışan ve en nihayetinde onların yerini alan bir kitle iletişim resminin 1970’li yıllar itibarıyla yerleşmeye başladığını göstermektedir. Dolayısıyla gerçeklik inşasında belirtilen dönemde başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçlarının önemine işaret edilmektedir. Kitle iletişim araçlarının, deneyimlerin aktarılması ve içselleştirilmesinde etkin olduğuna işaret etmesi açısından ise Bandura’nın sosyal-bilişsel öğrenme kuramı ile bağ kurduğu söylenebilir.

Gerbner ve arkadaşlarının teorik açıklamalarında ele aldıkları ekme kuramı, medya içeriklerinde yer alan objektif gerçekliğin baskın sembolik temsil modlarını ve bireyin toplumsal gerçekliği algısında işlev gören sembolik çevrenin etkisini araştırmaktadır (Adoni & Mane, 1984, s. 335). John Fiske (2003, s. 44), tezi ortaya koyan Gerbner’in doğrusal bir iletişim modelini iki açıdan ileri taşıdığını belirtmektedir:

- 1) İletin ne hakkında olduğuna işaret ederek gerçekliği dahil etmesi,
- 2) İletişim sürecinin alımlama ve aktarma boyutunu da kapsamı.

Ekme kuramı televizyon izleme ile toplumsal gerçeğin inşası arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu yaklaşımda günlük enformasyon ve sosyalizasyonun birincil kaynağı olarak, kitle iletişim araçlarındaki iletiler konumlandırılmaktadır (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 165).

2.1.2.3.Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, egemen model kapsamı içinde değerlendirilmektedir. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımında, medyanın etkilerine karşı direnebilmeleri ve kendi isteklerine göre seçim yapmaları sebebiyle izleyiciler aktif olarak görülmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 155). Aktif izleyici araştırmaları sonucunda geliştirilen bu yaklaşım, medyanın sınırlı etkileri olduğunu ifade etmektedir (Güngör, 2011, s. 107). Bu sebeple de medyanın güçlü etkilerinden sınırlı etkilere doğru bir geçişi önermektedir (Işık, 2012, s. 65). Ayrıca kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı Gerbner'in ekme tezinin bir alternatifi olarak değerlendirilebilmektedir (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 116).

Kullanımlar ve doyumlar çalışmaları, 1940'lı yıllarda başlamış ve 1960'lı yıllardan sonra bu yaklaşım benimsenerek daha kapsamlı araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kuramdan yola çıkılarak yapılan çalışmaların vurgusu ise medyanın toplumsal köken ve işlevleri üzerinedir (Özer Ö. , 2016, s. 133).

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımında etki, kendi gereksinimleri doğrultusunda izleyicinin yaptıkları tercihlere bağlıdır. Alemdar ve Erdoğan (2010, s. 155), kitle iletişim araçlarının bu yaklaşıma göre birer merceğe benzetilebileceğini ifade etmektedirler. Bireyler bu mercekler yoluyla kendi enformasyonlarını yaratmakta, kendilerine özgü anlamlar oluşturmaktadır. Bireylerin kapasite ve gereksinimleri, anlamları üretmede önemli bulunur.

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına göre, bireyler mantıkları ve öznellikleri ile onlara iletilen mesajları kendi ihtiyaçlarına göre yorumlayarak sonuçlar çıkarmaktadırlar (Yaylagül, 2021, s. 73). Farklı sonuçlar göz önünde bulundurularak yaklaşımın gerçekliğe bakış açısı irdelendiğinde, kullanımlar ve doyumların, çoklu gerçekliklere gönderme yaptığı görülmektedir. Alemdar ve Erdoğan (2010, s. 156)'ın ifade ettiği şekliyle “kuram, ontolojik bağlamda insanların büyük çoğunlukla özgür iradelerine göre davrandıkları varsayımından hareket etmekte” ve “aksiyolojik anlamda, bireysel değer yargılarının belirleyici etken olduğunu varsaymaktadır.”

Yaklaşım, insanların medyaya dair ihtiyaçlarının dolayısıyla da medyaya dair tercihlerinin, toplumsal roller ve psikolojik yatkınlıklar ile şekillendiğini öne sürmektedir. Elihu Katz, Michael Gurevitch ve Hadassah Haas (1973, s. 166)'ın belirttiği üzere, yaklaşım yalnızca bireylerin iletilerle ne şekilde etkilendiğini değil, aynı zamanda farklı toplumsal kurumlara nasıl ve neden farklı şekilde entegre olduklarını sormaya da izin vermektedir. Bir diğer deyişle, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının, izleyicilerin toplumsal rolleri doğrultusunda hangi içerik türlerini seçtikleri ile medyanın toplumsal-psikolojik işlevi arasında bağlantı kurulmasına olanak sağladığı belirtilmektedir. Katz, Gurevitch ve Haas (1973, s. 166) ayrıca literatürde yer alan ve medyaya dair ihtiyaçların bir dökümünü çıkartarak, bu ihtiyaçların 5 anlamlı grup altında sınıflandırılabileceğini belirtirler:

- Enformasyon, bilme ve anlama gibi bilişsel ihtiyaçlar
- Estetik, zevk ve duygusal deneyimi güçlenmeyi ifade eden duyuşsal ihtiyaçlar
- Statü, inanç ve güveni güçlenme gibi bilişsel ve duyuşsal ihtiyaçların birleşimi
- Aile, arkadaşlar ve çevre ile olan bağı güçlenmeye yönelik birleşik ihtiyaçlar
- Kaçış ve rahatlama sağlayan toplumsal roller ile toplumsal bağı azaltmaya yönelik ihtiyaçlar

Bu çalışmaların en önemli katkılarından biri, izleyicinin psikolojik ve sosyolojik etkenler hesaba katılarak aktif olduğu bir bakış açısının geliştirilmesi olarak gösterilmektedir (Işık, 2012, s. 65). Bireylerin kullanım ve doyum faktörlerini etkileyen coğrafi, demografik, toplumsal, ekonomik faktörler gibi farklı değişkenler olduğu ve bu değişkenlerin araştırmalarda gözetilmesi gerekliliği ortaya konmuştur. Sosyal, ekonomik ve kültürel etmenler nedeniyle toplumsallaşma süreçlerine tam anlamıyla katılamayan bireyler için kitle iletişim araçları, dünyadan haberdar olmak ve dünyada olup biteni öğrenebilmenin en önemli yolu olarak görülmektedir (Güngör, 2011, s. 109). Bu sebeple de kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının, bireylerin dünyaya bakış açısını şekillendirmede medyanın etkilere sahip olduğuna ilişkin önermeler taşıdığı söylenebilir.

2.1.2.4. Gündem belirleme

Gündem belirleme kuramının kökenleri B, Cohen'in 1963 çalışmasına dayanmakla birlikte, 1972 yılında Maxwell McCombs ve Bernard Shaw'ın gerçekleştirdikleri çalışma ile bilinirlik kazanmıştır (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 161). Bir diğer görüşe göre, gündem belirleme çalışmasının kurucu ismi Walter Lipmann'dır. Lipmann, bireylerin doğrudan gözlem şansı olmadığı, farklı yer ve zamanlardaki dış dünyada olup biten olaylara dair bir bakış açısı geliştirebilmek için anlam haritalarına ihtiyaç duyduklarını ve bu haritaların medyanın ilettiği bilgiler doğrultusunda şekillendiğini iddia etmektedir (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 125-126). Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, gündem belirleme kuramının düşünsel temellerinin, toplumsal gerçekliğin inşasının kuramsal temellerine ek olarak sosyal bilişsel öğrenme kuramı ile de örtüştüğü görülmektedir. Sosyolojik açıdan toplumsallaşma aşamasında yüz-yüze etkileşimin yerine kitle iletişim ve insan etkileşiminin yerleştirildiği bu kuramda, fikirlerin oluşması ve iletilen bilgilerin kitleye tek merkezden yayılarak daha bütünlüklü bir toplumsal gerçek ve uzlaşma yaratma potansiyeli ele alınır.

Gündem belirleme kuramından yola çıkan araştırmalar; temelde kitle iletişim araçlarında yer alan konulara ilişkin hiyerarşik bir sıralama önermekte, konuların yer aldıkları araçtaki süreleri ve zaman dilimleri gibi değişkenleri ele almakta, kamuoyu araştırmaları gerçekleştirmektedir (Maigret, 2014, s. 256). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı birey ağırlıklı iken gündem belirleme yaklaşımı ise medya ağırlıklıdır (Tokgöz, 2015, s. 297).

Gündem belirleme yaklaşımına göre, kitle iletişim araçları halka ne düşüneceklerini söylemede çoğu kez başarılı olmayabilir fakat izleyicilere ne hakkında düşüneceklerini ve neyin önemli olduğunu söylemede çok başarılıdır (McCombs & Shaw, 1972). Başka bir deyişle, kitle iletişim araçları dünyayı bizim için inşa etme yeteneğine sahiptirler ve bu yönde çalışırlar. Bunu yaparken de belli bir fikrin alınacağı yönü belirlemeksizin kamuoyu için gündem hazırlarlar (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 125). Kuramın temeli "medyanın haberleri sunuş yoluyla, toplumun düşündüğü ve konuştuğu konuları, bunlara verdiği önemi belirlediği görüşüne dayanır. (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 125)". McCombs ve Shaw (s. 65) 1993 yılında (konuyla ilgili ilk çalışmalarından 25 yıl sonra), gündem belirleme yaklaşımı ile gerçekleştirilmiş araştırma ve sonuçlarını yeniden gözden geçirerek medyanın insanlara ne hakkında ve nasıl düşüneceklerini söylemesinin ötesinde ne düşüneceklerini söylediğini de eklerler.

Gündem belirleme yaklaşımı ile gerçekleştirilen araştırmalar, haberlerin yanı sıra genellikle siyasi konular ve seçim kampanyaları açısından ele alınmış ve temelleri bu doğrultuda oluşturulmuştur (Yaylagül, 2021, s. 80). Bu yaklaşım daha önceki dönemde gerçekleştirilen çalışmalardan farklı şekilde, kitle iletişim araçlarının etkilerinin tutum değişikliği açısından değil ağırlıklı olarak bilişsel etkiler olan farkında olma ve bilme açısından ele almakta ve toplumun görüşleri üzerinde kitle iletişim araçlarından gelen mesajların etkili olduğu savunulmaktadır (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 161).

Hanna Adoni ve Sherill Mane (1984, s. 331) ise makrososyolojik perspektiften bir değerlendirme yapıldığında, kitle iletişim medyasının özellikle seçim zamanlarında siyaseti ulusal gündemin en başına yerleştirmesinin, medyanın kolektif toplumsal gerçekliğin algılanacağı çerçeveyi belirlediğinin bir göstergesi olduğunun altını çizerler. Ayrıca bu durumun, medyanın toplumsal eylemi şekillendirmedeki gücünü de gösterdiğini ifade etmektedirler. Bu görüşler dikkate alındığında, toplumsal gerçekliğin inşasında açıklandığı üzere, kişilere yol haritaları sunan toplumsal bilgi stokuna, hangi bilginin ve deneyimin ne kadar aktarılacağını belirleyebilmek açısından medya oldukça etkili bir konumda yer almakta, iletişim kanalları aracılığı ile hangi bilgilerin ne kadar aktarılacağı konusunda da yetki sahibi olarak görülmektedir.

Erdoğan ve Alemdar (2010, s. 162), halk gündeminin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için üç farklı yol olduğunu ifade etmekte ve bu yolları şu şekilde sıralamaktadırlar: 1) Kişinin ne tür konularla ilgilendiğinin soruşturulması (Bu tür incelemelerde kamuoyu bireysel inanç ve görüşlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır.) 2) Yakın çevre ile tartışılan konuların araştırılması 3) Bireylerin kamuoyu algılarının incelenmesi

Medya sosyolojisi alanında çalışan Eric Maigret (2014, s. 257) ise kimi zaman medya gündeminin etkisinin beklenmedik bir şekilde tersine dönebileceğini belirtmektedir. Bir şeyin geçerliliğinin, her an ve her zaman olamayacağını savunan Maigret, bireylerin kendi bilgi ve deneyimlerinin medya içerikleri ile zıt düşebileceğini ya da medyaya duyulan güvenin olumlu/olumsuz yönde bireyleri etkileme konusunda belirleyici olabileceğini belirtmektedir.

Shaw, McCombs, Weaver ve Ham (1999), gündem belirleme tezi ve Festinger bilişsel uyumsuzluk teorisinden hareket ederek gündem birleştirme teorisini öne sürerler. Gündem birleştirme teorisi bu sebeple, gündem belirleme tezinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Gündem belirleme etkinin sınırlı olduğuna dayanırken gündem

birleştirme, gündem belirleme etkisinin bireylerin aktif gündemler seçmeleri sebebiyle sınırlı olduğunu açıklamaktadır (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 182). Gündem belirlemede aktif olan medya iken, gündem birleştirmede aktif olan birey, izleyicidir. Kullanımlar ve doyumlardaki aktif izleyici tezi, gündem birleştirmede yeniden sunulmakta; “medya, sadece gündem birleştirmek isteyen birey için enformasyon kaynağı görevini yerine getiren bir melek gibi gösterilmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 194)”.

Özetlenecek olursa, gündem belirleme kuramına göre kitle iletişim araçları, bireyleri ne hakkında düşünceleri gerektiğine ek olarak ne kadar düşünceleri gerektiği konusunda da etkilemektedir. Bu doğrultuda, gündem oluşturma kuramı; neyin medya içeriklerine ne kadar yansıtacağı ve hangi bilgilerin toplumsallaşarak birer toplumsal gerçek olarak yerleşeceğine etkileri bakımından, gerçekliğin toplumsal inşası ile yakından ilişkilidir.

2.1.2.5. Medya bağımlılığı kuramı

Medya bağımlılığı kuramı, 1970’li yılların ortalarında Melvin DeFleur ve Sandra Ball-Rokeach tarafından, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımını temel alarak geliştirilmiştir (Tokgöz, 2015, s. 291). Bu kuram geliştirilirken insanların kitle iletişim araçlarına bağımlılıklarının makro düzeyde açıklanmasına olanak sağlamak amaçlanmıştır ve bu sebeple kuram, daha önceki iletişim çalışmalarında ağırlıklı olarak benimsenen mikro düzeydeki bakış açılarına bir alternatif teşkil etmektedir (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 98).

Medya bağımlılığı kuramına göre, bireyin nesnel (sübjektif) gerçekliği inşasındaki medya katılımının derecesi, çeşitli fenomenlerle bireyin doğrudan deneyimi gibi işlev görmek ve çeşitli olgular konusunda medyaya bağımlı kalınmaktadır (Adoni & Mane, 1984, s. 327). Özellikle şehirleşmiş ve endüstriyelleşmiş toplumlarda medyaya olan bağımlılığın daha yüksek olması, bireylerin medyayı kullanma ihtiyaçları ile ilişkilendirilmektedir. Bu ihtiyaçlar; toplumsal dünyaya dair bilgi sahibi olmak ve anlamak, toplumsal dünya içinde anlamlı, etkili davranışlar geliştirmek ve günlük problemlerden, endişelerden uzaklaşmak olarak sıralanabilmektedir (Ball-Rokeach & Defleur, 1976, s. 5). Bireylerin medyayı kullanmadaki ihtiyaçlarına ilişkin bu görüşler, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının medya bağımlılığı kuramı içindeki temel işlevine işaret etmektedir.

Ball-Rokeach ve DeFleur'un (1976, s. 5) ifade ettiği üzere, eğer amaç toplumsal gerçeğliğin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal açılarını açıklamak ise izleyici- medya- toplum arasındaki bağın mutlaka hesaba katılması gerekmektedir. Bunun sebebi ise kitle iletişimin, birbirleri ile etkileşen farklı değişken setleri arasındaki karmaşık ilişikleri içermesidir. Bu değişkenler medya, izleyici ve toplumdan oluşmaktadır. Medya bağımlılığının temel varsayımı ise bu üçlü ilişkinin, toplum ve insan üzerindeki medya etkisini belirlemesidir. Ball-Rokeach ve DeFleur medya etkisine dair sonuçları üç kategori altında değerlendirmektedir:

1. Bilişsel Etkiler:

Medyanın bilişsel etkileri, genellikle toplumlarda çeşitli konulara ilişkin muğlaklıkların varlığından kaynaklanmaktadır. Özellikle toplumsal değişme dönemlerinde, toplum içindeki bireyler genel anlamda her yere yayılmış bir anlam belirsizliği yaşarlar. Geleneksel bir dünya görüşünden modern bir dünyaya geçiş sürecinde; farklı bakış açıları, değer ve gelenekler arasında meydana gelen çatışmalar sonucunda anlam belirsizliği daha akut hale gelmekte ve izleyiciler, değişen dünyaya uyum sağlamak adına medyaya daha fazla bel bağlamaktadırlar. Basitçe ifade etmek gerekirse enformasyon ihtiyacı arttıkça, bireylerin medyaya bağımlılıkları artmakta, böylece medyanın tutum, duyuğu ve davranış değişikliği yaratma olasılığı yükselmektedir (Ball-Rokeach & Defleur, 1976, s. 10). Bununla ilişkili olarak ülkeler göreceli siyasi iktidar seviyelerine ulaştıkça, anlam belirsizliğinin dağılması beklentisi oluşmakta; ülkeler konsolidasyona doğru ilerlerken bireylerin bilgi arama stratejilerinin azalması beklenmektedir. Çünkü siyasi geçiş, yeni gerçeğleri anlamlandırmak için çeşitli kaynakları olan vatandaşlara ağır bilgi talepleri yükleyen istikrarsız bir siyasi-sosyal ve ekonomik ortam yaratmaktadır (Loveless, 2009, s. 165).

Medya bağımlılık kuramına göre, bilişsel etkilerin belirlenmesinde medyanın gündem oluşturma etkisi önemli bir yere sahiptir. Buna göre medya, çok geniş bir alanda pek çok farklı çeşitte bilgiler sunma imkanına sahip olmakla birlikte, mesajların ne şekilde alımlanacağını kontrol etmede bir rolü bulunmamaktadır. Ancak hangi bilgilerin verilip verilmeyeceği ve nasıl verileceğine ilişkin skalayı belirleyebilmektedir. Bunun yanı sıra bilişsel etkilerin ne yönde gerçekleşeceğine ek olarak bireylerin medya içeriklerine ilişkin seçimleri ve bu seçimlere dair ilgi düzeyleri ise kişilerin deneyimlerine, bakış açılarına, kültürlerine vb. bağlı olarak şekillenmektedir (Ball-Rokeach & Defleur, 1976, s. 10-11).

Bir diğerk bilişsel etki, kitle iletişim araçlarının değerkleri şekillendirmesi olarak görölmektedir. Bu durumda, medya aracılığıyla sunulan bilgiler birbirine zıt değerkleri ortaya koyup çatışma yaratmakta ve değerk çatışmasını hızlandırmaktadır. İzleyiciler ise karışıt sunulan bu değerkler hakkında, kendi duruşunu belirleme ve ifade etmeye yönelmektedir (Ball-Rokeach & Defleur, 1976, s. 13; Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 160).

2. Duyuşsal Etkiler:

Kitle iletişim araçları ile izleyicilere gönderilen enformasyonların bilişsel etkilerinin yanı sıra korku, öfke, sevgi, hoşlanma, hoşlanmama, hayranlık gibi duyguları tetikleyici ve değıştirici yönleri de bulunmaktadır. Bu etkiler genellikle bilişsel etkilere eşlik etmekte ve kimi zaman ise davranışsal birtakım etkilere sebep olabilmektedir. Örneğın gerçekleşen herhangi bir olayın medyada sunum şekli insanlarda korku, nefret, öfke ve kızgınlık gibi negatif duyguları tetiklediğinde, çeşitli protesto ve toplumsal eylemlere sebep olabilmektedir. Bunun yanı sıra çeşitli toplumsal grupların yabancılaşmasında da medyanın duyuşsal etkilerinin önemli ölçüde etki sahibi olduğı belirtilmektedir (Ball-Rokeach & Defleur, 1976, s. 14-15).

3. Davranışsal Etkiler:

Kitle iletişimin davranışsal etkileri hem olumlu hem de olumsuz yönde gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte her alımlanan mesajın, davranışsal etkiye sahip olması beklenmemektedir. Bir önceki maddede ifade edildiğı üzere medyanın, toplumsal eylemlere katılım dahil olmak üzere, bireylerin gündelik hayatlarına yansıyan şiddet eğilimleri, ekonomik eğilimleri, oy verme davranışları gibi pek çok pratik açıdan etkilere sahip olduğı belirtilmektedir (Ball-Rokeach & Defleur, 1976, s. 16).

Medya bağımlılığı kuramından yola çıkılarak oluşturulan iletişim modellerinin, DeFleur ve Rokaech tarafından geliştirilen birkaç farklı varyasyonu bulunmakla birlikte genel vurgularının, kitle iletişim araçları ile toplumsal sistem arasındaki ilişkiye yönelik olduğı görölmektedir. Toplumsal sistem ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkinin belirlenmesi, kitle iletişiminin etkilerinin açıklanması içim gerekli görölmektedir (McQuail & Windahl, 2005, s. 140). Bu modelin açıklamaya çalıştığı soru, kitle iletişim araçlarının etkilerinin hangi durumlarda güçlü ve dolaysız ya da zayıf ve dolaylı etkilere bulunduğının saptanmasıdır (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 98).

Kullanımlar ve bağımlılık modelinde ikili bağımlılık ilişkileri yer almakta ve bu ilişkiler siyasal, ekonomik ve kültürel özellikler ile belirlenmektedir. İkili bağımlılık

ilişkileri aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir (Güngör, 2011, s. 99-101; Tekinalp & Uzun, 2013, s. 100-101):

- **İletişim aracı ve siyasal sistem arasındaki bağımlılık ilişkisinde** iletişim araçları adli, idari ve yasal koruma, sınırlama, kolaylaştırma, siyasal enformasyon elde etme vb. gibi farklı unsurlar sebebi ile siyasal sisteme bağımlı görülmekte iken siyasal sistem ise değerlerin benimsetilmesi, düzenin ve toplumsal bütünlüğün korunması gibi nedenlerle iletişim aracına bağımlı görülmektedir (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 100). Farklı toplumların yönetim biçimleri ve iletişimi denetleme yoğunlukları değişkenlik göstermektedir. Medyanın kendi bağımsız mesajlarını üretmekte sahip olduğu bağımsızlık derecesine göre toplum üzerindeki etkisi farklılaşmaktadır. Medya araçlarının askeri ve siyasi erkin baskısı altında olması gibi durumlar, medyanın bağımsız bir şekilde topluma etki oranını, bağımlılığını azaltabilmektedir (Güngör, 2011).
- **İletişim aracı ve izleyiciler arasındaki bağımlılık ilişkisinde** iletişim araçlarının varlıklarını sürdürebilmek ve gelişmek için geniş alanda izleyicilere hitap etmesi gerekli iken, izleyicilerin ise kendi ihtiyaçları doğrultusunda medyayı kullanmasına işaret edilmektedir (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 101). Eğer toplum içinde farklı alternatif bilgi kanalları söz konusu ise kitle iletişim araçlarına olan bağımlılık düşmekte; tersi durumda ise kitle iletişim araçları temel bilgi kaynakları olarak üstünlüğünü sürdürmektedir. Geniş toplum kesimleri için kitle iletişim araçlarının önemi oldukça merkezidir. Ancak kitle iletişim araçları ve izleyici arasındaki bağımlılığın bağlamsal olduğu ve etkisinin farklı değişkenlere göre gerçekleştiği de dikkate alınmalıdır (Güngör, 2011, s. 100).
- **Toplumsal sistem ve izleyici arasındaki bağımlılık ilişkisinde** izleyicilerin siyasal sistemde oy vericiler olarak ekonomik sistemde ise tüketiciler olarak tanımlanmaları, izleyicilerin kararlarının toplumsal sistem içindeki mekanizmaların işleyişinde etkili olacağı anlamına geleceğinden, toplumsal sistem ve izleyiciler arasında bir bağımlılık söz konusudur ve iletişim araçları bu ilişkide önemli birer aracı olarak işlev görmektedir. Ayrıca izleyicilerin

araçlara bağımlılığı toplumsal sistem içinde yer alan farklı sınıfsal gruplara göre değişebilmektedir (McQuail & Windahl, 2005, s. 142).

Erdoğan ve Alemdar (2010, s. 160), DeFleur ve Ball Rokaeach'in etki derken kastettikleri şeyin "kitle iletişim araçlarının, izleyicilerin gereksinimlerini gideren faydalı sonuçları" olduğunu ve etki ya da bağımlılık olarak ele aldıklarının tümünün işlevsel sonuçlara işaret ettiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda araştırmacıları, medyanın olumlu etkileri üzerine fazlası ile odaklanmaları ve araçların görevsel bağımlılıklarını yüceltmeleri konusunda eleştirmektedir. Bağımlılık kuramı, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımını meşrulaştırıcı olarak görülmekte ve araçları görevsel bağımlılıklar ile yüceltmesi sebebiyle eleştirilmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 159).

2.1.2.6. Çerçeveleme

Çerçeveleme kuramı, iletişim çalışmalarında Erving Goffman'ın 1974 yılında linguistik felsefeden esinlenerek gerçekleştirdiği Çerçeveleme Analizi " (Frame analysis: An essay on the organization of experience)" adındaki çalışmanın üzerine bina edilmiştir. Goffman'ın kurucu çalışması üzerine çerçeveleme anlayışına, 1970 ve 1980'li yıllarda toplumsal ve siyasi içeriğin yanı sıra uzun süreli olarak medyadan öğrenilen çerçevelerin toplumsal ve siyasi sonuçlarının anlaşılması adına çeşitli güncellemeler eklenmiştir. Bu güncellemeler, kuramın mikro ölçekte işlev gören bir düzeyden makro ölçekte işlev gören bir düzeydeki anlayışa kavuşmasını sağlamıştır. 1980 ve 1990'lı yılların başlarında siyasi etkiler araştırmalarında çerçeveleme yaklaşımı tekrardan sıklıkla kullanılmaya başlamıştır.

Çerçeveleme yaklaşımı kitle iletişim araçlarının güçlü etki potansiyeline sahip olduklarını ancak bu etkilerin gerçekleşmesinin bireylerin yatkınlıklarına, zihinsel şemalarına ve diğer özelliklerine bağlı olduğunu kabul ederler (Tewksbury & Scheufele, 2007, s. 11). Kirk Hallahan (1999, s. 209) paralel olarak çerçevelemenin, izleyiciye iletilen belirli bir mesajın yorumlanmasında işlevsel olduğunu belirtir. Buna göre çerçeveleme, izleyicilerdeki belirli bellek düğümlerini veya şema olarak düzenlenmiş bellek izlerini seçmeli olarak etkinleştirerek bilişsel süreçlere dahil olur.

İletişim çalışmalarında çerçevelemenin sıklıkla tercih edilmesi, 1990'lı yıllardan itibaren başlamıştır. 1993 yılından sonra çerçeve ve çerçeveleme kavramlarının haber ve gazetecilik çalışmalarında sıkça kullanıldığı, 2008 ve 2009'lu yıllarda ise doruk yaptığı belirtilmektedir (Tokgöz, 2015, s. 365). Bu doğrultuda çerçeveleme, özellikle psikoloji,

ekonomi, medya çalışmaları, siyasi iletişim gibi pek çok farklı disiplin tarafından tercih edilen bir paradigma olmuştur (Hallahan, 1999, s. 205).

Çerçeveleme bir meta iletişim biçimi olarak görülmektedir. Çerçeve, bir konunun tanımlanıp araştırılabilmesi temelinde, metinlerdeki bir dizi bağlantılı öge arasındaki ilişkileri belirtmektedir. Eğer bir mesaj varsa, mesajın nasıl olması ve nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin bir çerçeve de mutlaka bulunmaktadır. Bu da alıcıya, gerçekliği inşa etme olanağı sunmaktadır (Van Gorp, 2007, s. 65).

Çerçeveleme yaklaşımının biri sosyoloji bir diğeri ise psikoloji olmak üzere iki temeli söz konusudur (Tokgöz, 2015, s. 365). Psikolojik kökenleri, 2002 Nobel Ekonomi Ödülü alan Kahneman ve Tversky'nin deneysel çalışmalarına dayanmaktadır. Söz konusu deneysel çalışmalarda aynı karar verme senaryolarının farklı yollarla sunumunun, bireylerin seçimlerini ve değerlendirmelerini ne şekilde etkilediği gösterilmektedir (Tewksbury & Scheufele, 2007, s. 11).

Çerçeveleme yaklaşımı sosyolojik kökenlerini ise fenomenolojinin kurucusu olan Alfred Schultz'un gündelik yaşamın karmaşıklığına ilişkin düşüncelerinden almaktadır (Tokgöz, 2015, s. 366). Goffman, Schultz'dan esinlenerek, bireylerin etraflarındaki dünyayı anlamlandırabilmek adına hayata dair deneyimlerini yorumlamak için sürekli şekilde mücadele ettikleri ve yorumsayıcı şemalar oluşturdıkları varsayımı üzerinden hareket etmiştir (Tewksbury & Scheufele, 2007, s. 11). Belirtilen yorumsayıcı şemalar, Berger ve Luckmann'ın tezinde ortaya konulan, bireylerin hayatlarını anlamlandırabilmek ve farklı deneyimlere dayanarak hayatta ilerleyebilmek adına bel bağladıkları tipleştirici şemalar ve toplumsal bilgi stoku ile benzerlik göstermektedir.

Çerçevelemenin sıklıkla toplumsal gerçekliğin inşası ile bağdaştırılmasının temelinde, toplumsal etkileşimler yoluyla anlamın yaratılması ve kuramsallaşması ile ilişki kurulması, aktif ve anlam kuran bir izleyiciye işaret edilmesi yer almaktadır. Ayrıca çerçeveleme kuramında medya içeriği üreticilerinin, kalıcı nitelikteki belirli çerçeveleri kullanarak gerçekliği inşa sürecine katkı sağladıkları hatta çeşitli alternatifler arasından seçim yaparak gerçekliğin inşa edilebileceği yollar üzerinde kontrol sahibi oldukları belirtilmektedir. Bu durumda, iletilerin yapılandırılması sürecinde duyarlılık gösterilmesi gereken şey halkın iletileri ne şekilde yorumlayacağıdır (Van Gorp, 2007, s. 62).

Çerçeveleme, insanların dünyaya bakış açılarındaki perspektifleri şekillendirmesi açısından toplumsal gerçekliğin inşa edilmesinde oldukça kritik bir faaliyet olarak görülmektedir. Metafor olarak 'çerçeve', iletilen bilgilerin verildiği alanın sınırlanmasına

ve dikkati önemli unsurlara odaklamaya yardımcı olmasına işaret etmekte ve çerçeve metaforu, çerçevelemenin mesajlar üzerindeki şekillendirici etkisine referans olarak kullanılmaktadır (Hallahan, 1999, s. 207).

Bu bağlamda çerçeveleme kuramı, herhangi bir olayın başta haber olmak üzere medyada belirli bir şekilde karakterize edilmesinin, izleyiciler tarafından mesajların ne şekilde anlaşılacağı üzerinde etkisi olduğu varsayımına dayanmaktadır (Tewksbury & Scheufele, 2007, s. 11). Çerçeveleme içerikleri; kelime seçimleri, metaforlar, tartışmalar ve görsel imajlar gibi çeşitlendirilebilecek pek çok farklı seçim neticesinde yapılandırılmaktadır. Ancak bu seçimlerin yapılması çoğu zaman yeterli görülmemekte; arketipler, değer yargıları, mitler ve anlatılar gibi belirli organize edici temaların çatısı altında toplanmaktadır. Tüm bu organize edici unsurların toplamı, anlamla eş değer görülmemekte; anlamın oluşması için neden sonuç ilişkileri, gerekçeler ve zaman sıralaması gibi akıl yürütme araçlarına da gereksinim duyulmaktadır (Van Gorp, 2007, s. 64-65).

Çerçeveleme kuramı, mikro ve makro olmak üzere iki farklı düzeyde işlev görmektedir. Mikro düzey, insanların izlenimlerini oluşturma sürecinde verilen bilgi ve sunum özelliklerini nasıl kullandıklarını açıklamaktayken makro düzey ise gazetecilerin ve diğer iletişimcilerin, izleyicilerde halihazırda mevcut olan bilişsel şemalarına yönelik sunum yollarını kullanarak bilgileri iletmelerini ifade eder. Bu durumda bilişsel şemalar, olayların karmaşıklığını azaltmak ve anlaşılmasını sağlamak adına başvurulacak çerçeveler olarak işlev görmektedir (Tewksbury & Scheufele, 2007, s. 12). Scheufele ve Tewksbury'nin verdiği örneğe göre, medyada yer alabilecek kök hücre nakli gibi karmaşık görünen sorunların aktarılmasında bilişsel şemaların kullanılması, içerikleri sıradan izleyici için anlaşılır kılmaya yararmaktadır.

Çerçeveleme kuramının, kültürel merkezli bir yaklaşım olarak iletişim araştırmalarına yeni açılımlar sunduğu, bu doğrultuda medyanın kültürel olarak paylaşılan bir çerçeve repertuarına sahip olması ile toplumdaki bireylerin haber tüketimi arasında bir bağlantı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla çerçeveleme, kültür ve bilişsel süreçler arasındaki bir köprü olarak nitelendirilmektedir (Tokgöz, 2015, s. 366; Van Gorp, 2007, s. 62).

Van Gorp (2007, s. 62-64), çalışmasında kültürel çerçeve stoklarının çerçeveleme kuramı içinde kavramsallaştırılmasının, aşağıda özetlendiği şekilde altı ek öncülü formüle etmeye hizmet ettiğini belirtir:

1. Çerçevelerin kültürel stokta yer alması, halihazırda uygulanmakta olanlardan daha fazla çerçevenin var olduğu fikrine yol açar. Belirli konu ve sorunlar için kullanılabilecek farklı alternatif çerçeveler mevcuttur. Gerçekleştirilecek bir çerçeveleme analizinde aynı olayların farklı zaman ve yerlerde ne şekilde çerçevelendiğinin incelenmesi ile farklı anlamların nasıl yaratıldığı görülecektir.
2. Çerçeveler ve metin birbirinden bağımsızdır. Anlamın her ikisi ile olan ilişkisi okuma sürecinin bir parçasıdır. Bireyler aşinalıkları sebebiyle çerçevelere anlam yüklerler. Buradan yola çıkılarak örtük bir kültürel temaya izleyicinin hangi anlamı atfedeceği belirlenebilir.
3. Çerçevelerin kültürel fenomenlerle ilişkili olmaları, kullanımlarını ve dolayısıyla etkilerini görünmez hale getirmekte; dolayısıyla birer güç mekanizması olarak değerlendirilmektedirler. Ancak etkileri bireysel değişkenlere bağlıdır. Bu sebeple, izleyici için bir iletinin belirli bir şekilde okunması adına birer davet olarak görülebilmektedirler.
4. Çerçeveler bireysel değil kültürel ve geneldir. Kültürel olmaları sebebi ile gerçekliğin geniş bir alanını kapsayan yorumlayıcı temalarını oluştururlar ve bireysel şemalarla etkileşimlidirler.
5. Çerçeveler, dinamik olmalarına rağmen çok az ya da kademeli olarak değişirler. Hızlıca değişen dinamik anlam yapıları tam anlamıyla çerçeve olarak görülemez. Ancak medya profesyonelleri tarafından uygulanıp uygulanamayacağı ya da hangi yeni çerçevenin seçileceği, değişime her zaman açıktır.
6. Çerçevelerin özü sosyal etkileşimdedir. Bu etkileşimler kamusal alanda gerçekleşmekle beraber etkileşimin öğeleri; medyada uygulanan çerçeveler, bilişsel seviyeler, çerçeve sponsorlarının söylemi ve kültürün bulunduğu çerçeve stokudur.

2.1.2.7. Aracılanmış sembolik etkileşim (mediation) ve medyatikleşme (mediatization)

Aracılanmış sembolik etkileşim kuramı, iletişim sosyoloğu olan John Brookshire Thompson tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilmiştir. Kimi kaynaklarda bu kurama 'dolayımlanmış etkileşim', 'aracılanmış sözde etkileşim' gibi farklı kavramlarla yer

verilmektedir. Aracılanmış sembolik etkileşim, Chicago Okulu araştırmacıları tarafından geliştirilmiş olan sembolik etkileşimci yaklaşımlardan, ideoloji vurgusuna sahip olması ve yapısalcı kuramlardan etkilenmesi açısından belirli yönleri ile ayrılmaktadır (Güngör, 2011, s. 276). Aracılanmış sembolik etkileşim, temelde yüz yüze iletişim kalıplarının ötesinde, medya ve insanlar arasında gerçekleşen etkileşime işaret etmektedir. Söz konusu etkileşim, mekândan ve zamandan bağımsız olarak farklı bağlamdaki bireylere sembolik bir içeriğin aktarılması ve bu etkileşimde insanların kendi bağamlarından bağımsızlaşması ile karakterize olmaktadır (Dursun Ç. , 2013, s. 38).

Thompson (2008, s. 16), aracılanmış sembolik etkileşimin anlaşılabilmesi adına iletişim medyasının kullanımının, toplumsal alanda farklı etkileşim biçimlerini oluşturduğuna ilişkin anlayışın geliştirilmesi gerektiğini belirtir. Söz konusu kullanımlar, yeni toplumsal ilişki biçimleri olarak insanların, kendi ve diğerleri ile ilişkilerini dönüştürmekte; böylelikle yeni eylem biçimlerinin oluşmasına da hizmet etmektedir. Bireyler fiziksel olarak var olmayan diğerleri için eylemlerde bulunmakta ve uzaktaki bireylere uygun eylemler geliştirebilmektedir. Bu sebeple etkileşimler, gündelik hayatta gerçekleşen yüz yüze etkileşim tiplerinden oldukça farklıdır.

Strömbäck (2008, s. 230), aracılanmış etkileşimin kökenlerinin 1920’li yıllarda bulunabileceğini ifade ederek Lippman’ın 1922 yılında yazdığı Kamuoyu (*Public Opinion*) adlı kitabında geçen ve medyanın doğuşuna işaret eden; insanların asla göremeyeceği, koklayamayacağı, duyamayacağı, dokunamayacağı ya da hatırlayamayacağı dünyayı, aklı ile görmeyi öğrendiğine ilişkin ifadelerine yer vermektedir. Daha eski bir örnek, Horton Cooley’in 1897 (s. 77) yılında, insanın çevresini tanımlayan şeyin okudukları, duydukları ve gördükleri, kısacası iletişim mekanizması ile ulaşılan zamandan bağımsız bir bağlam olduğunu ifade etmesi olarak gösterilebilir.

“Günümüzün, karmaşılaşmış ve derinlik kazanmış toplumlarında gerçeklik, insanlara kitle medyası ve elektronik medya tarafından sunulmaktadır (Dursun Ç. , 2013, s. 33)”. Bu yolla aracılanmış sembolik etkileşim, küresel önemi olan olayları eve taşımakta, bireyler diğerlerinden haberdar olmakta ve zamansal-uzamsal gezginler haline gelmektedirler. Dolayimli etkileşim ile yüz-yüze etkileşimin iç içe olması, insanların kendi sosyal etkileşimlerinde de dolayimli etkileşimi kullanmalarına sebep olmaktadır (Güngör, 2011, s. 276-278). Böylelikle toplumsal gerçeklik alanının yapılandırılmasında, sembolik içerik ve formlar da insanların günlük etkinlikleriyle birlikte kurucu bir önem kazanmaktadır (Dursun Ç. , 2013, s. 38).

Medyaya ilişkin toplumsal ve kültürel bir varsayım, medyanın bilginin üretim ve dağıtımında önemli derecede rol üstlendiğidir. Her ne kadar bu bilgilerin alımlanmasına ilişkin belirli kalıplar söz konusu olmasa da büyük ölçüde bu bilgiler, insanların toplumsal hayata ilişkin deneyimlerini adlandırmaları ve kendi konumlarının farkındalığının yanı sıra tarihsel anlayış için de bir zemin teşkil etmektedir. Medyanın toplumsal gerçekliği kurucu özelliği; kamusal ve paylaşılan alanlar için standartlar, modeller ve normların temel kaynağını oluşturmasında yatmaktadır. Bunun yanı sıra medya, toplum kurumları ile teması sağlamakta, hatta seküler bir toplumda aile, din, eğitim gibi pek çok kurumun işlevini gerçekleştirme eğilimi taşımaktadır. Bu sebeple de bireyler büyük ölçüde toplumsal gerçeklerine ilişkin çerçevelerini şekillendirirken medyaya bağlı kalmakta ve medya kültürünün içinde yaşamaktadırlar (McQuail, 2010, s. 83). Toplumsal kurumlar giderek sanallaşmakta ve fiziksel mekanlardan giderek bağımsızlaşmaktadırlar (Hjarvard, 2008, s. 127).

Medyatikleşmenin yükselişe geçmesinin sebebi olarak insanların kendi erişimlerinin ötesindeki kurum, olay ve süreçlere dair ilgi düzeyleri ve aracılı deneyimlerin yoğunluğunun artması gösterilmektedir (Strömbäck, 2008, s. 231). Aracılama, bir toplumda herhangi bir olay, kişi ya da kuruma dair bilgilerin iletilmesinde kitle iletişim araçlarının en önemli ve verimli kanal olmasını ifade etmektedir. İnsanların bilgi kaynakları olarak ağır şekilde kitle iletişim araçlarına güvenmesi, bireylerin ele alınan konuya dair gerçeklik algılarının, kitle iletişim araçlarında iletilenler doğrultusunda şekillendiği yönünde bir çıkarıma olanak sağlamaktadır.

Andreas Hepp ve çalışma arkadaşları (2016) medyatikleşmede, Berger ve Luckmann'ın kurumsal dünyanın meşrulaştırılması sürecinde anlamlı sembollerin etkili olduğuna yani iletişimin kurucu rolüne ilişkin ifadelerini haklı bulurken, kurumsal dünyanın sembolik bir bütünlük içinde muhafaza edildiği fikrine katılmazlar. Onlara göre günümüzde sembolik etkileşim/iletişim, daha çok ses barındıran ve açık uçlu bir süreçtir. Bunun yanı sıra kitle iletişim araçlarında yer alan içerikler de dahil olmak üzere sembolik gerçeklikler, Berger ve Luckmann'ın belirttiği gibi gündelik hayata göre ikincil değil, kurucu ortak olarak işlev görürler. Medya'nın gündelik hayat gerçekliği ile neredeyse eşdeğer bir rolü olduğunu iddia ederler.

Aracılanmış sembolik etkileşimle bağlantılı olan ve onu kapsayan '*medyatikleşme*' ise dört fazdan oluşan bir süreç olarak görülmektedir.

1. Birinci faz yukarıda açıklanan aracılanmış etkileşim sürecinin gerçekleşmesini içermektedir. Bu süreç, genişleme/uzatma anlamına gelen ‘*extention*’ olarak ifade edilmekte ve insanın kendi iletişimsel kapasitesini aşması anlamında kullanılmaktadır (Schulz, 2004, s. 88).
2. İkinci faz, ikame olarak adlandırılmakta ve medyanın kısmi olarak toplumsal aktivite ve kurumların yerini almasına işaret etmektedir (Schulz, 2004, s. 88). Bu süreçte medya, yalnızca hükümet ve diğer siyasi organlardan bağımsızlaşmakla kalmayıp herhangi bir toplumsal sistem mantığından da bağımsızlaşarak ‘medya mantığı’ olarak adlandırılan kendi mantığına göre fonksiyon göstermeye başlamaktadır. Medya mantığı, mesajların hangi araç, format, norm ve değerlere göre aktarılacağına karar vermektedir. Bu durum, politika ve siyasetin karar aşamasında tamamen pasif olduğu anlamını taşımaz, bu kurumlar medya aracılığı ile mesajlarını iletmek için müzakereci bir konumda bulunur (Strömbäck, 2008, s. 238).
3. Üçüncü faz ise aracılanmış ve medya dışı faaliyetlerin bir araya geldiği ‘birleşme’dir. Bu fazda medya kullanımı özel ve toplumsal yaşama giderek daha fazla entegre hale gelmekte, medyanın gerçeklik tanımı ile toplumsal gerçeklik tanımları arasında sınırlar erimektedir (Schulz, 2004, s. 88-89). İkinci ve üçüncü fazları birbirinden ayıran, medyanın bağımsızlığının artmış olmasıdır. Medya, günlük operasyonlarda o denli bağımsız hale gelmektedir ki politik ve siyasi aktörler medya mantığına adapte olmak ve birçok eylemlerini sosyal medya gibi mecralardan örgütlemek zorunda kalırlar. Toplumsal aktörlerin, medyadan aldıkları bilgiler doğrultusunda tepki ve eylemlerini gerçekleştirmesi, aracılanmış gerçeklerin daha da önemli hale gelmesine işaret etmektedir (Strömbäck, 2008, s. 238).
4. Dördüncü faz ‘uyum/uzlaşma’ olarak adlandırılmakta, aracılı iletişim gerçekleri toplumsal değişmeye sebep olmaktadır (Schulz, 2004, s. 88-89). Dördüncü fazda, toplumsal ve siyasi aktörler tarafından medya mantığı içselleştirilmiş ve aktörlerin gerçek hayat eylemlerinde medya mantığı kurucu bir öge haline gelmiştir (Strömbäck, 2008, s. 239-240).

Hjarvard (2008, s. 132-133)’ın ifade ettiği üzere, medyatikleşmeye bir toplumsal modernleşme süreci olarak yaklaşılmalıdır. Medyatikleşme, tamamıyla iletişim teknolojileri ve araçları ile ilişkili değildir. İletişim kalıpları zamanla içinde bulunduğu

toplumu dönüşüme uğratmakta, medyatikleşme ise tam olarak bu dönüşümün yakalanması adına araçsallaştırılmaktadır (Lundby, 2014 , s. 8). Bu sebeple medyatikleşme, konuyla ilişkili yürütülen çalışmalarda, iletişim akademisyenleri ve sosyologların diyalogunu gerektiren, sosyoloji ve iletişim çalışmalarının iş birliği ile anlaşılan teorik bir kavram olarak görülmektedir.

Özetlenecek olursa, çalışmada ele alınan kitle iletişim kuramları ve çalışmaları, toplumdaki bireylerin birbirleriyle ve dış dünyayla kurdukları ilişkileri için kitle iletişim araçlarının oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca kitle iletişim araçlarında yer alan içeriklerin, kültürel bir yapı içerisinde, bireylerin kendilerine özgün özellikleri (karakter yapıları ve deneyimleri) doğrultusunda, toplumsal gerçekliklerin inşasına katkıda bulunduğu çıkarımına ulaşılabilmektedir. İki aşamalı akış modelinde, kanaat önderlerinin, medyada sunulanlar doğrultusunda gerçekleştirdikleri etkileşimler, gerçeklik inşasında etkili görülürken; kullanımlar ve doyumlar modeli, medyanın, birey ihtiyaçları doğrultusunda bakış açısını şekillendirici etkisini ele almaktadır. '*Kültürel göstergeler ve ekme tezi*', '*Gündem belirleme kuramı*' ve '*Medya bağımlılığı*' başlıklarında; kitle iletişim araçlarının gerçekliğin inşası üzerinde önemli ölçüde belirleyici olduğu, kimi durumlarda kitle iletişim araçlarının sahip olduğu bilişsel etkilere, davranışsal ve duyuşsal etkilerin de eklemlendiği görülmektedir. 1970 sonrası geliştirilen çerçeveleme kavramı, toplumsal gerçekliğin üretimi, dışsallaşması ve yeniden içselleştirilmesi aşamalarında kitle iletişim araçlarının belirli şekillerde mesajları yapılandırdığını açıklamaktadır. '*Aracılanmış sembolik etkileşim*' ve '*medyalaştırma*' ise daha güncel açıklamalar sunarak gerçekliğin toplumsal inşasında yüz-yüze etkileşimlerin ve geleneksel kurumların (eğitim, aile, din vb.) birincil önemini yitirdiğini; kitle iletişim araçlarının, gerçeklik ve toplumsal değişme için anahtar öneme sahip olduğunu ifade etmesi açısından önem taşımaktadır.

Kitle iletişim araçlarının içinde yer alan sinemanın, geleneksel medyada olduğu kadar yeni medya içinde de varlığını başarılı bir şekilde sürdürdüğü söylenebilir. Dijitalleşmeyle birlikte sinema, diğer araçlarla aynı ekranı paylaşmaya başlamış ve beyaz perdenin yanı sıra televizyon, tablet, cep telefonu gibi farklı araçlarda da ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu bağlamda varlığını koruyan sinemanın toplumsal gerçekliği inşasına ilişkin bir tartışma aşağıda detaylı olarak gerçekleştirilecektir.

2.1.3. Sinema ve gerçeklik inşası

Bir kitle iletişim aracı olan sinemanın, aynı zamanda sanat alanı içinde yer aldığı ve gerçeklikten beslenmesi açısından temsili sanat nitelikleri barındırdığı söylenebilir. Temsil sanatlarında açık olarak, temsili olmayan sanatlarda ise örtük olarak, her sanat kendi karakteristikleri doğrultusunda gerçeklik ile uğraşmaktadır. Bu doğrultuda sinema, her ne kadar kurgusallıkla ilişkilendirilse de kültürel bir ürün olarak gerçeklikle yakından bağlantılıdır (Irving, 1998, s. 15). Örneğin, izleyiciler ve filmlerin gerçekliği üzerine yapılan bir çalışma (Metzner-Szigeth, 2009), filmlerin gerçeği aktarma ya da yansıtma iddiası olmadığında bile izleyicilerin yaklaşımlarının bu yönde olduğuna ilişkin kanıtlar ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre (2009, s. 255), kurmaca bir filmin izleyicileri, ekranda gerçekleşen olayların bir senaryoyu takip ettiğini ve oyuncular tarafından icra edildiğini biliyor olmalarına rağmen ekranda gördükleri şeyin psikolojik ve fiziksel gerçekliği ile bağlantılı bir haz almaktadırlar. Benzer şekilde Mo C. Bahk (2010) izleyicilerin, filmlere dair gerçekçiliği değerlendirirken gündelik hayatta gerçekleşme olasılığını ya da ona benzerliğini örtülü olarak göz önünde bulundurduklarını ifade eder. Bunun yanı sıra, algılanan gerçekçilik düzeyleri kişilerin yaşam deneyimleri ve psikolojik eğilimlerine bağlı olarak da değişebilmekte ve izleyicinin verdiği tepki düzeyi ile paralellik göstermektedir (Bahk, 2010, s. 3).

Filmlerin gerçeklik iddiası taşımamalarına rağmen örtük şekilde gerçeklikle ilişkilendirilmelerinin, üreticilerinin ideolojisini ve içinde bulundukları kültürün bakış açısını taşımaları ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Herhangi bir filmde yer alan sahnenin unsurları, üretildiği zamanın kültürüne ve bu kültürdeki bireylerin olaylara bakış açısına ilişkin pek çok veriye sahiptir ve kültür ise her zaman anlam hakkındadır (Tudor, 2014, s. 103). Bu sebeple, modern kültür formları olarak sinema filmlerinin neler söylediklerine odaklanmak, kültürel bağlama ve toplumdaki anlamlara dair bilgi sunmaları açısından önem taşımaktadır.

Sundukları bilgilerin yanı sıra filmler, kolektif kültürde yer almaları ve toplumsal hayatın bir pratiği olmaları nedeniyle yeni düşünme ve hissetme olanakları önermekte ve çeşitli deneyimlerin aktarılması için etkili görülmektedirler. Filmlerde yer alan deneyimler, gündelik hayatta karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin yol gösterici olmakla birlikte, tutum ve davranışların aktarılmasında da işlevsel bulunmakta; aynı zamanda bu kültürel temsiller yoluyla toplumsal değerler somutlaştırılmaktadır (Özden, 2004, s. 160-161).

Filmlerin toplum, insan ve gündelik hayatla olan bağları, izleyicilerin filmlerden aldıkları bilgileri gündelik hayat alanlarına ne şekilde uyarladıkları gibi konular, yukarıda “*gerçekliğin toplumsal inşası ve kitle iletişim araçları*” başlığı altında çeşitli yönleri ile açıklanan akademik geleneklerin çatısı altında (kültürel göstergeler, ekme kuramı, gündem belirleme, çerçeveleme vb.) araştırılmıştır. Filmlerin kültürü öğretme ve aktarma fonksiyonları olduğuna ilişkin görüşlere ek olarak toplumsal gerçeklik inşasına eğilen çalışmalar, sinema araştırmalarında sosyolojik bakış açısı altında ele alınmaktadır.

Sinemanın gerçeklik inşasında etkili olduğuna ilişkin yaklaşıma göre bireyler, filmleri izleyerek toplumsal kendiliklerine dair bakış açısına sahip olabilmekte, toplumun değerlerini anlayarak içselleştirmektedirler. Dolayısıyla bakış açısı ve değerleri belirleyen kültür filmler aracılığı ile üretilmekte ve sürdürülmektedir (Özden, 2004, s. 160-164). Sinema filmlerinin gerçekliği inşa etme süreçlerinin, toplumsal inşacı yaklaşımlarda ifade edilen görüşlerle tutarlılık sergilediği görülmektedir: Toplumdaki bireylerin gündelik yaşam pratikleri havuzundan aldıkları ve içselleştirdikleri gerçeklikler, bireylerin sinema filmlerine dair anlayışları ve bu filmlerin üretimlerine içkin anlamların üzerinde uzlaşılmasında temel teşkil etmektedir. Sinemacı ve izleyicinin ortak anlamlarda buluşmasını sağlayan şey ise, her ikisinin de günlük hayat problemlerini çözme girişimlerinin birbiri ile tutarlı olmasıdır (Irving, 1998, s. 6).

Sinemanın gündelik hayatla olan bağlantıları, diğer iletişim araçları ile ortak taşıdığı bir özellik olarak mesajları hem şekillendirmesi hem de iletmesi açısından toplumsal gerçeklik inşası için önem taşımaktadır. Bu bağlamda, sinemayı diğer kitle iletişim araçlarından ayıran niteliklerinin, gerçeklik inşası ile bağlantılı olarak ele alınması gerekmektedir.

Sinema filmlerinin toplumsal gerçeklik üzerindeki kurucu işlevinin nedenleri ve etki gücünü nereden aldığı sorusuna verilen cevaplar, sinemanın farklı özellikleri ile açıklanabilmektedir. Bu açıklamalardan öne çıkanlarının, sinemanın görsel ve işitsel kapasitesi ile gerçeklik illüzyonu yaratması üzerine kurulu oldukları görülmektedir. Singer Irving (1998, s. 7), filmlerin ahlaki ve toplumsal etkilerinin temelinde, fotografik imajların insan gerçekliğine dayalı olanı gösterme yeteneğinin yattığını ifade etmektedir. İzleyicinin filmlere dair deneyimleri ise öncelikle görsel alan üzerine dayanmakta, bir diğer deyişle sinema için ses her ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir unsur olsa da hareketli görüntüler öncelenmektedir (Idegu, 2014, s. 175).

Fiziksel gerçekliği yansıtabilme özelliği sinemayı, çevrede olanları tasvir etmeye yöneltmektedir (Oumano, 2012, s. 165). Sinema aktarmayı amaçladığı gerçekliği, çeşitli teknikler ile dönüştürerek anlam yaratabilme özelliğine sahip olur. İçsel ve dışsal gerçekliklerin dönüştürülerek ortaya yeni bakış açılarının konulmasında önemli olan ise filmlerin kendine ait dilinin tutarlılığı olarak görülmektedir. Film evreninin ses, görüntü ve kurgu gibi kendi içinde pek çok farklı bileşeni barındırması, yönetmenin pek çok bileşene ilişkin seçimlerinin kendi içinde bir inşa süreci olması ve bu inşa sürecinde gerçekleştirilen seçimlerin tutarlılığının toplumsal gerçekle temas etmesinin önem taşıdığı söylenebilir.

Dünyayı bilme ve onu anlamlandırma için olanak sunmanın, diğer tüm kitle iletişim araçlarının temel işlevlerinden biri olduğu söylenebilse de sinema, bu işlev için diğerlerinden ayrılan niteliklere sahiptir. Söz konusu işlev, sinemanın bilişsel etkilerine işaret etmektedir. Sinemanın bilişsel etkileri ise “sanatın tüm diğer formlarının arasında görsel ve işitsel olması sebebiyle, tüketicilerin zihinlerinde en uzun süre kalıcılık sağlaması (Idegu, 2014, s. 174)” ile öne çıkmaktadır.

Park, 1938 yılında sinema ve gazeteleri karşılaştırarak sinema filmlerinin, haberlerin yayılması açısından gazetelere göre daha büyük avantajlar taşıdığını ifade etmiş; bunun sebebini sinemanın kültürel etkileşimin en belirgin örneklerinden biri olması ile açıklamıştır. Sinemada var olan temalar, toplumdaki bireylerin ilgi ve anlayışına gazetelerdeki temalardan daha yakın görülmektedir (Park, 1938, s. 204). Sinemanın gerçek hayat deneyimlerine oldukça yakın deneyimler sunması; başarmaya çalıştığı görevin ve aynı zamanda sahip olduğu gücün, izleyicilerin görmesini, duymasını ve hissetmesini sağlamak olarak tanımlanmasını gerektirmektedir (Idegu, 2014, s. 174).

Diğer tüm sanatlar gibi sinema, bilişsel işlevleri doğrultusunda eğitim amaçlı kullanılabilmesine rağmen, bir bütün olarak kesinlikle semboliktir ve bu nedenle duygu ve tutumları derinden etkilemektedir (Park, 1938, s. 204). Sinema filmlerinin dramatik özelliği izleyicilerin empati kurmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle bir filmdeki karakterle empati kurulması özelliği, rol benzeşmesi (*role affinity*) diye adlandırılan, kaynak tarafından izleyiciye iletilen mesajların katılımcı şekilde alımlanmasını ve temsillerin niyet edildiği şekilde oluşturulmasını sağlamaktadır (Bahk, 2010, s. 2).

Filmler, günlük hayatta insanları motive eden duyuşsal ve bilişsel ihtiyaçları karşılamaktadır. Film deneyiminde gerçeklik; insanların gerçeklik anlayışına benzer şekilde dönüştürülmekte, sanatsal ifade tarzları ve yapay yapılar tarafından işlenerek

başka türlü olabileceğinden daha yönetilebilir, uygulanabilir hale getirilmektedirler (Irving, 1998, s. 4-5).

Filmler birer anlatı olmaları sebebiyle, belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleşmiş olayların çerçevelenmesi olarak da tanımlanabilmektedir. Aktarılabilecek olayların pek çok farklı seçim yapılarak düzenlenmesi ya da diğer bir ifade ile çerçevelenmesi, merkezi bir düzenleyici prensip ile ele alınan dünyanın belirli bir anlam ifade edecek şekilde dönüştürülmesi ve tutarlılık eklenmesini ifade etmektedir (Gamson, Croteau, Hoynes, & Sasson, 1992, s. 375). Sinema filmlerinde yer alan deneyimler belirli bir şekilde neden sonuç ilişkilerine göre düzenlenmektedir. Belirtilen neden ve sonuç ilişkileri örgüsünün; bir döngü içinde gerçekleşen anlamların üretilmesi, aktarılması, insanlar tarafından içselleştirilmesi, pratiklere yansması ve yeni anlamların oluşması şeklinde ilerlemesi toplumsal gerçekliğin inşasına katkı sağlandığına işaret etmektedir.

Belirtilen bu özellikleri doğrultusunda filmlerin gerçekliklerden yola çıkarak ve ele aldıkları bu gerçeklikleri dönüştürerek; seslendikleri kitlenin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal ihtiyaçları doğrultusunda gerçekliğin yeniden inşasına katkıda bulunduğu çıkarımına ulaşılabilmektedir. Özellikle belgesel filmler, tıpkı haberler gibi gündelik hayatla olan yakın ilişkileri sebebi ile gerçeklikle bağlantılandırılmakta; bu sebeple de haber verme, gündem oluşturma, bilgilendirme, analiz etme gibi gerçeklik inşasına etki eden farklı fonksiyonlara sahip olarak görülmektedir. Bu nedenle belgesel filmlerin söz konusu özelliklerini ne şekilde kazandıkları aşağıda daha detaylı olarak incelenecektir:

2.1.3.1. Belgesel filmler ve gerçeklik inşası

Gerçeklik ve belgesellerin ilişkilendirilmesinde, yukarıda açıklandığı şekliyle kameranın mekânda hareketi yakalayabilme kabiliyetinin yattığı görülmektedir. Bu durum, belgesel filmlere gerçekliği ifade edebilme ve olayları daha kapsamlı şekilde ele alabilme gücü sağlamaktadır (Andrew, 2000, s. 120).

İkinci bir neden ise belgesel filmlerde yer alan iki boyutlu görüntülerin yalan söylememesi, bir diğer deyişle hakikat üzerine odaklanmasıdır. Belgeseller, diğer film türlerine kıyasla dünyayı olduğu gibi gösterme iddiası taşımaktadırlar. Ancak, diğer filmlerin yapımında olduğu gibi belgesel yönetmenleri de görüntü, ses, mekân, zaman ve nedensellik kompleksini manipüle etme yoluyla izleyiciye dünyaya dair kendi benlikleri ile yapılandıkları bir bakış açısı sunmaktadırlar (Oumano, 2012, s. 165). Bu sebeple belgesel filmler kurmaca olan türler ve kurmaca olmayan türler arasında sınırların

bulanıklaştığı bir konuma yerleştirilebilir. Bu iki temel neden göz önünde bulundurularak belgesellerin, gerçekliği yansıtmak/aktarmak/inşa etmek gibi misyonlarla ilişkilendirilmesi şu başlıklar altında açıklanabilmektedir:

Belgeseller Bilimsellikle İlişkilendirilir/ Kanıt Sunar:

Belgesel-gerçeklik ilişkisi ve buna bağlı olarak doğruluk kavramı ile kurulan söz konusu bağlar, belgesellerin kanıtsal ve bilgiyi taşıyıcı fonksiyonu ile açıklanabilmektedir. Rosen (1993, s. 68), bu fonksiyonun temelini 19. yüzyıla dayandırmakta; bu dönemde arkeoloji, biyoloji, psikanaliz ve benzer disiplinlerin gelişmesini, geçmişe dair dizinsel (*indexical*) izlerin yalnızca yazı ile sınırlı kalamayacağına ilişkin göstergeler olarak yorumlamaktadır. 19. yüzyılda önemli tarihçiler, modernite ve yeni tanımlanan kitlelerin söylemsel merkezîyetinin etkisi altında, elit grupların tekelindeki yazılı açıklamaların ötesine geçmeyi tasavvur etmektedirler; bu nedenle de tüm sosyal ve kültürel uygulamaların tarihsel argümanlar için hammadde anlamında belgeler sağladığını ilan etmişlerdir (Rosen, 1993, s. 68).

Winston (1993, s. 37-39) ise tarihsel olarak daha geriye giderek, 1500’lü yıllarda Albrecth Dürer’in detaylı çizimleri ile başlayan gözlemsel gerçekçiliğin, daha sonraki yıllarda fotoğrafa aktarıldığını ve fotoğrafın kanıtsal niteliğinin 1800’lü yılların sonlarında Paris Komünü üyelerinin fotoğraflarının çekilmesi ve tutuklanmaları için delil olarak kabul edilip kriminolojik bir araç olarak kullanılmaya başlanması ile açıklamaktadır. Bir diğer örnek ise fotoğrafın, 1870 yılında Muybridge’in deneyinde hareketi analiz edebilmek için kullanılmasıdır. Resimsel temsilin, zaman içinde bilimsel bir kanıt olma niteliği kazanmış olması sonucu, kameranın teknikleri ve işlemleri, bilimin veri üretme teknikleri ve işlemlerine benzetilmiştir (Winston, 1993, s. 37). Kamera; teleskop, termometre ve mikroskop gibi veri araçları ile aynı sınıflandırma içine dahil edilebilmektedir. Fotoğrafa atfedilen doğruluk ve gerçeklik, belgesel filmlerine de atfedilen bir özellik olmuştur (Arthur, 1993, s. 141). Kamera aygıtının ses ve görüntüyü bir arada yakalayabilme özelliğini bir gözlem aracı olarak kullanan belgesel filmlerin, doğruluk ve gerçekliğe ilişkin bir retoriğe sahip olduğu kanıksanmıştır (Winston, 1993, s. 44-45).

Rosen (1993, s. 65)’e göre belgeseller, gerçek bir geçmişe dair varlığın dizinsel izleri olan belgeleri kontrol etmektedir. Belgesellerin yakın ya da uzak geçmişle ilişkilendirilmesinin sebebi ise referans olaylar ve izleyicinin kaydedilmiş görüntülere ulaşması arasındaki zamansal farklılıkla açıklanmaktadır. Böylelikle belgeseller

geçmişten geleceğe korunmuş görüntüler olarak sabitlenmektedir. Belge ve tarihsel anlamın iç içe geçmiş olması; belgesel ve onun gibi bağlamsal temsillerin gerçekliğe dair inşa edici misyonuna işaret etmektedir (Rosen, 1993, s. 65-66). Belgesel filmleri dizinsel kayıtlar olarak ele alan bakış açısı, aşağıdaki önermelere sahiptir (Plantinaga, 2013, s. 106):

- Belgesel ve fotoğraflarda, resimlere kıyasla ikon ve sembollerden daha çok, dizinler vardır. Bu sebeple belgeseller kanıtsal bir statü kazanırlar.
- Dizinsel kayıtlar olarak belgesel filmler, kameranın dünyayı kayıt etme özelliği üzerine kuruludur. *Cinema Verite* ve *Doğrudan Sinema* gibi belgesel tarzları, bu anlayışı taşımakta; bu sebeple belgesellerin sinemanın yaratıcı yönünden sıyrılarak basit birer kayıt gibi görülmelerine sebep olmaktadır.

Epistemolojik Nedenler:

Belgesellerin bilimsellik ve kanıtsallık niteliği ile geçmişteki herhangi bir an ve duruma ilişkin anlamların üzerindeki hakimiyeti, izleyicilerin belgesellere yaklaşımında da belirleyici görülmektedir. Latince kökü ‘*docere*’ (öğretmek) olan belgesel teriminin kendisi, izleyicinin bu yönde bakış açısına sahip olmasını sağlayacak bir epistemolojik arzu taşımaktadır (Arthur, 1993, s. 141). Ayrıca, ‘belgesel’ teriminin Grierson tarafından ilk kullanılışı da ‘tarihsel kayıt’ vurgusu ile belge yönüne işaret etmektedir (Saunders, 2014, s. 24).

Çalışmanın giriş bölümünde de ifade edildiği üzere belgesel kavramı, gerçek üzerine yapılandırılmış bir kavramdır. Belgeselin doğduğu günden itibaren farklı kavramsallaştırma çabalarının gerçekleştirilmiş olmasına rağmen gerçek, bu kavramsallaştırmada belirleyici bir temel olarak öne çıkmaktadır:

- Belgeselin kurucusu olarak kabul edilen İsveç asıllı John Grierson, belgeseli kurgusal film den ve kurgusal olmayan film den eş zamanlı olarak ayıran bir karakterizasyon olan "gerçekliğin yaratıcı bir şekilde yeniden yorumlanması/işlenmesi" şeklinde tanımlamaktadır (Plantinaga, 2013).
- 1947 yılında kurulan Dünya Belgesel Birliği’nin Çekoslovakya’da 14 ülke belgeselcilerinin katılımı ile gerçekleşen ilk toplantılarında yaptıkları tanıma göre; “belgesel film; selüloid filmin üzerine kayıt yapmanın tüm yöntemleri ile gerçekliğin herhangi bir görünümünün yorumlanması, olaylara dayanan çekimler ya da oluşumlar ile bir duyum ya da neden yaratmak, insanın bilgi ya da kavramasını genişletmek, ekonomi, kültür ve insan ilişkilerine yönelik

çözümler sunma ve uyarma amaçlı yapımlar ortaya koymak anlamına gelmektedir (Rotha , 1997, s. 22).”

- Dave Saunders (2014, s. 19) belgeseli ana hatları ile çizmek adına onu “insanoğlunun kendi ile kendisi hakkında işitsel ve görsel bir diyalogu olarak tanımlar” ve bu yolla insanların “kendine gerçek hikayeler” anlattığını söyler. Saunders (2014, s. 25), sinema tarihi boyunca pek çok yönetmenin, belgesel filmin en kalıplaşmış yöntemlerinin dışına çıkarak yenilikçi yaklaşımlarla filmlerini çekmeler de temel hakikatleri dile getirmekte belirli bir ilkeye bağlı kaldıklarını belirtir.
- Patt Jackson’ın yorumuna göre belgesel, yeryüzünün herhangi bir yerinde insanların sorunları, gerçek kişilikleri ve yaşama biçimleri üstüne çağdaş bir yorumda bulunmak üzere ciddi bir girişim yapan her çalışmayı kapsar (Adalı, 1986, s. 4).
- Nazmi Ulutak (1998, s. 11) ise belgesel sinemayı insan odaklı olarak ele alıp, “insanların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilerinden doğan, günlük yaşam içindeki çeşitli toplumsal sorunları, olayları ve olguları kayıt eden, araştıran, çözümleyen, yorumlayan bir film türü” olarak tanımlamıştır.
- Süha Arın’a göre belgesel, etik kaygılar ve estetik prensipler göz önünde bulundurularak üretilen, objektif bir biçimde tüm insanlığı ilgilendiren evrensel mesajlara sahip olan bir tür olarak tanımlanmaktadır (Arın, 2001).

İzleyici beklentileri:

Belgesellerin bilimsel, kanıtsal özellikleri ve gerçeklikle ilişkili tanımları, iki boyutlu imajların içinde yaşadığımız dünyaya ilişkin temsillerinin, bir gerçeklik illüzyonu yaratmasına neden olmuştur (Perkins, 1972, s. 60). Ancak niyet her ne kadar gerçekleri aktarmak olsa da bir şeyin kopyası, o şeyin aynısı değildir (Canet, 2013, s. 154). Bu doğrultuda belgesel film yönetmenleri, var olan gerçeği alarak; kendi bakış açılarını, teknik olanaklar dahilinde, yeniden kurmak ve düzenlemek yoluyla izleyicilere sunmaktadır (Tan-Akbulut, 2018, s. 84).

Gerçeklik, yeniden düzenlenerek izleyicilere iletilmesi nedeniyle ekranda bütünüyle ve tarafsız olarak gösterilemese de belgesel filmler izleyicilerin gerçekçilik ve bilme beklentileriyle ilişkilendirilmektedir. İzleyicilerin beklentileri doğrultusunda belgesellerde yer alan insanlar, oyuncu değil birer toplumsal/kültürel aktör olarak görülmekte, kameraya alındıkları süre içerisinde kameranın olmadığı zamanda

hayatlarına nasıl devam ediyorlarsa o şekilde davranmaları beklenmektedir (Nichols, 2001, s. 6).

İzleyicilerin gerçeklik beklentileri, belgesellerin kurmaca filmlerden daha ikna edici olmalarını sağlamaktadır (Pouliot & Cowen, 2007, s. 244). Seyircilerin içerikleri gerçek olarak algıladıklarında, bilgiyi daha derinlemesine işledikleri böylelikle konuya ilişkin daha iyi hafızanın ve hafızada söz konusu bilgiler için daha geniş bir alanın oluştuğuna ilişkin kanıtlar söz konusudur (Sellam, 2014, s. 20). Aynı çalışmada algılanan gerçekliğin, duygusal tepkilerin yoğunluğu üzerinde de olumlu bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Benzer bir çalışma (Metzner-Szigeth, 2009, s. 255) izleyicilerin, belgesel filmleri izlerken ekranda gerçekleşen olayların kurmaca olmadığını ve gerçek dünyadaki olayların doğrudan kaydı olduğunu gösteren ipuçlarına daha duyarlı olduğunu bulgulamıştır. Söz konusu çalışmada, "belgesellerin, sundukları gerçeklikler ile inancın harekete geçirilmesini sağladıkları, belgesel filmlerin kurmaca filmlere kıyasla, daha ağırlıklı olarak mantık ve rasyonel işlem ancak daha az duygusal yatırım içermesinin olanaklı olduğu (Metzner-Szigeth, 2009, s. 256)" belirtilmektedir. Bu sonuçlar, belgesellerin ekranda izleyici tarafından ilgi çekici bulunmasının gerçek hayata bir pencere açıyor olmasından kaynaklandığına işaret etmektedir (Metzner-Szigeth, 2009, s. 256).

Belgesel filmlerde film yapımcısının algılanan gerçekçiliği iletmeyi nasıl başardığı, filmin güvenilirliğini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir deyişle, filmin popüler kültürdeki ikna kabiliyetini belirleyen şey, belgeselcinin ekranda gerçekliği yapılandırarak inşa etme yeteneğidir (Hackley, 2012). Bu görüş, belgeselleri dizinsel kayıtlar olarak gören yaklaşımın karşısında yer alan ve belgesel filmlerin birer inşa olduğunu vurgulayan niyet-tepki modeli ile uyum sağlamaktadır. Niyet-tepki modelinde belgeselci gerçek dünyaya ilişkin belirli bir niyete sahiptir. Belgeselci, sunduğu belgeselin izleyici tarafından belirli bir şekilde anlaşılabilmesi için bir tez ortaya koymaktadır (Plantinaga, 2013, s. 2005). Belgeselci ve izleyenin, iletilmesi istenen anlamlar üzerinde uzlaşması yoluyla gerçeklik inşa edilmektedir. Belgeseller bu görüşe göre de kurgusallıkla ilişkilendirilmemekte, kaynağını gerçek dünyanın yorumlanmasından almakta ve genellikle bu yaklaşım, toplumsal mesele filmleri ve toplumsal belgesellerde görülmektedir. Toplumsal belgesellerde, yaşanan ve diğerleri ile paylaşılan dünyaya ilişkin somut temsiller yer almaktadır (Nichols, 2001, s. 1-2).

2.1.4. Belgesel filmlerin gerçeklik inşası bağlamında işlev ve özellikleri

Toplumsal bir gerçeklik inşası için bilginin aktarılması ve çeşitli kanallar aracılığı ile dolaşıma girmesi gereklidir. Bu bağlamda belgeseller, toplum ve bireyin içinde yaşadığı çevreye ilişkin ele aldığı konuların çok çeşitli olması sebebiyle her zaman bilgilendirme işlevine sahip olarak görülmektedir (Hopkinson, 1971, s. 12). Belgeseller izleyenlere tamlığı ve tamamlamayı, bilgi ve olguyu, toplumsal dünyanın açıklamalarını ve onun motive edici mekanizmalarını sunmaktadır (Nichols, 1993, s. 174).

Belgesel sinemanın bilgilendirme işlevini yerine getirebilmesi için belgeselciler, ele aldıkları pek çok konuda derinlemesine yapılmış araştırmalara ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda belgeselciler, ürettikleri filmler aracılığıyla toplumun geçmiş ve güncel değerlerini kaydederek, toplumsal araştırmacılarla benzer bir görev yüklenmiş olurlar (Susar, 2004, s. 9). Belgesel sinemanın toplumsal katkı açısından değerlendirilmesi, öneminin kavranması açısından daha faydalı bulunmaktadır (Susar, 2004, s. 9).

Belgeseller üretildikleri zaman ve mekânın kültürüne ve bu kültürde yer alan aktörlere ilişkin zengin veriler sunmakta, gerçek hayattan beslenmeleri sebebiyle dikkat çekilmesi gereken zamanın meselelerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Belgeseller bu tür bilgileri dünyanın sinematik bir manzarasını sunarak izleyiciye iletmede; toplumsal konular, güncel olaylar ve olası çözüm yollarına ilişkin fikirler önermektedir (Nichols, 2001, s. 1-2). Bill Nichols'un açıklamasında yer alan çözüm yolları sunma özelliği, belgesellerin bilgilendirme işlevi ile farkındalık yaratmasına ek olarak, bireylere davranışlar önermesine de işaret etmektedir. Bu doğrultuda belgeselciler, inşa edilmekte olan toplumsal gerçekliğe katkı sağlamak ve geçmiş ile geleceği birbirine bağlamaktadır. Susar (2004, s. 9)'ın vurguladığı üzere belgeseller, "toplumsal bilinç oluşturma, maddi ve manevi kültürel değerleri belgeleme ve bu değerlerin kuşaklararası aktarımına aracı olarak başlı başına çok önemlidir" ve belgesel filmciler bu işlevleri yerine getirenler arasında önemli bir konuma sahiptirler.

Bill Nichols (2001, s. 3) tarafından belirtildiği üzere belgesel filmlerin, yönetmenin seçimleri ve düzenlemelerine göre toplumsal gerçekliği görünebilir kıldığı iddiası; belgesellerin geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanlarda uzlaştığımız anlamlara ve dolayısıyla gerçekliğe ilişkin bir yaklaşım sunduğuna işaret etmektedir. Böylelikle belgeselciler öyle olduklarını düşündükleri iddiaları, filmler aracılığı ile aktarırken, izleyiciler ise kendi bildikleri dünya doğrultusunda bu aktarılanları değerlendirmektedir. Ulus Baker (2011, s. 50), belgeselin belge niteliğinin, kayda bağlı olarak aygıtın

doğasında olduğunun ön kabulüyle, belgesellerin asıl misyonlarının, arşivlemenin ötesinde bir tür yeniden inşa ile anlamlı bir şeyler söylemek olduğunu belirtir.

Belgeseller ifade ettikleri aracılığıyla toplumsal gerçekliklerin daha iyi anlaşılmasına ve bunun ötesinde kimi gerçekliklerin yeniden inşasına katkı sağlamaktadırlar. Tinth Minh-ha (1993, s. 96), neyin daha çok, neyin daha az gerçek olduğu konusunda, belgesellerin ele aldıkları konunun önemli değerde olduğunu ve konunun odak noktasının ise kaçınılmaz olarak genellikle ‘toplumsal’ın betimlendiği genel deneyim olduğunu belirtmektedir. Toplumun genel deneyimini anlamının ve kendini daha iyi ifade etmenin bir yolu olarak belgesel filmler; televizyon ve bilgisayarlar aracılığı ile kitlelere aktarılabilir. Özellikle giderek ağlar üzerinden örgütlenen bir dünyada belgesel filmler, sonraki nesillere dilsel, duygusal, düşünsel ve kültürel olmak üzere pek çok farklı mirası aktarmada önemli görülmektedir (Pembecioğlu, 2018, s. 1).

Saunders (2014, s. 250-251) ‘Belgesel’ kitabının sonuç bölümünde yeni teknolojilerin belgeseller bağlamında ima ettiklerine ilişkin fikirlerini ifade eder. İzlemek ve dinlemenin, yani görüntü ve ses birlikteliğinin hangi araç aracılığı ile olursa olsun, bir filmi kavramanın tek yolu olduğunu ve bu durumun da film ve videonun temel doğasında sismik bir kayma yaşanmadan değişmesinin pek olanaklı görünmediğini belirterek başlar. Ancak yeni medyanın belgesel sinema üzerindeki temel etkilerini ve değiştirdiği yönleri Björn Sorensen’den aktardığı üzere şu şekilde maddeler:

- Yeni teknolojiler ifade araçları sağlar. Bunun bir sonucu olarak film ayrıcalıklı olmaktan çıkarak halkın kullanımına açık bir ifade formu haline gelir.
- Filmin daha demokratik kullanımı için alan açılmış olur.
- Modern ve farklı formlar ve kullanımlar için yepyeni olanaklar ortaya çıkar.

Gelişen teknolojik olanakların, belgesellerin üretimini kolaylaştırmakta; demokratikleşmesine katkıda bulunmakta, filmlerde toplum ihtiyaçlarının dile getirilmesine olanak tanımakta olduğu görülmektedir. Ayrıca teknolojik gelişmelerin, belgesellerde yer alan bilgilerin toplumda dolaşımının sağlanmasında, toplumun tümünü ilgilendiren konulara ilişkin farkındalık geliştirilmesinde kolaylaştırıcı olduğu ve avantajlar sunduğu çıkarımına ulaşılabilmektedir. Söz konusu avantajlar toplumsal, ekonomik ve ekolojik perspektiflere sahip olan sürdürülebilir bir kalkınma anlayışının geliştirilmesi için, belgeselin olumlu yönde katkı sunabileceğine ilişkin imalara da sahiptir. Belgesellerin sürdürülebilir kalkınma adına toplumsal gerçekliğin inşasına ve böylelikle de olumlu yönde toplumsal değişmeye sağlayabileceği katkıları araştırmak

için, kalkınma ve toplumsal değişmeye ilişkin kavramların daha detaylı şekilde incelenmesi gerekmektedir.

2.2. Kalkınma için İletişim

Kalkınma için iletişim başlığı altında öncelikle kalkınma ve ilişkili olduğu toplumsal değişme kavramları ana hatları ile açıklanmaya çalışılacaktır. Kalkınma anlayışlarının tarih içindeki dönüşümüne ana hatları ile verilerek çalışmanın ele aldığı sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının oluşmasında hazırlayıcı nedenler ve sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkeleri ele alınacaktır. Ek olarak, kalkınma anlayışlarının zaman içerisindeki dönüşümüne paralel gelişen, kalkınma iletişimi kapsamında yer alan model ve paradigmalara bu başlık altında yer verilecektir.

2.2.1. Toplumsal değişme ve kalkınma

Kalkınma, toplumsal değişmenin özel bir alanını ifade etmekte ve ondan bağımsız olarak değerlendirilmemektedir (Bilgiseven, 1991, s. 1; Koca, 2018, s. 2030). Bu sebeple, kalkınma kavramının anlaşılması adına onun bir üst çatısı olarak nitelendirilen toplumsal değişmenin, ana hatları ile ele alınması ve sosyolojide öne çıkan yaklaşımların bu olguyu ne şekilde anlamlandırdıklarına ilişkin farklı bakış açılarının anlaşılması önem taşımaktadır.

2.2.1.1. Toplumsal değişme

Toplumsal değişme, sürekli bir niteliğe sahip olmakla birlikte varoluşun temel bir özelliğidir. Dünya üzerindeki her şey istisnasız değişime tabidir. Bu sebeple, insanlar ve oluşturdukları toplumlar da sabit kalmamakta, kimi zaman uzun süreye yayılmış olarak kimi zaman ani şekilde sürekli olarak değişmektedirler. Toplumsal değişme oldukça geniş bir alandaki pek çok unsuru kapsamakta, bu unsurların toplum, kültür, yapı, kurumlar ve işlevlerle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Sunar, 2018, s. 3). Toplumsal değişmeye ilişkin tanımlar toplumun işleyişi ve geneline işaret eden bir değişmeyi ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal değişme, “toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının, toplumsal kurumların, birey ve grup davranışlarının, norm ve değerlerin tarihsel olarak geçirdiği farklılaşma ve dönüşüm süreci (Kongar, 2013, s. 3)” ve “toplumsal yapının, onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi (Tezcan, 1998, s. 191)” olarak açıklanmaktadır.

Jack Jackson ve C, T Akujobi (2017, s. 493) toplumsal değişimin karakteristik özelliklerini derleyerek şu şekilde maddelerler:

1. **Kaçınılmazlık:** Toplumsal değişme, değişimin süreklilik arz etmesi açısından kaçınılmaz niteliğe sahiptir. Ancak kimi zaman değişimin uzun sürede gerçekleşmesi sebebi ile süreçleri kolayca anlaşılmamaktadır.
2. **Her yerde ve her zaman var olma:** Toplumsal değişme evrensel bir nitelik taşımakta, tüm toplumlar sürekli şekilde değişmektedir.
3. **Çok katmanlılık:** Değişme makro ve mikro düzeylerde gerçekleşebilir.
4. **Bulaşıcılık:** Toplumun herhangi bir alanında ya da yönündeki değişiklikler, toplum bütünü etkileyebilmekte olduğu için bulaşıcı hastalıklara benzetilmektedir.
5. **Oran:** Toplumsal değişme devrimsel ya da evrimsel, bir diğer deyişle hızlı ya da yavaş gerçekleşebilir.
6. **Ölçülebilirlik:** Toplumsal değişme; ölçeği, süresi veya tekrarlaması açısından ölçülebilirdir.

Bu karakteristik özellikler doğrultusunda sosyoloji alanında toplumsal değişmeyi açıklamak adına geliştirilen teoriler, değişimin etki ettiği alanı ve süresine göre ‘büyük boy/makro’, ‘orta boy’ ve ‘küçük boy/mikro’ kuramlar olmak üzere üç başlık altında toplanmakta, incelenmek istenen değişimin düzeyinin belirlenmesi açısından sınıflandırmaya başvurulmaktadır (Sunar, 2018, s. 3). Makro, mikro ve orta boy kuramlar olmak üzere toplumsal değişme, sosyolojide üç farklı çözümleme düzeyi ile ele alınmaktadır. Makro kuramlar büyük ölçekli ve uzun süreli değişme süreçlerinin çözülmesini içerirken, mikro kuramlar ise gündelik hayat ve insanlar arası yüz-yüze etkileşimlerin çözülmesini içermekte ve genellikle ampirik çalışmalarla gerçekleştirilmektedir. Orta boy kuramlar ise, bir dizi farklı fenomeni kapsayacak kadar geniş olsa da ampirik araştırmalar ile sınanabilecek çalışmalardan oluşmaktadır (Giddens, 2000, s. 60).

Farklı değişme ölçeklerini ele alan bu kuramlar altında, toplumsal değişimin dinamiklerine ve sebeplerine ilişkin farklı unsurlar bulunmaktadır. Giddens (2000, s. 83); ekonomik, kültürel ve siyasal olmak üzere temel üç dinamik bulunduğunu belirtmektedir. Lütfi Sunar (2018) ise değişimin temel unsurlarını beş başlık altında toplayarak alt unsurlarını detaylandırmaktadır. Bu unsurlar aşağıdaki tabloda (Tablo 2.1) özetlenmiştir:

Tablo 2. 1. Lutfi Sunar'a Göre Toplumsal Değişmenin Ana Unsurları

Fiziki- Coğrafi Etkenler	• İklim ve coğrafya insan faaliyetlerinde belirleyicidir. • Salgınlar ve fiziki çevrede meydana gelen doğa olayları; kaynak dağılımı, yeni iletişim biçimleri, yeni koşullara uyum sağlama ve mevcut iş bölümünde bozulma sebebiyle toplumsal yapıyı etkilemektedir. • Mikro düzeyde değişimin hızını, biçimini, boyutunu, değişmeye açıklık veya kapalılığını etkiler (20-25).
Demografik Etkenler: Nüfus Artışı ve Göç	• Nüfus artışı ile doğal kaynakların yeniden dağılımında, kullanım şekillerinde, geliştirilmesinde ve iş bölümünde değişimler meydana gelir. • Nüfus artışı, azalması ve hareketliliği; siyasal yapıyı, değişimin düzeyini ve kültürü etkiler. • Nüfusun yaş niteliğine göre farklı dinamikleri bulunmaktadır. Gençler değişme talebinde bulunurken, yaşlı nüfus muhafazakardır (Sunar, 2018, s. 26-34).
Bilimsel Gelişmeler, Teknoloji ve Eğitim	• Bilginin türü ve seviyesi ile sahip olunan teknoloji ve toplumsal yapı arasında karşılıklı belirleyici bir etki bulunur. • Toplum, üretim ilişkileri içinde şekil alır. İhtiyaçlar doğrultusunda yeni teknikler ve araçlar doğar. • Eğitim, yeni bilgi ve fırsatlar; değişme talebini artırır, eğitim planlaması ile istenen değişme desteklenir (Sunar, 2018, s. 34-39).
İktisadi Etkenler	• İş bölümünün niteliği etkilenir. • Fordizm ve post-fordizm gibi modellerde görüldüğü üzere çeşitli örgütlenmelerle ekonomik, teknolojik, toplumsal ve kültürel etki alanlarına sahip olurlar (Sunar, 2018, s. 39-43).
Din	• Takviye edici, temel faktör ve frenleyici olmak üzere üç şekilde toplumsal değişmeye etki edebilir (Sunar, 2018, s. 43-48).
Toplumsal Hareketler	Toplumsal hareketler üç unsur etrafında şekillenir: otoriteye karşı kolektif talepler, medya ve propaganda faaliyetleri, kamusal eylemler ve kamusal temsil (Sunar, 2018, s. 48-49). • Toplumsal hareketler toplumda değişen bir talep neticesinde ortaya çıkar. • Etki etme biçimi bakımından üçe ayrılırlar: Sınıf temelli işçi hareketleri, sömürge karşıtı ulusal hareketler ve neo-liberal küreselleşme dünyasında ortaya çıkan, çevre, toplumsal cinsiyet, mültecilik, göç, hayvan hakları gibi yeni sorunlara karşı küresel düzeyde toplumsal duyarlılık oluşturmaya çabalayan yeni sosyal hareketler.

Toplumsal değişimde katalizör görevi gören aktörler ise ekonomi, devlet, din, eğitim ve kitle iletişim araçları olarak sıralanabilmektedir (Jackson & Akujobi, 2017, s. 501). Ancak Emre Kongar (2013, s. 23), toplumsal değişimin ana unsurunun kültür olduğunu ifade eder. Kültür “bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, geleneklerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği tüm yeteneklerden, değer ve ürünlerden oluşmuş

karmaşık bir bütündür (Çeçen, 1996, s. 51)”. Kültürün teknolojiye dayanan maddi bileşenleri, üretim ve mülkiyet ilişkilerini belirlemekte; maddi olmayan bileşenleri ise yaşam görüşü ve ideolojiyi belirlemektedir. Bu yolla egemenlik ilişkileri ve insanlar arası ilişkiler değişime uğramaktadır (Kongar, 2013, s. 23-25).

Sunar (2018, s. 12) toplumsal değişimin yönünün, değişmeye ilişkin en karmaşık konulardan biri olduğunu belirtmekte, genellikle bu yönün ilerleme ve gerileme olarak iki farklı şekilde ele alınma eğilimi olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak gelişimin genel bir açıklamasını yapmak üzere toplumsal yapıya katkısı olan, toplumun unsurlarının daha düzenli ve uyumlu hale getirilmesini sağlayan tüm değişimlerin ele alınabileceğini belirtir (Sunar, 2018, s. 10-12). Ancak yakın bir döneme kadar toplumsal değişim, modernleşme ile eşdeğer görülmüştür.

Klasik evrimsel teoride değişim, gelişim ile karakterize olmakta ve sürekli ileriye doğru giden tek yönlü bir süreci ifade etmektedir. Toplumsal gelişim ise yavaş aşamalarla gerçekleşen ve evrimsel bir süreç olarak primitif bir toplumdan, modern ve kompleks bir topluma ilerlemenin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir (So, 1990, s. 19).

Modern sosyoloji, Yirminci Yüzyıl’dan itibaren dünyada gelişen siyasi ve toplumsal problemler sebebiyle farklı bir bakış açısı ile gelişim olgusunu ele almaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanması için düzenlenen Marshall Planı ile ABD bir süper güç haline gelmiş; dünyanın pek çok yerinde ulus devletler oluşmuş ve kapitalist-komünist bloklar arası mücadele başlamıştır. Bu bağlamda modernleşme ekolünün kurucuları olarak Amerika merkezli sosyologlar, modernleşme ve kalkınma konularına yönelmişlerdir. Sosyologlara ek olarak pek çok iktisatçı, antropolog ve siyaset bilimci de gelişim literatürü içinde kalkınma odağında çalışmalar gerçekleştirmiştir (So, 1990, s. 17; İçli, 2003).

2.2.1.2. Kalkınma

Kalkınma, “toplumdaki maddi kültür unsurlarından başka manevi kültür unsurları açısından da ilerleme, gelişim düşüncesini ifade etmektedir (Şimşek, 2006, s. 245)”. Diğer bir deyişle kalkınma, “GSMH’deki artışı ifade eden büyüme kavramından farklı olarak, uzun vadeli sosyo-kültürel bir gelişim (Özyakışır, 2011, s. 4)” olarak tanımlansa da kalkınmaya dair ilk anlayışlar ekonomik büyüme ile eş tutulmuştur. Kalkınma anlayışının, toplumsal değişimlerle paralel olarak geçirdiği dönüşümleri ele almak

gerekirse ilk çalışmaların yukarıda ifade edildiği gibi modernleşme çalışmalarıyla denk düştüğü görülmektedir:

2.2.1.2.1. Modernleşme kuramı

Modernleşme kuramı olarak adlandırılan yaklaşım içerisinde en bilinen isimlerden birisi olan W.W. Rostow, pazar odaklı kalkınmanın savunucularındandır. Pazar odaklı kalkınma yaklaşımına göre yerel hükümetler ve devletin ekonomi üzerindeki belirleyiciliği, düşük gelirli ülkelerde kalkınmaya engel teşkil etmektedir. Düşük gelirli ülkelerde kalkınmanın önündeki diğer engel ise ülkelerin kültürel değerleri ve toplumsal kurumları olarak gösterilmektedir (Giddens, 2000, s. 451). Bu teoriye göre kalkınma, batılı bir modelle gerçekleştirilebilecek tek çizgi üzerinde ilerleyen bir süreç olarak görülmekte, kalkınma aşamaları gelenekselden başlayarak kitlesel olarak yüksek tüketimin gerçekleştiği kitle tüketimi aşamasına ulaşmaktadır. Kitle tüketimi aşamasında; ekonomik büyümeye paralel olarak toplumda kişi başına düşen milli gelirin arttığı, sosyal refahın yüksek olduğu bir toplum seviyesi betimlenmektedir (Wills K. , 2011, s. 43-45).

Modernleşme ve batılılaşmayı eş tutan kuramcılardan biri olan Danial Lerner, gelişmeyi aşamalara bölerek; ‘geleneksel’, ‘geçiş halinde’ ve ‘modern toplumlar’ olmak üzere bir sınıflandırma kullanır. Bu sınıflandırmaya göre modern toplumlarda, kentleşme, okur yazarlık, politik katılım, sekülerlik ve pozitivist bilimsellik öne çıkanlar arasında bulunmakta; geçiş halindeki ve geleneksel toplumların modernleşmesi adına değişmede en etkili araç ise kitle iletişim araçları olarak görülmektedir (Sunar, 2018, s. 208-209; Tokgöz, 2015, s. 260-261).

2.2.1.2.2. Bağımlılık kuramı

Bağımlılık ekolü, modernleşme ekollerine meydan okuyarak 1960’lı yıllarda yükselişe geçmiştir. Bu ekolün sorunsalı, devletlerin kendi iç dinamiklerinin kalkınma adına yeterli bir çerçeve sunmaması eleştiresinden yola çıkarak, dışsal dinamiklerin gelişmeye etkisi olarak açıklanabilmektedir. Ekolün temsilcileri arasında farklılıklar olmakla birlikte temel vurgu azgelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasındaki bağımlılıklardır. Bu bağımlılıkları açıklayabilmek adına yapısalcılık ve marksizmden etkilenilmiştir (İçli, 2003, s. 103).

Bağımlılık kuramının temel önermeleri Vincent Ferrara tarafından açıklandığı üzere, aşağıdaki maddelerde özetlenmiştir:

1. Gelişmemişlik bir ülkenin kaynaklarının kullanılmamasını ifade ederken; az gelişmişlik durumunda ise kaynaklar, aktif şekilde kullanılmakta ancak bu kullanım, egemen devletlere fayda sağlamamaktadır.
2. Azgelişmişlik ve gelişmemişliğin, modernleşme kuramlarında iddia edildiği üzere kültür ve değerler ile ilişkisi yoktur. Bu ülkeler, zengin ülkelerle mücadele edebilmek için ihtiyaç duyulabilecek pazarlama fırsatlarından mahrum bırakılmış ve sisteme entegrasyonları, ucuz emek ve hammadde üretimi fonksiyonu ile kısıtlanmıştır.
3. Kalkınma adına egemen ülkelerin dayattığı ihracat tarımı gibi kaynak kullanım modellerine alternatif olarak yerli gıda üretimi gibi modeller tercih edilmelidir.
4. Bağımlılık teorisyenleri, her ülkenin çıkarlarının olabileceği ve olması gerektiğini kabul ederken, ulusal çıkarların toplumdaki dar gelirli kesimin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Ancak uzun vadede anlaşılabilen bu analitik problem için bir çerçeve ortaya koymamışlardır.
5. Bağımlı devletlerdeki elitlerin kendi özel çıkarları, egemen devlete bağımlılıkların sürdürülmesinin ‘gönüllülük’ temelinde gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Bağımlı devletlerdeki elitler, tipik olarak egemen devletlerin değer ve kültürleri ile eğitim görmüştür ve bu elitler ekonomik kalkınmanın anahtarının liberal ekonomik doktrinin reçetelerine uymaktan geçtiğine inanmaktadır.

Bağımlılık kuramında tüm ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine bağlı oldukları öne sürülmüş ancak yalnızca ekonomik bağların, dünya devletleri arasındaki ilişkiyi açıklamada yetersiz kalması sebebiyle, dünya sistemleri kuramı geliştirilmiştir (Giddens, 2000, s. 457).

2.2.1.2.3. Dünya sistemleri kuramı

Dünya sistemleri kuramı doğrultusunda, 1970’lerde Immanuel Wallerstein ve çalışma arkadaşları, bağımlılık kuramlarında ele alınan ülkeler arası ekonomik ve diplomatik ilişkileri kabul etmekle birlikte; bu ilişkilerin birbirinden bağımsız görülemeyeceğini ve bütünsel şekilde değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler (Giddens, 2000, s. 457). Wallerstein kalkınmaya ilişkin problemleri evrensel bir bakış

açısıyla, tarihsel bir dizilim üzerinde temellendirerek araştırmıştır (Ceylan, 2003, s. 81). Wallerstein (2000, s. 44-45)'a göre kapitalist ekonomi, sınırsız biriktirme eğilimi sebebiyle, dünyadaki tüm ülkeleri kendi iş bölümüne göre düzenlemiştir. Buna göre sistem kuramcıları dünya üzerindeki ülkeleri üç ekonomik bölgeye ayırırlar. Bu üç bölge; en gelişmiş sanayi ülkeleri olarak merkez ülkeler, genellikle tarıma dayanan ve merkez ülkeleri tarafından ekonomik kaygılarla yönlendirilebilen çevre ülkeler ve orta düzeyde sanayileşmiş yarı çevre ülkelerdir (Giddens, 2000, s. 457). Dünya sistemleri kuramının kapitalizmden yola çıkarak sosyolojik bir açıklama yapabilmek adına temel önermesi; merkez ülkelerin ileri düzey sanayi sistemleriyle çevre ülkelerin hammaddelerini sömürerek küresel, ekonomik ve siyasi olarak düzeni belirleyici hale gelmesidir (Marshall, 1999, s. 169). Dünya sistemi ekolü dünya ekonomisinin döngüsel ve seküler eğilimlerini, etkilerini araştırmakta ancak mikro alanlara vurgu yapılmaması ve kültür etkilerini göz ardı etmesi sebebebiyle de eleştirilmektedir (So, 1990, s. 268).

2.2.1.2.4. 1980'ler ve sonrası kalkınma anlayışlarında dönüşüm

1980 ve sonrasında geliştirilen kalkınma anlayışlarının çerçevesinin belirlenmesinde, birbirleri ile bağlantılı toplumsal, teknolojik ve ekonomik değişmelerin etkisi görülmektedir. 1970'lerle birlikte küreselleşme, neo-liberal kapitalizmin etkisi ve 1960'lardan başlayan iletişim uydularının yayılmasıyla uluslararası iletişimin, ileri teknolojiye sahip olmanın, yüksek üretimin önemi artmış, siyasal ve toplumsal koşulların farklılaşması söz konusu olmuştur (Sunar, 2018, s. 49; Giddens, 2000, s. 84; İçli, 2003, s. 110).

1970 sonrasında ekonomik dönüşüm büyük bir hızla gerçekleşmiş, 1980'li yılların sonunda Sovyetler, Çin ve Doğu Avrupa da dahil olmak üzere tüm ülkeler ileri sanayileşmenin ekonomik mantığını benimsemişlerdir. Bu doğrultuda küreselleşme sermaye, mal, bilgi ve kültürel değerlerin dolaşımı ile dünyadaki tüm ülkelerin kaynaşmasına sebep olmuştur (İçli, 2003, s. 110). Böylelikle kapitalist olmayan veya yarı kapitalist dünya bölgeleri de kapitalist dünya sisteminin değişme dalgasından etkilenmiştir (Bilgin, 2007, s. 70).

Gelişmekte olan ülkeler için küreselleşme, kalkınma için önemli görülmüş ve kalkınmışlığın küreselleşme eğilimlerine uyum sağlanarak gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür. Ancak Tellan (1999, s. 92) küreselleşmenin ve kapitalist pazar yapısının, batılı ülkeler için mal ve hizmet üretimini ve pazarın kontrolünü sağlamayı ifade ettiğini

belirtir. Bu sebeple küreselleşme batılı ülke amaçları doğrultusunda hizmet etmeye devam etmiştir.

Küreselleşen dünyada enformasyonun önemi giderek artmıştır. Yeni enformasyon teknolojileri ve yeni yönetim teknikleri ile sermaye piyasalarının doğası dönüşmüş, gerçek zamanda işleyen, birleşik küresel sermaye piyasası ortaya çıkmıştır (Castells, 2008., s. 577-578). Yazılım ve donanım iş kollarının gelişmesi ivme kazanmış, eski ekonominin çevrimiçi iletişim ve bilgisayar teknolojisi kullanan şirketlere dönüşmesi sağlanmış ve tamamen farklı bir ekonomi anlayışına geçilmiştir. Teknolojinin finansal işlemler ve ekonomi üzerindeki hızlandırıcı etkisi ve bu teknolojik ilerlemeler, hayatın diğer bütün alanlarını da değiştirmiştir (vanDijk, 2006, s. 76). Bu gelişmelere bağlı olarak, zaman içinde kültürel yapı da giderek daha enformasyon ağırlıklı bir görünüm kazanmış; bireylerin medya tarafından sarmalandığı, sembolleri üretme, yayma ve edinmenin merkezi bir öge olduğu yaşam tarzı benimsenmeye başlanmıştır (Doğan, 2012, s. 47). Ekonomik ve siyasi dönüşümler ulus devletlerin aşınmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda küreselleşme ve bölgeselleşme, standart kalkınma birimi olan ulusun yerini almaya başlamıştır. Uluslararası kurumlar ve piyasa güçleri, geleneksel kalkınma ajanı olan devletin rolünü üstlenmişlerdir.

Kalkınma anlayışlarında yaşanan dönüşümün diğer bir nedeni, azgelişmiş ülkeler için ekonomik merkezli kalkınma iktisadının literatürde oldukça önemli bir yer tutmuş olmasına rağmen 1980'lere yaklaşıldığında ekonomi merkezli bu kalkınma yaklaşımının başarısız olduğu sonucuna varılmış olmasıdır. Bu tip kalkınma politikalarının toplumsal boyutunun olmaması ya da bu boyutun ihmal edilmesi, toplumsal sorunlarda artış ve gelişme gözlenmemesiyle sonuçlanmıştır (Şenkal & Bülbül, 2007, s. 113). Bu sonuçlar neticesinde, aşağıdan yukarıya bir kalkınma modelinin ortaya çıkmasıyla merkezsizleşme, makro ölçekteki alanlardan daha önemli hale gelmiş ve sivil toplum örgütleri de kalkınma anlayışında anahtar öneme sahip olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının kalkınma ile ilgili problemlerin çözümü için rol oynayabileceği düşünülmüş, kalkınmanın yerel olması gerektiği üzerine fikirler yükselişe geçmiştir (Willis, 2020, s. 126-127).

“Toplumun, değişme yoluyla kendisini sürdürdüğü, varlığını devam ettirdiğini söylemek ne kadar doğruysa, toplumsal sorunların önemli bir kısmının bu değişimlerden kaynaklandığını söylemek de o kadar önemli ve doğrudur (Bilgin, 2007, s. 101)”. Küreselleşen toplumda; daralan mekanların birbirleri ile olan bağlantıları, toplumsal

problemler ve endişeler arasındaki girift ilişkilere ilişkin büyük bir farkındalık yaratmıştır (Anderson, 1997, s. 11).

1990'lı yıllarda, küreselleşmenin artan etkisiyle birlikte toplumsal problemlerin yoğunluk kazanması, kalkınmada temel mantığın sermaye birikimi olmaktan çıkmasına ve yeni arayışlara sebebiyet vermiştir (Şenkal & Bülbül, 2007, s. 113). Bu yeni arayışların temelinde yer alan bir diğer endişe ise doğal kaynakların tahribatıdır. Uzunca bir süre ekonomik büyüme ile eş tutulan kalkınma anlayışlarında ve politikalarında, çevre ve doğal kaynakların sınırsız olduğu düşüncesi nedeniyle ekolojik önem göz ardı edilmiştir (Yılmaz R. F., 2011, s. 10-11). Jeffrey Sachs (2020), sanayi devriminden 2020 yılına gelindiğinde dünya ekonomisinin en az yüz kat büyümüş olduğunu ancak bu ekonomik gelişmenin yaşam standartlarında artış sağlamış olmasına rağmen iki kesin negatif sonuç yarattığını belirtmektedir. Sonuçlardan ilki ekonomik olarak küresel zenginliğin içinde aşırı yoksulluk yaşanması ve zengin toplumlarda eşitsizliğin giderek artışı, ikincisi ise insan eylemlerinin gezegen sınırlarını ihlal ederek iklim değişikliği biyoçeşitlilik kaybı ve yaygın kirlilik yaratmasıdır.

Ervin Laszlo, 2003 yılında yazdığı raporda bir dönüşüm çağında olduğunu ve makro ölçekte bir medeniyet değişmesi yaşandığını belirtir. Küreselleşmenin bu çağdaki etkisi ile üretim, ticaret, finans ve iletişim birleşmiş; bununla birlikte bölgesel işsizlik, gelir uçurumu ve çevresel bozulma gibi sebepler sosyolojik ve ekolojik bir tepki yaratmıştır (Laszlo, 2003, s. 25).

Sürdürülebilir kalkınma

İnsanlığın dünya üzerindeki faaliyetlerinin sürdürülemez bir noktaya gelmesi, yüzyıllardır geliştirilmiş olan çeşitli pratiklerin bir sonucu olarak görülmektedir. Tarihte uzunca bir süre insan nüfusu ve buna bağlı olarak insan faaliyetleri, doğada geri dönüşebilir üretimle ve doğal kaynakları riske etmeyecek şekilde gerçekleşirken; On Dokuzuncu Yüzyıl ortalarından itibaren yoğun nüfus artışıyla doğru orantılı olarak kaynakların aşırı kullanımı sistemi tehdit etmeye başlamıştır (Laszlo, 2003, s. 53). Bir diğer ifade ile doğal kaynakların ekonomik büyüme odağındaki kalkınma hedefleri ile tahrip edilmesi, bu politikaların sürdürülemezliğine ilişkin sinyaller vermeye başlamış, bunun yanı sıra ülkeler arası ekonomik eşitsizlikler de toplumsal problemlerin artışına sebep olmuştur.

Küresel iklim değışikliği ve bununla bağlantı görülen dünyanın pek çok yerindeki doğal felaketler, fiziki unsurların önemini ortaya koymaktadır. Bu olaylar, çevresel faktörlerin sosyolojinin gündemine oturmasını sağlamıştır (Sunar, 2018, s. 25-26). Artan ekolojik problemler ve bu problemlerin hem ekonomik hem de toplumsal sonuçlarının, “çevre ve kalkınmanın yalnızca birbiri ile uyumlu değil aynı zamanda birbirine bağımlı (Irwin, 2001, s. 39)” olduğuna ilişkin ifadeyi haklı çıkardığı söylenebilir.

Giddens (2000, s. 993-994), çevreye duyarlı hareketler ve toplumun bu hareketlere ilişkin ilgisini, ilk olarak 1972 yılında ‘*Büyümenin Sınırları*’ adlı raporun yayınlanması ile ilişkilendirmektedir. Bu raporda, var olan ekonomik kalkınmanın ve nüfus artışının belirli bir limiti olduğuna ilişkin toplumsal ve çevresel olumsuz tablo sunulmuş ve ekonomik kalkınma anlayışının kısıtlandırılması gerekliliği üzerinde durulmuş olmasına rağmen rapor dikkate alınmamış ve büyük ölçüde eleştirilmiştir. Irwin (2001, s. 36) benzer şekilde, 1970’li yıllarda oluşmaya başlayan dünyaya ve çevreye dair hassasiyetlerin, sürdürülebilirlik kavramının kökenlerine ilişkin veriler sunduğunu açıklamaktadır. Bu kökenler, 1974 Cocoyoc Deklarasyonunda kalkınmanın asıl amacının ‘şeyleri değil, insanları değıştirmek’ olduğu ifadesine ve 1972 Stockholm Konferansında çevresel olanın toplumsal ve tek tek bireyler ile ilişkilendirilmesine dayandırılmaktadır. Bu konferansla birlikte çevre, uluslararası olarak politik gündeme alınmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramının kalkınma ile birlikte kullanımı, ilk kez 1987 yılında Birleşmiş Milletler (BM)’in ‘*Ortak Geleceğimiz*’ (*Our Common Future*) başlıklı raporu ile kullanılmaya başlamıştır. Bu raporu ortaya koyan BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu Başkanlığında bulunan, dönemin Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland olduğu için aynı zamanda Brundtland Raporu diye bilinmektedir (Giddens, 2000, s. 994). Brundtland raporunda küresel bir değışme gündemi söz konusudur (Irwin, 2001, s. 38).

Brundtland Raporunda sürdürülebilirlik, ‘gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri göz önünde bulundurularak bugünün ihtiyaçlarının karşılanması’ olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir bir kalkınma planında, çevresel kaynaklar tahrip edilmeden uzun süreli kullanılabilir olmalıdır. İnsanların eylem ve faaliyetleri, çevreyi koruma odaklı gerçekleştirilmelidir. Bunların yanı sıra, yoksul ülkelerin sömürülmesinin önüne geçilmesi için birey, toplum ve ülkeler arası eşitlikçi bir yaklaşıma sahip olunmalıdır (Şen, Kaya , & Alparslan , 2018). Bu doğrultuda, Brundtland Raporu sürdürülebilir kalkınma kavramı ile küresel çevresel problemleri oluşturan ve zaten

sürdürülemez olan insan faaliyetlerine vurgu yapmış, konuyu tartışmaya açmıştır (Benton & Redclift, 1994, s. 14).

Brundtland Raporu'nu takiben 1990 yılında ilk insani gelişme raporu hazırlanmış ve bu raporda sürdürülebilir bir kalkınma için toplumsal eşitlik ve insanlığın iyi hali vurgulanmıştır. Raporda önemli görülen ve zenginleştirilmesine ihtiyaç duyulan alanın ekonomi değil, insan hayatı olması gerekliliği üzerine vurgu yapılmıştır (Tüzel, 2018, s. 6). Sürdürülebilir kalkınma adına bir diğer önemli gelişme ise 1992 yılında gerçekleştirilen Rio De Jenerio Dünya Zirvesi ve bu zirvede oluşturulan uluslararası konsensüs olarak gösterilmektedir (Combes, 2009, s. 215).

Sürdürülebilir kalkınmayı tamamen çevresel meselelerden ibaret gören daha eski ve yeşil argümanlar yerini daha dairesel, bütünlüklü, sosyo-ekonomik ve çevresel açıları içeren yaklaşımlara bırakmışlardır. Politik bir bakış açısından bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmanın daha geniş bir kitle tarafından kabul edilebilme ihtimalini arttırması nedeniyle faydalı görülmektedir (Mawhinney, 2002, s. 11). Ancak Mawhinney (s. 159) 2002 yılında yaptığı çalışmada, sürdürülebilir kalkınma kavramına ilişkin ekonomik, çevresel ve bu ikisinin arasında yer alan farklı odaklara sahip ekollerin yaklaşımlarını ele almış ve ulaştığı sonuçlar neticesinde sürdürülebilirlik kavramının karmaşaya sebep olduğunu belirtmiştir. Söz konusu karmaşanın nedenini, sürdürülebilirlik kavramına ilişkin geleneksel tek disiplinli bir yaklaşım olmaması olarak açıklamış; ilişkili olarak kalkınmaya dair karar verme süreçlerinin zorlaştığı ve hızlı bir gelişmenin gerçekleşemediği sonucuna varmıştır (Mawhinney, 2002, s. 157).

Kavrama dair gelişmeler ve kullanımları incelenerek sürdürülebilirliğin, kurumsal ve toplumsal bir değişme beklentisini barındırdığı; kavramın tüm dünyayı kapsaması ve tehdidin dünyada yaşayan her bireyi etkilemesine işaret ettiği; demokrasi, güçlenme ve birlikteliği vurguladığı ve karşılaşılmakta olan bir krizi hatırlattığı ifade edilmektedir (Irwin, 2001, s. 34). Bu ifade ettikleri doğrultusunda kalkınma planlamalarında, ekonomi, insan ve çevre unsurlarını bir arada kapsayıcı nitelikte eğilimler görülmeye başlanmıştır.

Kalkınmanın planlanması aşamasında öncelenmesi gerektiği düşünülen ve kalkınma için risk barındıran temel meseleler kaynak dağılımı, çevresel bozulma ve iklim değişikliğiyle birlikte gelen tehlikelerin ötekileştirilmiş birey ve topluluklar arasındaki farklı dağılımı, bir diğer adıyla eşitsizlik olarak görülmektedir. Bu eşitsizlikler karşında 21. Yüzyılın başında Binyıl Kalkınma Planları (MDG) ve Sürdürülebilir Kalkınma

Amaçları (SDG) ile toplumsal değişme ve akut zorlukların bir taslağı sunulmuş ve kalkınma alanında öncelikler belirlenmiştir (Melkote, 2018, s. 82).

Bu doğrultuda, 2000 yılında Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde üye ülkeler tarafından Milenyum Kalkınma Hedefleri olarak da adlandırılan, Binyıl Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir. Yirmi Birinci Yüzyılda insanlığın karşılaştığı problemleri küresel kolektif çabalarla çözme konusunda bir girişim olarak Binyıl Kalkınma Hedefleri oluşturulurken, tüm dünya ülkelerinin çevre kirliliği, iklim değişikliği, yoksulluk gibi kilit problemlerin çözümü için birlikte hareket edebildiği, gelecek nesillere duyarlı, sürdürülebilir bir iş birliği idealinden yola çıkılmıştır (Eath, 2017). Sekiz maddeden oluşan Binyıl Kalkınma Hedefleri aşağıdaki tablodaki gösterilmiştir:

Tablo 2. 2. Binyıl Kalkınma Hedefleri (Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2020)

Binyıl Kalkınma Hedefleri	
Hedef 1	Aşırı Yoksulluğu ve Açlığı Ortadan Kaldırmak
Hedef 2	Herkes için Evrensel İlköğretim Sağlamak
Hedef 3	Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi
Hedef 4	Çocuk Ölümünü Azaltmak
Hedef 5	Anne Sağlığını İyileştirmek
Hedef 6	HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Hastalıklarla Mücadele
Hedef 7	Çevresel Sürdürülebilirliği Sağlamak
Hedef 8	Kalkınma için Küresel Bir Ortaklık Kurmak

Binyıl Kalkınma Hedefleriyle birlikte, kalkınmanın ekonomik temelli odağının genişleyerek sosyo-ekonomik ve çevresel etkileşimi de kapsadığı, yanı sıra toplum-ekonomi-çevre alanlarının sürdürülebilirlik çatısı altında toplanarak kalkınma planlarının gerçekleştirilmeye başlandığı görülmektedir (Yılmaz R. F., 2011, s. 2). Bu doğrultuda, kalkınma kavramı Melkote (2018, s. 83) tarafından “amacı sosyal adaletin tesis edilmesi ile yönlendirilmiş bir toplumsal değişme süreci” olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Birleşmiş Milletler 2030 Kalkınma Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2000 ve 2015 yılları arasında belirli hedeflerin başarılmaması konusunda ilerlemeler kaydetmiş olmakla birlikte, henüz tamamlanamayan süreçler için yeni bir planlama ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda, 25-27 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleşen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde, Binyıl

Kalkınma Hedeflerinin ilerlemeleri üzerine Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları inşa edilmiştir (United Nations, 2015, s. 6; T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 7). 193 ülkenin imzası ile kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi (2030 Agenda for Sustainable Development) ‘Kimseyi Geride Bırakmama’ taahhüdüyle, dünyadaki tüm milliyet, devlet ve segmentleri kapsayıcı şekilde belirlenen 17 amaç ve 169 alt hedefin gerçekleşmesi için tasarlanmıştır. (United Nations, 2015, s. 6-7). Bunun yanı sıra sahip olunan farklı milli kalkınma seviye ve kapasiteleri gözetilerek sürdürülebilir, uzun süreli ve kapsayıcı ekonomik gelişme hedeflenmiştir (United Nations, 2015, s. 6).

Kimseyi geride bırakmama ideali ve farklı kalkınma kapasitelerinin gözetilmesi, kalkınmanın önemli bir değişkeni olarak görülen, ülkelerin kendine özgü özelliklerinin hesaba katıldığını göstermektedir. Şimşek (2006, s. 249)’in de ifade ettiği üzere “her ülkenin tarihi, sosyal, iktisadi ve tabii şartları, farklı özellikler” taşımakta ve bu farklılıklar ülkeler bazında kalkınma hedeflerinde de değişik ihtiyaçlar yaratmaktadır. Söz konusu farklılıklar ve kapasiteler yalnızca maddi kaynaklar değil, aynı zamanda farklı toplumların özelliklerini ve bu toplumlara ait kültürleri de kapsamaktadır. Belirtilen unsurların kalkınmada temel olması sebebi ile manevi bileşenler de oldukça önemli görülmektedir. Kalkınmada manevi bir bileşen olarak kültürel yönlerin, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının başarılı olması için çok önemli bir rol oynadığı; kültürel hakların, mirasın, çeşitlilik ve yaratıcılığın, insani ve sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri olduğu ifade edilmektedir (UCLG, 2018).

Sürdürülebilir kalkınmanın başarıya ulaşabilmesi için belirlenen ekonomik, ekolojik ve toplumsal merkezli tüm amaçların birbirleri ile ilişkileri gözetilerek ve uyum içinde gerçekleştirilmesine ek olarak, tüm dünya ülkelerinin de iş birliği içerisinde söz konusu amaçlar için aksiyon alması, bir gereklilik olarak görülmektedir (United Nations, 2015, s. 6). Bu sebeple Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının uygulanması için çok boyutlu sistem düşüncesinin, benimsenmesi gerekli görülmektedir (Sachs, 2020).

SDG Gündeminin oluşturulmasında tahayyül edilen dünyaya ilişkin betimlemeler BM SDG Raporunun deklarasyon maddeleri arasında yer almaktadır. Bu dünyada şiddet, korku, açlık, yoksulluk ve felaketler yer almazken; mümkün olması amaçlananlar ise evrensel okuryazarlık, gelişmiş sıhhi koşullar, sağlıklı beslenme, eşit şekilde tüm düzeylerde eğitim hakkı, sağlık hizmetleri, temiz su kaynakları ve bu kaynaklara erişim hakkına ek olarak tüm bireylerin fiziksel, sosyal ve mental iyi olma hali olarak betimlenmektedir (United Nations, 2015, s. 7). Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği ile

kadın ve kız çocuklarının önündeki bariyerlerin kaldırılması; barış, adalet, hukuk, eşitlik ve kültürel çeşitliliğin önemi vurgulanarak adil, eşitlikçi, toleranslı, açık ve sosyal olarak kapsayıcı bir dünya yaratılması gerekliliği ortaya konulmuştur (United Nations, 2015, s. 7).

Ekonomik, ekolojik ve toplumsal olarak dünyanın sürdürülebilir şekilde inşa edilebilmesi için, birbirleri ile entegre 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) belirlenmiştir. Söz konusu amaçlar aşağıdaki gibidir:

SKA 1. Yoksulluğa Son; SKA 2. Açlığa Son; SKA 3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam; SKA 4. Nitelikli Eğitim; SKA 5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; SKA 6. Temiz Su ve Sanitasyon; SKA 7. Erişilebilir Temiz Enerji; SKA 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme; SKA 9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı; SKA 10. Eşitsizliklerin Azaltılması; SKA 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar; SKA 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim; SKA 13. İklim Eylemi; SKA 14. Sudaki Yaşam; SKA 15. Karadaki Yaşam; SKA 16. Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar; SKA 17. Amaçlar için Ortaklıklar

SKA 1: Yoksulluğa Son:

Bu amaç Binyıl Kalkınma Hedefleri ile 2000 yılında yarıya indirilen aşırı yoksulluk sayısını tamamıyla sona erdirmeyi ifade etmektedir. Günlük 1, 25 dolardan az gelire sahip olan kesimi ifade eden aşırı yoksulluk seviyesi, dünyada var olan en önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir (Çelebi, 2019). Bu amaç aynı zamanda aşırı yoksul olarak tanımlanmış kırılgan kesim için sosyal koruma sağlamayı, bu kesimin temel hizmetlere erişimini artırmayı, iklimle ilgili aşırı olaylardan, diğer ekonomik, sosyal, çevresel şoklardan ve afetlerden zarar gören insanları desteklemeyi amaçlamaktadır (UCLG, 2018; UNDP, 2021).

SKA 2: Açlığa Son:

Açlığa Son amacı, dünya üzerindeki tüm insanların yeterli ve besleyici gıdaya erişebildiği bir dünyayı ifade etmektedir. Ancak BM (UNDP, 2021)'nin belirttiği üzere, dünyada her 9 kişiden 1'i hala açlıkla mücadele etmektedir. Açlığa Son amacı altında; gıda güvenliği, gıda çeşitliliği, sürdürülebilir tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ormancılığın desteklenmesi, başta çocuklar olmak üzere yeterli gıdaya erişebilme gibi farklı hedefler bulunmaktadır. Bu amaç ve hedefler doğrultusunda yeni alanların tarıma açılması ve tarımsal üretimin genişletilmesi bir gereklilik olarak görülmekte, iklim

değişikliği nedeniyle ortaya çıkan negatif etkilerin izlenmesi önerilmektedir (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017).

Sorunun çözülmemesi durumunda 167 milyon çocuğun fakirlik içinde yaşaması, beş yaş altında 67 milyon çocuğun hayatını kaybetmesi ve 60 milyon ilköğretim çağındaki çocuğun eğitim göremeyeceği tahmin edilmektedir (Çelebi, 2019, s. 7).

SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam

Sağlık ve Kaliteli Yaşam amacı, yaşamın her aşamasında olan bireyler için sağlık ve refah sağlanabilmesi adına bulaşıcı, bulaşıcı olmayan ve çevresel hastalıklara karşı koruma, kaliteli ve uygun aşılar ve ilaçlara erişim, evrensel sağlık sigortası, sağlık risklerinin azaltılması ve ülkelerin sağlık yönetimi kapasitelerinin güçlendirilmesini ifade etmektedir (UNDP, 2021). Ayrıca, bu amacı dört tema altında ele almak mümkündür (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017).

- Sağlık Programları (Anne ve çocuk sağlığı, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele, akıl sağlığı ve üreme sağlığına ilişkin hedefleri kapsamaktadır.)
- Önleyici Programlar (Alkol, tütün ve madde bağımlılığını önleme, trafik kazasından kaynaklanan ölüm ve yaralanmaların azaltılması hedeflenmektedir.)
- Sağlıkta Kaynak Kullanımı (İşgücü, finansman, sağlık sigortası ve ilaca erişim hedeflerini kapsayıcıdır.)
- Erken Uyarı (Küresel sağlık riskleri yönetimi ve risk azaltımı gibi hedefler içermektedir.)

SKA 4: Nitelikli Eğitim

Nitelikli Eğitim amacında herkes için kapsayıcı ve kaliteli eğitim sağlamak ve yaşam boyu öğrenmek temel amaç olarak belirlenmiştir (UNDP, 2021). Eğitim amacı; yukarı doğru toplumsal hareketliliğin sağlanması, eşitsizliklerin azaltılmasında ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin aşılmasına etkili bir faktör olması, barışçıl toplumları teşvik etmesi açısından diğer hedeflerle de entegredir (UCLG, 2018). Eğitim kapsamındaki hedeflerin küresel anlamda ülkelerin politika ve strateji dokümanlarına entegre edilmesi bu açıdan önem arz etmektedir (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 65).

SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği maddesinde temel amaç toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayarak, tüm kadın ve kız çocuklarını güçlenmesini sağlamaktır. Bu başlık altında kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı yok etmek, şiddet ve istismarın önlenmesi, kadınların toplumsal, siyasi ve ekonomik yaşama katılması, cinsel üreme sağlığına erişim gibi hedefler yer almaktadır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 75).

Toplumsal cinsiyet eşitliği aynı zamanda kültürel yaşamda da önemli görülmektedir. Kadınların ve kız çocuklarının kültürel hayatta aktif olarak yer almaları; bu alanda kendi projelerini, organizasyonlarını yönetmeleri için fırsatların genişletilerek görünürlüklerinin ve tanınmalarının sağlanmasına ek olarak bu yönde anlatılara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir (UCLG, 2018). Söz konusu hedeflerin hem kendi içlerinde hem de diğer sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir.

SKA 6: Temiz Su ve Sanitasyon

Temiz Su ve Sanitasyon amacı 2030 yılına kadar tüm dünya vatandaşları için güvenli ve satın alınabilir suya erişilebilir olmasını, herkes için yeterli ve adil kanalizasyon ve hijyene erişimi sağlamayı, kadınların, kız çocuklarının ve savunmasız durumdakilerin ihtiyaçlarına özel dikkat göstermeyi amaçlamaktadır. Su kalitesinin iyileştirilmesi; su kullanım verimliliğindeki artış, dağlar, ormanlar, sulak alanlar, nehirler ve göller dahil olmak üzere suyla ilgili ekosistemlerin korunması ve eski haline getirilmesi de amaçlar arasında yer almaktadır (UCLG, 2018; T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017; UNDP, 2021).

Dünya üzerinde hala, 1,8 milyar insan kirli içme suyu kaynağı kullanmakta, 663 milyon kişi hala iyileştirilmiş içme suyuna erişememekte, bu sebeple her gün 1000 çocuk hayatını kaybetmektedir (Çelebi, 2019, s. 28-29).

SKA 7: Erişilebilir Temiz Enerji

Erişilebilir temiz enerji amacı; 3 temel hedef üzerine kurulmuştur. Bu amaç altında “Enerji arz güvenliğinin sağlanması, yenilenebilir enerjinin toplam enerji üretim ve tüketimi içindeki payının artırılması ve enerji verimliliği uygulamalarının geliştirilerek enerji yoğunluğunun azaltılması hedeflerine yer verilmiştir (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 92)”.

SKA 8: İnsana Yakısr İş ve Ekonomik Büyüme

Bu amaç, ekonomik büyüme anlayışının kapsayıcı bir şekilde kurgulanması gerekliliğine işaret etmekte, “kesintisiz, kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme, tam ve üretken istihdam ve herkes için insana yakısr işlerin desteklenmesi için göz önünde bulundurulması gereken öncelikleri ve atılması gereken adımları ortaya koymaktadır (Tüzel, 2018, s. 35)”.

Dünyadaki işsizlik rakamlarının 2012 yılına kadar beş yıllık süreç içerisinde 32 milyon arttığı ve dünyada 2,2 milyar insanın günlük 2 ABD Doları ile yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmektedir (Çelebi, 2019, s. 37-38). “Amaç 8, içindeki ana temalardan biri olan ekonomik büyüme eşitliği, sosyal ve çevresel adaleti hesaba katan kapsayıcı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin hayata geçirilmesini öngörür ve ekonomik refaktan adil biçimde yararlanılmasını sağlayan bir büyüme anlayışı güder (Tüzel, 2018, s. 35)”.

SKA 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

“Ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma; fiziksel yapı, bilgi, teknoloji ve diğer mekanizmaları içeren güçlü bir altyapının üzerinde şekillenen kapsayıcı ve sürdürülebilir bir endüstriyel kalkınmanın teşvik edilmesine bağlıdır (Tüzel, 2018, s. 40)”. Bu doğrultuda amaç, “dayanıklı altyapılar inşa etmek, kapsayıcı sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek” başlıkları ile üç ana temayı kapsamaktadır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 111)”.

SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

Eşitsizliklerin Azaltılması amacı; bir ülkedeki yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, dini, ekonomik veya diğer statülere dayalı olanların yanı sıra gelirdeki eşitsizlikleri azaltmayı gerektirmektedir. Söz konusu eşitsizliklerin giderilmesi adına, temellerinde yer alan yasa, politika ve uygulamaları kaldırmayı ve alternatif olarak eşitliği destekleyici olanları benimsemeyi içermektedir. Amaç aynı zamanda temsilcilik, göç ve kalkınma yardımı ile ilgili olanlar dahil olmak üzere ülkeler arasındaki eşitsizlikleri de ele almaktadır (UCLG, 2018).

SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Bu amaç şehirleri ve insan yerleşimlerini; kapsayıcı, güvenli ve sürdürülebilir kılma hedefi taşımaktadır. Herkesin barınabilmesi, temel hizmetlere ulaşabilmesi, afetler karşısında kentsel dayanıklılığın geliştirilmesi ve şehirlerin çevresel etkilerinin azaltılması bu başlık altında yer almaktadır (UCLG, 2018).

SDG Ana Raporunun belirttiği üzere, yapılan hesaplamalara göre 2050 yılında dünya nüfusunun neredeyse 3'te 2'sinin şehirlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, SKA 11 için öne çıkan en önemli göstergenin, güvenli konut ve barınma ihtiyacının karşılanması olduğu ifade edilmektedir (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017).

SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim

Sürdürülebilir üretim ve tüketim 'daha fazlasını ve daha iyisini daha az ile yapmayı', kaynak kullanımı ve çevre kirliliğini azaltarak ekonomik faaliyetlerle birlikte yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 138). Söz konusu amaç genel olarak, sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini, verimli kullanımını ve kimyasalların çevreye duyarlı yönetimini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Diğer ilgili önlemler arasında israfın azaltılması konusunda sürdürülebilir davranışlar ve uygulamalar hakkında farkındalık yaratılması yer alır. (...) Aynı zamanda bu amaç sürdürülebilir üretim ve tüketim anlayışının mevzuata, plan ve programlara yansıtılması, bu yönde bilincin güçlendirilmesi, farkındalığın ve davranış değişikliklerinin oluşturulmasına dikkat çeker (UCLG, 2018; Tüzel, 2018, s. 45).

SKA 13. İklim Eylemi

Birleşmiş Milletler raporunda, bu başlık altında iklim değişikliği ve etkileri ile mücadele edilmesi için acil olarak harekete geçilmesi gerekliliğinin altı çizilmektedir. Bu amaç kapsamında insan faaliyetlerinden kaynaklanan iklim değişikliği ile mücadele edilmesi, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ile kırılgan gruplar öncelikli olmak üzere tüm kesimlerin ve kurumların uyum kapasitelerinin geliştirilmesi gerekliliği öne çıkartılmıştır (United Nations, 2015).

SKA 14: Sudaki Yaşam

Sudaki Yaşam amacı altında, okyanus, deniz ve deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve koruması kapsamaktadır. Bu doğrultuda, deniz kirliliğinin önlenmesi ve azaltılması, kıyı ekosistemlerinin sürdürülebilir yönetimi ve aşırı avlanmanın sona erdirilmesi hedeflenenler arasındadır (UCLG, 2018; T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 156).

SKA 15: Karadaki Yaşam

Karadaki Yaşam amacı, karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını destekleme, ormanların sürdürülebilir şekilde yönetimi, biyoçeşitlilik kaybının durdurulması temel hedeflerini içermektedir. Ormanların, sulak alanların, dağların ve kurak alanlar da dahil olmak üzere karasal ekosistemlerin korunması ve eski haline getirilmesi önem taşımaktadır. Amacın altında yer alan diğer hedefler; genetik kaynakların kullanımından, korunan türlerin kaçak avlanmasına, kaçakçılığa son verilmesi ihtiyacına, ekosistem ve biyoçeşitlilik değerlerinin ulusal ve yerel planlamaya entegre edilmesinden kaynaklanan faydaların adil ve eşit bir şekilde paylaşılmasına atıfta bulunmaktadır (UCLG, 2018). Karasal ekosistemlerin korunmasına ilişkin kültürel faktörlerin, ilgili yerel ve geleneksel bilgiler de dahil olmak üzere, bu alandaki politika ve programların tasarımına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine entegre edilmesi gerekmektedir (UCLG, 2018; T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 163).

SKA 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar

Her seviyede hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar kurmak ve herkesin adalete erişimini sağlamak amacıyla; şiddetin önlenmesi, şiddete bağlı ölümlerin azaltılması, temel hak ve özgürlüklerin herkes için eşit olması ve kamu hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 172; UCLG, 2018).

SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar

SDG'nin son maddesi olarak 'Amaçlar için Ortaklıklar', diğer amaçları bütünleyici ve amaçların uygulanmasını kolaylaştırıcı, kapsayıcı bir amaç olarak belirlenmiştir. Diğer amaçların uygulanması adına ihtiyaç duyulan ekonomik ortam, finansal kaynaklar, uluslararası iş birliği ve kurumsal kapasite gibi konuları kapsamaktadır. Bu doğrultuda,

çok aktörlü bir yapı içerisinde birlikte ve uyum içerisinde geliştirilecek küresel iş birliklerini ifade etmektedir (Tüzel, 2018, s. 48). 2030 Sürdürülebilir kalkınma için uluslararası, ulusal ve yerel stratejilerin kültürel boyutu bütünleştirilmesi gerekliliği ortaya koyulmaktadır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017, s. 179; UCLG, 2018).

5P-Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı

Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nde tahayyül edilen dünyanın sürdürülebilir şekilde inşa edilebilmesi için 5P olarak bilinen ve İnsan (*People*), Gezegen (*Planet*), Refah (*Prosperity*), Barış (*Peace*) ve Ortaklıklar (*Partnership*) olarak maddelendirilmiş kritik öneme sahip beş alan söz konusudur:

- **İnsan:** Başlık altında genel ideal, insanların kendi potansiyellerini sağlıklı bir çevrede, eşitlik içinde ve onurla gerçekleştirebilmelerini sağlamak; açlığa ve yoksulluğa kesin bir şekilde son vermektir (United Nations, 2015, s. 5).
- **Gezegen:** Sürdürülebilir üretim ve tüketim, doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi, iklim değişikliği için acilen faaliyete geçmeyi kapsayan önlemler olarak dünyayı yıkımdan korumaya hizmet etmeyi hedef alır (United Nations, 2015, s. 5).
- **Refah:** Doğa ile uyumlu, ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmenin gerçekleştiği, insanların müreffeh bir hayat yaşamaları için alınacak önlem ve yapılacak çalışmalara işaret eder (United Nations, 2015, s. 6).
- **Barış:** Sürdürülebilir kalkınmanın barış olmadan; barışın ise sürdürülebilir kalkınma olmadan gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Korku ve şiddetin olmadığı adil ve eşitlikçi toplumların inşa edilmesi amaçlanır (United Nations, 2015, s. 6).
- **Ortaklıklar:** Amaçların başarılması adına kritik önemdeki bir diğer başlık olarak belirtilmiştir. Küresel bir dayanışma ruhunun gerekliliğinin altı çizilmektedir (United Nations, 2015, s. 6).

Sürdürülebilir Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı altında 17 SKA (amaç) ve 169 hedef belirlenmiştir. 17 amacın 5P içerisindeki yayılımı ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. 3. Kalkınmanın 5 Temel Dayanağı ve Amaçların Dağılımı

İnsan	Gezegen	Refah	Barış	Ortaklıklar
Amaç 1: Yoksulluğa Son	Amaç 6: Temiz Su ve Sanitasyon	Amaç 7: Erişilebilir Temiz Enerji	Amaç 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Amaç 17: Amaçlar için Ortaklıklar
Amaç 2: Açlığa Son	Amaç 12: Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim	Amaç 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme		
Amaç 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam	Amaç 13: İklim Eylemi	Amaç 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı		
Amaç 4: Nitelikli Eğitim	Amaç 14: Sudaki Yaşam	Amaç 10: Eşitsizliklerin Azaltılması		
Amaç 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Amaç 15: Karadaki Yaşam	Amaç 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar		

2.2.3. Kalkınma İletişimi

Kalkınma, toplumsal bir değişme süreci olması açısından belirli iletişim süreçlerini kapsamakta, toplumla bir diyalog gerçekleştirilmeksizin kalkınmanın başarıyla ihtimali görülmemektedir (Servaes, 2009, s. 2009). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kalkınmaya dair farklı yaklaşımlar doğrultusunda, kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görülen iletişim çalışmaları da bu diyalogu geliştirme açısından farklı yönelimlere sahip olmuştur. Kalkınma iletişimi genel bir çerçevede, medya ve iletişimin kalkınmadaki rolü ve yerini ele almaktadır. Medyanın tarih ve kültürle olan etkileşimi, insani gelişme ve değişimde merkezi bir önem arz etmektedir (Melkote, 2018, s. 77).

Kalkınma iletişiminin kavram olarak yaygınlaşması II. Dünya Savaşı sonrasında denk düşmekte ve ilk kez Nora C. Quebral tarafından vurgulanmış olsa da akademik bir disiplin olarak yerleşmesini sağlayan kuramcılar, Danial Lerner, Wilbur Schramm ve Everett Rogers olarak görülmektedir (Tokgöz, 2015, s. 262; Servaes, 2021, s. 2). Kalkınma iletişimi istedik düşünce, davranış ve tutum geliştirilmesi hedeflenerek yapılandırılmakta ve bu sebeple toplumsal öğrenme teorilerine dayanmaktadır (Lie, 2008, s. 284).

Modernleşme geleneği içinde yer alan kalkınma kuramcıları, geleneksel kültürden modernleşmeye geçiş amacıyla kitle iletişim araçlarından faydalanmışlardır (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 370). Kitle iletişim araçları, batılı olmayan ve modernleşmemiş

lkelerde gelişme için oldukça önemli grlmştr. Bu doğrultuda, toplumdaki insanlara kitle iletişim araçları aracılığı ile yeni bakış açıları kazandırılması ve böylece içine kapanık yapının kırılması sağlanmaktadır (Sunar, 2018, s. 209). Gelişmekte olan ülkeler olarak adlandırılan ülkelerde kitle iletişim araçlarının güçlü ve doğrudan etkiler gerçekleştirebileceği düşünülmüştür. Bu ülkelerde geleneksel toplum yapısından, modern bir toplum yapısına geçiş için davranışçı çalışmalar geleneğinden temelini alan yöntemler kullanılarak bireylerin belirli sosyo-psikolojik karakteristiklerinin değiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla kitle iletişim araçları kullanılarak modernleşme, daha izole toplumlara götürülerek oradaki değerler, hayatın yapısı ve bireylerin davranışlarının batı toplumlarındaki gibi olması hedeflenmiştir (Melkote, 2018, s. 78).

Danial Lerner’e göre, insanlar kitle iletişim araçları ile haberdar olurlar, kendi yerel durum ve geleneklerinin ötesindeki fikirlere dair empati geliştirirler ve değişmek isterler, böylece modernleşme süreci başlar (Sunar, 2018, s. 209; Inagaki, 2007). Kalkınmada modernleşme yaklaşımında yer alan kuramcılardan Daniel Lerner ve W. W. Rostow’un kitle iletişime yönelik anlayışları, batılı olmayan ve yeni ulus-devlet statüsüne erişmiş ülkelerin konumlarının batı ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alınarak, düzeylerinin belirlenmesi olmuştur (Tokgöz, 2015, s. 263). Modernleşme paradigmasının yaygın şekilde kullandığı modeller ise yeniliklerin yayılması, sosyal pazarlama ve eğitlenme gibi modellerdir. (Melkote, 2018, s. 78).

2.2.3.1. Sosyal pazarlama teorisi

Sosyal pazarlama, ikna etme kuramlarının bir uzantısı olarak görülmektedir. Jan Servaes (2008, s. 207) kalkınma için kullanılan toplumsal pazarlama teorisinin, “McDonald's ve Coca-Cola gibi markaları dünya çapında başarılarla ulaştıran şeyin aynı zamanda AIDS, gelişmekte olan ülkelerdeki ocuk ölümleri ve davranış kalıplarıyla ilgili diğer koşullar üzerinde dramatik bir etkiye sahip olabileceğini varsayan bir srec olduğunu” ifade etmektedir.

Sosyal pazarlama yaklaşımının, izleyicilere kampanyaya karşı duyarlılık kazandırmada, hedeflenen iletilerin pekiştirilmesi ve kişiler arası etkileşimlerle desteklenmesine, bireylerin konuyla ilgili enformasyon aramasına, istendik kararların verilmesine, tutum değişikliği ve hareketlilik yaratılmasına katkı sağladığı ifade edilmektedir (Tokgöz, 2015, s. 257). Bunun yanı sıra, hedeflenen grupların ihtiyaçları ve bakış açılarının kalkınma iletişimcileri tarafından dikkate alınması açısından diğer bir

katkıya sahip olduğu ancak sahip olduğu katkılara rağmen sosyal pazarlamanın asıl değerinin ‘pazarlama’ etiketinden uzaklaştıkça ortaya çıktığı belirtilmektedir (Servaes, 2008, s. 207).

2.2.3.2. Eğitlence

Savaş sonrası dönemde kalkınma iletişimi çalışmaları ilerledikçe, eğitim ve eğlence sektörünün birleşimini ifade eden eğitlence (*edutainment*) yaklaşımı yerleşmeye başlamıştır. Tomas Tufte (2008, s. 329), eğitlence yaklaşımında genellikle radyo ve televizyonda yer alan programların hedeflenen yönde mesajları yaymak için araçsallaştırıldığını, bu yaklaşımın kalkınmanın farklı alanlarına ilişkin mesajların geniş kitlelere iletilmesi için elverişli bulunduğunu belirtmektedir. Eğitlence, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ‘kalkınma için iletişim’ alanı büyüdükçe, sağlık iletişimi başta olmak üzere tarımsal kalkınma, çatışma çözümü ve barış inşası gibi farklı amaçlarla kullanılan bir metot olarak benimsenmiştir.

Eğitlencenin kalkınma iletişiminde kullanılmasının nedeni, eğlencenin evrensel olarak popüler olmasıdır. Eğlence medyası, eğitim içeriğini gerçek hayatta genellikle mümkün olandan daha kişisel bir şekilde sunabilmektedir (Brown & Singhal , 1999, s. 265). Eğitlence metodu, güncel kalkınma modeli olarak sürdürülebilir kalkınma eğitiminde halen etkin bir yöntem olarak görülmektedir. Örneğin 2014 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, bilgisayar oyunlarının sürdürülebilir kalkınmaya dair konulara ilişkin anlayışa katkısı ve öğrenenlerin ihtiyaçlarına uygunluğu ortaya konulmuştur (Katsaliaki & Mustaffee, 2014).

2.2.3.3. Yeniliklerin yayılması

Yeniliklerin yayılması modeli Everet Rogers tarafından kitle iletişim araçları ve modernleşme arasındaki ilişkiyi açıklamak adına oluşturulmuştur ve kalkınma için kitle iletişim araçlarının önemini ortaya koymaktadır (Güngör, 2011, s. 94). Kalkınma kuramlarında, modernleşmeyle bağlantılı yeniliklerin bir toplum içindeki üyeler tarafından ne şekilde benimsendiği ve reddedildiğine ilişkin soruların araştırması temelinden hareket edilmiştir. Kurama ismini veren yenilikler, “birey veya başka bir benimseme birimi tarafından yeni olarak algılanan bir fikir, uygulama veya nesne (Rogers, 1983, s. 11)” olarak tanımlanmaktadır. Yeni olmasından kasıt ise bir fikrin ‘nesnel olarak’ yeni olup olmadığından bağımsız şekilde, bireylerin algılanan fikre karşı

tepkisi ile belirlenmektedir. Bu durumda yenilik, bireylerin bilgi, ikna veya benimseme kararı ile ifade edilmektedir (Rogers, 1983, s. 11). Yayılma ise bu yeniliklerin toplumsal sistem içinde belirli kanallardan iletiildiği süreçleri betimlemekte, aynı zamanda bir sosyal sistemin yapısında ve işlevinde değişme meydana geldiği süreç olarak tanımlanan bir tür toplumsal değişme olarak açıklanmaktadır (Rogers, 1983, s. 5-6).

Rogers'in oluşturmuş olduğı model, modernleşme ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi açıklamak adına kullanılan bir model olarak tasarlanmıştır. Rogers'ın modeli ile gerçekleştirilen çalışmalar, yeniliklerin yayılması ve benimsenmesinde kitle iletişim araçlarının önemli rol oynadığı yönünde sonuçlara sahip olmakla birlikte, bireysel etkiler de yadsınmamaktadır. Toplum oluştururan insanların kendi çevrelerine ilişkin pek çok farklı unsur da (din, gelenek vb.) yeniliklerin kabul edilmesinde önemli görölmektedir (Güngör, 2011, s. 94).

Bireylerin bir yeniliğı benimsememesindeki temel neden, yenilik hakkındaki bilgi eksikliği olarak görölmektedir. Yenilik benimsenmesinde, tıpkı epidemik hastalıkların yayılmasına benzeyen bir 'S' eğrisi görölmekte, yeniliklerin zaman içinde benimsenmesi doğrultusunda diğerleri tarafından taklit ve gözlem yolu ile yayılmaktadır (Başaran, 2010, s. 26).

Yeniliklerin yayılması modeli, toplumsal gerçekliğin inşası açısından katkı sunmakla birlikte teknolojik belirlenimciliğın izlerini taşımaktadır (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 101). Bu sebeple kökleri Herald Innis'in iletişim teknolojileri ve toplumsal kontrol arasında bağ kurduğı çalışmalarla ilişkilendirilebilmektedir. Innis'e göre toplumsal kurumlarda gerçekleşen değişimler, iletişim teknolojisindeki değişimlerin birer fonksiyonu olmakla birlikte Innis, toplumsal değişmenin nedeni olarak da teknolojik yenilikleri öne sürmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 143).

Yeniliklerin benimsenmesi için beş evre; bilgi, ikna etme, karar, uygulama ve sağlamlaştırma evreleridir. Bu evrelerde gerçekleşenler kısaca aşağıdaki şekilde listelenebilmektedir (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 102):

1. **Bilgi:** Yenilik ve yeniliklerin işlevleri bireylere iletilir.
2. **İkna Etme:** Yeniliğe ilişkin olumlu ya da olumsuz kanı oluşur.
3. **Karar:** Yeniliğı benimseme ya da reddetme gerçekleşir.
4. **Uygulama:** Yenilikler kullanılmaya başlar.
5. **Sağlamlaştırma:** Yenilikle ilgili olumlu bilgi akışı gerçekleşir.

Rogers, 1) ekonomik büyüme, 2) iş yaygın teknoloji, 3) merkezi planlama ve 4) ülkenin kendi iç meselelerini, kalkınmanın dört ana unsuru olarak görmekte; kalkınmayı yeniliklerin yayılması teorisindeki kalkınmanın rolü ile ilişkilendirmektedir: Bunlar değişme için iştah yaratma, teknolojik yeniliklerin transferi ve talebin arttırılmasıdır (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 375).

Yeniliklerin yayılması modeli, değişmeyi açıklamak için dışarıdan gelen yönlendirmeleri kullanması sebebiyle tabanda meydana gelen değişimleri açıklamak konusunda yetersiz görülerek eleştirilmektedir (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 103). Yeniliklerin yayılması modeli ile gerçekleştirilen kalkınma girişimleri 1960'lı yıllarda toplumlar tarafından dirençle karşılanmış, böylelikle 1970'li yıllarda teori ve girişimlerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Ünsal Oskay (1971, s. 74), kitle iletişim araçlarının yeniliklerin yayılması amacıyla kullanılmasının bir toplumda kalkınma için gerekli değişiklikleri sağlamada yetersiz olduğunu belirtmekte; kalkınma için öncelikli olarak, toplumun ekonomik ve kültürel yapısında köklü değişikliklerin gerçekleşmesi gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçlarının etkili olabilmesi için batıya uyum sağlama anlamında yeniliklerin yayılması değil; 'yeni insan'ı yaratacak kültürel değişmeyi destekleyen bir gelişme modelinin uygulanması gerekmektedir (Oskay, 1971, s. 85).

2.2.3.4. Bilgi açığı

Bilgi açığı varsayımı 1970'li yıllarda ortaya konmuş bir varsayım olarak kitle iletişim araçları sebebiyle sürekli artan enformasyon akışının eşitsiz yayılımını ifade etmektedir (McQuail & Windahl, 2005, s. 153). Medyanın topluma sağladığı bilgi, çeşitli sosyo-ekonomik sebepler ile tüm katmanlara eşit şekilde yayılmamakta, farklı kişiler tarafından farklı seviyelerde özümsemektedir (Yaylagül, 2021, s. 85; McQuail & Windahl, 2005, s. 153). Bilgi açığının oluşması, yeni teknolojilerin gelişmesi ve enformasyon kaynaklarının dengesiz dağılımı ile ilişkilendirilmektedir. Örneğin; televizyonun yaygın değilken kullanımının televizyona sahip olanlar ve olmayanlar arasında yarattığı bilgi açığı gibi... (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 134). McQuail ve Windahl yalnızca tekil bir bilgi açığından ziyade toplumda sözelimi dünya politikası ya da yiyeceklere gelen zamlar gibi farklı konulardaki bilgi açıklarının, nüfusu farklı şekilde kestiğini belirtirler. Bununla birlikte dinamik toplumlarda çeşitli konuların ilgi görmelerine bağlı olarak bilgi açıklarının sürekli şekilde oluştuğunu ancak

toplumbilimsel açıdan bilgi açığının ne kadar olduğu değil, hangi enformasyonun iletebileceğinin önem taşıdığını ifade ederler (McQuail & Windahl, 2005, s. 155). Amerika ve Avrupa ekollerindeki bilgi açığı çalışmaları hem makro hem de mikro düzeyde gerçekliğin toplumsal inşasında medyanın etkileri çalışmaları olarak da nitelendirilebilmektedir (Adoni & Mane, 1984, s. 322). Bilgi açığı ve toplumsal gerçekliğin inşasının ne şekilde ilişkili olduklarını Adoni ve Mane (1984, s. 327), enformasyon toplumunda yaşayan bireylerin bilgiyi üretme ve tüketme eğilimlerindeki artış ve toplumsal gerçekliğin inşasıyla birlikte ele alarak açıklamaktadırlar. Kurulan bu bağlantı ile söz konusu süreçlere katılmayan insanların gerçekliğe dair algılarının diğerleri ile aynı olamayacağı, dolayısıyla gerçekliği bilemeyecekleri sonucuna varmaktadırlar. Bu bakış açısı yeniliklerin yayılması modeli ve birinci bölümde ele alınan bağımlılık teorisi ile ilişkilendirilebilmektedir.

Bilgi açığı kuramı sayısal teknolojilerin gelişmesiyle yeniden gündeme gelmiş ve sayısal bölünme (*digital divide*) şeklinde kavramsallaştırılarak, sayısal iletişimin herhangi bir sürecinin dışında kalanlar ve bu sürece etkin katılanlar arasındaki bölünme için kullanılmıştır (Tekinalp & Uzun, 2013, s. 135).

2.2.3.5. Sürdürülebilir kalkınma için iletişim

1970’li yıllarda ortaya çıkan, 1980’lerde belirgin hale gelen sürdürülebilirlik tartışmalarının kendini gösterdiği dönemler, kalkınma iletişimi yaklaşımlarında da değişikliğe sebep olmuştur. Dışsal fikirlerin, farklı ülkelerde toplumsal değişme ve kalkınmayı sağlayamayacağı anlaşılmıştır. Bu sebeple kalkınma iletişimi her ülkenin kendi yapısal özellikleri ve karakteristiklerine göre farklı teori, disiplin ve düşünceleri kapsayan şekilde genişletilmiştir. Sürdürülebilirlik gibi kapsayıcı bir temelde benimsenen kalkınma anlayışı, geniş ölçekli katılımcı bir toplumsal değişme sürecini gerektirmektedir. Ekonomi odaklı kalkınma yerine; yerel, sosyal ve kültürel yönlerin de kalkınma anlayışlarında içerilmesinin gerekliliği genel kabul görmeye başlamıştır (Melkote, 2018, s. 79-80; McPhail, 2009, s. xi).

İletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, söz konusu bakış açısının değişmesinde önemli ölçüde belirleyici etkilere sahip olduğu söylenebilir. Öncelikle 1970-1990 yılları arasında iletişim-bilişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle tüm insanlığın neredeyse tüm faaliyetlerinin ritminin değişmesi ile küresellik tetiklenmiştir (Ağırdır, 2020, s. 131). 1970’li yıllarda bu gelişmelere paralel olarak UNESCO düzleminde, kalkınma iletişimi

tartışmaya açılmış ve bu tartışmalar sonucunda modernleşme paradigmasının dayattığı yukarıdan aşağıya tek yönlü bir iletişim modelinden, çevre üzerinde daha çok hakimiyete olanak tanıyan, iki yönlü iletişimi sağlayan telekomünikasyonun yaygınlaşması, kalkınma iletişimi açısından önemli hale gelmiştir (Başaran, 2010, s. 39-40). Bu doğrultuda ilk olarak toplumları açıklamak adına kullanılan ekonomik büyüme kriteri, yerini teknolojik gelişmişlik kriterine bırakırken, enformasyon toplumu ve ağ toplumu gibi kavramlar gelişmişlik açısından önem taşımaya başlamıştır (Başaran, 2010, s. 24; Güngör, 2011, s. 132).

2000 yılında Binyıl Kalkınma Planları, 2015 yılında ise Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları adı altındaki kalkınma modelleri; sürdürülebilir bir kalkınmanın evrensel olarak ekonomik, ekolojik ve toplumsal olmak üzere üç perspektifte, çok katmanlı bir şekilde uygulanabilmesine yönelik hedefler ortaya koymaktadır. Bu hedefler için iletişimin merkezi önem taşıması ve söz konusu hedeflerin etkili bir iletişim olmadan başarılamayacağı, 2006 yılında gerçekleştirilen Dünya Kalkınma İletişim Kongresi'nde (*World Congress of Communication and Development*) ortaya konmuştur. Bu kongrede Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başarılabilmesi için uzun süreli bir bağlılığın, çabanın, katılımcılığın ve tüm bu unsurlarla birlikte, anlatmak kadar dinleyici olmanın da öneminin altı çizilmiştir (WCCD, 2007, s. 17).

UNICEF (2018, s. 8) tarafından kalkınma iletişimi (*C4D*) aynı zamanda toplumsal ve davranışsal değişme iletişimi olarak adlandırılmakta; iletişim araç, kanal ve yaklaşımların bir karışımını kullanarak çocuklar, aileler, topluluk ve ağlarla bağ kurarak pozitif toplumsal ve davranışsal değişimin kalkınma bağlamında geliştirilmesini sağlayan, kanıta dayalı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma için iletişim (*Communication for Sustainable Development*), kalkınmanın çok boyutlu doğası doğrultusunda çevre, ekonomi ve toplum olmak üzere uzun bir süre birbirinden ayrı disiplinlerde ele alınan üç temel alanı birleştirmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma için iletişiminin temel stratejisi; çevresel ve toplumsal konulara ilişkin farkındalığı yükseltmek; insanların hayat biçimlerinde gerekli değişikliklerin sağlanması ve toplumun farklı kesimleri arasında doğru iletişimin kurulması olarak ifade edilmekte ve bu stratejide medya, önemli bir rol oynamaktadır (REC, 2017, s. 8).

Özellikle çevre ve toplum, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları öncesinde birbirinden yalıtılmış; sıklıkla doğa bilimleri ve sosyoloji olarak birbirinden bağımsız iki

farklı disiplin altında ele alınmıştır. Çevresel olan ve toplumsal olanın birbirinden ayıramaz niteliği görmezden gelinerek her iki alana ilişkin problemler bağımsız değerlendirilmiştir (Anderson, 1997, s. 5). Ancak Anderson (1997, s. 5-108) doğanın da kültürel ve tarihsel olarak inşa edildiğini bunun da çağımızda medya aracılığı ile gerçekleştirildiğini ifade etmektedir.

Buna paralel olarak Irwin 2001 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında ekoloji ve sosyoloji disiplinlerinden beslendiği ‘Sosyoloji ve Çevre’ (*Sociology and Environment*) kitabında, çevre sorunlarının genellikle insan ürünü olmayan şekilde ve insanın müdahalesi dışında temsil edilmesine; bunun yanı sıra sınıf, güç ve eşitsizlik gibi temel kavramların çevreden bağımsız şekilde ele alınmasına yönelik eleştirilerde bulunmaktadır (Irwin, 2001, s. 4). Irwin (2001, s. 166)’e göre doğa kendi adına konuşamamakta, kurumlar ve toplumsal eylemler aracılığıyla inşa edilmekte ve yorumlanmaktadır. Bu noktada medyanın, çevre ve etik meselelere ilişkin inşalar üretmede oldukça önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. 1990’ların sonunda doğa ve toplumu ikiye ayıran ve birbirinden dışsallaştıran çalışmaların yerine bağlayıcı çalışmalar gelmiştir (Anderson, 1997, s. 5). Çevre sosyolojisi altında ele alınabilecek çalışmaların ortaya çıkışı, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının ortaya çıkışı ile denk düşmektedir.

Alison Anderson, 1997 yılında yayınladığı ‘Medya, Kültür ve Çevre’ (*Media, Culture and the Environment*) adındaki kitabında risk ve çevre konusunun medyada çerçevelenmesinin, oldukça tartışmalı bir konu olması sebebiyle medya ve kültürel çalışmalar alanında merkezi bir öneme sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Çalışmasında 1980’lerin sonu ve 1990’lı yılların ortasına tekabül eden zaman diliminde, çevresel konuların haber pratiklerinde ne şekilde ele alındığını incelemekte; söz konusu çalışmasının önemini ise insanların çevreye ilişkin düşünme şekilleri için modern iletişim araçlarının belirleyici olduğunu vurgulayarak ifade etmektedir.

Greg Philo ve Catherina Happer (2013) “Medyanın Toplumsal Değişme ve Kamu İnancı İnşasındaki Rolü” (*The Role of the Media in the Construction of Public Belief and Social Change*) başlıklı çalışmalarında iklim değişikliği ile ilgili medya içeriklerinin toplum tarafından ne şekilde algılandığı ve medyanın iklim değişikliği konusunda gerekli tutum ve davranış değişikliği üzerinde etkisinin ne olabileceği üzerine araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu araştırma bulgularına göre izleyicilerin iklim değişikliğine dair bakış açısında belirleyici olan unsurların; medyanın içeriklere ne taşıdığı, içeriklerin yoğunlukları ve içeriklerin biçimleri olduğu görülmüştür. Ayrıca medyada yer alan

içeriklerin, iklim değişikliği için gerekli görülen davranışlara dair güçlü farkındalıklar oluşturabileceği fakat kurulan farkındalık doğrultusunda davranış değişikliğinin belirli koşullarla gerçekleşebileceği görülmüştür. Bu koşullar a) izleyicilerin davranış değişikliklerinin çeşitli politika ve kararlarla desteklenmesi b) bireylerin alınan karar ve uygulanan politikalara güveniyor, çıkar odaklı olmadıklarına inanıyor olması c) konuya ilişkin gündemin medyada ağırlıklı olarak yer alması ve sürdürülmesi d) bireylerin konuyla ilgili kutuplaşmış içeriklere fazla maruz kalmış olmalarının bilimin tutarlılığı konusunda şüphe yaratması nedeniyle kutuplaşmış içeriklere daha az maruz bırakılmaları e) bireylerin davranış değişikliklerinin amaca ve bu değişiklikler gerçekleşmediğinde oluşabilecek risklere ilişkin bilgilendirilmeleri olarak sıralanmaktadır. Sonuç olarak medyanın negatif ya da pozitif yönde şekillendirici ve sınırlandırıcı olabileceği, medyanın ilettiği mesajların ve içeriklerin tekrarlama ve güçlendirme yoluyla yapısal destek sağlandığında davranış değişikliğinde kolaylaştırıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnsanların iklim değişikliği konusunda gerçek faydalarının basit ve etkili çözümler olduğunun benimsetilmesi ve bu davranışların politikalar tarafından desteklenmesi önemli görülmüştür.

Modern iletişim araçlarının düşünme ve davranış şekilleri üzerindeki belirleyiciliği doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma için iletişimi için gayret gerektiren önemli bir konu, küresel meseleler hakkında mesajlar ortaya koyarak onları sürdürebilmek olarak tanımlanmıştır (WCCD, 2007, s. 75). Bu mesajlar küresel tehditlerin yerel ve bireysel olanla nasıl ilişkilendirilebileceği konusunda önem taşır. Söz konusu önem, küresel ısınma ve cilt kanseri arasında kurulabilecek bağlar gibi farkındalık ve bilgilendirme amaçlı mesajlardan oluşabileceği gibi, küresel medyanın diyalog yaratma potansiyeli kullanılarak çift akışlı bir iletişimin gerçekleştirilmesi adına hizmet edebileceğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda etkileşimsellik özellikleri ile yeni medya, bireylerin kalkınmaya dair iletişim süreçlerine katılımı açısından önemli faydalar sunmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın demokratik bir iletişim yapısını barındırdığına ilişkin ortak uzlaş; gelir eşitliği, çevreye uyum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılması ve kalkınma sürecinin aşağıdan yukarıya olması gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Başaran, 2010, s. 96). Bu kapsamda, aşağıdan yukarıya kalkınma süreci, toplumsal değişme kuramlarında fail/yapı ilişkisinde fail üzerine vurgu yapmakta; iletişim yoluyla bireylerin kendi gündelik hayatlarındaki ihtiyaçları doğrultusunda kalkınmaya dair gerçekliklerini inşa etmelerini desteklemektedir. Çünkü insanlar, “kendi sosyo-kültürel

ve psikolojik oluşumlarıyla bütünleşen insani bir çevreyi, hep beraber üretmektedirler (Berger & Luckman , 2008, s. 77)”.

Makro yapısalcı bir yaklaşıma sahip olan Liam Downey (2015) ise sürdürülebilirlik için gerekli davranışların yapısal düzenlemelerle yerleştirilebileceğine ilişkin argümanlar sunmaktadır. Yapının belirleyiciliğinin, insan aktivitesini düzenleyici nitelik taşıdığını ve bu yapısal etkilerin hayatın her kolunda ve seviyesinde görüldüğünü öne sürerek yerel, ulusal ve uluslararası düzeydeki yapısal düzenlemelerin, küresel ve çevresel krizlerde önemli olduğunu iddia eder. Downey (2015, s. 41)’e göre toplumsal yapıların şekillendirdiği unsurlar aşağıdaki gibidir:

- a) Toplum içindeki birey, grup ve organizasyonların tavır, davranış, inanç ve değerleri
- b) Birey, grup ve organizasyonlara mümkün olan seçenek ve fırsatlar
- c) Toplumdaki eşitsizlik, suç seviyeleri, boşanma, hastalık, erken yaşta annelik ve toplumun yarattığı her türde ve seviyedeki çevresel bozulma gibi toplumsal sonuçlar

Bunlara ek olarak Downey (2015, s. 5/260); organizasyonel, kurumsal, ağ tabanlı eşitsizliklerin (*OINB inequality*) makro yapısalcı bakış açısı tarafından görmezden gelindiğini, bu tür eşitsizliklerin çevresel ve toplumsal problemlere yol açtığını belirtmekte ve makro yapısalcı sosyologların bu eşitsizlikleri görmezden gelmesini eleştirmektedir. Problemin aşılması adına öneri olarak, küresel demokratikleşme ve güçlenmenin gerekliliğini belirtir. Söz konusu gerekliliklerin başarılabilmesi için tüm dünya ve hayatın tüm alanlarından vatandaş ve aktivistlerin katılımını gerekli bulur.

Bu veriler ışığında, kalkınma iletişiminin sahip olması gereken ve onun önemli birer unsuru olarak görülen katılımcılığın ve savunuculuğun gerekliliğinin hem makro yapısal bir görüş hem de faile odaklanan aşağıdan yukarıya örgütlenen anlayışlarda önemli görüldüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Savunuculuk iletişimi, sivil toplum tarafından desteklenen küresel kampanyaların arkasındaki ana işlev olarak görülmektedir. Cep telefonları ve internet üzerinden gerçekleştirilen savunuculuk iletişimi, geleneksel medyaya daha az bel bağlamaktadır (Quarry & Ramirez, 2009, s. 65).

Dikey bir iletişim modeliyle az sayıda ve güç sahibi olanların mesajlarının kitleler üzerindeki etkilerini ele alan diğer kitle iletişim teori ve yaklaşımlarının aksine katılımcı paradigma, özellikle 3. Dünya Ülkeleri vurgusu ile bireylerin kitle iletişimdeki etkisini ele almaktadır. Katılımcı iletişim çalışmaları, bireylerin dünyayı etkileme gücünü

tanımlamanın, bu eylemi daha fazla savunmanın ve zenginleştirmenin yollarını bulmaya çalışmaktadır (McPhail, 2009, s. 27). Katılımcı iletişim yaklaşımı, bir toplumun dışında yer alan tarafların yerel kültürlerle hükmetmeden, ekonomik ve diplomatik olarak yardımcı, işbirlikçi ve kolaylaştırıcı olarak hareket etmesini gerektirmektedir. Bu yöndeki bir iletişimin gerçekleştirilebilmesi için her iki tarafın da saygı, güven ve daha önce belirtildiği üzere aktif dinlemeye ihtiyacı vardır (McPhail, 2009, s. 28). Katılımcı bir iletişim bu yönüyle, kalkınma iletişiminin her iki tarafını da içeren eğitsel bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Szalvai, 2009, s. 189). Ayrıca güçlenme ögesi; katılımcı iletişim aracılığıyla insanlarla anlayış, empati ve ortaklıklar kurmayı gerektirmektedir (Melkote, 2018, s. 82).

Katılımcı iletişimde iletişimci tanımı, geleneksel bir iletişimci tanımından farklılık göstermektedir. Ders vermek ve anlatmak yerine katılımcı iletişimdeki iletişimci, diyalojik öğrenmeyi gerektiren hayal gücüne sahip olmalıdır (Servaes & Malikhaio, 2005, s. 99). Katılımcı iletişim yöntemleri ve medya, dinlemek ve nadiren duyulanların sesini duyurmak için kullanılmaktadır (Quarry & Ramirez, 2009, s. 65). Dinlemeyi ve güvenmeyi gerektiren katılımcılığın; iletişimciler ve alıcılar, öğretmenler ve öğrenciler, liderler ve takipçiler arasındaki sosyal mesafeyi azaltmaya yardımcı olacağı ve daha adil bir fikir, bilgi ve deneyim alışverişini kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Servaes & Malikhaio, 2007, s. 91). Dinleme ihtiyacı ise yalnızca alıcı taraftakilerle sınırlı değildir. Hükümetlerin yanı sıra vatandaşları, yoksulları, zenginleri, planlamacıları, yöneticileri ve onların hedeflerini kapsamalıdır. Katılımcı paradigma Paulo Frere'nin beş temel kavramdan oluşan iletişim modeli ile yakından ilişkilidir. Bu beş bileşenin birlikte ele alınmasının daha demokratik bir iletişim biçimine yol açacağı düşünülmektedir (McPhail, 2009, s. 29).

1. **Diyalog:** Kalkınma organizasyonları ve hizmet ettikleri arasındaki çift yönlü iletişim
2. **Vicdanileştirme:** Organizasyonlar ve yerel halk arasındaki güç farklılığının ve olası haklardan mahrum kalmanın farkına varılıp kabul edilerek ele alınması
3. **Praksis:** Gerçek hayat pratikleri ve teorilerin süregiden incelenmesi
4. **Dönüşüm:** Yerli nüfusun kendi durumlarına ve bu durumlara dair değişikliğin neden gerçekleştiğine ilişkin aktif bilincin ve eleştirel düşünmenin teşvik edilmesi

5. Eleştirel bilinç: Aktif sosyal ve politik katılımın sağlanması

Sürdürülebilir kalkınma için iletişimde, bireylerin aktif olarak kalkınma tartışmalarına katılmaları hedeflenmektedir. Bu katılım sırasında gerçekleşecek etkileşim açısından internet teknolojileri oldukça verimli olsa da dijital uçurum sebebiyle herkesin katılımının bu yolla gerçekleşemeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca radyo, televizyon ve sinema gibi geleneksel araçlar da belirli etkileşimleri sağlama fonksiyonuna sahip görülmektedir (WCCD, 2007, s. 217). Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma için iletişim prensipleri eklenerek dönüşen olarak kalkınma iletişimi, kişilerarası toplum, topluluk ve organizasyonel ağlara ek olarak geleneksel ve elektronik medyayı içerecek şekilde tüm iletişim sisteminin kullanılması; içeriğe, bilgiye ve medyaya ulaşılmasını gerektirmektedir (WCCD, 2007, s. 214).

Toplumun bilgiye ulaşımı ve kalkınma arasındaki ilişkiye işaret edecek şekilde Bilgin Adalı (1986, s. 18), bir toplumdaki değişimin en temel mekanizmalarından birinin toplumsal bilgi düzeyi olduğunu belirtmekte; insan ve tabiat ilişkilerinin bir sonucu olarak üretilen bilgi düzeyi ile insanların kendini geliştirecek imkanlara ulaşabildiğini ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma da benzer şekilde öğrenmeye ilişkindir. Farkındalığı, bilgiyi, çevreyi anlamayı ve eleştirel düşünme yeteneğini geliştiren bir süreçtir. Aynı zamanda geçmiş jenerasyonların başarılarını koruma, değer verme ve saygı duymayla bağlantılıdır. Geçmiş yüzyıllardaki toplumsallaşma şekillerinin insanlara sürdürülemez olarak yaşamayı öğretmesi, bu sebeple toplumsal ve çevresel problemlerin yaşanması bu düşünceyi kanıtlamaktadır (Combes, 2009, s. 215).

Kalkınma için gerekli bilgi düzeylerine ulaşmak adına kalkınma eğitiminin de oldukça önemli olduğu bilinmekle birlikte bu eğitimde sinema ve video gibi araçların kullanımının faydalı olduğu söylenebilir. Kalkınma eğitimi, kalkınmanın nasıl gerçekleşeceği hakkında öğrenmekten, küresel ve yerelin ne şekilde ilişkili olduğunu öğrenmeye doğru yol almış; Birleşmiş Milletler ve Batı Avrupa’da, yerel ve ulusal olduğu kadar küreseli koruyarak toplumla bütünleşmek için gerekli becerilerin verilmesi olarak görülmeye başlanmıştır (Bourn, 2009, s. 211). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi davranış değişikliğini hedeflemektedir. Çevreye hizmetin ötesinde, sürdürülebilir kalkınma eğitimi, insanlar arası etkileşimde kültürel değişmeyi gerektiren toplumsal tolerans, eşitlik ve adalete çağrı yapmaktadır. Gelişmiş dünyada daha sürdürülebilir üretim ve tüketimde gömülü olan meselelere yönelindiğinde derin bir şekilde köklenmiş davranışlarla karşılaşmaktadır (McKeown & Hopkins, 2009, s. 222-223). Ancak

McKeown ve Hopkins sürdürülebilir kalkınma için eğitimin, sürdürülebilirlik adına bilgili vatandaşlar olmanın ne demek olduğunu tanımlamadaki zorlukların aşılması gerektiğini de eklerler.

Örneğin Marta Andelman (2009, s. 249), Arjantin’de sürdürülebilir kalkınma eğitimini, gelenek, kültür ve bilimsel-teknolojik bilgiye dayanan politik bir süreç, toplumsal bir karar olarak tanımlamaktadır. Arjantin’de sürdürülebilir toplumsal, ekonomik ve ekolojik kalkınmaya ulaşmak; insanların farkındalıklarına ve bu farkındalıkların, farklı mekanizmalarla ifade edilmesine bağlı görülmektedir. Ziole Malhadas (2009, s. 258) ise sürdürülebilir kalkınmanın medya ve eğitim alanındaki iş birlikleriyle, bilimsel gelişmenin yayılmasını, sürekliliği olan bir iş birliği gerçekleştirmesini, güvenilir ve sorumlu vatandaşlığın önemini savunmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için televizyon, gazeteler ve dergiler gibi kitle iletişim araçlarının gençlerin eğitimi için şekillenmesine pozitif etki üretmek amacı ile motive edilmesi gerekliliğini vurgulamakta; filmlerin suç, yolsuzluk, hırsızlık, pornografi ve çevre bozulmasının detaylı bir tanımını yapmaktansa etik toplumsal davranışı yüceltmesi gerektiğini belirtmektedir.

Türkiye’de bu alanda yapılan öncü çalışmalardan biri olarak, 2018-2019 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun katkıları ile gerçekleşen Erol Nezh Orhon’un yürütücülüğünü yaptığı “*BM Nüfus Fonu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Film Atölyesi*” olarak gösterilebilir. Bu projede öğrencilerin, ürettikleri kısa filmler aracılığıyla Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’na ilişkin farkındalıklarının arttırılması hedeflenmiştir (DHA, 2018). Bunun yanı sıra belgesel filmlerin, eğitim-öğretimin farklı kademelerinde, toplumsal ve çevresel konulara ilişkin farkındalık oluşturmak için kullanılabileceği çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Yapılan çalışmalar genellikle sürdürülebilir kalkınma kavramını doğrudan işaret etmese de insan hakları ve demokrasi gibi sürdürülebilir kalkınma ile birebir ilişkili alanlarda gerçekleştirilmişlerdir (Caruthers & Friend, 2016; Özensoy, 2019; Ritcher, 2016; Lucas, 2018; Bektaş-Öztaşkın, 2013).

İnsan hayatının temel dayanakları olarak toplum, çevre ve ekonomi alanlarını uyumlu şekilde tüm dünyada geliştirmek, uygulamak ve temel endişelere dair bilinç kazandırmak amacıyla; gerçekliğin toplumsal inşasında önemli bir işleve sahip olan kitle iletişim araçlarının etkili kullanımının olumlu sonuçlar yaratma potansiyeli söz konusudur. Hem durağan ve hem de hareketli görüntülerin medyada anlam üzerindeki hakimiyetlerin artmış olması, görsel-işitsel okuryazarlığın (medya okuryazarlığının bir

alt alanı olarak) önemini paralel doğrultuda arttırmaktadır. Böylelikle gün geçtikçe daha fazla imge odaklı hale gelen medyanın, dünyanın geleceği hakkında farkındalık oluşturmak için sorumluluğu artmaktadır (Tornerio & Varis, 2010; Berger, Ahmimed, & İdiauez, 2015).

Medya bir yandan topluma bilgi ve farkındalık sağlamakla yükümlü iken, diğer bir yandan özellikle gelişmekte olan ülkelerde, azınlık ve marjinalize edilmiş grupların seslerini duyurması için kaynak teşkil edebilmektedir (Chakchouk, 2015, s. 31). Benzer şekilde Sparks (2007, s. 189), medyanın ‘daha iyi’ adına bir değişme yaratmada, hak taleplerini aramak için yeteri kadar imkana sahip olmayan insanlara ses verebileceğini vurgulamaktadır.

Medya teknolojilerinin, tümüyle ticari çıkarlara bağlı olmadığında, dünyayı bir araya getirme ve bağlayıcılık potansiyeli taşıdığı; bu sebeple eğitim ve kalkınmanın pek çok yönünün tanıtılmasında ve geliştirilmesinde ideal işlevlere sahip olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra, sürdürülebilir kalkınmanın unsurları olarak toplumsal, ekonomik ve ekolojik üç perspektife dair anlayışın geliştirilmesi ve topyekûn bir farkındalığın oluşturulabilmesi için medyanın işe koşulmasının oldukça yüksek önem taşıdığı belirtilmektedir (Berger, Ahmimed, & İdiauez, 2015, s. 11-12).

Kalkınma iletişimi; davranış değişikliği, toplumsal değişme ve toplumsal sermaye inşası ile ilişkilendirilmektedir. Bu doğrultuda kalkınma iletişiminin temel fonksiyonları arasında, istendik amaçlar için bir katalizör görevi görmesi ve toplumun temel ihtiyaçlarının belirlenmesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kalkınma iletişiminin yürütülmesinde, aynı zamanda kültürel birer ürün olarak filmler, kültürel katkısı sebebiyle hem sürdürülebilir kalkınmanın aracı hem de amacı olarak işlev görmektedir; ulusal ve yerel ölçekte değişmeyi hayal ederek katkıda bulunmaktadır (Servaes, 2008).

Hayal gücü, toplumsal değişme için temel gereksinimlerden birisi olarak görülmekte; ‘hayal gücü kaslarını eğitme’nin ve bunu toplumsal olarak gerçekleştirmenin önemi vurgulanmaktadır (Fröchlich , 2021). Bekir Ağırdır (2020, s. 342), bilim ve sanatı ele alarak her iki alanın, kalkınmaya katkı sunmak adına daha iyi olabilecek bir hayatın hayallerini kurduklarını ve geleceği inşa etmek için bu hayallerden beslendiklerini ifade etmektedir. Sanat ve bilimin, dün ve bugünden sıyrılarak geleceğe giden yol için sorgulama ve yorumu dahil ederek yaslanılabilecek en doğru etik ve estetik referansları ürettiklerini eklemektedir. Jeffrey Sachs (2020) SKA için heyecan ve ilhamın gerekliliğini ortaya koymakta ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının, neslin en önemli

olayı olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının oluşturduğu çerçevede olumlu yönde değişim için en önemli engelin uzlaşma eksikliği olduğunu ifade etmekte; farklı din, ırk, etnik köken ve inançta sahip insanların ortak etik temellerinin ise toplumların SKA'lar ile bağ kurarak aynı doğrultuda hareket etmelerini sağlayacak temel olduğunu eklemektedir. Bu doğrultuda kültür, sanat ve iletişimin kesişim noktasında bulunan ve gündelik hayatın kalbinden doğan belgesel filmlerin; iyiye doğru değişim ve sürdürülebilir bir kalkınma adına sunduklarına odaklanmak önem taşımaktadır.

2.3. Kalkınma ve Değişim İçin Filmler

Ervin Laszlo (2003), dünyanın gelişme çizgisini inceleyerek 2000'li yıllarda küresel olarak makro değişim sürecine girildiğini, süregelen düşünce tarzı ve bu düşünce üzerine temellenen insan faaliyetlerine son verilerek sürdürülebilir ve daha insancıl bir dünyanın yeniden inşa edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Laszlo, 2003, s. 26). Sürdürülebilir ve insancıl bir dünyayı inşa etmek, kapsayıcı nitelikte bir toplumsal değişim sürecini gerektirmekte; bu toplumsal değişim sürecinin ulaşmak istediği asıl hedefin tüm toplum düzeylerinde sürdürülebilir bir kalkınma olduğu ifade edilmektedir (Servaes, 2009, s. 5).

Kalkınma, pek çok failin içinde bulunduğu ve tekeli bir yaklaşımla yürütülemeyecek kapsamlı bir organizasyonu gerektirmektedir. Bu organizasyon dahilinde; devlet, yöneticiler, özel ve kamusal girişimler, kuruluşlar, yerel topluluklar ve bir ulusun tüm bireyleri sorumluluk sahibi olarak görülmektedir. Hopkinson (1971, s. 33), kalkınmanın gerektirdiği bu denli bütüncül bir dahil olma halinin, ancak hem bilgi ve otoritenin tüm seviyeleri hem de tüm toplum dokusunda iki akışlı bir iletişimle gerçekleşmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Kalkınmaya dair olumlu yönde toplumsal değişimin ve gerçeklik inşasının kritik unsurlarından biri bu sebeple iletişim, daha özel tanımıyla kalkınma iletişimidir.

Kalkınma iletişiminin katkıları her zaman olmasa da genellikle olumlu yönde görülmektedir. Olumlu yöndeki değişikliklerin etkili ve uzun süre kalıcı olması için iletişim araç ve süreçlerinin, bağlamsal ve entegre şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple kalkınma iletişiminin asıl fonksiyonu, tüm kapasite, endişe ve çıkarların ele alınmasıyla bir konsensus oluşturmak adına bilgiyi besleyici bir öğe olarak öne çıkmaktadır (Servaes, 2009, s. 28).

İletişim medyası ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri (ICT) bu süreçte katkıda bulunmakla birlikte, kalkınma için tek aktör değildir. Kişiler arası iletişim, gruplar arası iletişim ve geleneksel iletişim de aynı zamanda oldukça temel bir role sahiptir (Servaes, 2009, s. 1). Tüm iletişim araçları, mesajı hem şekillendirdiği hem de taşıdığı için herhangi bir iletişim için merkezi önemdedir (Tudor, 2014, s. 103). “Kitle iletişim, kitle toplumunun var edilmesi ve popüler kitle kültürünün yaygınlaşmasına aracılık ettiği gibi, aynı zamanda da belirli bir toplumsal kesimin kamusal duyarlılıklarını tahrik etmekte ve toplumsal sorunlara daha bilinçli yaklaşan bireylerin var olmasına katkı sağlamaktadır (Anık, 2014, s. 14)”. Bu doğrultuda görsel merkezli bir dünyada geleneksel ve dijital iletişim araçlarının, bir önceki bölümde ele alındığı üzere, kalkınma iletişiminin birer parçası olarak kalkınma süreçlerini beslediği söylenebilmektedir. Söz konusu kalkınma iletişimi olduğunda, iletişim araçları arasından özellikle filmler ve belgeseller, sahip oldukları farklı özellikleri ile katkı sağlamaktadır.

Filmlerin oldukça kapsamlı olan kalkınma iletişiminin yalnızca bir parçası olduğu kabul edilmekle birlikte özellikle eğitsel yönü olan filmler, kalkınma iletişiminin kapasitesini artırıcı nitelikte görülmektedir (Hopkinson, 1971, s. 33). Belgeseller, hayatın karmaşası ve yoğunluğunda oluşturulmakta ve bu yoğunluğu yansıtmaktadır. Hatta kimilerine göre belgeseller, hayatın ta kendisidir (Susar, 2004, s. 12). Belgeseller, iletişimin yaratıcı olanaklarını kullanarak yaşamın çeşitli alanlarına dair gerçekliği dönüştürmektedir. “Bill Nichols (2001, s. 2)’un ifadesiyle:

“Belgeseller (...) toplumsal gerçekliği görülebilir ve duyulabilir hale getirirler. Gerçekliğin dün, bugün ve yarına dair ne anladığımıza ilişkin bir yaklaşım sunarlar (...) İzleyici ise onlara sunulan belgeseller karşısında iddialarını, tezlerini, perspektif ve argümanları bildiğimiz dünyaya göre değerlendirerek, inançlarına layık olup olmadıklarına karar verirler”.

Belgesel filmlerin bulunulan bağlama ilişkin gerçekliği ortaya sermesi ve mesajların etkili bir şekilde iletilmesini sağlaması, toplumsal değişim için cesaret vermekte ve belgesellerin toplumsal değişimin bir ajanı olarak görülmesini sağlamaktadır (Oumano, 2012, s. 209-210; Hackley, 2012, s. 5). Ayrıca belgeseller, belirli bir konu hakkında dünya görüşü sunmaları ve genel olarak üretildikleri dönemin dünya görüşüne yaslanmaları nedeniyle az ya da çok politik ifadeler olarak görülmektedirler (Hamenstädt, 2016, s. 6).

Gerçek hayattan beslenen belgesel filmler dikkat çekilmesi gereken zamanın meselelerinin anlaşılmasına yardımcı olur, dünyanın sinematik bir manzarasını sunarak toplumsal meseleler, güncel olaylar ve olası çözüm yollarına ilişkin fikirler sunar

(Nichols, 2001, s. 2). Bu doğrultuda bireylerin konuya yaklaşımları için farklı bakış açıları sunarak empati gelişmesine katkı sağladıkları söylenebilir.

Belgesellerin kalkınma iletişimine katkıları türün gelişimsel sürecinde incelenebilmektedir.

2.3.1. Belgeselin ilk yılları

Belgeselin öncüllerinden bahsedilirken özellikle Lumiere kardeşlerin filmlerine işaret edilmektedir. İlk film gösterimini gerçekleştiren Lumiere'lerin herhangi bir konuya bağlı kalmadan çektikleri 'aktüelitelere' Antartika dışında tüm kıtalarda yayınlanmıştır (Susam, 2015, s. 126). Lumiere kardeşlerle birlikte 'sinema ve onun gündelik hayatın küçük detaylarını kopyalayıp rüya gibi izleyicilere geri sunabilmesi' mümkün olmuştur (Saunders, 2014, s. 45).

Kuzeyli Nanook filmiyle başlayan belgesel filme, önemli bir diğer katkı Sovyetlerden gelmiştir. Sovyetler 1917 Devriminin ardından, devletin mesajını kitlelere iletebilmek adına geniş çaplı bir örgütlenme ile sinemanın komünist ideolojiye hizmet edebilmesi adına çalışmalara başlamıştır. Dziga Vertov ise bu harekette ilk olarak köylerde gösterimler düzenleyen ajitasyon trenleri için film üretmeye başlamış; 1922'de ise Kino-Pravda adıyla kurgusal sinemaya meydan okuyan bir anlayışla filmler üretmiştir (Saunders, 2014, s. 46-47).

Belgeselin kurucu ismi olarak bilinen John Grierson, 1927 yılında Sovyet Propagandasını, İngiliz Belgesel Hareketini başlatacak şekilde yorumlayarak yeni bir eğilim başlatmıştır. Grierson ve ekolündeki belgeselciler toplumsal değişim üzerine yoğunlaşmakta, işçilerin saygınlıklarına inanmakta, birey ve onların kolektif çabalarını takdir etmekte ve sanatın itici gücünün toplum olduğunu düşünmektedirler (Balsam, 1992, s. 77-79). Grierson, Walter Lippman 'dan etkilenecek (çağdaş demokrasi fikirlerinden) aynı zamanda bir toplumbilimci olması sebebiyle halkın belirli konular hakkında bilgilenmelerini, kendi geleceklerine ilişkin sorunlarını öğrenmelerini ve bir bakış açısı kazanmalarını amaçlayarak bu amacın propaganda olarak nitelendirilen pratik bilgilendirme yöntemiyle yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır (Adalı, 1986, s. 44-47; Rosen, 1993, s. 78). Grierson ve İngiliz Belge Okulu, kitlelerin bilgilendirilip eğitilmesinde belgesel sinemanın önemini kanıtlamıştır (Adalı, 1986, s. 18).

Amerika 'da ise 1930-1940 yılları arasında çoğunluk, tıpkı İngiliz Belge Okulu gibi propagandaya yönelik filmler üretmekte iken diğerleri ise bağımsız film yapımı ve ekran

gazeteciliğinin olanaklarını şehir planlama, kırsalda elektrik sorunu gibi çeşitlenen konular üzerinden keşfetmişlerdir (Balsam, 1992, s. 137). Bunun yanı sıra, 1950’li yıllarda taşınabilir sesli film ekipmanları gibi gelişen teknik olanaklar, gerçekliğin olağan akışında yakalanmasına katkı sağlamıştır (Winston, 1993, s. 43).

Televizyon belgeselleri bu dönemde güç kazanarak kendini ispatlamıştır (Balsam, 1992, s. 280). “Küçük kameraların yaygınlaşması, 16 mm çekiminin ucuzlaması ve kablolu televizyonun gelişmesi sayesinde, teknolojiye artık daha kolay ulaşan belgesel sinema, çeşitli azınlıkların endişeleri ve kimliklerini de ekrana getirmeye başlamıştır (Saunders, 2014, s. 80-81)”.

2.3.2. Cinema Verite ve Doğrudan Sinema

1960’lı yıllarda birbirinden farklı ancak birbirini onaylayan, daha önceki yaklaşımlardan bir kopuş olarak nitelendirilen ve sinematik ifadenin olanaklarının sınırsızlığını gösteren Sinema Gerçek (*Cinema Verite*) ve Grierson akımının ikinci nesli olarak nitelendirilen Doğrudan Sinema (*Direct Cinema*) doğmuştur (Balsam, 1992, s. 300). Söz konusu gelişmeler ve eğilimler, hafif ve taşınabilir kameraların senkronize sesle birlikte kullanımından kaynaklanmış, gerçekliğin yeniden icat edildiği gibi değil olağan akışında yakalama iddiası söz konusu olmuştur (Winston, 1993, s. 43). Bu teknik gelişmeler, daha önceki egemen belgesel anlayışından bir kopma yaşanmasına sebep olarak tarihi aşağıdan anlatma, bir diğer deyişle lider ve uzmanların yerine sıradan insanların yaşadığı ve deneyimlediği şekilde tarihi açıklama eğilimine sebep olmuştur (Nichols, 2001, s. 12). Bu yaklaşıma göre kamera, duvardaki bir sinek gibi görünmez olmalıdır. Ancak Saunders (2014, s. 80) duvardaki sineğin, ‘esasinda hiçbir zaman görünmez olmadığı gibi, her şeyi görebilmesinin de mümkün olmadığını’ vurgulayarak, bir olayı olduğu gibi aktarmanın imkansızlığına işaret etmektedir.

Sinema Gerçek 1960’larda Fransa’da doğmuş ve kameranın varlığını kabul ederek bu varlığın filme katkı sağlayacağı görüşü ile Doğrudan Sinema’dan ayrılmıştır (Onaran, 1999, s. 117). “Sinema gerçek yaklaşımının anahtar kavramı, gerçekliğin olabildiğince yakın benzerini sunmaktır (Mutlu, 1991, s. 156)”. Dolaysız sinemada ise spontane, kontrol edilemeyen ve önemli olayların kaydedilmesi ile gazetecilik ve geleneksel belgeseli melezleştiren bir yaklaşım benimsenmiştir (Balsam, 1992, s. 305). Bu yaklaşımın öncülerinden Robert Drew, belgeselde yer alan konuşmanın bırakılıp çerçevedeki aksiyonun kendini anlatmasına izin verecek bir stili desteklemiştir.

Doğrudan Sinema, bireyleri türler veya sosyal etkileşimler olarak herhangi bir daha büyük modelin semptomu olarak sınıflandırmaktan kaçınmaktadır (Arthur, 1993, s. 119-120).

1960 ve 1970’lerde tarihin temsili bambaşka bir yön almıştır. Marjinal ve mülksüzlerin bakış açısı, temsilde büyük bir eğilim haline gelmiş, aşağıdan yukarı bir tarih anlayışı benimsenmiştir. Örneğin Amerika’da bir film yapımı grubu olan ‘Newsreel’, hükümet politika ve eylemlerine direnerek kışkırtıcı filmler yapan, ortaklaşa bir çaba ile üretilmiş, halk tabanlı politik eylemcilikleri ile MoveOn.org gibi sitelere de öncülük yapmış bir grup olarak öne çıkmaktadır (Nichols, 2001, s. 246). 1970’li yıllardan itibaren; 1930’lu yıllarda işçi sorunlarını anlatan belgesellerin eksik bıraktığı çeşitli açıları ele alan, sorunlara ilişkin erkek egemen bakış açısının görmezden geldiği noktalar için farklı açılımlar sunan, marjinal grupların onur ve saygınlığını ortaya koyan, küçük düşürücü, kanıksanmış varsayımlara karşı koyan filmler için çabalanmıştır (Nichols, 2001, s. 246-256). Richard Balsam (1992, s. 326-328)’a göre 1970’lerde Kanada’da gelişen belgesel anlayışı, belgeselleri, ‘iyiyi, güzeli ve doğruyu söylemek için bir silah’ ve ‘insan hareketlerini şekillendirmek için bir çekiç’ olarak görmektedir. Kanada Ulusal Film Kurulu (*National Film Board of Canada*) programı altında yürütülen ‘*Challenge for Change Projesi*’nde toplumsal adalet ve yoksulluk, aile planlaması gibi toplumsal meselelere ilişkin farkındalık yaratmak amacıyla; devlet fonuyla üretilen ancak toplumun bakış açısını yansıtan, böylelikle bürokrasi karşısında toplumu güçlendiren filmler üretilmiştir. Bu projenin ilk örneklerinden biri olan Fogo Süreci (*Fogo Process*), aynı zamanda katılımcı video ve görsel savunuculuğun en önemli ve öncü çalışması olarak değerlendirilmektedir. 1960’lı yıllarda Fogo Adasında ekonomik bir kriz söz konusu olmuş ve bu sebeple ada halkının ekonomik açıdan daha uygun bölgelere yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Ada halkı bu karara karşı çıkmış ve sorunlarının üstesinden gelmek üzere Fogo İyileştirme Komitesi’ne belgesel fikri sunulmuştur. Bu filmin geleneksel belgesellerden farkı ise topluluğun sorunlarının üstesinden gelmesine yardımcı olmak için filmleri kullanıyor olmasıdır. Film projesi, Fogo Adası’nda yaşayan insanların ekonomik sorunlarının temelinde yer alan bir dizi nedeni tespit etmelerine olanak sağlamış, insanların sorunları birbirleriyle yüz yüze tartışırken her zaman rahat olmadıkları halde, film hakkındaki görüşlerini rahatça açıkladıklarını ortaya çıkartmış ve ada halkının ortak sorunlara sahip olduklarına ilişkin farkındalık yaratmıştır. Ayrıca ada

halkı film yoluyla sorunlarını devlete ulaştırmış ve bu sayede adada kalmayı başarmıştır (Quarry & Ramirez, 2009, s. 72-75).

2.3.3. 1990'lar ve savunuculuk

1970 ve 1980'li yıllarda belgeseller daha öncesinde benimsenen katılımcı ve gözlemci türdeki film yapımlarındaki tarihsel boyut eksikliğini giderecek şekilde, genellikle arşiv görüntülerle güncel röportajları birleştirerek geçmiş olaylara ilişkin yeni perspektifler sunma eğiliminde olmuşlardır (Nichols, 2001, s. 12). 1990'lı yıllarda ise belgesellerin üzerinde odaklandığı toplumsal boyuta ek olarak, ekolojik boyut da hem üretilen filmlerde hem de film eleştirilerinde ön plana çıkmaya başlamıştır. Ekolojik boyuta yapılan bu vurgunun; daha genel anlamda tüm sinema filmlerini de içerecek şekilde daha geniş bir kavramın (eko-eleştiri), filmlere ve belgesellere yansması (eko-sinema) oluğu görülmektedir.

Eko-eleştiri öncelikle 1970'lerdeki edebiyat çalışmaları ile başlamış olmakla birlikte (Rigby , 2002), çevresel aktivizme yol açabilecek bir bilinç yükseltme şekli olarak görülmektedir (Ingram, 2013). Sinema alanında ise neredeyse her film çevresel meselelerle bir şekilde ilişkili olsa da 1990 ve 2000'li yıllarda özellikle belgesel türünde, doğa üzerindeki insan etkisi hakkında bilinçli ve eleştirel ifadelerde bulunan filmler üretilmeye başlanmış (Kaplan & Lavin, 2017) ve bu tür eko-sinema olarak tanımlanmıştır. Bu kavramsallaştırma altında yer alan filmler, eko-belgeseller de dahil olmak üzere, ekolojik bir duyarlılığı az ya da çok açık bir biçimde destekleyen içeriğe sahip filmler olarak tanımlanmakta ve özellikle farkındalık arttırıcı işlevleri ile öne çıkmaktadır (Ingram, 2013, s. 50) Bunun yanı sıra dünyayı ne şekilde temsil ettiğimize ve çevre ile ne şekilde bağ kurduğumuza ilişkin modeller sunmakta, sunduğu bu modellerle dünya ile daha sürdürülebilir ve sağlıklı ilişkiler geliştirmemizi sağlama potansiyeli taşımaktadır (Willoquet-Maricondi, 2010, s. 44). Belgesellerin odak noktasının bu gelişmelerle birlikte toplumsal ve ekolojik olarak genişlemeye başladığı görülmektedir.

Saunders (2014, s. 91)'a göre, 1990'lı yılların başından itibaren, *Thin Blue Line* (1998) ve *Hoop Dreams* (1994) gibi filmlerin gişe başarıları ile ivme kazanmıştır. Gişe başarılarında etkili olan faktörün, belgeselin kurucu isimlerinin küçümsediği kurgusal sinema tekniklerine geri dönüş olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Michael Moore, hikâye anlatımı için mizah ve acımasız gerçekleri bir araya getirerek yaratıcı ve

aynı zamanda politik bir yöntem kullanmış; oldukça büyük izleyici kitlelerine ulaşmayı başaramıştır (Glynne, 2011, s. 15). Bu doğrultuda belgeselin başarılı örneklerle popülaritesini arttırmış olması, Michael Moore'un tarzını benimsemiş olan yönetmenlerle birlikte politik belgesel yapımları ve izleyicisini de büyük ölçüde değiştirmiştir (Smaill, 2010, s. 190).

Büyük bir gişe başarısı yakalama şansı olmayan daha bağımsız belgeselciler ise ağlardan faydalanma fırsatı bularak farklı bir yönde eğilim göstermişlerdir. 1990'lı yıllarla birlikte ana akım medyanın artan tekelleşme eğilimi ve içeriklerinin de bu yönde tek sesliliğe doğru daralma yaşaması, bir yandan gelişen ve ucuzlayan görüntü teknolojilerinin artışıyla birlikte, video aktivizm ve görsel savunuculuk (*video advocacy*) gibi arayışlar ortaya çıkmış; katılımcı enformasyon üretimi, aktivistler ve toplulukların iletişim araçlarının radikal şekilde kullanımını arttırmıştır (Taylan, 2018, s. 20).

Caldwell (2005, s. 7-8) görsel savunuculuğu, 'videonun sosyal adalet aktivizminde temel bir araç olarak kullanılması' olarak açıklamakta; geleneksel savunuculuk biçimleri gibi 'ikna, ilişki kurma, lobicilik, örgütlenme ve seferberlik dahil olmak üzere, tanımlanmış bir değişim hedefi için baskı uygulama' işlevlerini taşıdığını belirtmektedir. Savunuculuk tamamen izleyiciyi harekete geçmeye ikna etmekle ilgili olduğundan, bir savunuculuk videosu ancak izlendiğinde değerlidir (Gregory, 2005). Video aktivizm için oluşturulan çalışmalar, ağlar üzerinden çeşitli platformlarda paylaşılarak, diğer insanlar tarafından görülür hale getirilmekte, insanların erişimine ve farkındalığına sunulmakta; gizli kalmış ya da görmezden gelinmiş pek çok konuya ilişkin gerçekler gözler önüne serilmektedir (Çayır , 2018, s. 85). Bunun yanı sıra dijital medyanın hipermetinsellik özelliği, izleyicilerin konuya ilişkin önceden seçilmiş diğer metin veya medya biçimlerine, farklı kanıtlara ulaşabilmeleri adına kolaylık sağlamaktadır (Goldman, 1999, s. 166). Böylelikle belgeselci seslendiği izleyicilere, ele aldığı konuya ilişkin ek kanıtlar sunabilmekte ve argümanını güçlenme imkanına sahip olabilmektedir.

Gelişen etkileşimli iletişim araçlarının enformasyona ulaşmayı kolaylaştırması ve hızlandırması iletişime, daha demokratik ve güçlendirici bir görünüm sağlamıştır (Uğurlu, 2010, s. 27). Bu görünüme sahip olan dijital teknolojilerin yaygınlık kazanması, yeni bir kamusal alan olanağına ilişkin tartışmalara da sebep olmuştur. Yeni bir kamusal alanın olanaklılığına ilişkin olumlu görüşlerde; bu alanın devlet ve sermaye gibi pek çok değişkenden bağımsız ve demokratik bir iletişim modeli ile çoksesliliğe izin verdiği, kişilerin kendi ya da diğerlerinin adlarına ifade özgürlüğüne kavuştuğu ve bu yönde

görsel savunuculuk da dahil olmak üzere dijital aktivist hareketlerin mümkün olduğu belirtilmektedir (Metin, 2017, s. 151).

Saunders (2014, s. 250-251), dijital iletişim teknolojilerinin sağladığı etkileşimlilik özelliğinin bugüne kadar gerçekleştirilmemiş ve denenmemiş farklı formlar, farklı yapılar ve izleyici ile etkileşimi açısından bambaşka bir deneyim sunma kapasitesine dair olanakları sıraladıktan sonra; henüz post belgesel çağına girilmediğine ilişkin görüşünü belirtmektedir.

2.3.4. Sürdürülebilir kalkınma ve filmler

Belgesel ve videonun tarihsel gelişim çizgisinde görüleceği üzere; toplumsal açıdan duyarlı ürünler ortaya koymanın belirli dönemlerde, kimi zaman teknik kimi zaman tarihsel gelişmelerle paralel olarak ilerlediği, belgeselcinin toplumu bilgilendirmesi anlayışından gittikçe daha halk tabanlı ve onların temsiliyeti ve katılımına doğru yönelen anlayışa sahip yaklaşımların geliştiği görülmektedir. Ancak Beth Karlin ve John S. Johnson (2011), film, eğlence ve anlatıların kültürel çalışmalar alanında sıklıkla ele alınmış olmasına rağmen filmlerin toplumsal değişimin birer ajanı olarak ele alınmasının hala emekleme aşamasında olduğunu belirtmektedirler.

Belgesellerin, toplumsal gelişmeyi hedefleyerek hangi yollarla katkı sunduğu, sürdürülebilir kalkınmanın temelinde yer alan ana unsurlarla örtüşen özellikleri ile aşağıda verilen başlıklar altında ele alınabilir:

1. Görünürlük Sağlama
2. Farkındalık
3. İkna Etme
4. Savunuculuk
5. Etkileşim ve Hareketlilik
6. Güçlenme ve Topluluk Kurma
7. Hizalama (*Alignment*)
8. Cesaretlendirme
9. Toplumsal Gerçeklik İnşası

2.3.4.1. Görünürlük sağlama

Belgesellerin toplumsal değişme ve kalkınma adına en temel işlevinin görünmeyenleri görülür ve duyulmayanları duyulur hale getirmek olduğu söylenebilir.

Bu işlev, C. W. Mills'in toplumbilimsel düşün yeteneği ile benzer yönler taşımaktadır. Mills (2007, s. 15-16)'e göre “insanın kendi yaşamının anlamını kavrayabilmesi, bizzat kendisinin de yaşadığı tarih dönemini içine alacak şekilde geleceğini görebilmesi ve hayatta yararlanabileceği olanakların farkına varabilmesi için farklı toplumsal koşul ve konumlarda yaşayan diğer insanları da görebilmesi gerekmektedir”. İnsanların kendilerine ve topluma dair bütüncül bir resme ulaşmasında, böylelikle içinde bulunduğu durumu değerlendirerek değişim ihtiyacını belirlemesinde, bütüncül bir ‘görme’nin önemi oldukça yüksektir.

Belgeseller, dünyada aksi taktirde göremeyeceğimiz konu ve olayları görünür hale getirmekte, ele aldıkları konulara ilişkin toplumsal fikirlerin oluşmasını sağlamaktadır. Asuman Susar (2004, s. 9) bu sebeple belgesellerin toplumsal katkı açısından değerlendirildiğinde öneminin daha fazla kavrandığını ifade etmektedir. Belgesel sinemacılar birer toplumbilimci gibi ele aldıkları konuya ilişkin toplumsal ve derinlemesine yapılmış çalışmalar gerçekleştirmelerinin yanı sıra ürettikleri filmler ile toplumun geçmiş ve güncel değerlerini ortaya koymaktadırlar. Toplumlara ilişkin çeşitli gerçeklikler ve değerleri görünür hale getirmeleri açısından önemli bir işlev yüklenmektedirler. Ulus Baker (2011, s. 41) ise toplumbilimler alanında yapılan çalışmalar ile belgeselleri mukayese ederek, en yetersiz belgesel filmin bile sosyal bilimlerin epeydir yitirdiği ‘gözler önüne serme’ yetisine daha fazla sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda Baker (2011, s. 25), sosyolojik yöntemlerle gerçekleştirilen bir yoksulluk araştırmasının ortaya koydukları ile video aracılığıyla yapılan bir araştırmanın imkanlarını karşılaştırarak; kameranın yazılı metinlerden daha çok bilgilendirici ve duygulandırıcı olduğunu, sosyal bilimcinin gerçekleri bilmesinin, o durumu görme ile aynı şey olmadığını, ele alınan konuların gündelik hayatta var olan pek çok tezahürünü yalnızca imajların ortaya koyabileceğini ifade eder.

Tüm dünyada belgeseller genellikle resmi medya kurumlarının karar verme mekanizması dışında kalan bağımsız film yapımcıları tarafından üretildiği için görünürlük kazan(a)mamış bakış açıları ve konuların yansıtılmasını sağlama, toplum merkezli hikaye anlatma, işbirliğine izin verme ve var olan sorunların farklı tezahürlerini sunma gibi olanaklar sunmaktadır (Das, 2019, s. 2).

2.3.4.2. Farkındalık

Sürdürülebilir bir kalkınma anlayışında, insan hayatı merkeze alınarak, çevre ile etkili ilişkiler kurulmaksızın dünyanın iyiye gidemeyeceğinin altı çizilmektedir. Doğaya

bilinçli ya da bilinçsizce verilen her zarar, kaçınılmaz olarak insan hayatıyla ilişkilidir. Bu sebeple bireylerin kararları ve eylemlerinin dünya üzerinde yarattığı sonuçlarının farkına varılması oldukça önemli görülmektedir. Bu öneme hizmet eden belgeseller, “doğaya, insanlara, çevrelerine, uzaya ve hatta kısacası her konuya karşı bakış açılarını geliştirerek insanların dünyayı ve evreni farklı şekillerde algılamalarını sağlar (Can, 2018, s. 170)”. Belgeseller; çevre, insan ve topluma ilişkin sunduğu farklı bakış açıları, aktardıkları, düşündürdükleri veya sordukları sorular ile farkındalık kazandırmak misyonu edinmektedir.

Mawhinney (2002, s. 19-20), çoğu zaman şehir yaşamındaki faaliyetlerin küresel olarak etkisinin açık ve doğrudan olmadığını belirtmektedir. İklim değişikliği, tarım alanındaki verimsizlikler, erozyon ve sel felaketleri gibi kritik meselelerle ilgili krizlerin, ilk olarak şehir sınırlarının dışında görülmesi; şehirlerde yaşayan insanların, verilen kararları ve kararlara bağlı sonuçların diğerleri üzerinde oluşturduğu negatif etkileri bilmekten izole edilmesi, küresel problemlerin çözümü adına eyleme geçilmesini geciktiren majör bir faktör olarak görülmektedir. Belgeseller ise, Hopkins’ın 1970’li yıllarda (1971, s. 11) ifade ettiği üzere; bilgiyi ileterek ülkenin tüm parçalarını birbirine bağlamakta, kırsal ve şehir arasındaki boşluk için bir köprü görevi görmek, tarım ve sağlık gibi alanlarda bilgileri iletmekte ve yayılmasını sağlamakta, insanların bulunduğu topluma aidiyetini geliştirmektedir. Böylelikle de faaliyetlerin neden ve sonuçlarını bilme temelinde bir farkındalık ağı oluşturulabilmektedir. Medya bağımlılığı ve gündem belirleme teorilerinde ele alındığı şekilde bireylerin dünyadan haberdar olmak için kitle iletişim araçlarına bel bağlamaları, anaakım medya tarafından çoğunlukla ticari kaygılar sebebiyle görmezden gelinen konuların yeteri kadar bilinmemesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda belgesellerin, sürdürülebilir kalkınmanın temel anlayışına uyumlu şekilde yerel, ulusal ve evrensel arasında bağ kurmak için insanlara çeşitli bakış açıları sunduğu söylenebilir.

Belgesellerin bilgi ve farkındalık yaratma işlevinin, toplumsal değişme adına önemli olmasının bir diğer sebebi insanların harekete geçmek için açıklamalara ihtiyaç duymasında yatmaktadır. Bill Nichols (2001, s. 270)’ın, “eğer yoksulluğa, cinsel tacize, çevre kirliliğine ya da savaşa neyin yol açtığını bilirsek bunlara karşı önlem alabiliriz” ifadesi, bilme ve farkında olmanın önemini ortaya koymaktadır. Nichols buna ek olarak bilginin; açıklamaları, politikaları ve çözümleri mayalandıran bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

İnsan faaliyetlerine ek olarak devletlerin kimi politikaları, başka bir ülkedeki yerel halk üzerinde negatif sonuçlar doğurabilmekte ancak bu sonuçlar dolaylı şekilde gerçekleştiği, sonuçlara ilişkin görülebilir ve sayılabilir bir kanıt bulunmadığında, kimi zaman farkında olunarak politika üretmek oldukça zorlaşmaktadır (Mawhinney, 2002, s. 58-59). Bu doğrultuda belgesellerin ülkeler arası bir köprü niteliği taşıyarak, yerel olanı evrensel hale getirebilmesi anlamlı hale gelmektedir. Dolayısıyla belgesel, sadece halkın farkındalığının artırılması adına pratik reçeteler sunmamakta, yanı sıra tüm düzeylerin faydalanabileceği veriler iletmektedir.

Laszlo'nun (2003, s. 34-35), şimdiki zaman nasıl geçmişten ortaya çıktıysa gelecek zamanın da bugünün koşullarından ortaya çıkacağına ve nereye gittiğimizin nerede olduğumuzla ilişkili olduğuna dair düşünceleri ile çeşitli toplumsal aktörler olarak insanların, makro değişimlerde sonuca karar verecek dalgalanmalar yaratabilecek yetkinliğe ancak bilgiye sahip olarak ulaşılabilmesine ilişkin ifadeleri, belgesel filmlerin yaşanan çağa dair sunduğu verilerin önemini ortaya koymaktadır. Bu sebeple filmler, toplumsal değişmeye yönelik duygu ve düşünce eğilimlerine ek olarak yenilik için atmosferi de yaratmakta ve yansıtmaktadırlar (Hopkinson, 1971, s. 11; Hamenstädt, 2016, s. 6).

2.3.4.3. İkna etme

Belgesel filmler diğer kitle iletişim araçları ile karşılaştırıldığında, gerçeklik iddiası taşımaları ve gerçekliği yaratıcı bir şekilde dönüştürmek için dramatik unsurlardan faydalanmaları sebebiyle izleyicilerle hem bilişsel hem de duyuşsal açılardan bağ kurmaktadır. Paralel olarak izleyicilerin zihinlerine olduğu kadar kalplerine de etki etmeleriyle, kalkınmanın özü olarak görülmektedirler. “Filmler yalnızca bilgi ve gerekçeli yönlendirme değil, aynı zamanda duygusal doyum ve özgürleşme gücüdür (Hopkinson, 1971, s. 32)”.

Belgeseller görsel hikâye anlatımının gücünden faydalanarak toplumsal problemleri deşifre etmek için yorumlayıcı bir çerçeve sunmakta, bu doğrultuda izleyicinin ruhunda güçlü izler bırakma yeteneğine sahip özellikte görülerek genellikle dünyada bir etki yaratma niyeti ile üretilmektedirler (Das, 2019, s. 3). Dolayısıyla belgeselci, sahip olduğu bakış açısı ve konuyu ele alma şekliyle, seçtiği bakış açısının, neden diğerlerinden daha tercih edilebilir olduğuna ilişkin izleyicisini ikna etme konusunda belirli bir yükümlülüğe sahiptir (Nichols, 2001, s. 2). Film yapımcısı, izleyicileri bir farkındalık yolculuğuna

çıkartırken hikâye anlatmanın sağladığı olanakları kullanarak güçlü duyguları ateşleme ve empati uyandırma amacına hizmet etmektedir (Das, 2019, s. 3). Empati özelliği, belgesellerin hem bilişsel açıdan hem de davranışsal açıdan gerçekleştirmek istediklerine katkı sağlayabilecek bir unsurdur. Bu bağlamda, belgeseller sadece bilgi vermekle kalmamakta, yanı sıra toplumsal değişmeye dair toplumdaki hisleri ve duyguları da yansıtabilme ve harekete geçirme özelliğine sahip olarak görülmektedir (Hamenstädt, 2016, s. 6).

Özellikle belgesel film türleri olmak üzere tüm anlatılar, tarih boyunca bir ikna aracı olarak kullanılmıştır (Hackley, 2012, s. 1). Bu nedenle belgeseller, sundukları kanıtsal nitelikteki bilgilerle izleyicileri ikna etmek için hikâye anlatımını kullanan güçlü retorik iletişim biçimleri olarak görülmektedirler. Retorik-ikna-anlam, birbirlerinin neden ve sonuçları olarak ister istemez tüm belgesel filmlerde önemli birer bileşen olarak yer almakta; belgesel filmler için retorik, herhangi bir stil ya da çabadan ziyade söylemsel güç olarak görülmektedir (Schoen, 2012, s. 8). Renov (1993, s. 21) belgesellerin, birbiri üstüne binebilen; 1) kayıt etme, 2) ikna etme, 3) analiz etme ve 4) ifade etme olmak üzere dört söylemsel eğilime sahip olduklarını belirtir. Nichols ise söylemsel olarak belgesellerin üç kategori altında ele alınabilecek hitap şekilleri ile işlev gördüklerini belirtmektedir. Bu üç kategori aşağıda özetlenmiştir (Nichols, 2001, s. 13-19).

- **“Sizinle, onlar hakkında konuşuyorum” (*I speak about them to you*)**

Bu formül belgeselin en klasik formülüdür. Film yapımcısı ele aldığı konuyu dış ses ile açıklamaktadır. Yönetmenin filmde bizzat kendisi olarak yer alması, izleyiciyi ikna etme veya dışavurum gibi farklı tarzlarda görülebilir. Formüldeki ‘onlar’, konuşmacı ve özne arasında bir uzaklığı betimlemektedir. İzleyici ise hem temsil eyleminden hem de temsil öznesinden ayrıdır. İkisinden farklı bir toplumsal zaman ve mekân işgal eder. İzleyicinin belgesel filme katılabilmesi, yönetmenin onlara işaret ettiğini belirten şekilde anlatıyı yürütmesine, formülün ‘sizinle’ kısmını aktive etmesine bağlıdır. İzleyiciler hem yönetmenin konuştuğu insanlar olarak hem de anlatılan konuların önem taşıdığı insanlar olarak aktive edilmelidir.

- **“O, bizimle o/onlar hakkında konuşuyor” (*It speaks about them or it to us*)**

Bu tip bir formülleştirmeye üretilen belgeseller, kişiselleştirmeden uzak şekilde izleyiciye yönlendirilmektedir. Bizden uzak bir özne ya da olayı ele alırlar. İzleyicinin ele alınanı bilmek istediği varsayılır. Genellikle bilgilendirici filmler ve reklam mesajları bu çerçeveyi benimsemektedir.

- **“Ben/biz size bizden bahsediyorum” (I/We speak about us to you)**

Bu formülleştirmeye sahip filmlerde film yapımcısı ve özne aynıdır. Oto-etnografik belgesellerde sıklıkla görülmektedir.

Nichols’ın belirlediği son formül katılımcı belgesellere bir temel teşkil etmektedir. Böylelikle belgeselde yer alanlar, bir belgeselci aracılığı ile temsil edilmemekte, öznel kendi sesleri ile konuşmakta, ekran üzerindeki varlıklarını, kendi tercihleri doğrultusunda şekillendirmektedirler.

Belgeseller, sahip oldukları söylemsel gücü kullanarak temsili düzeyde dünya ile üç farklı şekilde bağlantı kurmaktadır (Nichols, 2001, s. 3-5).

1. **Tanınan, aşina olunan dünyanın bir benzerini sunma:** Bu yaklaşımda belgeselciler ele aldıkları konuyu sinemanın teknik olanaklarını kullanarak aslına uygun şekilde kaydetme çabası taşımaktadırlar. Bu özellik, izleyicinin inancının kazanılmasında en temel unsur olarak görülmektedir.
2. **Diğerlerinin ilgilerini temsil etme:** Belgesel filmler, diğerlerinin yararına konuşarak, temsil ettikleri kişi, kurum ve kuruluş adına birer temsilci rolü taşımaktadırlar.
3. **Savunuculuk:** Bu yaklaşımda belgeseller, ele aldıkları konuyu tıpkı bir avukatın müvekkilini savunduğu şekilde ele alarak belirli bir görüş ve yorum ile aktarmaktadırlar. Bu durumda yalnızca temsil etmek ile yetinmeyerek daha aktif bir şekilde ikna etmek için argümanlar sunarlar.

Nichols’ün tanımladığı üç kategori, izleyicinin ikna edilmesi açısından farklı yaklaşımları göstermektedir. Ancak birinci yaklaşımda yer alan gerçeğe en yakın şekilde ele alınan konuyu kaydetme çabası, ikna için en temel görülse de gerçeklik, tarafsızlık anlamını taşımamaktadır. Belgesellerin dizinsel niteliklere sahip olması kanıta dayalı bir değer sağlayarak, karmaşık ve tartışmalı toplumsal sorunları araştırmak için güçlü kanıtlara dönüşmelerini sağlamaktadır (Das, 2019, s. 3). Bu doğrultuda Ulus Baker (2011, s. 50); belgesel filmler, film ve video aracılığı ile çekilen şeylerin dolaysız birer belge olarak kabul edildiklerini ancak bu kabulün belgeseli açıklamak için yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Belgeselin belge niteliğinin kayda bağlı olarak kamera aygıtının doğasında olduğu ön kabulüyle, belgesellerin asıl misyonlarının arşivlemenin ötesinde bir tür yeniden inşa ile anlamlı bir şeyler söylemek olduğunu belirtmektedir.

2.3.4.4. Savunuculuk

Genel olarak belgeseller ele alındığında, Saunders (2014, s. 19), ‘tarafsızlık’ ilkesinin belgesel filmlerin bağlılık gösterdiği bir kavram olmadığını belirtir. Belgesel filmler zorlu toplumsal problemler için farkındalığı arttırmak ve değişimi savunmak için bir savunuculuk odaklı iletişim mekanizması olarak kullanılmaktadır (Das, 2019, s. 2). Nezih Orhon (2020)’un da belirttiği üzere “günümüzde belgesel filmcilik ve gazetecilik gibi medya pratikleri, var olanı yansıtmanın da ötesinde artık bir savunuculuk pratiğine dönüşmüştür”. Savunuculuk olarak belgeseller, kişilerin seslerini duyulabilir kılmaktadır. Shankar Das (2019, s. 2)’a göre kurgusal olmayan filmlerin varoluş nedeni, haklarından mahrum edilenleri temsil etmek, sessiz olanlara ya da sessizleştirilenlere bir ses vermek için platformlar sağlamaktır.

Yeniden inşa ile anlam yüklenen belgeseller kimi zaman savunuculuk iletişimi altında birer araç olarak kullanılabilmektedir. Geniş anlamı ile savunuculuk iletişimi, ulusal ve uluslararası düzeyde politika üretici ve karar vericileri hedef almakta, bu kesimlerin doğru bir şekilde ‘bilgilendirilmeleri’ ile toplumsal değişime daha duyarlı hale gelecekleri varsayımıyla faaliyette bulunmaktadır (Servaes & Malikhao, Communication and Sustainable Development, 2007, s. 16). Bu doğrultuda Servaes kalkınma için savunuculuğun tanımını şu şekilde geliştirmektedir:

“Kalkınma için savunuculuk, belirli bir hedef veya program için siyasi taahhüt, politika desteği, sosyal kabul ve sistem desteği elde etmek için tasarlanmış sosyal eylemlerin bir kombinasyonudur. Savunuculuk; bilgileri toplamak ve ikna edici bir vaka halinde yapılandırmak, davayı, karar vericilere ve halk da dahil olmak üzere diğer potansiyel destekçilere, kişilerarası iletişim ve medya kanalları aracılığıyla iletmek, sosyal kurumlar, paydaşlar ve politika üreticilerinin eylemlerini, kalkınma için savunulan amaçları veya programı desteklemek adına harekete geçirme süreçlerini kapsamaktadır (Servaes, 1992)”.

Kimi belgesellerin de içinde yer aldığı savunuculuk için öykü anlatımı, mesajları izleyiciye etkili bir şekilde iletmek ve onları harekete teşvik etmekle ilişkilidir. Diğer belgesellerden en önemli farkı ise hikâyenin kendisi veya film yapımcısının fikirlerinden ziyade sadece değişim hedefi ve değişim mesajının hizmetinde olmasıdır (Cizek, 2005, s. 77).

Belgesellerin savunuculuk amacıyla kullanılması, imajların kelimelerden daha yüksek sesli konuşması sebebi ile tercih edilmektedir (Anderson, 1997, s. 147). İmajların ve kameranın, insanlar üzerindeki gücünün farkında olan belgeselciler genellikle etik kaygılarla ele aldıkları konuya yaklaşmaktadırlar (Baker, 2011, s. 25). Bu sebeple

belgeseller sürdürülebilir kalkınmanın sahip olduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel yönlere ek olarak ahlaki yönlerine de uyum sağlamaktadırlar (Hopkinson, 1971, s. 32)”.

Savunuculuk pratiklerinde yer alan ikna amaçlı retorik, kültürel önyargılar ve sembollerle oluşturulan motivasyonel seçimler aracılığı ile işlemektedir. Çevre kirliliği, bir otoyolun ya da fabrikanın yapımı gibi kararların verilmesi aşamasında, kurumların ne şekilde davranmayı seçtikleri büyük ölçüde sembolik olarak oluşturulan çevresel problemlerin çağdaş yorumlarına ilişkindir ve farklı devlet kurumları, sorunlara ilişkin farklı yaklaşımlara sahiptirler (Irwin, 2001, s. 115). Anderson (1997, s. 31)’a göre, toplumsal meselelerin politik gündemdeki karakteri ve hayatta kalması yalnızca medya organizasyonlarındaki eşik bekçileri tarafından belirlenmez. Sivil toplum örgütleri ve resmî kurumlar da haberleri yönetmekte kritik bir öneme sahiptir. Bu noktada sivil toplum örgütleri de savunuculuk ile toplumsal değişme taleplerinin seslerinin yükseltilmesinde etkilidir. Belgeseller ise, sivil toplum örgütleri ile iş birlikleri doğrultusunda toplumsal değişme adına savunuculuk için bir enstrüman olarak kullanılabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak belgesellerin insanlar tarafından ikna edici bulunmasının sebepleri genellikle, savunucu topluluklar için savunuculuk tartışmaların gündemini belirlemesi ve kamu politikalarına ilişkin tartışmalarda yer alacak meseleleri öne çıkarması olarak gösterilmektedir (Martz-Mayfield & Hallahan, 2009, s. 5).

Gündemin belirlenmesinde benimsenen görsel merkezlilik; yaşama dair çeşitli sorunlar için farkındalık yaratma ve sorunların çözümüne yönelik hak arayışında, dünyadaki gelişmelere uygun yöntemler geliştirilmesine önayak olmuştur. Kimi birey ve organizasyonlar, günümüzde yaratıcı yollarla ve görsel ifade araçları ile eyleme geçmektedirler. Kanada’da 1960’lı yıllarda ilk örnekleri görülmeye başlayan görsel savunuculuk projeleri 2000 ve sonrasında da artarak etkinliğini sürdürmektedir. Savunuculuk faaliyetleri için hareketli görüntülerin gücünü tanıyan WITNESS, Films for Change (2020) ve Films for Action (2006) gibi dijital arşiv niteliğindeki platformlar, dünyanın pek çok farklı yerinde üretilmiş, farkındalık ve değişim için olanak sağlayan filmlerin, izleyici ile buluşmasını sağlamaktadır.

Diana Barrett tarafından 2005 yılında kurulan özel bir kuruluş olan “*Fledgling*” yaratıcı medya içerikleri ile olumlu etki ve toplumsal değişmeyi hedeflemektedir. *Fledgling*’in yayınladığı raporlara göre dünyada pozitif bir etki yaratmak amacıyla üretilen belgesel filmlerin en temel özelliği, ilgi uyandıran hikayeler anlatmaktır. Farkındalık, bağ kurma, daha güçlü bir harekete sebep olma sonrasında toplumsal

değişme de gerçekleşmektedir (Barett & Leddy, 2008). Belgesellerin toplumsal değişime etkisi aşağıdaki şekilde (Şekil 2.1) gösterilmektedir:

Şekil 2. 1. Etkinin Boyutları (Barett & Leddy, 2008, s. 15)

2.3.4.5. Etkileşim ve harekete geçirme

Kalkınma iletişimi içinde yer alan pratikler, öncelikle uzmanlarca ve radyo aracılığı ile yürütülen tek yönlü çalışmalardan başlamış; internet ve ağ tabanlı teknolojiler ile kolaylaştırılmış, topluluk katılımını sağlayan aktivitelere dönüşme eğilimi göstermiştir (Servaes, 2009, s. 1-3). Böylelikle daha yüksek etkileşim kapasitesi ve hareketlilik sağlama, kalkınma iletişiminin temel ve hedeflenen unsurları haline gelmiştir.

Hareketlilik ve etkileşimin sağlanması için en temel gereklilik ise öncelikle herhangi bir konuda farkındalık kazanılması olarak gösterilebilir. Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi 2030'da ele alındığı üzere, toplumun dünya hakkında bilinçli ve duyarlı olmasının acil gerekliliği vurgulanmaktadır. Toplumda görece düzen dönemlerinde bireyler, bilinçleri ile toplumun evriminde karar verici misyon üstlenmezken; kaos döneminde düzenin sınırlarına yaklaşıldıkça en küçük dalgalara bile yüksek tepkiler verme eğilimi taşımaktadırlar (Laszlo, 2003, s. 34). Ancak toplumdaki tüm bireyler tarafından, birbiri ile ilişkili pek çok farklı etkiye dair bilinç kazanılmadığı ve inşa edilmediği takdirde eyleme geçmek mümkün gözükmemektedir. Bu bilincin kazanılması için, yerel sorunların yalnızca ulusal değil aynı zamanda küresel düzeyde de bilinir ve görünür hale getirilmesi ve olumlu değişim için hareket yaratılmasında, haber medyası kadar belgesellerin de birtakım sorumluluklar taşıdığı söylenebilmektedir.

Belgesellerin toplumsal harekete temel sağlayan özelliğinin; dizinsellik özelliği olduğu, bu özelliğin sağladığı kanıt niteliği ve dolayısıyla belgesellerin ikna ediciliği

olarak görülmektedir. Belgesellerin temelinde, temsil ve referans arası mesafeyi azaltmak ve güçlenme yatmaktadır. Belgesellerde tüm anlam, söylenilen bağlama bağımlıdır. Belgesellerin belirli bir zaman ve mekandaki fotografik temsilleri sabitleyici özelliği, onlara bağlama özgü bir özgünlük duygusu sağlamakta; bu yolla katı etik kriterlere sahip olarak izleyici ile güçlü bir bağ kurulmaktadır (Das, 2019, s. 2).

Belgesellerle kurulan güçlü bağlar yoluyla harekete geçilmesi, toplumsal değişme ya da kalkınma için iletişimin, “ilgili herkesin çıkarlarını, ihtiyaçlarını ve kapasitelerini dikkate alan bir eylem için bir fikir birliği oluşturmayı amaçlayan bilginin beslenmesi (Servaes, 2009, s. 1)” şeklindeki tanımına uygunluk sağlayacak özellikler taşımaktadır.

Sembolik içeriklerle kurulan etkileşimler, bu çalışmada daha özel biçimiyle ekranla kurulan diyalog, dünyaya bakışımızı şekillendirerek bu doğrultuda düşünme yolları ve davranışlar için katkı sağlayıcı olarak görülmektedir. Çünkü belgesel filmler düşünme yolları ve davranışlar için uyarıcıdır (Hopkinson, 1971, s. 11). Fischer (1984) bu doğrultuda, anlatının eylemi etkilemede 'geleneksel rasyonaliteden' (gerçekler, istatistikler ve mantık üzerine inşa edilen argümanlardan) çok daha etkili olma olasılığını ortaya koymuştur.

Etkileşim ögesinin, bir anlatı formu olarak geleneksel belgesellere içkin olduğu ifade edilmekle birlikte dijital olanakların gelişmesi, kullanıcılar arasındaki etkileşimi arttırıcı bir etkiye de sebep olmuştur. Belgeseller, YouTube'da yer alan mikro bütçeli programlardan HBO ve Showtime gibi ücretli ağlarda büyüyen varlığına kadar tüm medya biçimleri arasında tartışma ve sosyal etkileşim biçimleri olarak görülmektedir (Schoen, 2012, s. 9). Dijital film platformlarından biri olan Netflix üzerinden 2016 yılında ortalama 68 milyon kullanıcının (tüm kullanıcıların %73'ü) en az bir belgesel izlediği belirtilmektedir (Glenn, 2017). Söz konusu dijital olanaklar sayesinde filmler, temel insan haklarının tehlikeye atıldığı zorlu durumlarda insanlar için küresel bir katılımı teşvik etmek için savunuculuk araçları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Film festivalleri, internet platformları, medya kampanyaları ve medya eğitimi veren kuruluşlar şeklinde insan haklarıyla ilgili çok sayıda sosyal uygulama dünya çapında yayılmıştır. İnsan hakları aktivistleri, yenilikçi teknikler ve dijital medyayı kullanarak yeni bir tür medya aktivizmi kurmanın ön saflarında yer almışlardır (McLagan, 2003, s. 605).

Bu doğrultuda katılımcı belgeseller paydaşlar arası iş birliği, diyalog ve beyin fırtınası için bir katalizör rolü üstlenerek toplumsal değişimin temelini atabilmekte, belgesel filmlerin ikna edici güçleri, sivil eylemi teşvik etmek için uygun görülmektedir

(Das, 2019, s. 3). Belgesel filmciler etki yaratmayı amaçladıklarında, dijital olanakların kullanımı, daha fazla olanak sunmaktadır. Dijital olanaklar belgeselcilere; filmin gösteriminden önce çevrimiçi tanıtım videoları yayınlamak, belgeselin parçalarının mini belgeseller olarak sosyal medyada ya da diğer internet platformlarında yer almasını sağlamak vb. gibi farklı yollar sunmaktadır. Filmin tanıtım videolarının çeşitli mesajlarının internet üzerinde yayılması dahi, kullanıcıları cesaretlendirerek onları filmin içeriğinin savunucusuna dönüştürmektedir (Barnes, 2015, s. 2). Örneğin, 2019 yılında gerçekleştirilen çalışma (Kang, 2019); sürdürülebilir şehirlere dair hikayelerin kullanıcılar tarafından ağlar üzerinden aktif olarak paylaşıldığını, vatandaşların hikâye anlatma araçlarıyla aktif iletişiminin ve hükümetin toplum temelli iletişim faaliyetlerine yönelik proaktif yaklaşımının, mevcut ve gelecekteki sürdürülebilir kalkınma politikasının başarılı bir şekilde uygulanmasını kolaylaştıracağını göstermektedir.

Açıklananlar doğrultusunda belgesellerin etkileşim ögesini, hangi yollarla sağladığı aşağıdaki gibi çeşitlendirilebilmektedir:

1. Bireyler belgeselleri izlerken, belgeselde ele alınan konu ve özneler ile aracılanmış bir sembolik etkileşimde bulunmaktadır. Bu doğrultuda, belgeselin hitap ettiği, aktive etmeyi amaçladığı kişi olarak birey ve belgesel arasında bir diyalog gerçekleşmektedir.
2. Bireyler belgeselleri izlerken kendileri ile diyalog geliştirmektedirler. Bu durumda, ekran aracılığı ile aktarılanlar (bilgi, değer, bakış açısı, deneyim vs.) doğrultusunda birey, kendi ile içsel bir diyalog ile etkileşim sağlamaktadır.
3. Birey, belgeseli izleme sonucunda kazandığı bakış açısını çevresindeki diğerleri ile yüz-yüze etkileşimler aracılığı ile paylaşmakta, tartışmaktadır.
4. Bir önceki maddeye benzer şekilde bireyler, ağlar üzerinden filmlerle ya da filmlerde yer alan konulara ilişkin içerikler paylaşmakta ve tartışmalar yürütmekte bu yolla ağ üzerinden etkileşime girmektedirler.
5. Katılımcı belgeseller, topluluk içindeki bireylerin kolektif çabaları ile üretilirken bireylerin kendi aralarında ihtiyaç, endişe ve bakış açılarını anlatmaları ve birbirlerini dinleme yoluyla farklı etkileşimler gerçekleşmektedir.
6. Topluluk katılımı ile oluşturulmuş katılımcı belgesellerin, belgeselin yapım sürecinde yer alan kişiler tarafından izlenmesi ile topluluğun kendiyile olan

diyalogu ve bu doğrultuda iş birliği, güçlenme ve sosyal kapitali geliştirici yönde etkileşim gerçekleşmektedir.

7. Katılımcı videolarla ses ve görüntüye sahip olan bireylerin, kendi ihtiyaç ve hakları doğrultusunda yönetim ve devlete seslerini duyurmasını sağlayacak şekilde yukarıya doğru gerçekleşen bir etkileşim gerçekleşmektedir.

2.3.4.6. Güçlenme ve topluluk inşa etme:

Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilebilmesinde yaşlı ve genç herkesin, kendi geleceklerinde karışılacakları sorunların üstesinden gelebilmeleri adına, yerel kültürlerinde ve bağlamlarında karar almak ve harekete geçmek için güçlendirilmesi gerekli görülmektedir (Combes, 2009, s. 217). Güçlenme basitçe karşılıklı anlayış, empati ve ortaklık temelinde yerel kapasitenin geliştirilerek eşitlik inşa edilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Kalkınma iletişimi içinde kullanılan belgesel filmler dahil olmak üzere, interaktif filmler ve videolar, topluluk radyoları ve gazeteler gibi diğer araçların kullanımının temel motivasyonu, insanların kendi kararlarını verebilmeleri için onların güçlenmelerini sağlamaktır (Melkote, 2018, s. 80-82).

Özellikle katılımcı belgeseller gibi bağlamsal iletişim yaklaşımları, toplulukların kendilerini anlamalarını ve bu yolla kendi ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde kendilerine fırsat yaratabilmelerini sağlayarak, güçlenme için katkı sağlamaktadır (Agunga & Manda, 2014, s. 31). Sezar Marolla (2019, s. 23) katılımcı belgesellerin, yeni bir tohumun varyantına ilişkin değişik iklim koşullarında üreticilerin farklı deneyimlerini aktarma ve belgeleme gibi olanakları kullanarak, toplulukların kendi kapasitelerini güçlenmelerine de fayda sağlayabileceğini belirtmektedir. Belgesel yapım süreçleri içinde yer alan aktif bir topluluğun, ekranda kendi imgeleri ya da tanıdık imgelerle karşılaşmaları taban örgütlenmesini, bilinç yükseltmeyi ve güçlenme duygusunu teşvik edebilmektedir (Cizek, 2005, s. 96).

Geleneksel yöntemlerle çekilmiş belgeseller de dahil olmak üzere daha genel anlamda belgeseller, güçlenme etkisi ile bir devletin vatandaşlarının karar alma süreçlerinde etkin olmasını gerektiren iletişim kanallarını oluşturmaktadır (Hopkinson, 1971, s. 11). Bu kanalları kullanarak topluluk oluşturmak sürdürülebilir kalkınma için oldukça önemli görülmektedir. Çevresel meselelerin yerel inşasında, aynı meselenin farklı gruplar tarafından farklı tehdit edici derecelerde algılanmasının sonucu, bir grubun harekete geçerken diğerlerinin tepkisiz kalması şeklinde görülebilmektedir (Irwin, 2001,

s. 98). Dolayısıyla belgeseller, ele alınan konulara ilişkin farklı toplulukların endişelerini dile getirerek, daha geniş bir bağlamda ortak uzlaşa sağlayarak fiziksel sınırları aşan topluluklar üretme potansiyeline sahiptir. Topluluklar arasında ortak değer ve bilincin paylaşılması, farklı yönelim ve beklentilerin sebep olabileceği kaosu engellemekte, olumlu yönde bir medeniyet dönüşümünü kolaylaştırıcı olarak görülmektedir (Laszlo, 2003, s. 38).

Yukarıda açıklananlar göz önünde bulundurularak, karşılıklı diyalog ile birbirini anlama temelinde gerçekleşen etkileşim ve bu anlayış sonucu kurulan topluluklar neticesinde doğaya ve birbirine duyarlı eylemlerin gerçekleşmesi olanaklı görülmektedir. Belgesellerin topluluklar için diğer bir fonksiyonu ise var olan kültürel dokularının sürdürülmesi ve toplumsal bellek oluşturulması olarak açıklanabilmektedir. Belgeseller aracılığıyla güçlenme ve topluluk oluşturma, toplumsal yapılara nüfuz etmiş olan temsil, yorum ve iletişim şekillerinde yer alan kültürel sembolik eşitsizliğin aşılması adına da etkili görülmektedir (Fraser, 1997).

Susar'ın vurguladığı üzere belgeseller, “toplumsal bilinç oluşturma, maddi ve manevi kültürel değerleri belgeleme ve bu değerlerin kuşaklararası aktarımına aracı olarak başlı başına çok önemlidir (2004, s. 9)” ve belgesel filmciler bu işlevleri yerine getirenler arasında önemli rol oynamaktadırlar.

“Gelişme düzeyleri ne olursa olsun tüm devletler kendi yerel kültürlerine sahiptir. Ancak, kimi zaman kalkınma yarışında bir kenara atılma tehlikesi gerçekleşir. Filmler, hareketli görüntüler, insanların kökenlerine ilişkin bu verileri saklayıp diğer nesillere iletme görevi görür (Hopkinson, 1971, s. 11)”. Toplumsal gerçekliğin inşası teorisinden yola çıkılarak, kültürün bir sonraki nesle aktarılması ve kurumsallaşmasında belgesellerin işlev gördüğü söylenebilir. Kalkınmanın merkezi kültürdür ve kalkınma içinde daha önemli bir vurguyu hak etmektedir (Servaes & Malikhao, 2005, s. 19).

2.3.4.7. Hizalama (Alignmnet)

Hizalama, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının birbirleriyle uyumlu şekilde geliştirilebilmesi adına pek çok alanda faaliyet gösteren şirket ve kurumun öncelikli ve uyumlu amaçlarını belirledikleri bir strateji olarak tanımlanabilmektedir. Belirli bir etki çerçevesi sunan SKA'lar ile hizalanmanın uygun şekilde gerçekleştirilmesinin, yerel sonuçları dünya geneli ile karşılaştırmak ve kalkınmada kendi rolünü anlamak açısından işlevsel olduğu belirtilmektedir (http-1). Belgesellerin, gündelik hayatın farklı alanlarına

ilişkin gösterdiği görüntüler ve taşıdığı mesajlar aracılığı ile ele alan konunun iyileştirilebilmesi adına bir hizalama çerçevesi sundukları söylenebilmektedir.

2.3.4.8. Cesaretlendirme/teşvik etme

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi için belirlenmiş 17 Amacın benimsenmesi ve uygulanması adına BM, gerekli adımların atılabilmesi için birey, kurum ve devletleri güçlenmenin ve teşvik etmenin önemini ortaya koymaktadır (UN/DESA, 2016). Belgesellerin etkileşim ve harekete geçirme özellikleri göz önünde bulundurularak, sundukları öneriler ve çözüm yolları ile bireylerin gündelik hayatlarında olumlu yönde davranış değişikliğine dair etki hedeflediklerinde, bireyleri cesaretlendirip teşvik ettikleri söylenebilmektedir.

2.3.4.9. Toplumsal gerçeklik inşası

Belgeseller, Herbert Mead'in öne sürdüğü şekilde sembolik etkileşimlerle toplumsal süreçlerin içine sızması; gündem belirleme teorilerinde ele alındığı üzere toplumun bakış açısını merkezi bir şekilde belirlenmesine katkı sunması sebepleriyle “belirli imgelerin iletilmesi ve ekinlenmesine odaklanmış bir iletişim biçimi olarak görülmektedir (Pembecioğlu, 2018-b, s. 261)”. Ayrıca belgeseller büyük ölçüde toplumsal fenomenleri çözümleme ve yorumlama konusunda açlığı gidermekte, gerçeklik algımızı büyük ölçüde şekillendirmektedirler. Çünkü belgeseller gerçek yaşam kesitine dayanan eserler olarak bilginin gerçekliği ve güvenilirliği alanında faaliyet göstermektedirler. Habercilik, gazetecilik ve araştırma pratiklerinin çıktılarını paylaşmakla birlikte belgeseller sanatsal bir ürün olarak hikâye anlatımının ifade şekillerinden de beslenmektedirler (Das, 2019, s. 1).

Belgesellerde yaratıcılık, kontrol edilemeyen koşullarda belgeselciyi kısıtlayacak şekilde toplanmış olan materyallerin kullanımı sırasında ortaya çıkmaktadır. Kullanım sırasında belgeselci var olan görüntüleri bir araya getirerek anlamlar inşa etmektedir (Schoen, 2012, s. 2).

Belgeseller, sanatsal ürünler olarak servetin ve sosyal adaletsizliğin yeniden üretimine doğrudan katkı sağlayabilecek bir gücü elinde barındırmamakta ancak şeylerin oldukları gibi olduğu ve hiçbir şeyin inşa edilemeyeceği veya değiştirilemeyeceği inancına meydan okunmasına katkı sağlamaktadır (Sellam, 2014, s. 7). Ürettikleri etkileşimlerle yaratıcı düşünmeye ve sorgulamaya imkân sağlayarak, bireylerin kendi

içinde bulundukları bağlamın sınırlarını aşan bir değerlendirme yapabilmelerini mümkün kılmaktadır. Bandura'nın sosyal öğrenme teorisi ve toplumsal inşacı bir perspektiften yaklaşıldığında; bireylerin algılarının diğerlerinin toplumsal problemlere ilişkin algı ve değerleri doğrultusunda şekilleneceği ifadesi belgesellere de uyum sağlamaktadır. Belgesellerde; sembolik ve aracılanmış etkileşimler yoluyla ele alınan konuların sunulması, her bir insanın bu problemleri deneyimlemeden içselleştirmesine ve içselleştirilen deneyimlerin daha sonrasında bireylerin yaptıkları tercihlere ve verdikleri kararlara yansımaları açısından belgesellerin toplumsal değişme adına faydalı olabileceğine işaret etmektedir.

Belgeseller aracılığı ile iletilen bilgi, 'farkındalık' başlığı altında ele alındığı üzere toplumsal süreçlerde oldukça büyük önem taşımaktadır. Farkındalığı oluşturmak için gerekli bilginin ise yegâne kaynağı, Cengiz Anık (2014, s. 220)'ın belirttiği şekilde toplumsal unsur olarak bireydir. Bilgi ancak birey aracılığı ile toplumsal bir nitelik kazanmaktadır. Bireylerin temsiliyet yetenekleri konjonktürel fırsatlar yakalandığında toplumsal kodlara, bireyler arasında paylaşılan simgelere dönüşmektedir (Anık, 2014, s. 227). Belgeseller, bireylere kendilerini temsil etme ve seslerini duyurma imkânı sağlamaları açısından toplumsal gerçekliğin yeniden inşası yoluyla herkes için daha iyi koşulların gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu katkının iki türlü inşa süreci ile işlediği söylenebilir. Öncelikle gerçeklik; bakanın gözüyle konu, metin, insan, görüntü, mercek, aç, ses, müzik ve kurgu açısından pek çok seçim yapılarak inşa edilmektedir (Tan-Akbulut, 2018, s. 86). İkinci inşa süreci ise belgesellerin gösterimi sırasında gerçekleşmekte, izleyiciler bu süreçte sembolik etkileşim yoluyla anlamlar inşa etmektedirler. Anlamlar; üretim, dağıtım ve gösterim sürecinde inşa edilmeye devam etmekte; toplumsal problemlere ilişkin bilgilerin yayılması, kolektif kimlik oluşturma ve toplumsal değişim için bu yolla bir katalizör görevi görmektedir (Wakae, 2021).

Bilgi ve anlam iç içe geçmiş kavramlar olmakla birlikte anlam, bilginin inşası için gerekli bir temel oluşturmaktadır. Anlam; başlangıcında sabit bir yafta olarak üretilen, ancak bu anlamın iletebilmesi ve içeriğinin belirlenmesi için toplumsal mutabakata ihtiyaç duyan sürekli değişir nitelikte bir mekanizma olarak görülmektedir (Anık, 2014, s. 231). Bu doğrultuda belgeseller, bireylerin kendi gerçekliklerini kendi yakın çevrelerinin ötesine taşıyabilmeleri ve insanların kendi gerçekliklerine dair ürettikleri anlamları toplumsallaştırabilmeleri için olanak sunmaktadır. Bir diğer ifade ile belgeseller, gündelik hayatın gerçekliğini, anaakım medyaya alternatif bir damar yoluyla

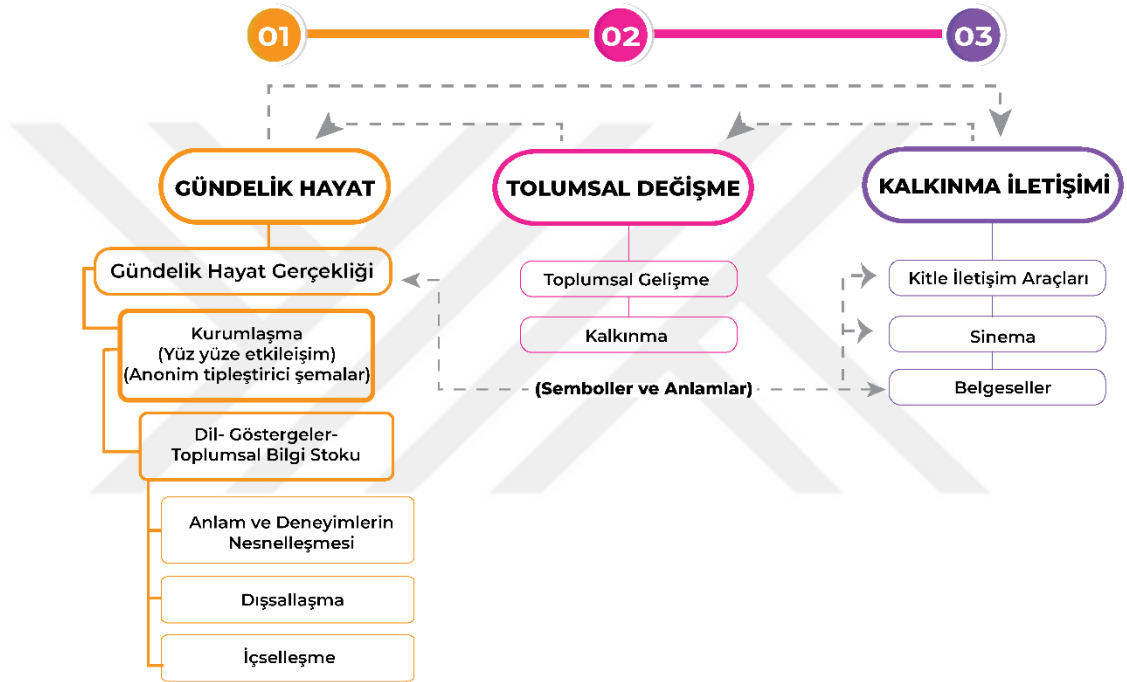
yeniden toplumsal dolaşıma sokmak için bir olanak teşkil etmektedir. Bilinmeyen, konuşulmayan, görünmeyen şeyler, belgeseller yoluyla bilinir, görünür ve duyulur hale getirildiklerinde toplumun bir gerçekliği olma olanağına sahip olabilmektedirler.

Toplumsal gerçekliklere ek olarak çevresel gerçeklikler de sabitlenebilir nitelikte değildir. Bireylerin çevrelerine ilişkin okumaları ve anlamlandırmaları birbirlerinden oldukça farklıdır. Irwin (2001, s. 3-4)'in ifade ettiği üzere; kimileri için gurur verici olan, kimileri için değersizdir; kimi için heyecan verici bir şehir bir diğeri için kabustur. İnsanların etraflarındaki dünyaya dair yükledikleri anlamlar, gündelik hayattan türemiş olan çeşitli şemalarla anlam kazanmakta; insanlar maddi ve toplumsal dünya arasında incelikli ve birbirlerinin üstüne binen ilişkiler inşa etmektedirler (Irwin, 2001, s. 3-4). Bu durum, belgesel filmlere benzer şekilde kanıt niteliğine sahip olan bilimsel bilgiler için de geçerli olmakta, belirli bir bilimsel bilgi bir nükleer santralin yapımı için gerekçe gösterilirken aynı zamanda ona karşı koymak için de kullanılabilir (Irwin, 2001, s. 75). Belgesel filmler bu doğrultuda, doğa ve çevreyi kimi zaman ana aktör olarak almakta ve çevrenin önemine ilişkin bilince katkı sağlamaktadır.

Filmlerin toplumsal gerçekliği inşasına ilişkin katkıları, onları istendik davranışlar ve toplumsallaşmanın istenen yönde ilerlemesi için de önemli hale getirmektedir. Bunun sebebi; toplumsal kontrolün, toplumsal gerçekliğin inşasına dayanmasıdır. İçinde yaşadığımız gerçekliği oluşturan anlamları, değerleri, ilişkileri, toplumsal olarak inşa ettiğimiz koşulların bağlamını kontrol etmek, gücün temeli olarak görülmektedir (Youngblood, 2009). Bu durum 1930'lı yıllarda Grierson ve İngiliz Belge Okulu belgeselcilerinin öne sürdüğü üzere belgesellerin propagandaya elverişli olduğunu göstermekle birlikte, bir diğer imaya da sahiptir. Belgeseller bireylerin kendi seslerini duyurabilmeleri ve kendi hayatları üzerinde kontrol sağlayabilmeleri adına kendileri, çevreleri, politika üreticiler ile küresel bir diyalog imkânı da taşımaktadır.

Çalışma, bu noktaya kadar ele alınan konulara ilişkin bilgiler ışığında özetlenecek olursa; belgesellerin, kalkınma iletişiminin bir alt alanı olarak kaynağını gündelik hayattan aldıkları ve kalkınmaya dair sundukları ile gerçeklik inşasına ve toplumsal değişmeye katkıda bulunmakta oldukları söylenebilir. Bu doğrultuda aşağıdaki şekilde (Şekil 2.2) yer alan üç ana başlık olarak, gündelik hayat-toplumsal değişme-kalkınma iletişimi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Diğer kitle iletişim araçları arasında yer alan belgeseller, gündelik hayattan aldıklarını belirli bir inşa süreciyle, kalkınma iletişiminin bir alt alanı olarak çeşitli hedefler dahilinde semboller ve anlamlar üreterek

topluma sunmaktadır. Topluma iletilen anlam ve semboller ise bireylerin kendi gündelik hayat deneyimleri ve anlamları ile yorumlanarak toplumsal gerçekliğin inşa sürecinde ele alınan nesnelleşme, dışsallaşma ve içselleşme süreçleriyle birlikte, dil ve göstergelerden oluşan toplumsal bilgi stokuna eklemlenmekte ve kurumsallaşarak sürekli şekilde yenilenen gündelik hayat gerçekliğine katkı sağlamaktadır. Bu yolla sürdürülebilir bir kalkınma için gerekli toplumsal değişimin gerçekleşebilmesi adına belgesellerin işlevsel olabileceği ifade edilebilmektedir.

Şekil 2. 2. Belgesellerin Gerçeklik İnşası Bağlamında Kalkınma ile İlişkisi

III. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma sürecinin dört ana başlık altında açıklanması amaçlanmaktadır.

1. Araştırma Modeli
2. Evren ve Örneklem
3. Veri Toplama Tekniği ve Amacı
4. Veri Analizi

3.1. Araştırma Modeli

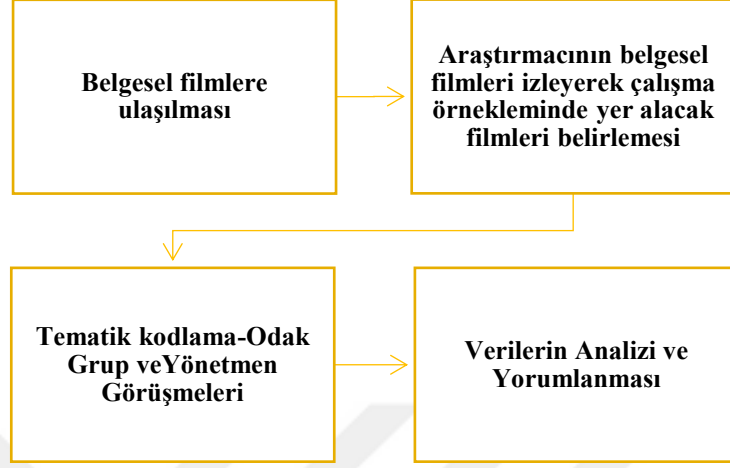
Bu araştırma; Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına bağlı olarak, Türkiye’de üretilmiş olan belgesel filmlerin kalkınma olgusuna ilişkin ne tür önermelere sahip olduklarını, 17 SKA ve belgesel filmler arasında hangi boyutlarda ilişki kurulabildiğini ve belgesel filmlerin farkındalık adına nasıl katkı sağladıklarını ortaya çıkarmayı amaçlaması açısından gömülü karma yöntem çalışması olarak desenlenmiştir.

Karma araştırma deseninin tercih edilmesinde, söz konusu desenin nitel araştırmaların zayıf olduğu düşünülen ‘genelleme ve tahmin’ ile nicel araştırmaların zayıf olduğu düşünülen ‘derinlik ve ayrıntı’ özelliklerini sağlayan alternatif bir yaklaşım sunması göz önünde bulundurulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 354). Karma yöntem araştırmalarında araştırmacı, tek bir çalışma içerisinde nitel ve nicel yöntem tekniklerini, yaklaşımlarını ve/veya kavramlarını bir araya getirerek harmanlamakta; böylelikle araştırmacının seçimleri kısıtlanmak yerine araştırmacı, araştırma sorularına yanıt ararken çoklu yaklaşımları kullanabilmekte; çoğulcu, tamamlayıcı, eklektik ve bütüncül bir yaklaşımı benimseyebilmektedir (Johnson & Onwuegbuzie, 2004, s. 17).

Karma yöntem desenleri; nitel ve nicel yöntemlerin eşit ağırlıkta kullanıldığı çeşitleme deseni, nitel veya nicel yöntemlerden birinin ağırlıklı olarak ön plana çıktığı gömülü desen, nicel yöntemle toplanan verilerin nitel yöntemlerle desteklendiği iki aşamalı açıklayıcı desen ve nitel yöntemlerle toplanan verilerin nicel yöntemlerle desteklendiği iki aşamalı bir süreçte gerçekleştirilen açıklayıcı desen olmak üzere dört ana grupta toplanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 355-358; Creswell & Plano Clark, 2007, s. 68-79).

Bu çalışmada ise nitel ağırlıklı bir çalışma olmakla birlikte araştırma sorularının toplanan verilerin analizinde ve yorumlanmasında nicel yöntemlere başvurmayı gerekli kılması sebebi ile gömülü karma yöntem araştırma deseni tercih edilmiştir. Araştırma

soruları olarak, filmlerde SKA'lara ve 5P maddelerine ne ölçüde yer verildiği, nicel yöntemlerin de çalışmaya entegre edilmesini zorunlu kılmıştır. Çalışmanın temel aşamaları ise şu şekilde özetlenebilmektedir:

Şekil 3. 1. Araştırmanın Temel Aşamaları

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın genel evrenini, 2015-2021 yılları arasında Türkiye’de üretilmiş belgesel filmler oluşturmaktadır. Genel evrenin belirlenmesinde kullanılan yıl bazındaki kriter, Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin 2015 yılında kabul edilmiş olması göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Araştırmacı çalışmanın evrenini oluşturan filmlere ulaşabilmek adına Türkiye Sinema Genel Müdürlüğü ile iletişime geçmiş; belirlenen tarihler arasında Türkiye’de üretilmiş ve gösterim izni almış olan belgesel kategorisindeki filmlere ilişkin bilgi talep etmiştir. Sinema Genel Müdürlüğü’nün yönlendirmesi üzerine araştırmacı aynı talebi CİMER aracılığı ile İstanbul Telif Hakları ve Sinema Müdürlüğü’ne 16.08.2021 tarihinde iletmiştir. 27.08.2021 tarihinde ise araştırmacının talebine, ilgili kurum tarafından dönüş yapılarak 09.10.2013 tarih ve 4982 sayılı “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu”nun 7. maddesi ile 27.04.2004 tarih ve 25445 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas Ve Usuller Hakkında Yönetmelik”in 12. maddesi göz önünde bulundurularak, kurum ve kuruluşların ayrı ve özel bir çalışma neticesinde oluşturabilecekleri türden bilgi ve belgelere olumsuz cevap verileceğine yönelik hükmü doğrultusunda belirtilen yıllar arasında üretilen filmlerin listesine ulaşılamayacağı araştırmacıya iletilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmacıya, Telif Hakları ve Sinema Müdürlüğü’nün otomasyon sisteminde mevcut olan 19.06.2019 ve 10.08.2021 tarihleri arasında kayıtlı olan filmlerin listesi (Tablo 3.1) iletilmiştir.

Bu doğrultuda araştırmacı ve danışmanı; sürdürülebilir kalkınma kavramının ve amaçlarının zaman içinde olgunlaşacağı ve toplum tarafından benimsenerek kültür ürünlerine daha açık bir şekilde yansıyabileceği kabulünden yola çıkarak, iletilen listede yer alan 2019-2021 yılları arasında üretilmiş 47 filmin, çalışmanın araştırma evreni olarak belirlenmesine karar vermiştir. Filmler aşağıdaki tabloda yapım şirketleri ve tescil tarihleriyle birlikte gösterilmektedir.

Tablo 3. 1. 2019-2021 Yılları Arasında Gösterim İzni Almış Olan Belgesel Filmler

No	Eser Adı	Tescil Tarihi	Yapımcı Adı/Unvanı
1	Umut Sınırların Ötesinde	19.06.2019	Feza Filmcilik San. Ve Tic. Ltd. Şti.
2	Kolej Havası	5.09.2019	Suzan Güverte-Güverte Film
3	Kraliçe Lear	18.09.2019	Pelin Esmer-Sine Film
4	Rastgele Orsa	11.10.2019	Hüseyin Bulut-Nortarts
5	Kuş Misali Türkiye	23.10.2019	TT International Medya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
6	Hafız	6.11.2019	Ezel Yapım Prodüksiyon Ltd. Şti.
7	Bozkırdaki Toprak Ana Cengiz Aytmatov	21.11.2019	Kuzey Anadolu Film Yapım Yayın Reklam Organizasyon Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
8	Hırslı Gözler / Hungry Eyes	19.12.2019	Lunar Sağlık Hizmetleri Film Prodüksiyon ve Yayıncılık Ltd. Şti.
9	Kuş Misali Türkiye	3.01.2020	TT International Medya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
10	Etek Sarı: Arguvan	10.01.2020	Lamekan Film Yapım Animasyon ve Ticaret Ltd. Şti.
11	Kervanın Peşinde	18.02.2020	Marmara Yapımcılık Medya Film Ltd. Şti.
12	Söz (Sözün Bittiği Yer)	26.02.2020	TİMS B Stüdyo Film ve Org. San. Tic. A.Ş.
13	İstanbul'un Saklı Yanı	14.04.2020	Nil Yapımcılık Prodüksiyon Ticaret Limited Şirketi
14	Bir Ceo'nun Siber Günlüğü	13.05.2020	Sanatlı Karınca Yapım Danışmanlık Ticaret Ltd. Şti.
15	The Quiet Big Five	15.05.2020	Zima Yapım Teknoloji Limited Şirketi
16	Bir Organizasyoncunun Çılgın Haftası	2.06.2020	Alaka İstanbul Reklamcılık ve Ticaret Limited Şirketi
17	Yavru Vatan	10.06.2020	CNM Organizasyon Eğitim ve Danışmanlık Hiz. Ltd. Şti.
18	Stories Of The Hidden Worlds-Saklı Dünyalar	12.06.2020	Hacıyatmaz Film Prodüksiyon Limited Şirketi
19	Anadolu'nun Mücevherleri	17.06.2020	TT International Medya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
20	7 Kibele	18.06.2020	Medya Ton İletişim Yayıncılık ve Danışmanlık Hiz. Ltd. Şti.
21	İstanbul'da Bisiklet	13.08.2020	VFX İstanbul Prodüksiyon ve Görsel Teknoloji Hizmetleri Ltd. Şti.

Tablo 3. 2. (Devam) 2019-2021 Yılları Arasında Gösterim İzni Almış Olan Belgesel Filmler

22	Kız Çocuğu		27.08.2020	Burak Yedekçi – Sofilm
23	Ateşe Koşan Kadınlar		27.08.2020	Galactic Medya Turizm Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
24	Şehir Şehir Türkiye 1-13 Bölüm		16.09.2020	TT International Medya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
25	Trabzon'un Kur'an Hadimleri		18.09.2020	Demha İletişim Turizm İnş. Gıda Mad. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
26	Bizim İçin Corona		24.09.2020	16x9 Film Yapım Bilişim Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
27	Yangın Yerinde Orkideler		2.10.2020	Litus Film Yapım Anonim Şirketi
28	Zamansız Ustalar		8.10.2020	Peakover Film Prodüksiyon Anonim Şirketi
29	Kromozom Kardeşler		17.11.2020	Hasan Kalender- 222 Film
30	Benim Modifiyem		19.11.2020	Murat Pay- Asabi Film
31	Devrim Erbil- Resmin Şairi		2.12.2020	Ayşe Nur Küçüköncü-A.K. Müzik Yapım Organizasyon
32	Ultrastories		3.12.2020	BLUTV İletişim ve Dijital Yayın Hizmetleri A.Ş.
33	Ah Gözel İstanbul		7.12.2020	Müzeyyen Zeynep Dadak-Fenafilm
34	Domates Biber Depresyon		9.12.2020	Nazire Gülin Üstün-GÜ Film Reklam Yapım Prodüksiyon Danışmanlık Organizasyon
35	Taç Çizgisinin Ötesinde		22.12.2020	Dilek İris- Theodora Film
36	Türkiye'nin Şaheserleri 1- 8 Bölüm		7.01.2021	TT International Medya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
37	Atadan Yedigâr		14.01.2021	Leon Medya Yapım Organizasyon Dış Ticaret Limited Şirketi
38	Toplayıcılar Bingöl		14.01.2021	Adnan Faruk Turan
39	Nur Hakanla Dünya Turu (1-15 Bölüm)		5.02.2021	Star Film Yapım Organizasyon Limited Şirketi
40	Sadan Hanım		9.02.2021	Kinostanbul Film Limited Şirketi
41	Bir Serüvenin Sonu: Kasketçilik		18.03.2021	Lily Medya Yapım Prodüksiyon Limited Şirketi
42	Keman		25.03.2021	Yakın Plan Prodüksiyon Yayıncılık ve Danışmanlık Limited Şirketi
43	Ulu Cami		1.04.2021	Semerkan Radyo ve Televizyon A.Ş.
44	Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne?		28.06.2021	Aygün Bitmez- ABT Film Yapım Prodüksiyon
45	Aşk Kent Ankara		13.07.2021	M.G.A. Yapım Eğt. Tic. Ltd. Şti.
46	Start Your Impossible: 42 İmkânsız Kilometre		16.07.2021	Filmandgo Film Yapım ve Reklam Tanıtım Ticaret Limited Şirketi
47	Tepeden Bakışla Türkiye		26.07.2021	Film Medya Prodüksiyon Yap. Yay. Dağ. ve Rek. San. Tic. Ltd. Şti.

Çalışmanın örnekleminin oluşturulabilmesi adına olasılıklı olmayan örneklem alma yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemede amaç, “çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 108-109)”.

Örnekleme dahil edilecek filmlerin seçimi, iki aşamalı bir süreçte gerçekleştirilmiştir. Öncelikle çalışmanın genel evreninde yer alan 19.06.2019 ve 10.08.2021 tarihleri arasında üretilmiş ve kayıt tescili gerçekleştirmiş olan 47 filme ulaşılmaya çalışılmış; ulaşılabilen araştırmacı tarafından izlenilerek filmler araştırmanın ortaya koymaya çalıştığı amaç ve sınırlılıklar açısından;

- Türkiye’de üretilmiş olmaları,
- Üretildikleri döneme ilişkin içerik sunmaları,
- Toplumsal odaklı bir yaklaşıma sahip olmaları,

göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş ve Tablo: 3.2’de sunulan filmlerin, söz konusu araştırma için örneklem kriterlerine uyum sağladığı görülmüştür.

Tablo 3. 3. Birinci Düzey Analiz Örnekleminde Yer Alan Filmler

2019	1. Umut Sınırların Ötesinde (2019)
	2. Kraliçe Lear (2019)
	3. Rastgele Orsa (2019)
2020	4. 7 Kibele (2020)
	5. İstanbul’da Bisiklet (2020)
	6. Kız Çocuğu (2020)
	7. Ateşe Koşan Kadınlar (2020)
	9. Kromozom Kardeşler (2020)
	10. Yangın Yerinde Orkideler (2020)
2021	11. Atadan Yadigâr (2021)
	12. Toplayıcılar Bingöl (2021)
	13. Start Your Impossible: 42 İmkânsız Kilometre (2021)
	14. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? (2021)

Örnekleme seçiminin ikinci aşamasında ise araştırma evreni içerisinde yer alan 14 film, araştırmacı tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının 169 hedefi ile ilişkisi

açısından incelenmiş ve filmlerde söz konusu hedeflere temas edilmesi açısından var/yok şeklinde kodlama gerçekleştirilmiştir. Maksimum çeşitlilik içerecek şekilde veri sunan 6 film, araştırmanın örneklemini olarak belirlenmiş ve araştırmacı tarafından betimsel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Çalışmanın örnekleminin belirlenmesinde faydalanılan betimsel içerik analizi, ‘Veri Toplama Tekniği ve Aracı’ ile ‘Veri Analizi’ başlıkları altında detaylı şekilde ele alındığı üzere, aynı zamanda çalışmanın birinci düzey analizini oluşturmaktadır.

Araştırmacının kodladığı filmler arasından, maksimum çeşitlilik içerecek şekilde her yıl için iki film seçilerek araştırmanın ikinci ve üçüncü düzey analizi için kullanılacak örneklem şu şekilde belirlenmiştir (Tablo 3.3):

Tablo 3. 4. İkinci ve Üçüncü Düzey Analiz Örnekleminde Yer Alan Filmler

Umut Sınırların Ötesinde	(2019)
Rastgele Orsa	(2019)
7 Kibele	(2020)
İstanbul’da Bisiklet	(2020)
Toplayıcılar Bingöl	(2021)
Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne?	(2021)

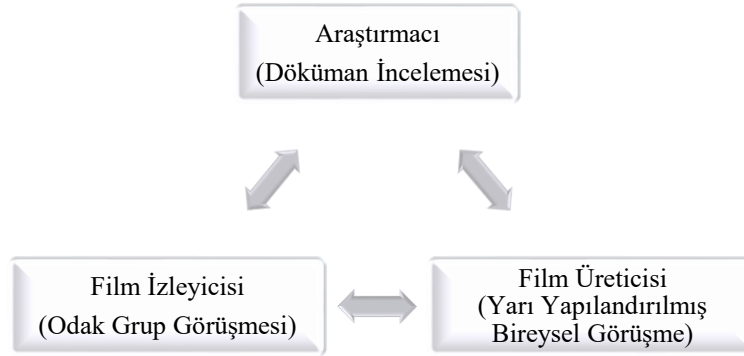
3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Araştırmada nitel ağırlıklı bir karma yöntemin tercih edilmesi sebebi ile veri toplama için nitel teknikler kullanılmıştır. “Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin geçerliliği ve ulaşılan sonuçların doğruluğunun hassas bir konu olması (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 96)” ve metodolojik açıdan çeşitliliğin nitel çalışmaların önemli bir özelliği olması (Punch, 2014, s. 132) göz önünde bulundurularak bu araştırmadaki veri toplama araçları, çeşitleme ilkesi doğrultusunda belirlenmiştir.

Çeşitleme ilkesinin benimsenmesinde amaç, farklı veri kaynakları ve araçlarını kullanarak aynı sonuçlara ulaşmak değil, kaynak ve araçların farklı gerçek durumlara ilişkin farklı hassasiyetleri olması sebebiyle daha derin bir kavrayışa olanak sağlamasıdır (Patton, 2002, s. 248). Bu çalışmada veri toplama teknikleri olarak doküman inceleme, odak grup ve bireysel görüşmeler tercih edilmiş; araştırmaya filmin üreticisi (yönetmen), izleyici ve araştırmacının bakış açısı dahil edilerek 3 düzeyde veri toplanmış; bu

doğrultuda çalışma, veri kaynakları ve veri toplama teknikleri açısından çeşitleme ile güçlendirilmiştir:

Şekil 3. 2. Çeşitleme İlkesine Göre Çalışmanın Veri Kaynakları ve Araçları

Aşağıdaki tabloda (Tablo 3.4) çalışmanın alt amaçlarına ilişkin verilere ulaşılabilmek için kullanılacak veri toplama teknikleri gösterilmiştir.

Tablo 3. 5. Çalışmanın Alt Amaçlarına Göre Veri Toplama Araçları

Filmlerde, kalkınmanın temel dayanakları olan insan, gezegen, refah, barış ve ortaklıklar alanlardan hangileri işlenmekte ve bu alanlar içinde yer alan 17 amaçtan ağırlıklı olarak hangileri öne çıkmaktadır?	• Doküman İncelemesi • Odak Grup Görüşmesi
Filmler kalkınmanın hangi alanlarına ilişkin, ne tür bir gerçeklik inşa etmek istemektedir?	• Doküman İncelemesi • Odak Grup Görüşmesi • Bireysel Görüşme
Filmlerde kalkınmaya dair hangi koşullar betimlenmektedir?	• Doküman İncelemesi • Odak Grup Görüşmesi • Bireysel Görüşme
Filmler kalkınma konusuna dair farkındalık yaratmak açısından izleyiciye ne tür önermelerde bulunmaktadır?	• Doküman İncelemesi • Bireysel Görüşme
Yönetmenlerin filmlerde kalkınmaya dair farkındalık oluşturma ve çabası söz konusu mudur? Öyle ise; belgeselcilerin hedeflediği farkındalık ve izleyicilerin filmlere dair algıları arasında bir ilişki kurulabilmekte midir?	• Doküman İncelemesi • Bireysel Görüşme

3.3.1. Doküman incelemesi

Çalışmanın evreninde yer alan filmlerin sürdürülebilir kalkınma amaçları bağlamında çözümlenebilmesi adına, doküman incelemesi tekniğinden faydalanılmıştır.

Doküman analizi, çalışılacak olgular hakkında veri sağlayan materyallerin çalışmanın konusu bağlamında incelenmesi olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 187). Karasar (2010, s. 183), doküman incelemesinde kaynakları bulma, not alma ve değerlendirme olmak üzere üç aşama bulunduğunu belirtirken, Yıldırım ve Şimşek (2006, s. 193-201), beş aşama tanımlamaktadır: 1) Dokümanlara Ulaşma 2) Özgünlüğünü Kontrol Etme 3) Dokümanları Anlama 4) Veriyi Analiz Etme ve 5) Veriyi Kullanma.

Bu çalışmada, doküman analizinde belgesel filmler incelenmiştir. Analiz üniteleri olarak ele alınan filmlere ulaşılmasının ardından araştırmacı, filmleri izleyerek araştırmanın amaç ve bağlamı açısından bir kodlama gerçekleştirmiştir. Bu kodlamanın sonuçları doğrultusunda en uygun verileri seçilerek daha detaylı çalışılmak üzere 6 filmde oluşan örneklem belirlenmiştir. Çalışmanın analiz üniteleri olan filmlerdeki verilerin kaydedilmesini kolaylaştırmak adına araştırmacının filmleri izlerken kodlaması için bir film izleme kılavuzu oluşturulmuştur.

Araştırmacının kullanacağı film izleme kılavuzu, gözlem tekniğinde kullanılan ve gerektiğinde verilerin kaydedilmesini kolaylaştırmak için konu ve gözlem amaçlarına bağlı olarak farklı şekillerde geliştirilebilen (Karasar, 2010, s. 159) gözlem kılavuzuna benzer şekilde tasarlanmıştır. Söz konusu kılavuzun hazırlanması filmde aranacak kategori ve temaların daha önceden belirli olması sebebiyle gerekli görülmüştür. Bu çalışmanın konusu gereği, Tablo 3.5'te yer alan kılavuz oluşturulurken filmlerde sürdürülebilir kalkınmanın 5 dayanağı (5P- İnsan, Gezegen, Refah, Barış ve Ortaklıklar) ve 5P altında yer alan 17 SKA'nın dağılımı OECD (2021)'nin belirlediği sınıflandırma doğrultusunda Tablo 3.5'te gösterildiği üzere yer almaktadır. (Bu tabloda 17 amacın kodlanması için kullanılan hedeflere yer verilmemiştir. Matrisin tamamı çalışmanın sonunda Ek-2'de yer almaktadır.) Söz konusu sınıflandırma 17 Amacın bütünlüğü ve birbirlerinden ayrıştırılamaz nitelikte olması açısından kimi zaman sorunlu bulunsa da çalışmada belgesellerin 5P ile ilişkisini kurmak açısından bir çerçeve önermesi sebebi ile tercih edilmiştir.

Tablo 3. 6. Araştırmacı İçin Film İzleme Kılavuzu

SP	Amaçlar	Filmler													
		Film 1	Film 2	Film 3	Film 4	Film 5	Film 6	Film 7	Film 8	Film 9	Film 10	Film 11	Film 12	Film 13	Film 14
İNSAN	SKA 1														
	SKA 2														
	SKA 3														
	SKA 4														
	SKA5														
GEZEĞEN	SKA 6														
	SKA 12														
	SKA 13														
	SKA 14														
	SKA 15														
	SKA 7														
REFAH	SKA 8														
	SKA 9														
	SKA 10														
	SKA 11														
BARIŞ	SKA 16														
ORTAK-LIKLAR	SKA 17														

Verilerin kaydedilmesi sırasında araştırmacı EK-1’de yer aldığı şekliyle Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’nın altında yer alan 169 hedef ve göstergenin filmlerde bulunup ilişkin bir çözümleme gerçekleştirmiştir. Filmlerde söz konusu 169 hedefe ilişkin iletiler ve bu hedeflere ulaşılması adına mesajların yer alıp almadığı aranarak kodlama

yapılmıştır. Kodlama sonucunda araştırma örnekleme için seçilen filmler, bulunabilen tüm hedeflere ilişkin ve zengin veri sunan filmlerden oluşturulmuştur.

3.3.2. Odak grup görüşmesi

Odak grup görüşmeleri, insanların tutum ve davranışlarını anlamak için bir araştırma stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Wimmer & Dominick, 2011, s. 132). Görüşme sırasında belirli bir sorun etrafında birleşen insanlar, araştırmacının soracağı sorulara yanıtlar aramaktadır (Karasar, 2010, s. 167). Genellikle, sınırlı bir durumun derinlemesine çalışılmak istendiği ve sınırlı araştırma sorularına sahip olunan araştırmalarda tercih edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 183).

Bireysel görüşmelerden farklı olarak odak grup görüşmelerinde grubun içindeki dinamikler önem kazanmaktadır. Odak grup görüşmelerinde, katılımcıların diğerlerinin verdiği cevapları duyma ve kendi cevaplarını bu çerçevede oluşturma durumu; verilen cevapların kapsam ve derinliğini etkiler (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 151). Odak grup görüşmeleri genellikle yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme olmak üzere, iki uç arasında yer alan yarı yapılandırılmış görüşmeler şeklinde yürütülmektedir (Karasar, 2010, s. 168). Odak grup görüşmelerinde 1) sorunu tanımlama, 2) katılımcıların seçilmesi, 3) grupların sayısının belirlenmesi, 4) çalışma sürecinin tasarlanması, 5) odak grup materyallerinin hazırlanması, 6) oturumun yürütülmesi ve 7) verilerin analiz edilmesi olmak üzere yedi aşama bulunmaktadır (Wimmer & Dominick, 2011, s. 135). Söz konusu yedi aşama bu çalışma kapsamında şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

3.3.2.1. Sorunu tanımlama

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş olan odak grup görüşmelerinde katılımcıların, örnekleme yer alan filmleri, içerik ve bakış açısı olmak üzere iki farklı boyuta odaklanarak tartışmaları amaçlanmıştır. Söz konusu amaçla görüşme sırasında içerik ve bakış açısına ilişkin dört temel soru ve bu soruların katılımcılara aktarılması sırasında kullanılabilecek alt sorular belirlenmiştir. Sorulacak sorular, belgesel filmler yoluyla sürdürülebilirlik eğitiminde kullanılmak üzere hazırlanan film tartışma soruları dikkate alınarak düzenlenmiştir (Buttler-Kisber, Cottingham, & Stewart, 2009). Belirlenen soruların çalışma için uygun olup olmayacağı konusunda uzman görüşüne başvurulmuş ve gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.6'da yer alan Odak Grup Soru Kılavuzunda, görüşmenin ilerleyişine göre yer alabilecek açıklayıcı ek sorulara da yer verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3. 7: Odak Grup Soru Kılavuzu

İçerik Boyutuna İlişkin Sorular	
1	Filmde yer alan görüntü ve sesleri düşündüğünüzde, neler görülüp neler duyuluyor? Olası Açıklayıcı Sorular - Filmde yer alan görüntüler ve sesler hakkında ne söyleyebilirsiniz? Aklınızda kalan ve ön plana çıkartılanlar nelerdir? - Filmde genel olarak kimleri, neleri gördünüz ve duydunuz? (İnsanlar, hayvanlar, olaylar, nesneler vb.) - Film nasıl bir ortamda geçiyor? Geçtiği yere ilişkin koşulları, yerleri, kişileri, çevreyi, sesleri tarif edebilir misiniz?
2	Filmde, görüntü ve sesler aracılığı ile neler gözlemleniyor? (Toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve çevreye ilişkin anlamlar) Olası Açıklayıcı Sorular - Filmde görüntü ve sesler aracılığıyla anlatılmaya çalışılan konu/konular nedir? - Söz konusu görüntü ve sesler, size neyi ifade ediyor? - Toplumsal, kültürel, ekonomik, politik veya çevreye ilişkin ne tür anlamlar üretiliyor?
Bakış Açısı Boyutuna İlişkin Sorular	
3	Görüntü ve sesler, filmde hangi anlamların üretilmesini sağlıyor? (Filmi yorumlarken, görüntü ve seslerin inşa ettiği yapı ve bağlamlar nelerdir?) Olası Açıklayıcı Sorular - Filmde ele alınan konu hangi yönü ile aktarılmış? - Filmdeki görüntü ve sesler size ne düşündürdü? Konuya ilişkin hangi yorumları yapmanıza sebep oldu? - Filmde yer alan olaylara aşinalığınız var mı, aktarılanları kendi hayatınız ve çevrenizle ilişkilendirebiliyor musunuz? Nasıl? - Filmde gerçekleşen olaylar ve izleyiciye aktarılanlar doğrultusunda konuya ilişkin sizin yorumunuz nedir?
4	Görüntü ve seslerle ortaya konulmaya çalışılan etki nedir? Olası Açıklayıcı Sorular - Bu film neden çekilmiş olabilir? Yönetmenin bu filmle aktarmak istediği mesaj nedir? Bu mesajı bir iki cümle ile ifade edebilir misiniz? - Filmde ne tür çözüm ya da öneriler yer alıyor? - Film herhangi bir düşüncenizin değişmesine sebep oldu mu? Filmi izlemek size, farklı bir bakış açısı kazandırdı mı? - Filmin size katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?

3.3.2.2. Katılımcıların seçilmesi

Çalışmanın literatüründe değinildiği üzere kalkınma iletişiminin bir parçası olarak belgesel filmlerin, eğitim ve yaş düzeyi fark etmeksizin toplumda yer alan tüm bireylere seslenmek için uygun bir araç olduğu yönünde anlayış söz konusudur. Bu doğrultuda odak grupların oluşturulmasında ortak deneyimlerin katılımcılar arasındaki etkileşimi arttırması hedeflenerek, iki farklı odak grup belirlenmiştir. Birinci grupta yer alan

katılımcılar gündelik hayatta belgesel filmleri izlemeyi tercih etmediğini ifade eden bireyler arasından seçilmiş, gündelik hayatlarında aktif olarak belgesel izleyen bireylere ise ikinci grupta yer verilmiştir. Odak grup görüşmelerinde yer alan katılımcıların seçilmesi için Alanya HEP Üniversitesi iletişim platformları üzerinden tezin araştırma bölümüne gönüllü katılım konusunda duyuru yapılmıştır. İki haftalık duyuru süreci içerisinde toplam 22 kişi araştırmaya katılmak için gönüllü olmuştur. Gündelik hayatında aktif belgesel izleyen grup için 8 kişi, aktif belgesel izlemeyen grup için 14 kişi (lisans ve yüksek lisans düzeyinde) başvurmuştur. Başvuranlar içinden araştırma için filmleri izleyerek odak grup tartışmalarına düzenli şekilde katılabileceğini belirten her iki grup için altışar kişi seçilerek odak grup katılımcıları belirlenmiştir.

3.3.2.3. Grupların sayısının belirlenmesi

Odak grup görüşmeleri için ideal katılımcı sayısı 6-10 kişi aralığındadır (Patton, 2002, s. 385). Bu çalışmada ise odak gruplarda, minimum sayı olarak kabul edilen altı katılımcının yer alması hedeflenmiştir. Sayının olabilecek en düşük seviyede tutulmasının sebebi: “görüşme için süre ve katılımcı sayısı arttığında her ne kadar elde edilecek bilgi miktarında artış olacağı düşünülse de katılımcıların kendilerini rahat bir ortamda hissedebilmeleri ve araştırmacının kaliteli veri elde edebilmesi için katılımcı sayısının sınırlandırılması (Gülcan, 2021, s. 100)” olarak açıklanabilmektedir. Bu kapsamda aktif belgesel izleyen ve izlemeyen olmak üzere iki grup ve her grupta 6 katılımcı (3 kadın-3 erkek) olmak üzere 12 katılımcı belirlenmiştir.

Tablo 3. 8. Odak Grup ve Katılımcılara İlişkin Tablo

Odak Grup 1 Belgesel İzlemeyenler		Odak Grup 2 Aktif Olarak Belgesel İzleyenler	
Katılımcı 7	Kadın	Katılımcı 1	Kadın
Katılımcı 8	Erkek	Katılımcı 2	Erkek
Katılımcı 9	Erkek	Katılımcı 3	Erkek
Katılımcı 10	Erkek	Katılımcı 4	Erkek
Katılımcı 11	Kadın	Katılımcı 5	Kadın
Katılımcı 12	Kadın	Katılımcı 6	Kadın

3.3.2.4. Çalışma sürecinin tasarlanması

Odak grup sorularının belirlenmesinden sonra araştırmacı, soruları test etmek ve görüşmelerin uzunluğunu belirleyebilmek amacı ile pilot görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Pilot görüşmelerde bir katılımcının bir film için ortalama 10 dakika görüş bildirebileceği görülmüştür. Bu sebeple katılımcılarla her bir film için ayrı oturumlar yapılması ve böylelikle filmlere ilişkin elde edilecek verilerin daha zengin olması amaçlanmıştır. Odak Grup 1 ve Odak Grup 2 olmak üzere iki farklı grupla her biri ortalama bir saat süren toplam 12 oturum gerçekleştirilmiştir.

3.3.2.5. Odak grup materyallerinin hazırlanması

Araştırmacı, odak grup görüşmelerine katılacak kişilerin çalışma hakkında bilgilendirilmesi ve katılım için onaylarının alınması adına EK-3'te yer alan Odak Grup Görüşme Formunu hazırlamıştır. Form üzerinde belirtildiği üzere katılımcılara, görüşmelerde katılımın gönüllülük ve gizlilik esasına dayandığı, sorulara ilişkin doğru ya da yanlış cevapların olmadığı, çalışmanın verimliliği açısından görüşlerini sunmalarının önemli olduğu iletilmiş ve görüşmede elde edilen verilerin bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağı aktarılarak onayları alınmıştır. Araştırmacı her oturumdan bir ya da iki gün önce üzerinde tartışılacak filmleri katılımcılara iletmiştir.

3.3.2.6. Oturumların yürütülmesi

Odak Grup 1 ve Odak Grup 2 ile gerçekleştirilen altışar oturumun üçü katılımcıların yoğunlukları ve şehir dışında bulunmaları gibi gerekçelerle çevrimiçi olarak Zoom uygulaması üzerinden yürütülürken kalan üçer görüşme yüz-yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların filme ilişkin görüşleri, daha önceden hazırlanmış olan odak grup soru kılavuzuna uygun şekilde alınmış, görüşme süreleri ise bir-bir buçuk saat arasında değişkenlik göstermiştir.

3.3.2.7. Verinin analiz edilmesi ve raporun oluşturulması

Bu başlığa ilişkin detaylı açıklama 3.4. Veri Analizi başlığı altında ele alınmıştır.

3.3.3. Yarı yapılandırılmış bireysel görüşme

Görüşmeler, kaynak kişilerin ilgi, görüş, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmak amacıyla sosyal bilgi değişimini sağlamak için gerekli sosyal ortamı yaratmak adına düzenlenmektedir (Balcı, 2009, s. 164). Bir diğer ifade ile görüşme, “sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniği” olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2010, s. 165)”. Yarı

yapılandırılmış görüşmelerde, odak grup görüşmelerinde açıklandığı üzere derinlemesine bilgi elde etmek amaçlanmaktadır (Karasar, 2010, s. 167).

Bu araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler, araştırmanın örnekleminde yer alan altı filmin yönetmenleri ile gerçekleştirilecek şekilde planlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme için kullanılacak temel sorular, odak grup görüşme soruları ile paralellik oluşturacak şekilde belirlenmiştir. Böylelikle farklı kaynaklardan elde edilen verilerin karşılaştırılması olanaklı hale gelmektedir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 3.8) yer alan kılavuzda, görüşme sırasında yer alması olanaklı sorular listelenmiştir:

Tablo 3. 9: Yarı Yapılandırılmış Bireysel Görüşme Soruları Kılavuzu

İçerik Boyutuna İlişkin Sorular	
1	Filmde öne çıkan görsel ve işitsel unsurlar neler? Filmde görsel ve işitsel öğelerle genel olarak kimleri, neleri göstermek istediniz? (İnsanlar, hayvanlar, olaylar, nesneler vb.) Hangilerini ön plana çıkarmayı amaçladınız?
2	Filmde toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve çevreye ilişkin ne gibi anlamlar yer alıyor? - Film nasıl bir ortamda, hangi koşullarda geçiyor? Yerleri, kişileri, çevreyi, sesleri tarif edebilir misiniz? - Filmde yer alan görsel-işitsel öğeler ve bu öğelerin yapılandırılışı izleyiciye ne gibi bilgiler veriyor?
Bakış Açısı Boyutuna İlişkin Sorular	
3	Görüntü ve sesler, filmde hangi anlamların üretilmesini sağlıyor? (Filmi yorumlarken, görüntü ve seslerin inşa ettiği yapı ve bağlamlar nelerdir?) - Filmde ele alınan konu hangi yönü ile aktarmak istediniz? - İzleyiciye nasıl bir çerçeve sundunuz? - Görsel-işitsel öğeler aracılığı ile hangi bakış açısını izleyiciye önerdiniz? İzleyicinin hangi yorumları yapmalarını istediniz?
4	Filmde yer alan görsel-işitsel öğeler ile ortaya konulmaya çalışılan etki nedir? - Bu filmi neden üretmek istediniz? İzleyiciye iletmek istediğiniz mesaj nedir? Bu mesajı bir iki cümle ile ifade edebilir misiniz? - Ele aldığınız konuya ilişkin nasıl bir bakış açısı sunmak istediniz? Toplumsal değişme adına, bir çabanız söz konusu mu? (Bilişsel, duyuşsal, davranışsal değişiklik vb.) - Filminizin ne şekilde katkı sağlayacağını düşünüyorsunuz? - Filmde ne tür çözüm ya da öneriler yer alıyor?

Araştırma örnekleminde yer alan filmlerin yönetmenleri ile iletişime geçilerek, tez çalışmasının kapsamı açıklanmıştır. Açıklamalar doğrultusunda dört filmin yönetmeni görüşme yapmayı kabul ederken 7 Kibele ve Umut Sınırların Ötesinde filmlerinin yönetmenleri ile görüşme gerçekleştirilememiştir.

3.4. Veri Analizi

Nitel ağırlıklı bir karma araştırma olan bu çalışmada üç farklı veri toplama tekniği ile elde edilmiş olan verileri analiz etmek ve araştırma sorularına en verimli şekilde cevap alınabilmesi adına nitel ve nicel analizlerden faydalanılmıştır. Bu noktada karma yöntem araştırmalarında elde edilen nicel ve nitel bulguların birbirleri ile ilişkili şekilde ve bütünleştirilmiş olarak sunulabilmesi açısından ‘katıştırma’ yaklaşımı benimsenmiştir. Katıştırma, “gömülü desenlerde temel veri kaynağı olan nitel yöntemin veri analizinde temel çerçeveyi oluşturması ve nicel yöntemle elde edilen verilerin bu çerçeve içinde kullanılması (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 36)” şeklinde açıklanabilmektedir.

Nitel ağırlıklı bir çerçeveye sahip olan bu çalışmada verilerin analiz edilmesinde birden çok nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmaların, birbirleri ile ilişkili pek çok farklı çözümleme tekniği bulunmakla birlikte, bu teknikler birbirleri ile bütünleşen ve birbirlerini tamamlayan bir özelliğe sahiptir (Punch, 2014, s. 188). Punch (2014)’ın ifade ettiği üzere, yaklaşımlardaki çeşitlilik ve farklılık nitel verilerin çözümlenmesi için tek bir metodolojik çerçevenin mevcut olmadığını göstermektedir. Nitel çalışmalarda belirlenecek olan metodolojik çerçeve, çalışmanın ortaya koymayı amaçladığı sorunu en iyi açıklayacak şekilde yapılandırılmaktadır. Araştırmacının özgünlüğü ise bu aşamada ortaya çıkmakta ve bütünlük kazanmaktadır (Karasar, 2010, s. 197). Bununla birlikte nitel veri analizlerinde verilerin betimlenmesi, kategorilerin belirlenmesi ve kategorilerin araştırmacı tarafından ilişkilendirilerek yorumlanması, temel ve ortak özellikler olarak ön plana çıkmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2006, s. 255).

Çalışmanın birinci aşamasında araştırmacının filmlerde gözlemlediği veriler betimsel içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Betimsel içerik analizinde 1) analiz için çerçeve oluşturulması, 2) tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, 3) bulguların tanımlanması ve 4) bulguların yorumlanması olmak üzere dört temel aşama söz konusudur. Araştırma, daha önceden oluşturulmuş tematik bir çerçeveye sahip olduğu için bu aşamada filmlerin incelenmesi, elde edilen verilerin gözlem formundaki kategorilerin altında yer alan kodlara (17 SKA) işlenmesi (var/yok şeklinde etiketlenerek) ve işlenen verilerin SKA’nın 169 hedefi ile bağlantılı şekilde betimlenmesi adımları izlenmiştir. Özetle çalışmanın birinci analiz aşamasında filmlerin künyelerinin verilmesi, filmlerdeki verilerin hangi göstergelerden hareketle öne çıkan SKA’lar ve 5P’kategorilerinden hangileri ile ilişkilendirildiğinin açıklanması söz konusudur.

Odak grup ve yarı yapılandırılmış bireysel görüşmelerden elde edilen veriler ise nitel ağırlıklı içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu aşamada görüşmelerden elde edilen verilerin öncelikle 17 SKA'ya göre etiketlenmesi, ardından içeriklerin sınıflandırılarak yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Böylelikle çözümleme sırasında elde edilen kodların, 5P maddeleri olarak tanımlanan temalar ile ne şekilde ilişkili oldukları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Söz konusu odak grup görüşmeleri (12) ve yönetmenlerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler (4) Word belgelerine deşifre edilmiş, deşifre edilen görüşmeler Nvivo 11'e yüklenerek 169 hedefe ilişkin veriler ait oldukları ve araştırmanın analiz kategorilerini ifade eden 17 SKA'ya göre kodlanmıştır. Çalışma; verilerin kodlanmasını, kategorilerin oluşturulmasını, elde edilen verilerin ilişkilendirilmesini ve nitel verilerin yüzdelik içeriklerinin hesaplanmasını gerektirdiği için Nvivo nitel analiz programı kullanılmıştır. Nvivo programı sosyal bilimlerde ve özellikle araştırmacının öğrencisi olduğu Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından önerilen, nitel araştırma sürecinde yararlanılması konusunda geçerli bir araştırma programı olması sebebiyle tercih edilmiştir.

Analiz kategorileri olarak 17 SKA, içinde bulundukları kalkınmanın 5 dayanağı olarak 5P maddeleri ile ilişkilendirilmiş ve çalışmanın ana temalarına dair bulguların bu şekilde saptanması sağlanmıştır. Kodlamalar sonucunda 17 SKA ve 5P maddelerinin, filmle ilişkili olarak iki farklı odak grupla yapılan görüşmelerin içeriklerinde hangi oranda yer aldığı, birbirleriyle karşılaştırmalı olarak çıkartılmaya çalışılmıştır. Ardından 17 amaca dair veriler, nötr ifadeler dışarıda bırakılacak şekilde olumlu ve olumsuz değerler şeklinde kodlanarak ikinci bir kodlamaya tabi tutulmuştur. İkincil düzeydeki bu kodlamanın amacı, filmde yola çıkarak yapılan tartışmalarda 17 SKA ile temas eden konulara ilişkin koşulların ne şekilde iletildiğini açığa çıkarmaktır.

Her film için aynı kodlama süreci izlenmiş, filmler tek tek ele alındıktan sonra tüm veriler birleştirilerek 5P, 17 SKA ve Olumlu/Olumsuz değerler olmak üzere genel bir sonuca ulaşılması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular çalışmada grafiklerle gösterilmiş ve betimlenerek açıklanmıştır. Böylelikle nitel veriler ve nicel veriler birbirleri ile entegre edilerek araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır.

IV. BULGULAR ve YORUM

Bu başlık altında; filmlerin tematik analizine ilişkin bulgular, odak grup görüşmelerine ilişkin bulgular ve yönetmenlerle yapılan görüşmelere ilişkin bulgular olmak üzere veri toplama tekniği ve kaynaklarına göre üç temel alt başlık yer almaktadır. İncelenen 6 filme ilişkin bulgular, söz konusu alt başlıklar altında açıklanacaktır.

4.1. Filmlerin Tematik Analizlerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmacı tarafından gerçekleştirilen tematik analize ilişkin bulgular yer almaktadır. Her film için açılan başlıkların altında filmlerin künyelerine yer verilmiş, filmler ve hangi sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında ilişki kurulabileceği şekillerle gösterilmiş ve söz konusu amaçlara dair ilişkilerin hangi hedefler doğrultusunda ne şekilde kurulduğu betimleyici şekilde açıklanmıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 4.1), araştırmacının filmleri inceleyerek kodladığı 17 SKA ve 5P maddelerine yer verilmiştir:

Tablo 4. 1: Araştırma Evreni- Kodlama (17 SKA ve 5P)

5P	Filmler	Amaçlar	Umut Sınırların Ötesinde	Kraliçe Lear	Rastgele Orsa	7 Kibele	İstanbul' da Bisiklet	Kız Çocuğu	Ateşe Kusan Kadınlar	Yangın Yerinde Orkideler	Kromozom Kardeşler	Atadan Yadigar	Toplayıcılar Bingöl	Mi Anne?	Tanrı Göçmen Çocukları Sever	42 İmkansız Kilometre
İNSAN	SKA 1	✓			✓									✓		
	SKA 2	✓			✓	✓							✓	✓	✓	✓
	SKA 3	✓							✓	✓				✓	✓	✓
	SKA 4	✓	✓			✓			✓		✓			✓	✓	
	SKA 5	✓	✓	✓		✓		✓						✓	✓	
GEZEGE N	SKA 6												✓	✓		
	SKA 12				✓		✓						✓			
	SKA 13						✓					✓				
	SKA 14				✓											
	SKA 15												✓			
REFAH	SKA 7						✓									
	SKA 8				✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
	SKA 9		✓			✓	✓						✓			✓
	SKA 10	✓	✓			✓		✓	✓		✓			✓	✓	✓
	SKA 11	✓	✓	✓		✓						✓	✓	✓	✓	✓
BARIŞ	SKA 16	✓						✓						✓		
ORTAK-LIKLAR	SKA 17	✓														

4.1.1. Umut Sınırların Ötesinde

Yapımcı: Mehmet Tanrısever

Yönetmen: Gökhan Bölükbaş

Süre: 22 dk.

Tescil Tarihi: 19.06.2019

Filmin Konusu: Belgeselde Suriye’de gerçekleşen iç savaş nedeniyle Türkiye’ye kaçarak Kilis’e yerleşmiş Suriyeliler konu alınmaktadır. Belgeselde yer alan kişiler, Suriye’de yaşadıkları kayıp, korku ve içinde bulundukları olumsuz koşulları anlatarak neden Türkiye’ye geçiş yapıklarını açıklamaktadırlar. Bu doğrultuda, Türkiye’de kendilerine sağlanan imkân ve koşulların olumlu yönlerinin altı çizilmekte ve ülkelerinde kaybettikleri umutların Türkiye’de yeniden canlandığına işaret edilmektedir.

Umut Sınırların Ötesinde Filmine İlişkin Bulgular:

Filmde, aşağıdaki ikonlarda gösterildiği şekilde (Şekil 4.1) SKA1, SKA 2, SKA 3, SKA 4, SKA 5, SKA 10, SKA 11, SKA 16 ve SKA 17 olmak üzere toplam 9 kategoriye ilişkin bulguya rastlanılmıştır. Bu bulgular Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının ait oldukları 5P maddelerine göre *İnsan*, *Refah*, *Barış* ve *Ortaklıklar* olmak üzere toplam 4 temaya vurgu yapıldığını göstermektedir:

Şekil 4. 1. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Umut Sınırların Ötesinde Filminde SKA'lar

Film aracılığıyla SKA'lar ile ne şekilde ilişkili kurulduğu, alt başlıklarda ele alınarak açıklanmıştır:

SKA 1: Yoksulluğa Son

Filmin genel temasına ilişkin bir yaklaşımla tüm dramatik yapı içerisinde aktarılması amaçlanan konunun SKA 1: *Yoksulluğa Son* kapsamında yer alan hedeflerden 1.5. “yoksulların ve kırılgan durumda olan kişilerin dayanıklılık kazanmalarının

sağlanması (...) çevresel, ekonomik ve sosyal afetlere karşı kırılganlıkların azaltılması” ile açıklanabileceği söylenebilmektedir. Özellikle kadın ve çocuklar açısından ele alınmış olmakla birlikte sosyal bir afet olarak Suriye’de yaşanan iç savaş ve bu iç savaş sonucunda yer değiştirmek zorunda kalan vatandaşların ihtiyaçları, belgeselin temel vurgusunu oluşturmaktadır. Ayrıca, filmde mülteci kamplarında yaşayan Suriyelilerin mağduriyetlerinin ve bulundukları zorlu koşulların betimlenmesi, eşini kaybetmiş olan bir kadının maddi imkansızlıklar sebebi ile çocuklarını okutmakta zorlanması ve yakınlarından para istemekten çekinmesi gibi göstergeler, “aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi” hedefi ile ilişkilendirilebilmektedir. Buna ek olarak 1.2 “sosyal koruma sistemlerinin hayata geçirilmesi” ile 1.a “yoksulluğu sona erdirmeye amaçlı politikaların harekete geçirilmesi” hedeflerinin ise filmde, Türkiye’nin kırılgan kesim için sağladığı çalışma, iş yeri açma, eğitim alma imkanları ele alınarak ve barınma merkezlerinde sunulan çeşitli yardımların altının çizilerek vurgulandığı görülmektedir.

SKA 2: Açlığa Son

Açlığa Son amacı altında yer alan 2.1 “güvenilir, besleyici gıdaya evrensel erişim” hedefi ile ilişkilendirilebilecek şekilde filmde, göçmenlere yapılan yiyecek yardımları gösterilmektedir. Söz konusu sahnelerde çok sayıda kadın ve çocuğun oluşturduğu kalabalık, ellerindeki plastik kaplar ile yemek sıralarında aktarılmış olmakla birlikte yaşanan negatif koşullara ve bu koşullara ilişkin değişime olan ihtiyaca işaret edildiği söylenebilmektedir. Ayrıca hedef 2.3’te yer alan “tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması” maddesi ile ilişki kurulabilecek şekilde Türkiye’de küçük işletmeler açabilmiş Suriyeli göçmenlere filmde yer verildiği ve olumlu şartlarda bir hayat yaşayabilmeleri için ne kadar çok çalıştıklarının vurgulandığı görülmektedir.

SKA 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam

Filmde yer verilen hikayelerden biri olarak, tedavi olması ve ilaç alması, Suriye’de çatışan iki güç arasında yaşanan gerginlik sebebiyle yasaklanmış olan bir vatandaşın; söz konusu koşullar sebebiyle görme yetisini kaybettiği ve temel sağlık hizmetlerine ulaşma hakkının elinden alınmış olduğu iletilmektedir. Söz konusu durumun aktarılmasının ardından, aynı kişinin Türkiye’de sağlık hizmetlerine ulaşarak tedavi olduğunun altını çizilmesi ile “herkesin kaliteli temel sağlık hizmetlerine erişimi” ile “güvenli, etkili, kaliteli ve uygun fiyatlı temel ilaçlara ve aşılarla erişimini” kapsayan hedef 3.8’in önemi

vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’deki olumlu koşullar ve Suriye’deki olumsuz koşullara değinilmiş ve iyiye doğru bir değişim ihtiyacına işaret edilmiştir.

SKA 4: Nitelikli Eğitim

Filmin ana vurgularından birisi de Suriyeli çocuklar ve gençler için eğitimin önemi ve eğitimde fırsat eşitliği olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, bütün çocuk ve yetişkinlerin, her düzeyde ücretsiz, hakkaniyetli, kaliteli eğitim ve mesleki eğitime erişimini kapsayan hedefleri açısından Amaç 4 ile film arasında bir bağ kurulabilmektedir.

Eğitim konusu yukarıda belirtilen doğrultuda hedefleri kapsayıcı şekilde filmin en önemli vurgularından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Hem çocuklarla hem de savaşta eşlerini kaybetmiş olan Suriyeli kadınlarla yapılan röportajlarda yer aldığı üzere, Suriye’den Türkiye’ye yer değiştirmenin en önemli sebeplerinden birisi; çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri, tüm çocukların eğitim hakkından yararlanabilmeleri ve bu sayede geleceğe dair bir umut taşıyabilmeleri olarak betimlenmiştir.

SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Belgeselin genel özneleri olarak Suriyeli göçmen kadınların eşlerini kaybettikleri, çocuklarının bakımlarını tek başına üstlenmek zorunda kalarak ülkelerinden ayrılmış oldukları ve gelir elde etmede zorlandıkları gösterilmektedir. Bu bağlamda Amaç 5 kapsamında yer alan 5.c “*Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her düzeyde güçlenmeleri*” ne ilişkin hedefinin filmde görünürlük kazandığı söylenebilmektedir.

SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

Umut Sınırların Ötesinde filminde, ele alınan kişilerin sosyal ve ekonomik durumlarına ilişkin verilen bilgiler doğrultusunda söz konusu kişilerin güçlendirilmeye ihtiyaçları olduğu çeşitli söylemlerle ve görüntülerle desteklenmektedir. Kamplarda barınmakta olan kişilerin tenekelerde yaktıkları materyallerle ısınmaya çalışmaları ve ayakkabıları olmayan insanların, özellikle de çocuk, kadın, yaşlı ve engelli bireylerin görüntüleri ile ihtiyaçlara dair göstergeler pekiştirilmektedir. Bu bağlamda hedef 10.2 “*yaşa, cinsiyete, engelliliğe, ırka, etnik kökene, dine, ekonomik ya da başka bir statüye*

bakılmaksızın herkesin güçlendirilmesi ve sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasının desteklenmesi”; hedef 10.4 “*özellikle mali, ücret ve sosyal koruma politikaları olmak üzere politikaların benimsenmesi ve eşitliğin giderek daha çok sağlanması*” ile hedef 10.7 “*planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasıyla insanların sistemli, güvenli, düzenli ve sorumlu göçlerinin ve yer değiştirmelerinin kolaylaştırılması*” olmak üzere SKA 10: *Eşitsizliklerin Azaltılması* kategorisine ilişkin bulguların yer aldığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin sağladığı imkanlar ve ortaya koymuş olduğu politikalar, çoğu diğer ülkenin aksine çözüm odaklı/olumlu olduğu şeklinde ön plana çıkartılmaktadır.

SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Suriyelilerin içinde bulunduğu koşullar filmde, “*mülteci kampları, barınma yurtları, sokaklar, gecekondudan bozma kiralık evler, eşlerini kaybetmiş kadınlarla dolu.*” şeklindeki sözlü ifade ve çeşitli görsellerle desteklenmektedir. Bu doğrultuda hedef 11.1’de yer alan “*herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması ve gecekondulu mahallelerinin iyileştirilmesi*” ihtiyacının, filmde de dile getirilmekte olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

SKA 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar

Umut Sınırların Ötesi filminde ‘*Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar*’ baskın kategorilerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Suriye’de yaşanan iç savaşta gerçekleşen patlamalar, yıkılan evler ve panik içindeki insanların görüntülerinin kullanılması; bu görüntülerde olaylar sırasında yaralanan, ölen ve korku içinde olan çocuk, kadın ve yaşlıların yer alması, konuya ilişkin değişim adına bir çağrı niteliğinde değerlendirilebilmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu görüntülere eşlik edecek şekilde, özgürlüğün her yerde yaşanmadığına ilişkin sözlü ifadeler de barış ve özgürlük kategorileri için birer gösterge olarak değerlendirilebilmektedir. Suriye’de betimlenen ortam, bombalar, çatışma, gündelik hayatta güvenli şekilde yaşayamama, iç savaşta gerginlik sebebi ile suçsuz yere yakalanma, işkence görme, Suriye’de 8.000’e yakın çocuğun hapishanelerde nedensiz yere tutulduğunun ve işkence gördüğünün sözlü olarak filmde aktarılması, adaletin işlemiyor oluşu ve uluslararası kurumların bu konuda gerekli müdahaleyi yapmadığına ilişkin filmde yer alan diğer ifadeler doğrultusunda aşağıdaki hedeflere işaret edildiği söylenebilmektedir:

- 16.1. “Şiddetin tüm biçimlerinin ve şiddete bağlı ölüm oranlarının her yerde büyük ölçüde azaltılması”
- 16.2. “Çocuk istismarının, sömürüsünün, ticaretinin ve çocuklara karşı şiddet ve işkencenin her türünün sona erdirilmesi”
- 16.3. “Hukukun üstünlüğünün ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilmesi ve herkesin adalete eşit biçimde erişiminin güvence altına alınması”
- 16.a “Özellikle gelişmekte olan ülkelerde şiddeti önlemek ve terör ve suçla mücadele etmek için her düzeyde kapasite geliştirilmesi adına ilgili ulusal kurumların uluslararası iş birliği yoluyla ilgili ulusal kurumların güçlendirilmesi”

SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar

Filmin konusu ve ilettiği mesajlar göz önünde bulundurulduğunda, Suriye’de gerçekleşen iç savaşın çeşitli boyutları ile insanlara verdiği zarar aktarılmaktadır. İç savaş nedeniyle oluşmuş negatif koşulların telafi edilebilmesi, iyileştirilebilmesi için ülkeler arası iş birliğinin gerçekleşmesi noktasında filmde iletilerin yer aldığı söylenebilmekte ve bu bağlamda “sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak” hedefi ile bağ kurulabilmektedir.

4.1.2. Rastgele Orsa

Yapımcı: Hüseyin Bulut

Yönetmen: Hüseyin Bulut

Süre: 34 dk.

Tescil Tarihi: 11.10.2019

Filmin Konusu: Belgesel, İstanbul’da bir balıkçı teknesinde çalışan balıkçılara odaklanmakta ve çalışma hayatlarından bir kesit sunmaktadır. Film süresince balığın hangi şartlarda ne şekilde tutulduğu, mürettebat arasındaki görev dağılımı ve iş rutinleri, radar teknolojisi ile balık tutmanın giderek zorlaşması ve balıkçıların denizin kirlenmesine ilişkin yorumları ele alınmaktadır.

Rastgele Orsa Filmine İlişkin Bulgular:

Aşağıdaki şekilde (Şekil 4.2) yer alan amaçlar doğrultusunda filmde, İnsan (SKA 2), Refah (SKA 8, SKA 11) ve Gezegen (SKA 12, SKA 14) temaları ile ilişki

kurulabileceği tespit edilmiştir. Aşağıda temalara dair kategorilerin filmde ne şekilde yer aldıkları açıklanmaktadır:

Şekil 4. 2. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Rastgele Orsa Filminde SKA'lar

SKA 2: Açlığa Son

Açlığa Son Amacı altında yer alan, balıkçılar dahil olmak üzere “küçük çaplı gıda üreticilerinin (...) verimli kaynaklara, (...) piyasalara, değer temini ve tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması aracılığıyla gelirlerinin iki katına çıkarılması” hedefi, belgeselde yer alan kimi iletilerle belirli açılardan ilişkilendirilebilmektedir. Söz konusu iletiler, belgeseldeki balıkçıların ifade ettikleri şekilde, daha öncesinde tenezzül etmedikleri 2-3 kasa balığı şimdi bulamamaları ve mesleği yürütmek için gerekli maliyetlerin oldukça yüksek olması olarak gösterilebilmektedir. Bu doğrultuda iletiler, Amaç 2 ile negatif yönden ilişkilendirilecek şekilde, geçim sıkıntısı ve gelir düşüklüğüne işaret etmektedir.

SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

Filmde balıkçılığın bir meslek olarak zorlu tarafları; mesleğin psikolojik olarak dayanıklılık ve sabır gerektirmesine ek olarak, ne kadar yıpratıcı ve zor koşullar altında gerçekleştirildiği görsel ve işitsel olarak izleyiciye sunulmuştur. Bu veriler, 8.8 numaralı hedefte yer aldığı üzere “güvenli çalışma ortamlarının geliştirilmesi” ile film arasında ilişki kurulmasını sağlamaktadır.

SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Denizin kirliliği ve balık ağlarına takılan çeşitli atıkların filmde vurgulanması, denizden çıkan çimento, küvet, buzdolabı gibi atıklar ile hedef 11.6'nın “kentlerin kişi başına düşen olumsuz çevresel etkilerinin azaltılması” filmde görünürlük kazandığı söylenebilmektedir.

SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim

Filmde balıkçıların röportajlarında, eskiye kıyasla balık sayısında bir azalma yaşandığı ve bu nedenle balıkçılık mesleğinde verimliliğin düştüğü belirtilmektedir. Söz konusu söylemler, aşağıda yer alan SKA 12: *Sorumlu Üretim ve Tüketim* hedefleri ile ilişkilendirilebilmektedir:

- 12.2. “Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması”
- 12.4. “Tüm atıkların yaşam döngüleri boyunca çevresel olarak sağlam biçimde yönetimlerinin sağlanması ve bu kimyasalların ve atıkların insan sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için havaya, suya ve toprağa karışmalarının önemli ölçüde azaltılması”
- 12.5. “2030’a kadar önleme, azaltma, geri dönüşüm ve tekrar kullanma yoluyla katı atık üretiminin önemli ölçüde azaltılması”

SKA 14: Sudaki Yaşam

Filmde balıkçıların deniz kirliliğine ilişkin izleyiciye aktardıkları ve görüntülerde yer aldığı şekilde çeşitli ambalajların balıkçı ağlarına takılması gibi veriler, “özellikle karasal kökenli faaliyetlerden kaynaklanan, deniz çöpü ve gıda atıklarının dökülmesinden kaynaklanan su kirliliği de dâhil deniz kirliliğinin tüm biçimlerinin önlenmesi ve önemli ölçüde azaltılması” şeklindeki 14.1. maddeye ilişkin bir içerik sunmaktadır. Ayrıca söz konusu veriler, 14.4. “balık stoklarını mümkün olan en kısa zamanda eski durumuna getirmek ya da en azından biyolojik karakteristiklerine göre maksimum sürdürülebilir ürünü verecek seviyelere ulaştırmak...” hedefiyle de ilişkilendirilebilmektedir.

4.1.3. 7 Kibele

Yapımcı: Medya Ton İletişim Yayıncılık ve Danışmanlık Hizmetleri Limited Şirketi

Yönetmen: Orhan Tekeoğlu

Süre: 56 dk.

Tescil Tarihi: 18.06.2020

Filmin Konusu: 7 Kibele, Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaşayan yedi kadının girişimcilik hikayelerine odaklanmaktadır. Belgeselde, söz konusu kadınların mikrokredi kullanmadan önce hangi koşullarda yaşadıkları, mikrokredi ile hayatlarının ne şekilde

değiştirdiği ve iş hayatında sağladıkları başarılar izleyiciye röportajlar ve çeşitli görüntüler aracılığıyla sunulmaktadır.

7 Kibele Filmine İlişkin Bulgular:

Filmde, aşağıdaki şekilde (Şekil 4.3) gösterilen amaçlar doğrultusunda *İnsan* (SKA 1, SKA 2, SKA 4, SKA 5) ve *Refah* (SKA 8, SKA 9, SKA 10) olmak üzere iki temaya dair amaçlarla ilişki kurulabildiği söylenebilmektedir. Filmde bulgularanan sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yönelik içerikler aşağıda detaylı olarak tartışılmaktadır:

Şekil 4. 3. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre 7 Kibele Filminde SKA'lar

SKA 1: Yoksulluğa Son

Filmde farklı bölgelerde yaşayan 7 kadının sahip oldukları olumlu olmayan maddi koşulları geliştirmek adına mikrokrediye başvurmuş olmalarının ve kendi işlerini bu yolla geliştirmelerinin, SKA 1: *Yoksulluğa Son* amacı kapsamında yer alan 1.4. “*bütün kadın ve erkeklerin...uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmalarının güvence altına alınması*” maddesi ile uyum sağladığı görülmektedir. Film, mikrofinans hizmetlerinden faydalanan kadın girişimcilerin başarılarına odaklanarak yetersiz maddi koşulların aşılabileceği ve kadının finansal olarak desteklenmesi ile kendi ayakları üzerinde durarak güçlenebileceği mesajını taşımaktadır.

SKA 2: Açlığa Son

Filmde mikrokredi imkânı sağlanan kişiler ve yaptıkları işler ele alındığında, her biri zor şartlardan durumlarını iyileştirmeyi başarmış olan tarım, hayvancılık ve küçük işletme sahibi olarak geçimlerini sağlayan kadınlar görülmektedir. Bu doğrultuda Amaç 2 altında yer alan “*özellikle kadınlar, çiftçilikle uğraşan aileler (...) olmak üzere küçük*

çaplı gıda üreticilerinin toprağa, diğer verimli kaynaklara ve girdilere, bilgiye, finansal hizmetlere, piyasalara ve değer temini ve tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması aracılığıyla gelirlerinin iki katına çıkarılması” hedefi (2.3) ile olumlu yönden ilişki kurulabilmektedir.

SKA 4: Nitelikli Eğitim

Filmde SKA 4: *Nitelikli Eğitim* kategorisine ilişkin göstergelere de yer verilmektedir. Mikrokrediden yararlanarak kendine küçük bir dükkân açmış olan Seher Toprak, her yaşta eğitimin önemini vurgulayacak şekilde açık öğretime kayıt yaptırdığını ve hayalinin sağlıkçı olmak olduğunu ifade etmektedir. Melek Yılmaz’ın üniversite okuma hayali ise bir diğer örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu doğrultuda filmin, Hedef 4.3 ile paralel şekilde *“tüm yaş seviyelerinde erişilebilir ve kaliteli (...) yüksek öğretime eşit biçimde erişimlerinin sağlanması”* gerekliliğine dair veriler sunduğu söylenebilmektedir. Amaç 4’e ilişkin bir diğer gösterge, sanayide kaynak işi yapan ve mesleki eğitim merkezinde eğitim görmekte olan Fatma Kalkan’ın kızı olarak ele alınabilmektedir. Sınıfında tek kız öğrenci olan Fatma Kalkan’ın kızı, olumlu bir örnek olarak Hedef 4.5’te yer alan *“eğitim alanındaki toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve her düzeyde eğitim ve mesleki eğitime eşit biçimde erişimlerinin sağlanması”* ile örtüşmektedir.

SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Filmde toplumsal cinsiyet eşitliği ana tema olarak yer almakla birlikte hedefler açısından değerlendirildiğinde film süresince söz konusu temanın birden fazla şekilde desteklendiği görülmektedir. Filmde yer alan tüm kadınların ev işlerine ilişkin sorumluluklarının yanı sıra toplumsal hayata katılımları ve kadın girişimciliği vurgulanmış, toplumsal cinsiyet rollerine göre iş tanımları reddedilmiş ve kadınların istediklerinde başarabilecekleri mesajı verilmiştir. Dolayısıyla, 5.1. *“kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın sona erdirilmesi”* hedefine ilişkin, filmde yer alan kadın hikayeleri çok sayıda veri sunmaktadır. Belgeselde erkek işi olduğu söylenmesine rağmen sanayide kaynak yapma, makineler üretme, kasaplık yapma, ailesinin karşı çıkmasına rağmen ehliyet alıp traktör kullanma gibi farklı örneklerle desteklenmiş şekilde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olumlu iletilerin söz konusu olduğu söylenebilmektedir. Bunun yanı sıra, Melek Yılmaz örneğinde görüldüğü gibi

kadınlara istihdam sağlama hayali de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında olumlu bir örnek olarak yer almaktadır.

Ayrıca hedef 5.3. “*çocuk evliliği, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması*” kapsamında filmde Mardin ve İstanbul’dan iki örnek verilmektedir. Bu örneklerle birlikte filmde erken evlilik sorununa işaret edilmekte olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca hedef 5.5. “*kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılımlarının ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınması*” açısından, Melek Yılmaz’ın kızının kaymakam olmasını istemesi ve kızının bu yönde aldığı eğitimle, hedefe ilişkin değişim doğrultusunda bir mesaja yer verildiği söylenebilmektedir.

SKA 8: İnsana Yakıştır İş ve Ekonomik Büyüme

Belgeselde yer alan örneklerde kadın girişimcilerin desteklendiğinin gösterilmesi; mikro ve küçük ölçekteki işletmelerin büyümelerinin teşvik edilmesini içeren Hedef 8.3 için bir gösterge niteliği taşımaktadır. Birkaç küçükbaş hayvanla yola çıkan ve sonrasında kendi çiftliğini kullanarak teknolojiyi işine adapte eden Melek Yılmaz, ayakkabı tamircisi olarak başlattığı iş yerini konfeksiyon atölyesine dönüştüren dükkân sahibi Seher Toprak, Artvin’de birkaç koyun ve kuzu alarak başlayıp işini büyüten Meryem Alpaslan gibi örnekler filmde yer almaktadır. Filmde yer alan tüm kadınların hikayelerinin hedef 8.3. kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir:

“Üretim faaliyetlerinin, insana yakıştır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklendiği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi”

SKA 9: Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı

“Küçük ölçekli sanayi işletmelerinin ve diğer işletmelerin uygun koşullu krediyi de kapsayan finansal hizmetlere erişimlerinin ve değer zincirlerine ve piyasalara entegrasyonlarının artırılması” hedefi ile uyumlu şekilde bir önceki başlıkta da işaret edildiği üzere filmde, küçük işletme sahiplerinin büyümesinin teşvik edildiği görülmektedir.

SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

Belgeselde, çok zor koşullarda ekonomik ve sosyal açıdan varlığını kabul ettirmiş kadınların yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda Amaç 10 altında yer alan “*sosyal ve ekonomik açıdan, kadınların ve nüfusun tabandaki yüzde 40 içinde bulunan kesiminin kapsanması*”na yönelik hedeflerle ilişkili bulgulara erişilebildiği söylenebilmektedir.

4.1.4. İstanbul’da Bisiklet

Yapımcı: Serkan Semiz

Yönetmen: Serkan Semiz

Süre: 15 dk.

Tescil Tarihi: 13.08.2020

Filmin Konusu: Filmde, İstanbul’da yaşayan, ortak noktası bisiklet olan insanlar yer almaktadır. Ele alınan insanların bisikleti gündelik hayatlarına ne şekilde adapte ettikleri, bisiklet kullanımının olumlu-olumsuz yanları ve yanı sıra bisikletle ilgili meslekler edinmiş kişilerin farklı bakış açıları filmde aktarılmaktadır.

İstanbul’da Bisiklet Filmine İlişkin Bulgular:

Filmde aktarılanlar doğrultusunda Refah (SKA 7, SKA 8, SKA 9, SKA 11) ve Gezegen (SKA 12 ve SKA 13) olmak üzere toplam altı SKA ile ilişki kurulabilmektedir. Söz konusu amaçlar *Gezegen* ve *Refah* olmak üzere iki tema altında yer almaktadır. Araştırmacı tarafından film incelendiğinde görünürlüğü tespit edilen amaçlar aşağıda açıklanmaktadır:

Şekil 4. 4. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre İstanbul’da Bisiklet Filminde SKA’lar

SKA 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji

Filmde bisiklet kullanmanın, yakıt kullanımının vereceği zararı azaltmak açısından faydalarına değinilmesi nedeni ile Hedef 7.1 “*uygun fiyatlı, güvenilir ve modern enerji hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması*” maddesi ile filmdeki iletiler ilişkilendirilebilmektedir.

SKA 8: İnsana Yakısr İş ve Ekonomik Büyüme

Bisiklet kullanımının çevreye sağlayacağı yararlar ek olarak, yalnızca tüketim odaklı olmayacak şekilde eski bisikletlerin dönüştürülerek sürdürülebilir kullanımına ilişkin mesaj sebebiyle 8.4 “tüketim ve üretimdeki küresel kaynak verimliliğinin devamlı bir biçimde artırılması ve gelişmiş ülkeler başı çekmek üzere, ekonomik büyümenin çevrenin bozulmasından ayrıştırılması için çaba gösterilmesi” ile bağlantı kurulabilmektedir.

SKA 9: Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı

Filmde Avrupa ve Asya arasındaki bisiklet ile geçiş yapılabilen bir yol olmadığı belirtilerek bu yönde bir ihtiyaca vurgu yapılmakta, İstanbul’da bisiklet kullanımının daha kolay hale getirilebilmesine ilişkin taleplere yer verilmektedir. Bu bağlamda altyapı ihtiyacına ilişkin iletiler ile “bölgesel ve sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması” bağlamında hedef 9.1’e değinilmektedir.

SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Bisiklet kullanımının fosil yakıt tüketimi olmadan bir noktadan bir noktaya ulaşımı sağlayabiliyor olmasının yanı sıra ikinci el bisikletlerin dönüştürülerek atık yönetiminde avantaj sağlaması gibi faktörlerin filmde birer mesaj olarak verilmesi, *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Amacı* kapsamında yer alan 11.6 “hava kalitesine ve belediye atık yönetimi ve diğer atık yönetimlerine özel önem göstererek kentlerin kişi başına düşen olumsuz çevresel etkilerinin azaltılması” hedefine işaret edildiğini göstermektedir.

SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim

Filmde yer alan ikinci el bisikletlerin dönüştürülerek atık yönetiminde avantaj sağlamasına ilişkin mesajların, hedef 12.5 “önleme, azaltma, geri dönüşüm ve tekrar kullanma yoluyla katı atık üretiminin önemli ölçüde azaltılması” çerçevesinde değerlendirilebilecek veriler sunduğu söylenebilmektedir.

SKA 13: İklim Eylemi

Bisiklet kullanımının çevreye sağladığı faydalar kapsamında filmde sunulan veriler değerlendirildiğinde, 13.3. “iklim değişikliği azaltım, iklim değişikliğine uyum, etkinin azaltılması ve erken uyarı konularında eğitimin, farkındalık yaratmanın ve insani ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi” hedefinin filmde görünürlük kazandığı söylenebilmektedir.

4.1.5. Toplayıcılar Bingöl

Yönetmen: Roni Aran Adıbelli, Adnan Faruk Turan

Yapımcı: Roni Aran Adıbelli, Adnan Faruk Turan, Hüseyin Balcı

Süre: 69 dk.

Tescil Tarihi: 14.01.2021

Filmin Konusu: Filmde, toplayıcılık kültürü merkeze alınarak Bingöl yöresindeki flora ve ekosisteme ilişkin veriler sunulmaktadır. Ekosistemde yer alan türler hakkında, uzmanların ve yöre halkının bilgi ve deneyimleri harmanlanarak Bingöl yöresinde yetişen bitki, mantar ve ağaçlara ilişkin kullanım amaçları, kullanım şekilleri, faydaları, olası zararları ve biyoçeşitliliğin korunması adına alınması gereken önlemler olmak üzere çeşitli bilgiler aktarılmaktadır.

Toplayıcılar Bingöl Filmine İlişkin Bulgular:

Belgesel, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin hangi amaçlarla ilişki kurulabileceği bağlamında incelendiğinde *İnsan* (SKA 2), *Refah* (SKA 8, SKA 9, SKA 11) ve *Gezegen* (SKA 12 ve SKA 15) olmak üzere toplam altı amaç ve üç tema görünürlük kazanmaktadır. Bulgulanan kategori ve temalara ilişkin açıklama ve tarifler aşağıdaki gibidir:

Şekil 4. 5. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Toplayıcılar Bingöl Filminde SKA’lar

SKA 2: Açlığa Son

Filmde Bingöl yöresinin, oldukça zengin floraaya sahip olmasına rağmen botanikçiler tarafından yeterince araştırılmamış olduğu aktarılmıştır. Yerel toplayıcılık kültürünün nesilden nesile aktarımının azaldığı, kırsaldaki yaşamın ve toplayıcılık kültürünün zamanla kaybolduğu anlatılarak bilgilerin kayıt altına alınmasının gerekli olduğuna işaret edilmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli sebeplerle kaybolan floranın da kayıt altına alınması gerektiği ifade edilmektedir. Filmde sağlanan bu verilerin; sürdürülebilir kalkınma hedefleri 2.5. *“tohum ve bitki bankaları aracılığı ile çeşitliliğin sürdürülmesi”* ve 2.a. *“kırsal altyapı, tarımsal araştırma ve yayım hizmetleri, teknoloji geliştirme ve bitki ve hayvan gen bankalarına yatırım yapılması”* kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir.

SKA 8: İnsana Yakıtır İş ve Ekonomik Büyüme

Filmde kimi bitki türlerinin yok olmasına ilişkin nedenler; ekonomik kazanç gayesiyle bitkilerin bilinçsizce toplanmasına ve çevrede yapılan barajların iklim koşullarını değiştirerek bitkilerin kendiliğinden yok olmasına sebebiyet vermesi olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda *“(...) ekonomik büyümenin çevrenin bozulmasından ayrıştırılması için çaba gösterilmesine”* yönelik hedef 8.4 ile aynı yönde bir değişim ihtiyacının filmde de dile getirildiği söylenebilmektedir.

SKA 9: Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı

Bingöl yöresi florasında, eczacılık ve gıda gibi pek çok sektörde hammadde olarak kullanılabilecek bitkilerin varlığı söz konusu olmakla birlikte; popülerleşen türlerin bilinçsiz kullanımının türlerin yok olmasına, verimsizliğine ve genetik materyalin doğadan sökülmesine sebep olduğu filmde ifade edilmektedir. Bununla birlikte çeşitli ekonomik faaliyetlerin, doğanın dengesine yaptığı olumsuz etkiler sebebiyle de verimliliğin azaldığı belirtilmektedir. Bu aktarılanlar doğrultusunda filmde; hedef 9.4. *“(…), kaynakların daha verimli kullanımının artırılması; temiz ve çevresel açıdan daha sağlam teknolojiler ve sanayi süreçlerinin daha çok benimsenmesi yoluyla altyapının ve güçlendirme sanayilerinin sürdürülebilir hale gelecek biçimde geliştirilmesi”* ile tutarlı olacak şekilde bir talebin dile getirildiği söylenebilmektedir.

SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Toplayıcılık kültürüyle birlikte yöresel olarak nesilden nesile aktarılan bilgilerin elde edilmesinin oldukça uzun zaman ve pek çok deneyim sonucunda oluşması, şehirlere göç sebebiyle bu zengin bilgilerin yeni nesillere aktarılamaması filmde yer alan iletiler arasındadır. Bu verilerin kayıt altına alınmasının gerekliliği filmde altı çizilen noktalardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, popülerleşen türlerinin bilinçsizce toplanması, bu yolla doğadan genetik materyalin sökülmesi sebebiyle kimi türlerin tehlike altında olduğu da ifade edilmektedir. Aktarılan bu bilgiler aracılığı ile 11.4. *“dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması ve gözetilmesi çabalarının artırılması”* hedefi ile paralel şekilde bir hedefin filmde de yer aldığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim

Filmde habitat kaybına neden olan etmenler sıralanmakta, sınırlı bir ekosistem içinde yaşadığımız ve insan-hayvan-bitki-bakteri olmak üzere sınırlı bir alanı paylaşırken her birinin birbirleri ile ilintili olduğu belirtilmektedir. Söz konusu iletiler ışığında 12.2. *“doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması”* için bir değişim ihtiyacının filmde yer aldığı söylenebilmektedir.

SKA 15: Karadaki Yaşam

Toplayıcılar Bingöl filminde Türkiye’nin florasının daha detaylı çalışılmaya ihtiyaç duyduğu, halihazırda Türkiye florasına ilişkin yeterli veri setinin bulunmadığı, yöre halkının bitkilere ilişkin bilgilerinin oldukça değerli olduğu, bitkilerin korunmasının diğer yararlarının yanı sıra erozyonu önleyici özellikte olduğu, insan ve hayvan sağlığı için faydalı pek çok tür bulunduğu, maddi değeri ortaya çıktığında bilinçsizce tüketildiği, yapılan barajların hava koşullarını değiştirerek doğal habitatı bozduğu ve bu doğrultuda orman ve doğal alanlarda sıkışma yaşandığı aktarılmaktadır. Tüm bu veriler ışığında, SKA 15: *Karadaki Yaşam* kapsamında yer alan aşağıdaki hedeflerle bağ kurulabilmektedir.

15.4. “Sürdürülebilir kalkınma açısından çok önemli bir rol oynayan yararların sağlanması adına kapasite geliştirmek için dağ ekosistemlerinin ve biyoçeşitliliğinin korunmasının güvence altına alınması” “Dağ biyoçeşitliliği için önemli korunan alanların kapsanması”

15.5. “Doğal habitatların bozulmasını azaltmak için acil ve kararlı biçimde harekete geçilmesi, biyoçeşitlilik kaybının durdurulması ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin korunması ve nesillerinin tükenmesinin engellenmesi”

15.7. “Korunan flora ve fauna türlerinin yasa dışı avlanması ve kaçakçılığının yapılmasını sona erdirmek için acil olarak harekete geçilmesi ve yasa dışı vahşi yaşam ürünlerinin arz ve talebi sorununun ele alınması”

4.1.6. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne?

Yönetmen: Rena Lusin Bitmez

Yapımcı: Rena Lusin Bitmez

Süre: 96 dk.

Tescil Tarihi: 14.01.2021

Filmin Konusu: Ermenistan’dan Türkiye’ye göçmüş olan Ermeni ailelerinin çocukları filmin odak noktasında yer almaktadır. Çocuklara odaklanılarak göçmen olmanın getirdiği sosyal ve ekonomik zorluklar, mücadeleler, kısıtlılıklar ve hayaller filmde ele alınan ailelerin gündelik hayatları üzerinden aktarılmaktadır.

Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? Filmine İlişkin Bulgular:

Film, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin hangi amaçlarla ilişki kurulabileceği bağlamında incelendiğinde *İnsan* (SKA 1, SKA 3, SKA 4, SKA 5), *Gezegen* (SKA 6), *Refah* (SKA 8, SKA 10, SKA 11) ve *Barış* (SKA 16) olmak üzere toplam dokuz amaç ve dört tema görünürlük kazanmaktadır. Temalara ilişkin açıklamalar aşağıdaki gibidir:

Şekil 4. 6. Doküman İncelemesi Sonucuna Göre Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? Filminde SKA’lar

SKA 1: Yoksulluğa Son

Yoksulluğa Son amacı altında yer alan “aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi” hedefi bağlamında değerlendirilebilecek şekilde filmde ele alınan ailelerin aşırı yoksullukları göze çarpmaktadır. Belgeselde ele alınan ailenin yaşadığı eski bina ön planda olmak üzere, yemeklerin bir tüp ile pişiriliyor olması, göçmenlerin sürekli çalışmak zorunda olmalarından bahsetmeleri, yaşlıların para kazanmak için temizlik işi arıyor olmaları, parasızlıktan torununun cenazesine gidemediğini söyleyen yaşlı kadın ve ailesine destek olabilmek için kendini çalışmak zorunda hisseden küçük çocuk gibi yoksulluğun okunabileceği çeşitli görsel-işitsel öğeler filmde yer almaktadır.

SKA 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam

Belgeselde, sağlığa ilişkin problemler yaşamış olmasına rağmen hastaneye gitmeyen kişilerin olması, Amaç 3 kapsamında yer alan 3.8 hedefi “*kaliteli temel sağlık hizmetlerine erişimi*” göz önünde bulundurularak negatif bir gösterge olarak yorumlanabilmektedir.

SKA 4: Nitelikli Eğitim

Filmin ana vurgularından biri olarak göçmen çocukların eğitim açısından zorlanmalarının SKA 4 ile kesiştiği söylenebilmektedir. SKA 4 kapsamında yer alan 4.1 “*bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli bir ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamaları*” ve 4.a “*herkes için güvenli, şiddete dayalı olmayan, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamlarının oluşturulması*” yönündeki değişimin gerçekleşmesine yönelik hedeflere dair negatif bir çerçevenin filmde yer aldığı görülebilmektedir. Ermeni göçmen çocukların gönüllük esasına dayalı bir şekilde kilisede Ermenistan’daki müfredata uygun şekilde aldıkları eğitimin diploma almak için yetersiz olması ve diplomanın alınabilmesi için sekizinci sınıfı kendi ülkelerinde okumaları gerekliliği filmde söz konusu negatif çerçeveye ilişkin verilenler arasında gösterilebilmektedir.

SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Filmde göçmen olmanın getirmiş olduğu olumsuzlukları yaşayanların, ekonomik ve sosyal sıkıntıların etkilediği kişilerin, ağırlıklı olarak kadınlar ve çocuklar olduğu yansıtılmaktadır. Film süresince, sürekli çalışırken gösterilen bir erkeğin varlığı

izleyiciye verilmekle birlikte; çalışan, evi geçindiren, para biriktirmeye uğraşan, çocukların bakımını üstlenen ve onların mutluluğu için bir şeyler yapmaya çalışan kadınlar ön plandadır. Ayrıca kız çocuklarının baba ve güç arasında kurduğu bağlar gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda filmde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik 5.c hedefinde yer aldığı üzere *“kadınların ve kız çocukların her düzeyde güçlendirilmesi”* doğrultusunda bir ihtiyacın ortaya konulduğu söylenebilmektedir.

SKA 6: Temiz Su ve Sanitasyon

6.2. *“Herkesin yeterli temizlik ve sıhhi koşullara eşit biçimde erişiminin sağlanması”* hedefi göz önünde bulundurularak filmde, özellikle çocukların yaşadıkları evde hijyenik görünmeyen bir şekilde temizlik ihtiyaçlarını karşılıyor olmaları, hedef bağlamında negatif bir çerçeve sunmaktadır.

SKA 8: İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme

Filmde SKA 8’in farklı hedefleri ile ilişki kurulabileceği görülmektedir. Öncelikle kapsayıcı bir madde olarak 8.1 *“tüm kadın ve erkeklerin tam ve üretken istihdam ve insana yakınsır işlere erişimlerinin sağlanması”* ve 8.5. *“kişi başına düşen gelirin ulusal koşullara uygun şekilde sürdürülmesi”* kapsamında, göçmen ailelerin iş bulmakta ve gelir elde etmekte zorlandıkları şeklinde bir değerlendirme yapılabilmektedir. Ayrıca filmde eğitimi bırakarak bir tekstil atölyesinde çalışmakta olan çocuğa ilişkin görüntülere yer verilmiş olması hedef 8.6. *“işsiz ya da eğitim göremeyen gençlerin oranının azaltılması”* ve hedef 8.7 *“(...) çocuk işçiliğinin her türünün sona erdirilmesi”* bağlamında da olumsuz bir çerçeve sunulduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

10.1’de yer alan ekonomik eşitliğe ilişkin hedef, 10.2’de yer alan *“yaşa, cinsiyete, engelliliğe, ırka, etnik kökene, dine, ekonomik ya da başka bir statüye bakılmaksızın herkesin güçlendirilmesi ve sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasının desteklenmesi”* ve 10.7 *“planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının”* uygulanmasına yönelik hedefler açısından yaklaşıldığında filmde benzer ihtiyaçların görünür hale getirildiği söylenebilmektedir.

SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Amaç 11 kapsamında yer alan 11.1 “gecekondu mahallelerinin iyileştirilmesi” hedefi ile ilişkilendirilebilecek şekilde belgeselde yer alan mahalle ve özellikle yaşanan binanın; tırabzanı olmayan merdivenleri, oldukça eski olması sebebiyle dökülen sıvaları ve temel ihtiyaçların karşılanabilmesi adına kısıtlı olanaklara sahip olması gibi sıralanabilecek oldukça olumsuz koşullara sahip olduğu görülmektedir.

Amaç 16: Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar

Filmin geneline yayılmış şekilde göçmenlerin ve özellikle de göçmen çocukların kendilerini güvende hissetmedikleri yönünde yorumlanabilecek şekilde izole yaşadıkları ve belirli mekanlara sıkışmış oldukları gözlemlenmektedir. Yönetmenin kurmuş olduğu anlatım dilinin ve kadrarların da aynı etkiyi uyandıracak şekilde yapılandırılmış olması, göçmenlerin özgürlüklerinin kısıtlı olduğu şeklinde bir yorumu mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda belgeselde yer alan izolasyonun ardındaki neden olarak güvende hissetmeme ile Amaç 16’da yer alan hedefler doğrultusundaki ihtiyaçlar arasında bağ kurulabilmektedir.

4.1.7. Filmlerin tematik analizinden elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar

Özet olarak Tablo 4.2’de gösterildiği üzere araştırmaya dahil olan tüm filmler incelendiğinde, *İnsan* temasının öne çıktığı; *Gezegen* ve *Refah* temalarının, *İnsan* temasından sonra filmlerde sıklıkla bağ kurulan temalar olarak bulgulandığı görülmektedir. *Barış* ve *Ortaklıklar* temaları ise filmlerde daha az ele alınan temalar olarak tespit edilmiştir.

5P içeriklerinde yer alan SKA’lar söz konusu olduğunda, tablo 4.2.’de yer aldığı üzere *İnsan* teması içerisinde en fazla filmde kodlanan kategorinin Açlığa Son (SKA 2) olduğu görülmektedir. Yoksulluğa Son (SKA 1), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (SKA 5) ve Nitelikli Eğitim (SKA 4) kategorileri üç film için kodlanarak Açlığa Son kategorisini takip etmektedir. Sağlık ve Kaliteli Yaşam (SKA 3) ise araştırmacıya göre filmler arasında en az yer verilen kategori olarak kodlanmıştır. *Gezegen* temasında Sorumlu Üretim ve Tüketim (SKA 12) amacı ağırlıklı olarak yer almaktadır. *Refah* teması tüm filmlerde görülmekle birlikte temanın altında yer alan amaçlar değerlendirildiğinde, İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (SKA 8) ve Eşitsizliklerin Azaltılması (SKA 10) amaçlarının ön planda olduğu görülebilmektedir. Ek olarak Barış, Adalet ve Güçlü

Kurumlar (SKA 16) iki filmde yer alırken, Amaçlar için Ortaklıklar (SKA 17) yalnızca bir filmde tespit edilmiştir.

Tablo 4. 2. Araştırmacının Doküman İncelemesine Göre Filmlerde Yer Alan SKA ve 5P Maddeleri

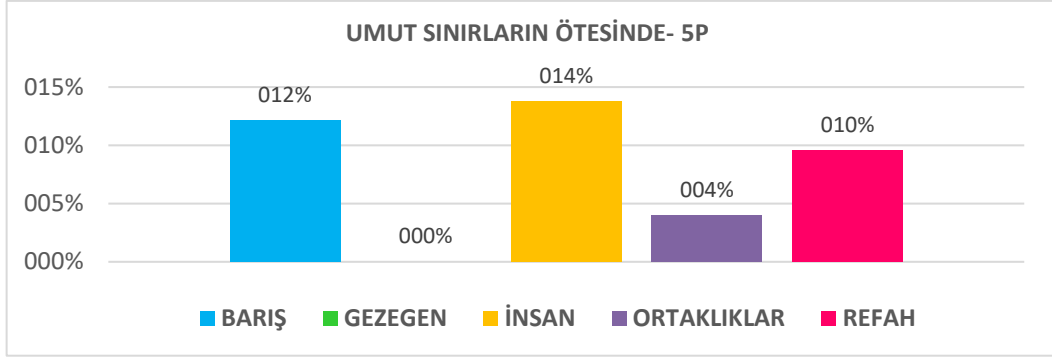
	İNSAN	GEZEĞEN	REFAH	BARIŞ	ORTAKLIKLAR
<i>Umut Sınırların Ötesinde</i>	✓		✓	✓	✓
<i>SKA</i>	1-2-3-4-5		10-11	16	17
<i>Rastgele Orsa</i>	✓	✓	✓		
<i>SKA</i>	2	12-14	8-11		
<i>7 Kibele</i>	✓		✓		
<i>SKA</i>	1-2-4-5		8-9-10		
<i>İstanbul'da Bisiklet</i>		✓	✓		
<i>SKA</i>		12-13	7-8-9-11		
<i>Toplayıcılar Bingöl</i>	✓	✓	✓		
<i>SKA</i>	2	12-15	8-9-11		
<i>Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne?</i>	✓	✓	✓	✓	
<i>SKA</i>	1-3-4-5	6	8-10-11	16	

4.2. Odak Grup Görüşmelerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında yer alan bulgular, araştırma örneklemini içinde yer alan filmler hakkında iki farklı odak grupta yapılan görüşme içeriklerinin analizine ilişkindir. Odak Grup 1, gündelik hayatında belgesel filmleri izlemeyi tercih etmeyen katılımcılarla yapılan görüşmeleri; Odak Grup 2 ise sıklıkla belgesel izleyen katılımcılarla yapılan görüşmeleri ifade etmektedir. Filmlerin başlıklarının altında öncelikle, filmler ve 5P temalarına dair tüm katılımcıların kurduğu ilişkilere yer verilmiş; sonrasında temalara dair kategoriler betimsel analizle açıklanmıştır.

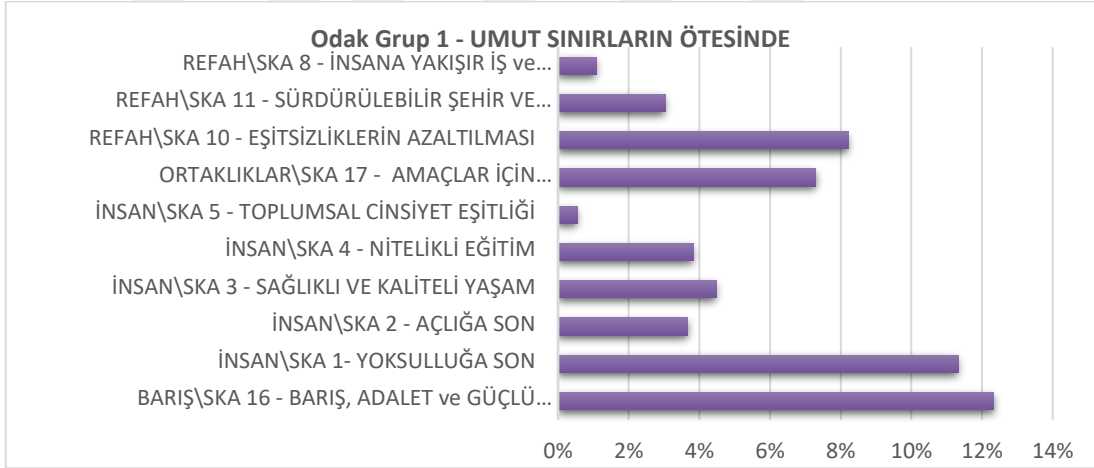
4.2.1 Umut Sınırların Ötesinde

Odak grup görüşmelerinde filme ilişkin sorulan sorular doğrultusunda, 5P temalarına ilişkin oranlar Şekil 4.7'de gösterildiği üzere bulgulanmıştır. Katılımcıların filme ilişkin tartışmalarında %14 İnsan, %12 Barış, %10 Refah ve %04 Ortaklıklar temalarına değindikleri görülmektedir.

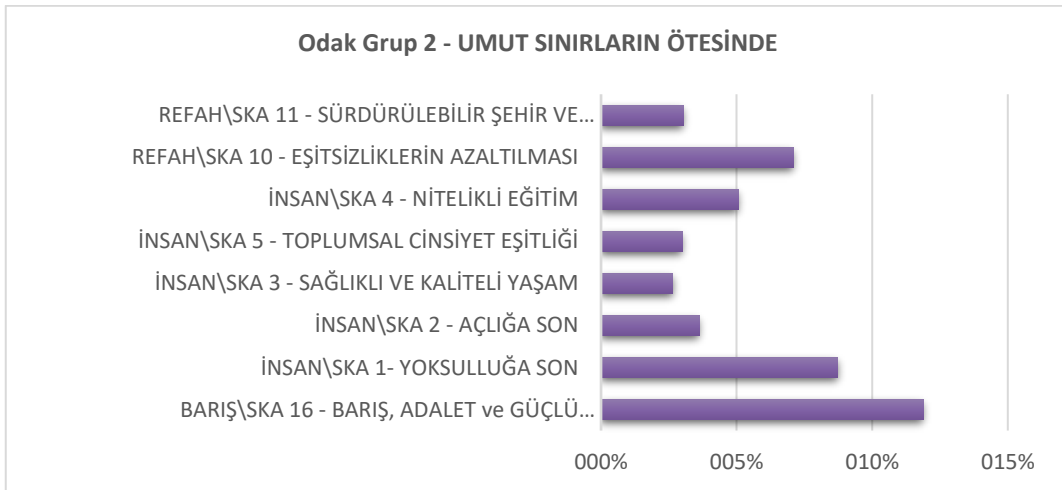

Şekil 4. 7. Umut Sınırların Ötesinde Filminde 5P İçerikleri

Temaların hangi kategorileri içerdiği ise detaylı olarak, Odak Grup 1 (Belgesel İzlemeyi Tercih Etmeyenler) ve Odak Grup 2 (Sıklıkla Belgesel İzleyenler) katılımcıları ile gerçekleştirilen tartışmalarda içerik yüzdesine göre aşağıdaki şekillerde (Şekil 4.8 ve Şekil 4.9) verilmiştir.

Şekil 4. 8. Umut Sınırların Ötesinde/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri

Şekil 4. 9. Umut Sınırların Ötesinde/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri

Grafiklerde gösterildiği üzere, her iki grupta da SKA 16 en çok değinilen amaç olarak öne çıkmaktadır. Benzer şekilde SKA 10 ve SKA 1, her iki grubun da Umut Sınırların Ötesinde filmine ilişkin tartışmaları sırasında yüksek oranda bağ kurulan amaçlar olarak görülmektedir. Aşağıda; tartışmaların içeriklerine ve amaçlara ilişkin katılımcıların yorumlara, 5P kategorileri altında gruplandırılarak yer verilmiştir.

4.2.1.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular

Gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde katılımcıların kendilerine sorulan sorular doğrultusunda, Umut Sınırların Ötesinde filmi hakkında ‘İnsan’ teması atında yer alan tüm amaçlara (1,2,3,4 ve 5) ilişkin tartışmalar yürüttükleri görülmektedir.

4.2.1.1.1. SKA 1: Yoksulluğa Son

Odak Grup 1

Katılımcıların görüşme içeriklerinde “*kırılgan kesimin sosyal koruma sistemleri tarafından korunması*”, “*yoksulluğun sona erdirilmesi*” ve “*sosyal afetlere karşı dayanıklılık kazandırılması*” hedefleri ile ilişkilendirilebilecek öğeler yer almaktadır. Bu kapsamda Türkiye’nin yardımseverliği, kucak açışı, zorda kalana el uzatması, zulme kayıtsız kalamaması şeklinde ifadelerle birlikte katılımcıların; “*Onların kendi ülkelerinde sosyal devletleri olarak onların ülkelerinin onlara sağlaması gerekenleri biz ülke olarak sağlıyoruz*” ve “*‘kadınlar, çocuklar, engelli, fiziki olarak daha zayıf kişiler çok kötü durumda biz onlara kucak açmalıyız’ı net bir şekilde göstermiş çeşitli görüntülerle*” cümleleri özet niteliğinde örnekler olarak gösterilebilmektedir. Filmde, Suriyelilerin yaşadıkları konteyner kampların ve verilen toplu yemeklerin gösterilmesi; katılımcılar tarafından gıda, güvenlik ihtiyacı ve geçim derdi olarak yorumlanmıştır. Türkiye’ye dair gösterilen koşulların olumlu olduğunu savunan katılımcı Suriyeli göçmenlerin barındıkları ortamların rahat ve konforlu olduğunu savunurken, diğer katılımcılarsa kimsenin ülkesinde huzurluyken Türkiye’ye gelerek konteynerde yaşamak istemeyeceğini, ancak kısıtlı olmakla birlikte güvenlik, eğitim, sağlık hizmetlerine kavuşma, dükkân açabilme gibi imkanlara dair kıyasla pozitif sayılabilecek ifadeler kullanmışlardır.

Odak Grup 2

Katılımcılar filmde en çok öne çıkan unsurlar ve aktarılan konuya dair Suriyeli göçmenlere yardım ve destek sağlandığı üzerine tartışma gerçekleştirmiştir. Yapılan destekler kapsamında katılımcıların tartışmalarında yer alan konular; eşi savaşta ölen kadınlar ve mağdurlarının ağırlıklı olarak gösterilmesi, yemek kuyrukları, insanların karınlarının doyması, yokluk, beslenme yardımı, yoğurt kutuları ile yemek alınıyor olması, sağlık imkanları sunulması, eğitim ve önce kamplar sonra apartman daireleri ile barınma imkânı sunulması şeklinde özetlenebilmektedir. Katılımcılara filmde, bulunulan koşullara ilişkin ne tür betimlemeler yapıldığı sorulduğunda; *“Türkiye’de bolluk olması... Yemek sıraları ile yiyecek sırası var hani kovalarla yemek alınıyor. Tamam süper değil ama hani bakın en azından beslenme ihtiyacınızı karşılayabiliyorsunuz”* ve *“ev değil en azından barınacak bir yerleri olması”* şeklinde yorumlar yapılmıştır. Yalnızca bir katılımcı temiz eşyalar ve yeni mobilyalara işaret ederek durumun pozitif yönde gösterildiğine ilişkin net bir yorum ortaya koymuştur.

4.2.1.1.2. SKA 2: Açlığa Son

Odak Grup 1

Katılımcıların film hakkında tartışmalarında, açlık konusuna *“Yetersiz beslenmenin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması”* kapsamında değinildiği bulgulamıştır. Katılımcıların filmde, Suriyeli göçmenlere yapılan yardımlar ve göçmenlerin içinde bulundukları koşullar doğrultusunda Suriye’de negatif, Türkiye’de ise görece pozitif koşulların betimlendiğini gözlemledikleri söylenebilir. Bu doğrultuda yoğurt kapları, yoksulluğun yanı sıra açlıkla da ilişkilendirilmekte ve filmde ön planda olan görsellerden biri olarak değinilmektedir.

Odak Grup 2

Katılımcılar; *“Türkiye’de aç kalanlara yardım edilmesi, insanların karınlarının doyması, topluluk halinde yoğurt kaplarıyla, kovalarla yemek almaları, yemek sıraları, ‘Tamam süper değil ama en azından beslenme ihtiyacınızı karşılayabiliyorsunuz.’”* şeklinde iletilerin filmde bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda göçmenlerin, *“güvenilir, besleyici gıdaya erişimi”* sağlandığı yönünde SKA 2 ile bağ kurulabilmektedir.

4.2.1.1.3. SKA 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam

Odak Grup 1

Belgeselde, Suriye’deki iç savaş nedeniyle hastaneye giderken tutuklanan ve bu sebeple görme yetisini kaybeden kişinin, katılımcıların dikkatini çektiği görülmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin doktor, ilaç ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin olmadığı Suriye’den kısıtlı imkanlarla da olsa Türkiye’de bu hizmetlere kavuşmuş olmalarına ilişkin tartışma doğrultusunda temel sağlık hizmetlerine erişim hedefi ile temas edildiği görülmektedir.

Odak Grup 2

Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam hedefiyle bağlantılı olarak katılımcılar, filmde Suriye’de iç savaş sebebiyle hastaneden faydalanamayarak görme yetisini kaybeden kişiye, Suriye’de hastane bulamama sorununa ve Türkiye’de sağlık imkânı sunulmasına değinmişlerdir.

4.2.1.1.4. SKA 4: Nitelikli Eğitim

Odak Grup 1

Filmde Suriyeli çocuklara Türkiye’de verilen imkanların ve eğitim alma konusundaki umutlarının gösterilmesiyle, insan hakları bağlamında, nitelikli eğitim amacına ilişkin pozitif koşullara işaret edildiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Bu doğrultuda “*bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim, üniversite eğitimi tamamlamaları*” hedefleri ile bağ kurulduğu söylenebilmektedir.

Odak Grup 2

“*Bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim, üniversite eğitimi tamamlamaları*” hedefleri ile kesişen şekilde katılımcılar, filme ilişkin tartışmalarında Türkiye’nin Suriyeli göçmen çocuk ve gençlere eğitim imkânı sunmasına değinmişlerdir.

4.2.1.1.5. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Odak Grup 1

Filmde savaş mağdurlarının genellikle kadın ve çocuklar olarak gösterilmesine ilişkin yorum yapılmıştır.

Odak Grup 2

Bir katılımcı (K4) tartışma sırasında “Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin Arap ülkelerine göre daha iyi olması” şeklinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve filmde ele alınan konu arasında bağ kurulabileceğine işaret etmiştir.

4.2.1.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin Bulgular

Umut Sınırların Ötesinde filmine ilişkin her iki odak grupta gerçekleştirilen tartışmalarda da Refah teması içinde yer alan SKA 8: *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme*, SKA 10: *Eşitsizliklerin Azaltılması* ve SKA 11: *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* kategorilerine ilişkin bulgulara rastlanmıştır. Bu bulgular aşağıda detaylı şekilde açıklanmaktadır:

4.2.1.2.1. SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

Odak Grup 1

Katılımcıların aktardıkları şekilde belgeselde yer alan iletilerde, göçmenlerin Türkiye’de aldığı eğitimle doktor olabilme, Türkiye’de yaşama, kariyer yapma ve dükkân açma umutlarına yer verilmesi, “işsiz ve eğitim görmeyen genç oranının azaltılması”, “kişi başına düşen gelirin artışı” ile “istihdam sağlama” hedefleri kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Odak Grup 2

Odak grup 2 katılımcıları, konuya ilişkin görüş belirtmemişlerdir.

4.2.1.2.2. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Odak Grup 1

“Herkesin yeterli, güvenli, uygun fiyatlı konut ve temel hizmetlere erişimi” hedefi ile ilişkilendirilebilecek şekilde bir kişi dışındaki diğer katılımcılar; konteyner evler, barınmaya yönelik verilen destekler ve koşullara ilişkin negatif veya nötr ifadeler

kullanmışlardır. Bir katılımcı ise barınmaya yönelik sağlanan koşulların olumlu ve temiz olduğunu ifade etmiştir.

Odak Grup 2

“Herkesin yeterli, güvenli, uygun fiyatlı konut ve temel hizmetlere erişimi, yoksulların ve kırılğan durumdaki insanların korunması temel alınarak afetler nedeniyle ekonomik kayıpların düşürülmesi ve etkilenen insan sayısının azaltılması” hedefleri kapsamında değerlendirilebilecek şekilde katılımcılar, filmde önce kampların sonra daha iyi koşuldaki apartman dairesinin gösterildiğini ve Türkiye’de temiz eşyalar, ev, barınak gibi imkanların sunulduğunu belirtmişlerdir.

4.2.1.2.3. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

Odak Grup 1

Sistemli, düzenli, güvenli ve sorumlu yer değiştirmeleri kolaylaştırma hedefi bağlamında görüşmede, filmin ele aldığı konular için katılımcılar; *savaş mağduru insanların ülkeyi terk etmek adına verdikleri mücadele, çıktıkları yol, sınır kapılarında beklemeleri, yaşanan belirsizlik, durumlarının ne olacağı, refah ve huzursuzluktan dolayı kaçış, zor şartlar, savaşın insan üzerindeki olumsuz etkileri, Türkiye’nin Suriyelilere kucak açması, insan hakları ihlallerine karşılık Türkiye’de temel haklara ilişkin sağlanan imkanlar* şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Filmin verdiği mesaj bağlamında Suriyelilerin olumsuz şartlarına işaret edildiği, konteynerden yerleşkelerde, klostrofobik ve dar alanlarda yaşamalarına rağmen mutlu oldukları ancak kimsenin bu şekilde yaşamaktan mutlu olmayacağı, göçmen politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğine değinilmiştir. Filmin mesajları bağlamında *“insanların bir an evvel ülkelerine dönebilmeleri için çağrı”* ifadesine ek olarak bir diğer katılımcı *“sosyal kapsanma ve ayrımcılık için duyarlı olma”* mesajının filmde yer aldığını belirtmiştir.

Odak Grup 2

Katılımcılar filmde, Suriye’de yaşanan iç savaş, adaletsizlik, ölüm ve maruz kalınan hukuksuzluklar sebebi ile insanların oradan kaçmak zorunda olduklarının vurgulandığını, memleketten uzak kalan insanların kamplarda ve çadırlarda yaşamak zorunda kaldıklarının gösterilmesiyle, göçmenliğin getirdiği olumsuzlukların yansıtıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca Türkiye’de yer alan görüntülerde bulunan kamplarda, ev eşyasına

dair bir şey olmaması ve bir evin olmaması hissi, kadınların ve çocukların üzerinde durulması, göç ve göçmenliğe ilişkin negatif koşullar olarak belirtilirken filmde olumlu yönde ise Türkiye'nin yardım etmesinin ve Suriyelilerin yapılan destekler doğrultusunda huzurlu olduklarının gösterildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların filme dair tartışmaları değerlendirildiğinde, kırılgan kesimin güçlendirilmesi ile sosyal koruma politikaları hedefleri arasında ilişki kurulabilmektedir. Ayrıca yönetmenin amacı ile bağlantılı olarak, “zenofobiyi önlemeye çalışma” şeklindeki katılımcı ifadesi doğrultusunda da SKA 10 altında yer alan “ayrımcılığın azaltılması” hedefi ile bağ kurulabilmektedir.

4.2.1.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘Barış’ temasına ilişkin bulgular

Barış teması altında yer alan SKA 16: *Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar* Amacı kategorisi ile her iki odak grubun da tartışmalar sırasında bağ kurduğu görülmektedir:

4.2.1.3.1. SKA 16: Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar

Odak Grup 1

Görüşmede Amaç 16 altında yer alan hedefler (“şiddetin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması” ve “şiddete ilişkin ölüm oranının azaltılması”) ile bağ kuran içerikler; bomba sesleri, savaş görüntüleri, toz duman, ambulans sesleri, yıkılan, dağılan hayatlar, insanlık dramı, savaşın acımasızlığı, işkence, katliam, yok ediş, eziyet, zulüm, kaçış, felaket, savaşın olumsuz etkileri, evin önünde oynarken ölen çocuk, şarkı söylerken bomba patlaması, sevdiklerini kaybetme, yaşam savaşı, ev ve yurt kalmaması, dul kadınlar, yetim ve öksüz kalan çocuklar, hastaneye gitmek istediği için hapiste kalan adam, haksız yere hapiste tutulma, en çok kadın ve çocuklar olmak üzere savaş mağduru insanlar ve ülkeyi terk etmek adına çıktıkları mücadele gibi farklı şekillerde katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Filmin konusunu bir katılımcı “Yani kadınlar, çocuklar, ölüm... Zaten hassas damarlarımız kadınlar, çocuklar, engellilerdir genel anlamda. Film, evet, bunlara vurgu yapıyor.” şeklinde özetlemiştir. Suriye’ye dair betimlenen bu koşullara zıt şekilde, Türkiye tarafında ise insan hakları kapsamında yaşam hakkı, sağlık ve sosyal hakların sağlanması bağlamında pozitif ifadelere yer verilmiştir.

Odak Grup 2

Filmin aktardıkları doğrultusunda savaş, harabe, binalara düşen bombalar, kucaklarda taşınan ölü çocuk bedenleri, çekilen acı, ülkeyi terk etmek zorunda kalmak, acımasızlık, güvensizlik, şiddet, silah, askeri kıyafet, yaralılar, mağduriyet, özgürlüğün kısıtlanması, insani olmayan yaşam koşulları, sınırı geçerek Türkiye'ye göçmek gibi katılımcı ifadeleri Amaç 16 ile bağ kurmakta (*"şiddetin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması ve şiddete ilişkin ölüm oranının azaltılması"*) ve Amaç 16 bağlamında ele alındığında filmde Suriye'deki negatif koşullara ilişkin öğelerin baskın olduğu görülmektedir. Diğer bir yandan katılımcılar, filmin Türkiye'de yer alan görüntülerinde SKA 16 bağlamında değerlendirilebilecek şu ifadelere yer vermişlerdir: *"Türkiye'nin yaptıkları, yardımseverliği, destek, özgürlük, güvenli bir ortam, 'bir insanın sağlayacağı temel ihtiyaçların tamamı. Yiyecek, barınma, güvenlik... bunların hepsini aslında sağlayacağına dair imgeler."* Bu aktarılanlar doğrultusunda filmde Türkiye'ye dair gösterilen olumlu yönde iletilerin ağırlıklı olduğunu görülmektedir. Bu imgeler, barınacak ev, huzurlu uyuma, yiyecek, eğitim, sağlık ve yaşamaya devam etme olarak ifade edilmiştir.

4.2.1.4. 5P Kategorisinde yer alan 'Ortaklıklar' temasına ilişkin bulgular

Filmle ilgili tartışmalarda, Odak Grup 1'in *Ortaklıklar* temasıyla ilişki kurdukları görülürken, Odak Grup 2'nin tartışmalarında temaya dair bulguya rastlanılamamıştır.

4.2.1.4.1 SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar

Odak Grup 1

Katılımcıların filmin verdiği konusu ve verdiği mesaja ilişkin verdikleri cevaplar doğrultusunda SKA 17 ile ilişki kurulabildiği söylenebilmektedir. Söz konusu cevaplar; Türkiye'nin kucak açması ve zorda kalana el uzatmasının vurgulanması, topyekûn uluslararası arenada bir şeyler yapılması çağrısı, diğer ülkelerin duruma kayıtsız kalmaması anlamında bir çağrının filmde yer aldığı doğrultusundadır. Katılımcıların, *"...ama en sonda da aslında vermesi gereken cümleyi söylemiş. demiş ki sadece biz olmaz. Buna herkesin el atması lazım. Herkesin. Diğer Müslüman ülkelere de görev düştüğünü de söylüyor. Diğer Avrupa ülkelere de görev düştüğünü söylüyor."* ile *"Yardım. Çünkü tek başında bir topluma bir ülkenin yetmesi zaten çok zor ki burada hiçbir zaman ülkeleri birebiriyle kıyaslamamış tabii ki ama doğal olarak bu bir insani*

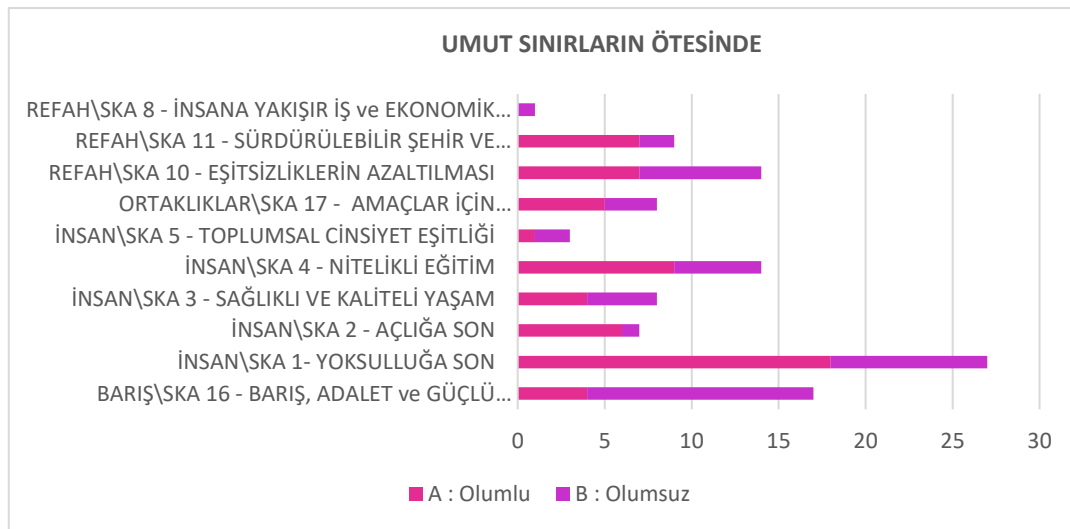
sorun, insani dert, buna herkesin el atması gerek” şeklindeki ifadeleri filmde Amaç 17’ye ilişkin verilerin yer aldığına işaret etmektedir.

Odak Grup 2

Katılımcıların görüşmelerinde SKA 17’ye ilişkin herhangi bir içerik bulunamamıştır.

4.2.1.5. Umut Sınırların Ötesinde/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar

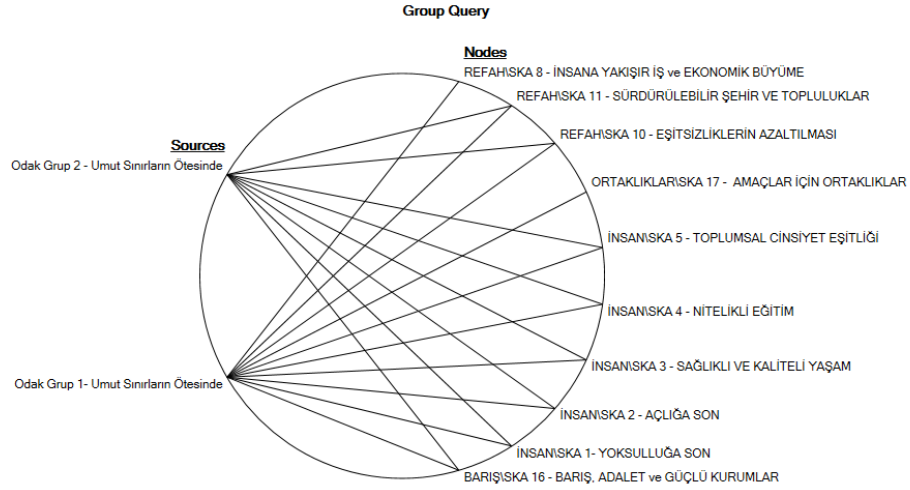
Her iki odak grup birlikte ele alınarak nötr söylemler çıkartıldığında, amaçlara dair kodlamaların negatif ya da pozitif ağırlıkları, aşağıdaki grafikte (Şekil 4.10) gösterilmektedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de barınma, yiyecek, eğitim ve sağlık imkanlarına yönelik aldıkları yardımların gösterilmesi ve Türkiye’de bulundukları durumun Suriye’deki iç savaşla kıyas yapılarak aktarılması doğrultusunda görüşmelerde, belgeselde gösterilen koşulların olumlu yanlarına vurgu yapılmıştır. Olumlu yönde görüş bildiren katılımcılar baskın olmakla birlikte filmde ikili zıtlıklar verilerek Suriye ve Türkiye arasında bir karşılaştırmanın yapıldığını, bu sebeple her şeye rağmen göçmenlerin insani yaşam koşullarında yaşayabilmelerinin izleyiciye olumlu olarak yansıdığını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise her ne kadar imkân sağlanmış olursa olsun görüntülerin bir insanlık dramını anlattığı yönünde olumsuz görüş bildirmişlerdir.

Şekil 4. 10. Umut Sınırların Ötesinde- Olumlu ve Olumsuz Görüşler

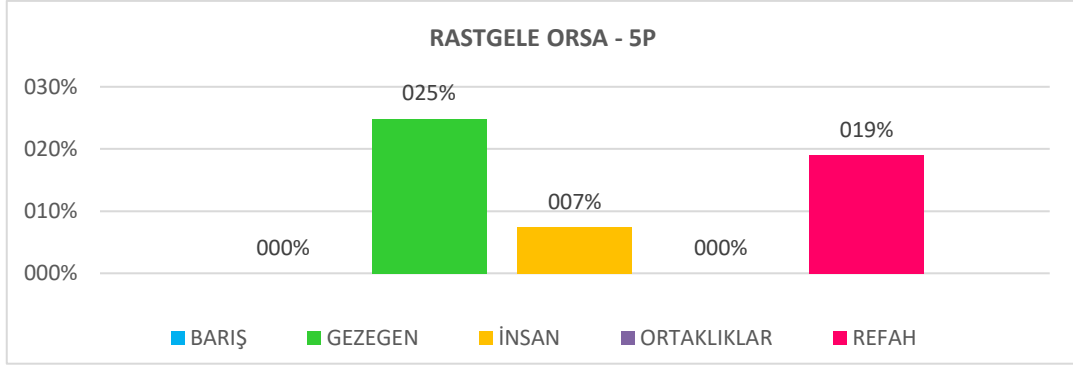
Ayrıca katılımcılar filmin çekilme amacının göçmenlere ilişkin bakışı olumlu yönde geliştirmek olduğunu; bu amaca ulaşmak için de filmde göçmenlerin mağduriyetlerinin altının çizilerek izleyicinin empatiye davet edildiği doğrultusunda genel olarak hemfikir olmuşlardır. Ancak iki grup da filmde yer alan olaylara fazlaca aşına olmaları sebebiyle filmin amaçladığı etkinin kendilerine geçmediğini eklemişlerdir. Odak Grup 1 ve 2'nin filme dair tartışmalarının içerikleri karşılaştırıldığında SKA'lar ile kurulan bağların benzer olduğu görülmektedir. Ancak Şekil 4.11'te gösterildiği üzere Odak Grup 1'de yer alan katılımcılar tartışma sırasında Odak Grup 2'den farklı olarak SKA 8 ve SKA 17 ile de bağlantı kurmuşlardır.

Şekil 4. 11: Umut Sınırların Ötesinde Filmi- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar

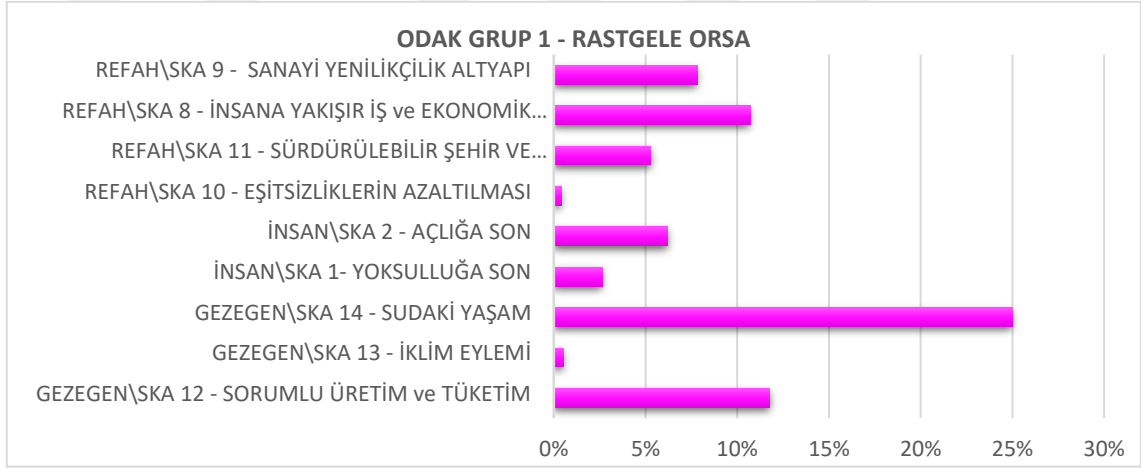
4.2.2. Rastgele Orsa

Odak grup görüşmelerinde filme ilişkin sorulan sorular doğrultusunda, katılımcıların kalkınmanın 5 dayanağı ile ilişki kurarak ürettikleri tartışmaların içerik oranları Şekil 4.12'de yer almaktadır. Bu verilere göre *Gezegen* %25 ile en çok değinilen tema olarak öne çıkmaktadır. Ek olarak *Refah* %19 ve *İnsan* %7 temaları, tartışılan konular doğrultusunda değinilen diğer iki tema olarak görülmektedir. Ortaklıklar ve Barış temalarına ilişkin veriye rastlanamamıştır.

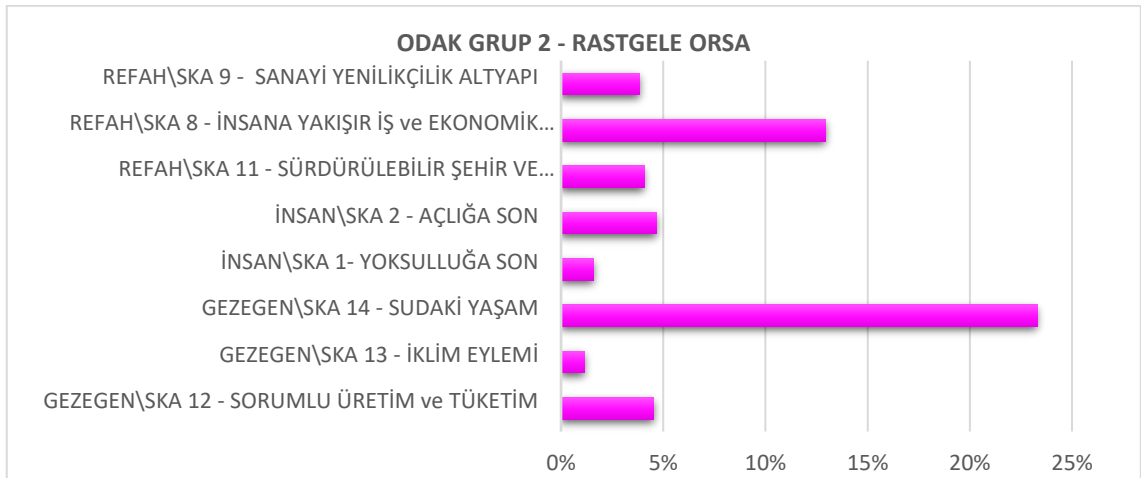

Şekil 4. 12. Rastgele Orsa Filminde 5P İçerikleri

Odak grup görüşmelerinde *Gezegen*, *Refah* ve *İnsan* temalarına ilişkin kategoriler olarak hangi SKA'lara işaret edildiği ise aşağıdaki grafiklerde (Şekil 4.13 ve Şekil 4.14) yer almaktadır:

Şekil 4. 13. Rastgele Orsa/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri

Şekil 4. 14. Rastgele Orsa/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri

Her iki grupta yapılan tartışma içerikleri incelendiğinde SKA 14: *Sudaki Yaşam* ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır. SKA 14'e ek olarak SKA: 8 *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme* ise tartışmalarda sıklıkla bağ kurulan ve diğer SKA'lardan ayrılan ikinci amaç olarak bulgulanmıştır. Grafiklerde yer alan SKA'lara ilişkin tartışma içerikleri aşağıda betimlenmektedir.

4.2.2.1. 5P Kategorisinde yer alan 'Gezegen' temasına ilişkin bulgular

Odak gruplarla gerçekleştirilen görüşmelerin analizleri sonucunda *Gezegen* temasına ilişkin 3 kategori tespit edilmiştir. Bu kategoriler SKA 12: *Sorumlu Üretim ve Tüketim*, SKA 13: *İklim Eylemi* ve SKA 14: *Sudaki Yaşam* olarak aşağıda detaylı şekilde açıklanmıştır:

4.2.2.1.1. SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim

Odak Grup 1

Katılımcılar filmde dikkatlerini çeken unsurları; '*radarla balık avlama, balıkçıların denize ve balığa kendi verdikleri zararın farkında olmamaları ve balıkçılık yolu ile teknolojinin gelişimi ile verilen zarar, doğayı yok ettiğini fark etmeme, verimin düşmesi, bilinçsiz ve uygun olmayan avlanma sonucu nesli tükenen, azalan balık*' olarak belirtmişlerdir. Ayrıca yoğun emekle üretilen şeylerin, kolayca tüketilmesine dair farkındalık kazandıklarını eklemişlerdir. Belirtilenler doğrultusunda katılımcıların "*doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması*" hedefi ile temas ettikleri görülmektedir. Yanı sıra katılımcılar denizdeki katı atık sorununa da işaret etmiş ve çevre kirliliğinin geldiği son noktayı sorguladıklarını ifade etmişlerdir.

Odak Grup 2:

Katılımcılar, filmi izleyerek balıkçıların bilinçsiz olduklarını, denizi umursamadan sadece ticari kaygılarla bu işi yaptıklarını ve bilinçsiz avlandıklarını, balıkçıların ele alınan sorunun bir halkası olduklarına ilişkin anlamlara ulaştıklarını belirterek "*doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması*" hedefi kapsamında olumsuzlukları dile getirmişlerdir. Hedefler kapsamında işaret edilen bir diğer olumsuzluk ise katılımcıların filmde ön plana çıktığını söyledikleri "*çevre sorunları, denizden çıkan buzdolabı, küvet gibi atıklar nedeniyle balık popülasyonunun azalması*" olmuştur.

4.2.2.1.2. SKA 13: İklim Eylemi

Odak Grup 1

SKA 13.3 hedefi alt başlığı kapsamında değerlendirilebilecek şekilde katılımcılar filmde gördükleri iletiler doğrultusunda balıkçılığın değişimini ve zarar görmesini iklimsel faktörlerle ilişkilendirmişlerdir.

Odak Grup 2

Katılımcılar Odak Grup 1 ile paralel şekilde filmde yer alan iletilerin çevre sorunları ve kötüye giden bir çevre felaketine işaret ettiğini söylemişlerdir.

4.2.2.1.3. SKA 14: Sudaki Yaşam

Odak Grup 1

Katılımcılar, “deniz ve kıyı ekosisteminin sürdürülebilir biçimde korunması ve deniz kirliliğinin tüm biçimlerin önlenmesi” hedefi kapsamında; filmde bulunan iletileri yorumlayarak deniz kirliliğinin canlı yaşamına olumsuz etkilerine değinmişler, balık miktarının azlığı, balık kıtlığı, denizden çıkan denizanası, az sayıda balık tutulabilmesi, balıkçıların beslendikleri ve para kazandıkları yerin yok olması, pet şişenin yakın planda gösterilmesi, eskinin verimliliği ve şimdinin verimsizliği, mürettebatın boş ağlar sebebiyle hayal kırıklığı yaşaması gibi unsurların filmde öne çıktığını söylemişlerdir. Ek olarak katılımcılar, deniz ulaşımının da çevreyi kirlettiğine değinmiş, pandemi dönemi ile kıyaslama yaparak ulaşımın minimum seviyede olduğu dönemde, deniz kirliliği ve deniz yaşamında olumlu bir değişim olduğunu belirtmişlerdir.

Ayrıca, “karasal kökenli faaliyetlerden kaynaklanan deniz çöpü ile gıda atıklarından kaynaklı su kirliliğinin önlenmesi” hedefi kapsamında da denizden çıkan buzdolabı, küvet ve balıkçıların ağlarından çıkan pislikler gibi görsel detaylara değinilmiştir.

“Aşırı avlanma, yasa dışı ve düzenlemesiz avlanmaya katkıda bulunan teşviklerin ortadan kaldırılması” hedefi alt başlığı kapsamında katılımcılar; teknolojinin çevreye verdiği zararlara, uygulanan yöntemlere değinmişler ve bilinçsiz avlanma ile balıkçıların da deniz canlı yaşamını yok ettiklerini düşünmüşlerdir. Bu kapsamda görüşme sırasında; ‘Teknoloji gelişiminin mesleğe ve çevreye verdiği zarar, balıkçıların deniz kirliliğinde kendilerine pay bulmamaları, bilinçsiz avlanma ile nesli azalan balık, bu şekilde balık avlayarak balığı yok etmeleri, yumurtalarıyla avlama, balıkçıların balıklarla haksız

rekabeti doğrultusunda yüksek teknoloji ile balık avı, balıkları azaltmış' şeklinde nitelendirmeler yapılmıştır.

Ayrıca balıkçılık sektöründe, teknolojinin artması ile düzenlenmesiz balıkçılık nedeniyle haksız bir rekabetin varlığı bir katılımcı tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

“Çünkü eskiden 2-3 kasa balık çıkıp umursanmıyor ve şimdi bu balık kıymetli geliyor, demek ki bu balık yoktur. Demek ki balığın kıtlığından bahsediliyordur. Sürekli ortaya çıkan teknolojiyle balık avlanması ise son yıllarda... teknolojinin artmasıyla bu hâksiz rekabetin daha üst noktalara geldiğini bize gösteriyor kanaatindeyim”.

Buna ek olarak katılımcılar, geçmişi ve günümüzü kıyaslayarak; deniz kirliliği konusunda daha etkin bir mücadele verilmesi gerekliliği yönünde filmin farkındalık yarattığına değinmişlerdir.

“Küçük ölçekli balıkçıların verimli kaynaklara ve piyasaya erişim haklarını koruma” hedefi kapsamında katılımcıların filme ilişkin değindikleri konular ekonomik sıkıntılar, yüksek maliyet, çevre kirliliği ile mücadele olmak üzere ele alınabilmektedir.

Odak Grup 2

Katılımcılar filmde yer alan iletiler kapsamında denizlerin kirliliğine ‘denizden çıkan çöpler, buzdolabı ve küvet, ölmek üzere olan bir balık, gri vıcık vıcık şey, jöle gibi denizanası’ şeklinde görsel örneklerle değinerek filmde ekolojik dengesizlik, daha kötüye giden bir çevre felaketi ve canlılar için bir yaşam savaşı vurgusu olduğuna ilişkin görüş bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra bir katılımcının yorumu, belgeselin deniz kirliliğine ilişkin tehdidi haber verdiği yönündedir: *“Çekildiği yıla baktım. Şu geçen dönemlerde müsilağ gibi bir sorun ortaya çıktı. O zaman çekilen belgesel, bu zamanlara ışık tutuyormuş aslında kirlilik açısından.”*

Katılımcılar, *balık stoklarını eski durumuna getirme* hedefi ile ilişkilendirilebilecek şekilde balığın az olmasının filmde görünür olduğunu dile getirmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri ile göze çarpanlar şu şekilde özetlenebilmektedir: Ağa az sayıda gelen balık, balıkçıların umutsuzlukları, boğazda balık kalmaması, eskiye kıyasla balık boyunun ve miktarının azalması ve katılımcının ifadesi ile ülkenin *“üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olmasına rağmen balığın az olması”*.

Ayrıca katılımcılar filmde ele alınan balıkçılık mesleğine de eleştirel bir yaklaşım getirmiş, balıkçıların kendilerini sorumlu görmediklerini, ticari kaygılar ile umursamazca

hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Balıkçıların sorunun bir halkası olduğu yönünde aşırı ve düzensiz avlanmalarının olumsuz etkilerinden bahsederek bu yöndeki hedefe değinmişlerdir.

Katılımcılar büyük ölçüde balıkçılık mesleğinin zorluğuna ilişkin mesajlara dikkat ettiklerini ve çevre kirliliğinin zaten farkında olduklarını belirtmişlerdir. Filmin deniz kirliliğine ilişkin durumu, bilindiği ölçüde yansıttığını ifade etmişlerdir.

4.2.2.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular

Rastgele Orsa filmine ilişkin her iki odak grupta gerçekleştirilen tartışmalarda da Refah teması içinde yer alan SKA 8: *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme*, SKA 9: *Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı*, SKA 10: *Eşitsizliklerin Azaltılması* ve SKA 11: *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* kategorilerine ilişkin bulgulara rastlanmıştır. Bu bulgular aşağıda detaylı şekilde açıklanmaktadır.

4.2.2.2.1. SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

Odak Grup 1

Emek yoğun sektörlerde ekonomik verimliliğin daha yüksek seviyelere çekilmesi hedefi ile bağlantı kurulabilecek şekilde katılımcılar, filmde genel anlamda balıkçılığın zorluğunu ve bu zorluğu filmi izleyerek hissettiklerini, yoğun çabayı, balıkçıların ekonomik sıkıntılarını, mesleğin yüksek maliyetini, geçim için mücadelelerini, karın tokluğuna çalıştıklarını, balık miktarının azlığını ve mesleğin giderek yok olduğunu gördüklerini ifade etmişlerdir.

Ayrıca ‘çevre kirliliğinin mesleğe yarattığı zorluk’, ‘teknolojinin balıkçılığa zarar vermesi’, ‘balığın teknolojiye ayak uydurarak kaçması ancak balıkçıların aslında kendi uygulamalarından ötürü zarar gördüğünün farkında olmamaları’ gibi diğer ifadeler ise ekonomik büyümenin çevrenin bozulmasından ayrıştırılması için çaba gösterilmesi hedefi kapsamında değerlendirilmektedir.

Odak Grup 2

Katılımcılar; soğuk hava, yorucu ve soğuk görüntüler, çaresizlik, konforsuz alanlar, mesleğin fiziksel olarak zorlayıcı olması, güçlü psikoloji ve fiziksel özellikler gerektirmesi, maliyetler, personel masrafı ve tezgâhta gördüğümüz balığın arkasındaki zahmetlere değinerek giderek zorlaşan mesleği tanımlamışlardır. Söz konusu tanımlar

doğrultusunda mesleği bir katılımcının savaş olarak nitelendirmesi, mesleğe ilişkin yaptığı ‘ekmek aslanın midesinde’ benzetme, Amaç 8 ‘bireylerin insana yakışır işlere erişimleri’ hedefi ile bağlantılandırılabilir şekilde olumsuz görüşler olarak ele alınabilmektedir.

Katılımcılar filmde verilenler doğrultusunda mesleğin zorluğu açısından bir farkındalık kazandıklarını belirtmiş ancak balıkçıların da çevre kirliliğinde katkısı olduğuna yönelik eleştiriler getirmişlerdir. Ek olarak yanlış uygulamalar ile hayvan popülasyonuna zarar verildiğine, ticari kaygılarla hareket edildiğine yönelik eleştirilerde bulunulmuş ve katılımcılar, yönetmenin denizdeki verimsizliğin sebebinin uygun olmayan ekipman kullanımı ile ilişkili olup olmadığını sorgulama amacı taşıyor olabileceğini belirtmişlerdir.

4.2.2.2.2. SKA 9: Sanayi Yenilikçilik Altyapı

Odak Grup 1

Kaynakların verimli kullanımının artırılması, temiz ve çevresel açıdan daha sağlam teknolojilerin benimsenmesi hedefi altında katılımcılar; balıkçılık mesleğinin kullanılan teknoloji nedeniyle çevreye, balık türüne ve sayısına verdiği zararlara, balıkçılar arası teknoloji kaynaklı haksız rekabete, balık popülasyonunun teknolojiye ayak uydurmak şansının olmadığına değinmişler, buna ek olarak bir katılımcı eski teknolojinin kullanılması nedeniyle balığın bilinçsiz avlandığı yönünde bir tahminde bulunmuştur.

Odak Grup 2

Katılımcılar bilinçsiz avlanma, balık yokluğu ile teknoloji arasında ilişkiler bağlamında tartışmışlar ve kaynakların verimli kullanımının artırılması hedefine ilişkin olumsuzluğa işaret etmişlerdir.

4.2.2.2.3. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

Odak Grup 1

Ücrete ilişkin koruma politikalarının benimsenmesi ve eşitliğin artırılması hedefi kapsamında katılımcılar filmde balığı tutan ve yiyenler arasında sosyal ve ekonomik bir uçurum olduğuna değinmişler ve filmde yer alan karakterlerin kuşakları arasındaki eşitsizliğe dikkat çekmişlerdir.

Odak Grup 2:

Odak grup 2 katılımcılarının görüşme içeriklerinde SKA 10 kapsamında herhangi bir veriye rastlanılmamıştır.

4.2.2.2.4. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Odak Grup 1

Katılımcılar “*atık yönetimine özel önem gösterilmesi*” hedefine ilişkin olarak ‘denizden çıkan balık, çöp, donuk su, küvet, buzdolabı, pet şişe’ gibi örneklemeler ile doğaya insan eli ile verilen zararlardan bahsetmiş ve kendi hayatları ile bağ kurarak Covid-19 pandemi döneminde deniz ulaşımının kullanımının azalması ve kısıtlamaların etkisi ile ‘denizin renginin değiştiği, boğazda yunus balıklarının çıktığı’ gibi çevre kirliliğinde insan etkisi üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra katılımcılar teknoloji ve bilinçsiz avlanma nedeniyle balıkların üredikleri hızdan daha hızlı bir şekilde avlanması ve bu sebeple yok edilmesi vurgusu yaparak bu faktörlerin negatif etkisine değinmişlerdir.

Odak Grup 2

Odak Grup 2 katılımcıları da filmin ‘denizden çıkan balık, çöp, donuk su, küvet, buzdolabı gibi atıklarla’ çevre felaketine ilişkin iletiler içerdiğini belirtmiş ve atık yönetimine özen gösterilmesi hedefine ilişkin negatif çerçeveye değinmişlerdir.

4.2.2.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular

Gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde katılımcıların kendilerine sorulan sorular doğrultusunda, Rastgele Orsa filmi hakkında ‘İnsan’ teması altında yer alan 1. ve 2. amaçlara ilişkin tartışmalar yürüttükleri görülmektedir.

4.2.2.3.1. SKA 1: Yoksulluğa Son

Odak Grup 1

Katılımcıların filmde gördükleri, balıkçıların mesleklerinin gelirini elde edememe, maddi kazancın balıkçılık sektöründe azalması, balıkçıların yaşadıkları ekonomik sıkıntılar ve geçim derdi, yüksek maliyete karşın az kazanç, doğal kaynaklara ulaşım ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik hedefler bağlamında olumsuzlukların olduğuna işaret etmektedir.

Odak Grup 2

Katılımcıların, filmde balıkçıların yüksek maliyetlerle ve zor ekonomik koşullarla mücadele ettiklerini belirtmeleri açısından, doğal kaynaklara ulaşım ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik hedef ile olumsuz yönde bağ kurdukları söylenebilmektedir.

4.2.2.3.2. SKA 2: Açlığa Son

Odak Grup 1:

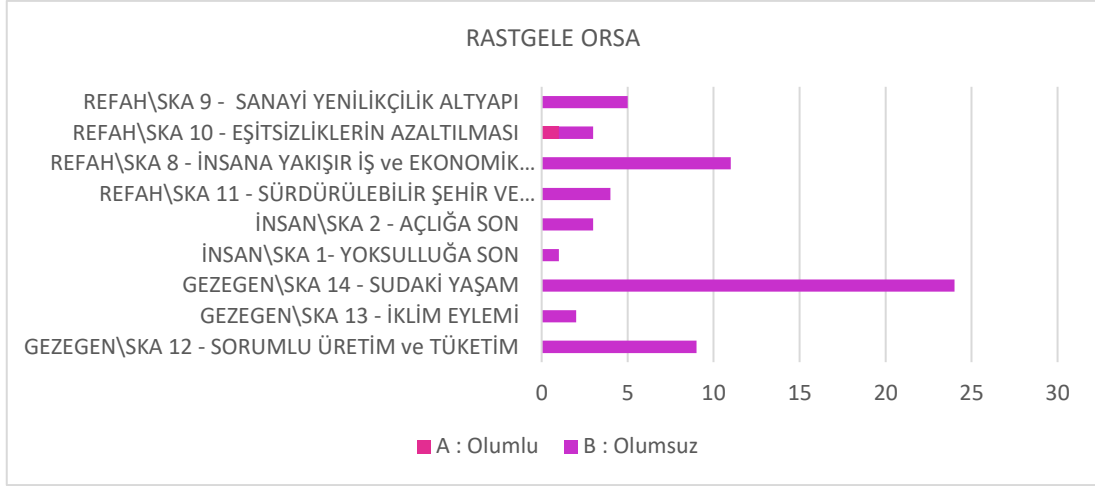
Balıkçıların yaşadıkları mesleki zorluklar katılımcılar tarafından; *‘ekonomik sıkıntı, yüksek maliyet, balık miktarının azlığı sebebiyle gelir elde edememe, paralarını kazandıkları yerin yok oluşu, karın tokluğuna çalışma, maliyeti çıkarabilmek için çok balık avlanması gereği, balığı tutan ve yiyen arası sosyal uçurum, eve eli boş dönmeyi göze alabilme, gelinen noktada 2-3- kasa balığa muhtaçlık, mesleğin yok olması ve geçim derdi’* olarak değinilmiştir. Bu doğrultuda *“balıkçılar olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerinin toprağa, diğer verimli kaynaklara erişimi”* ile *“gelirlerinin arttırılması”* hedefi açısından olumsuz koşullara işaret edilmektedir.

Odak Grup 2:

Katılımcılar Odak 1 görüşmesi sonuçları ile paralel şekilde denizdeki verimsizliğin, balık sayısı ve miktarındaki azalmanın dikkat çekici olduğunu, denizden 3-5 kasa bile balık alınamadığını, bu sırada balıkçıların aklıdan maliyetlerin geçtiğini, balıkçıların para kazanma ve hayatını idame ettirmeye çalıştıklarını belirtmişler, mesleğe ilişkin ekmek aslanın midesinde ve yaşam savaşı nitelermelerini yaparak mesleğin zorlu yanlarının altını çizmişlerdir.

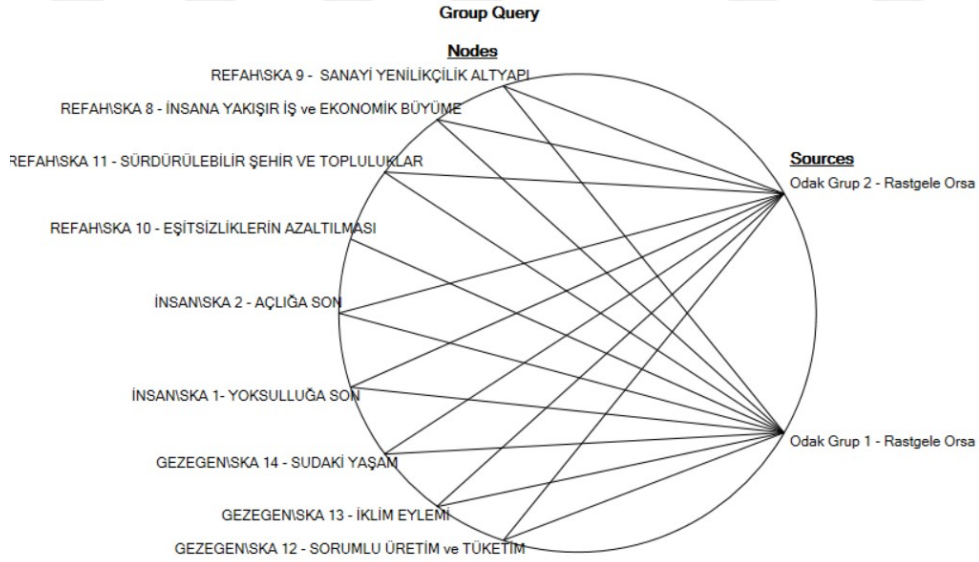
4.2.2.4. Rastgele Orsa/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar

Filmle bağlantılı şekilde katılımcılar tarafından tartışmalar sırasında değinilen *Gezegen, Refah ve İnsan* temalarına ilişkin amaçlara yönelik nerdeyse tüm içeriklerin negatif olduğu görülmektedir. Şekil 4.15’te gösterildiği üzere *Sudaki Yaşam* amacı yoğunlukta olmak üzere, görüşmeler sırasında herhangi negatif yorumlar baskın bir şekilde öne çıkmaktadır.

Şekil 4. 15. Rastgele Orsa-Olumlu ve Olumsuz Görüşler

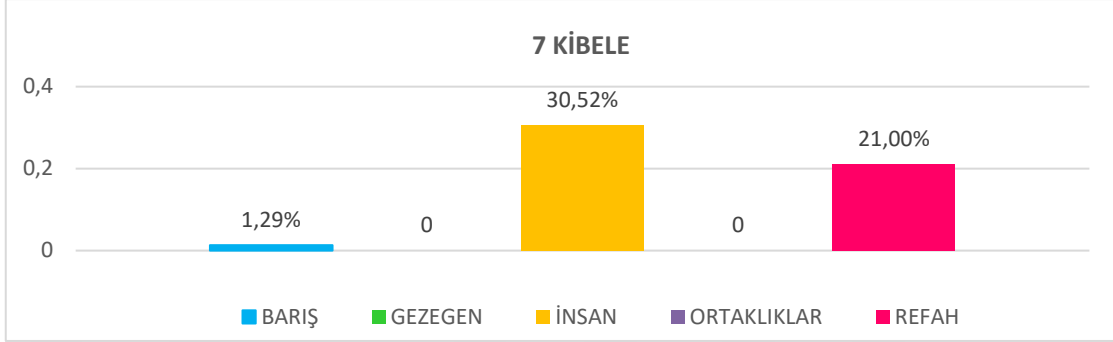
Günlük hayatlarında belgesel film izlemeyi tercih etmeyen katılımcılardan oluşan (Odak Grup 1) ve sıklıkla belgesel izleyen katılımcılardan oluşan grupların (Odak Grup 1), filme dair tartışmalarının içerikleri karşılaştırıldığında SKA’lar ile kurulan bağların benzer olduğu görülmektedir. Ancak Şekil 4.16’da yer aldığı üzere SKA 10: *Eşitsizliklerin Azaltılması* amacı ile bağ kurması açısından Odak Grup 1, ikinci gruptan farklılaşmaktadır.

Şekil 4. 16: Rastgele Orsa Filmi- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar

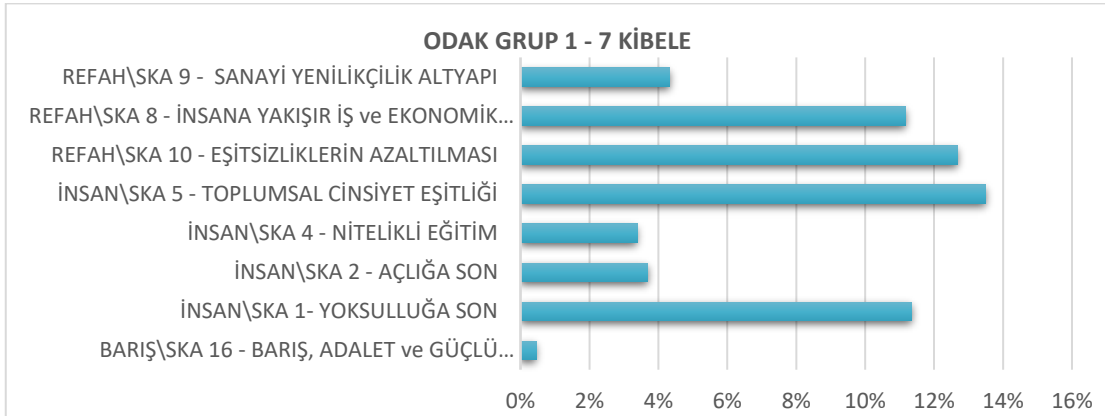
4.2.3. 7 Kibele

Şekil 4.17, 7 Kibele filmi üzerine iki odak grupla gerçekleştirilen tartışmaların içeriklerinde yer alan 5P temalarını göstermektedir. Bu temalar yüzdelere göre sırasıyla *İnsan* (%30), *Refah* (%21) ve *Bariş* (%01,29) şeklinde bulgulanmıştır:

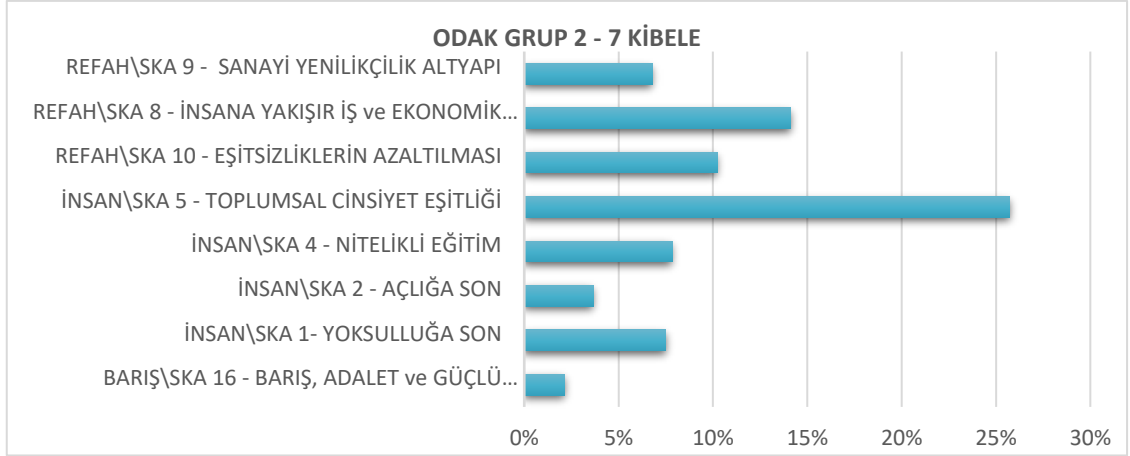

Şekil 4. 17. 7 Kibele Filminde 5P İçerikleri

Aşağıda yer alan grafiklerde (Şekil 4.18 ve Şekil 4.19) Odak Grup 1 ve Odak Grup 2 görüşmelerinde değinilen temaların altında yer alan SKA'ların içerik yüzdelere yer verilmiştir. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin* her iki grupta da ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. Buna ek olarak gündelik hayatında belgesel izlemeyen grupta (Odak Grup 1) yer alan katılımcıların, tartışmalarında SKA 1: *Yoksulluğa Son*, SKA 8: *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme* ile SKA 10: *Eşitsizliklerin Azaltılması* amaçlarına da yüksek oranda yer verdikleri görülmektedir.

Şekil 4. 18. 7 Kibele/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri

Şekil 4. 19. 7 Kibele/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri

5P temaları altında yer alan SKA kategorilerine göre katılımcıların tartışma içeriklerinin analizi şu şekildedir:

4.2.3.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular

Her iki odak grupta da *İnsan* teması kapsamında SKA 1: *Yoksulluğa Son*, SKA: 2 *Açlığa Son*, SKA 4: *Nitelikli Eğitim* ve SKA: 5 *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* amaçlarının işaret ettiği alanlarla bağlantılı tartışmaların gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir.

4.2.3.1.1. SKA 1: Yoksulluğa Son

Odak Grup 1

Yoksulluğa Son amacı altında yer alan, “sosyal koruma sistemleri, bütün erkek ve kadınların ekonomik kaynaklara ulaşması”, “temel hizmetlere erişme”, “toprak ve diğer mülk türlerine erişim, ... doğal kaynaklar ve mikrofinans kapsayan finansal hizmetler konusunda eşit şartlara sahip olma”ya ek olarak “yoksullar ile kırılgan durumda olan kişilerin dayanıklılık kazandırılması”na yönelik hedefler bağlamında katılımcılar, belgeselde gösterilen ailelerin kalabalık ve alt gelir grubundan olmasına ve bu gruba sağlanan mikrofinans olanağına dikkat çekerek koşulların olumlu olduğuna ilişkin görüş belirtmişlerdir. Belgeselde yer alan kişilerin mikro-kredi kullanıyor olmalarının temelinde yoksulluk, garibanlık, iflas ve mecburiyet olduğu; filmde ele alınan 7 kadının ortak paydasının maddi imkânsızlık olduğu belirtilmiştir. Oldukça ufak kredi ve desteklerle hayata tutundukları yorumu yapılarak filmin mesajlarından birinin, sadece gençlerin değil orta yaştaki kişilerin de maddi başarıyla ulaşabileceklerine ilişkin olduğu belirtilmiştir.

Odak Grup 2

Bu gruptaki katılımcıların mikro-krediye ilişkin görüşleri incelendiğinde *okuyamamış kişilere verilen fırsatlar gibi olması, birinin eline bakmama, aileyi geçindirme ve bir katkı sağlama, kredinin küçük bütçelerle hayatı şekillendirilmesi, geçim sıkıntısı ve eve destek olma amacı ile kadına verilmesi* şeklinde filmdeki iletiler yorumlanmıştır. Bu yorumlar doğrultusunda katılımcıların; *“aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi”* ve *“mikrofinansı da kapsayan finansal hizmetlere erişim”* hedefleri ile olumlu yönden bağlantılandırılabilir ifadeler kullandıkları söylenebilmektedir. Ancak tartışmanın devamında katılımcılara kendi yorumlarıyla birlikte filme dair sorular sorulduğunda; *verilen destekle küçük ölçeklerde iş yapmak, yaşamların çok iyileşmemesi, kredinin etkisinin az kalmış olması, verilen rakamın oldukça az olması ve kredinin hayatlarında büyük bir değişiklik gerçekleştirilmemiş olması, yalnızca zora girildiğinde destek sağlamış olması* gibi katılımcı ifadelerinin kredinin yetersizliğine ve içinde bulunulan olumsuz koşullara işaret ettiği görülmektedir. Katılımcılara filmde gördükleri koşulların nasıl olduğu sorulduğunda şu yanıtlar alınmıştır:

“Çok zorlu koşullardalar kadınlar. Çok zorlu koşullar içerisinde... büyük bir mücadele veriyorlar”.

“O şartları içerisinde de olumlu bir pozisyonda durduklarını çiziyorlar. Ama bana göre çok daha olumlu bir pozisyonda da olabilirler bir an önce farkındalık kazandıklarında... Bir işi yapıyorlar ama kapının önünde satıyorum diyor. Ya daha büyük kesimlere ulaşmaları sadece günü geçirmek geçimimi sağlayayım değil de daha büyük daha ilerisi hedefler için ben eminim ki başarabilecekler”.

4.2.3.1.2. SKA 2: Açlığa Son

Odak Grup 1

SKA 2 hedefleri arasında yer alan *“özellikle kadınlar, yerli halklar, çiftçilikle uğraşan aileler (...) olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerinin toprağa ve diğer verimli kaynaklara ulaşabilmeleri ve gelirlerinin arttırılması”* ile ilişki kurulabilecek şekilde katılımcılar; verilen kredi ile filmde yer alan kadınların, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık yaparak, süt- tereyağı- peynir gibi ürünleri üretebildiklerini gördüklerini belirtmişlerdir. Ancak tartışmada krediyi sağlayan devlet ya da bir otorite desteği olmaksızın kadının başarısının mümkün olup olmadığına da bu konu başlığı altında değinilmiştir. Sonuç olarak *“küçük çaplı gıda üreticileri için desteğin verilmesi”* hedefi açısından filmdeki iletiler, katılımcılar tarafından olumlu şekilde ele alınmıştır.

Odak Grup 2

Katılımcılar filmde yer alan mikro kredi imkanının genellikle alaylı kişilere, tarım ve sanayi alanlarında verildiğini, filmde kırsal kesimde girişimciliğin ele alındığını ve filmde yer alan insanların ancak erkek işlerini yapmak zorunda kalarak geçinebildiklerini belirtmişlerdir.

4.2.3.1.3. SKA 4: Nitelikli Eğitim

Odak Grup 1 ve Odak Grup 2

Her iki gruptaki katılımcılar da belgeselde gördükleri kadın figürlerin, kızlarını okutabilmek amacıyla zanaatla uğraşmalarının filmde dikkat çeken bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. Kendilerinin alaylı olarak zanaat ile uğraşması ve bu doğrultuda belirttikleri '*ben alaylıyım ama kızım bu işi profesyonel yapacak*' şeklindeki ifadeleri katılımcıların dikkatini çekmiştir. Bu doğrultuda var olan koşulların iyileşmesine ilişkin pozitif yönde bir değişime işaret edildiği söylenebilmektedir.

4.2.3.1.4. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Odak Grup 1

Filmde yer verilen kadınların, erkek işi olarak tabir edilen işleri üstlenmeleri, katılımcıların tanımladığı şekilde *metal ustalığı, ayakkabı tamirciliği, kasaplık, demir dövmek, hayvancılık, kaynak makinesi kullanma, kamyon ehliyeti alma* gibi erkeklerin yapabildikleri ağır işleri yapıyor olmaları; görüşmede '*hayat mücadelesinde kadın ve erkek eşitliğine vurgu yapıldığı*' yönünde yorumlanmıştır. Belgeselde erkek işi yapan kadınların seçilme sebebinin ise herkesin her işi yapabileceği mesajını iletmek olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar, mikro-kredi gibi ufak yardımlarla destek olunduğunda ve fırsat verildiğinde, özellikle kadınlar olmak üzere tüm insanların farklı iş ortamlarında başarılı olabileceğine ilişkin görüş bildirmişlerdir.

Belgeselde kadınların kendilerine dair anlattıkları hikayelerden yola çıkıldığında söz konusu kadınların kendilerini ispat etme çabalarının görünür olduğuna katılımcılar tarafından; kadınların yapamazsın denilmesine, kıyamam eline yakışmaz denilmesine ya da babalarından özendikleri meslekleri yapmak istediklerinde engellenmelerine rağmen istedikleri işleri yapmış olmaları bağlamında değinilmiştir. Katılımcılar tarafından, her ne kadar kadınların ön planda olduğu bir dönemde olursa da belgeselde toplumsal kalıp yargıları değiştirme yönünde bir mesaj yer aldığı belirtilmiştir. Bu ifade ile kadın erkek

eşitliğine yönelik var olan koşullara pozitif yönde işaret edilmiştir.

Ayrıca katılımcıların filmde erken evlilik sorununa değinildiğini belirtmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında yer alan “*erken evliliklerin sona erdirilmesi*” hedefi ile temas etmektedir.

Odak Grup 2

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin filmle ilişkili en çok tartışılan alan olduğu görülmektedir. Kadınların güçlendirilmesine yönelik; *verilen mikro-kredi, ufak destekler, mikro-kredi alarak büyümek, küçük bütçelerle hayatını şekillendirmek ve ekonomik zorluklar yaşayan kesimin kalkındırılması* şeklinde katılımcılar tarafından tarif edilen mikro finans hizmetlerinin, filmde öne çıktığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Katılımcılara filmin vermek istediği mesaj sorulduğunda; “*özellikle kırsal kesimdeki kadınlara girişimci olabilirsiniz, kendinizi kanıtlayabilirsiniz veya hayallerinize ulaşabilirsiniz*” şeklinde yorumlandığı görülmektedir. Bu bağlamda “*güçlü ve kabuklarını kıran kadınların*” gösterilmeye çalışıldığı tartışılmıştır.

Kadınların girişimcilikleri filmde ön plana çıkartılan unsurlardan biri olarak belirtilmiş, bu noktada kadınların yaşadıkları zorluklara ilişkin, ‘*ön yargılar*’ ve ‘*baba desteği olmadan ufak desteklerle kadınların başarı elde etmesi*’ gösterilmiştir. Aksi yönde, katılımcılardan bazıları mikro-kredinin filmde kadının önüne geçtiğini belirtmiş ve kadının başarısı bağlamında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin “*Erkeğin hep fırsat vermesi*”; “*Kadın ben oldum diyemiyor, erkek fırsat veriyor*” ve “*Kadınlar pasifize edilmiş*” ifadeleriyle, negatif mesajların varlığına değinilmiş ve alt metinde bu tip mesajların varlığına işaret edilmiştir: “*Evet, yani kadınlar erkek arasındaki ülkemizdeki denge var ya özellikle bu taşra kısmındaki durum, yani erkeklere verilen değer daha ön planda olması gibi küçük nüanslar da vardı*”.

Kadının ev işlerine ve yönetimine ek olarak dışarıda da çalışması gerekliliği, erkek işi olarak kabul görmüş zanaat ve emek gerektiren işler yapması, filmde üzerine tartışılan diğer noktalar olarak görülmektedir. Bir katılımcı “*erkek işlerini yapmak zorunda kaldı ve ancak bu şekilde geçinebiliyorlar, ona rağmen bir şeyler yapıyorlar*” şeklinde mecburiyete işaret ederken, diğer bir katılımcı filmdeki kadının kazma kürekle çalışmasına, ellerindeki nasıra işaret etmiş, kadın ve erkek sınırlarını bulanıklaştırmaya yönelik çabanın söylemlere yansıdığını ifade etmiştir.

Katılımcılar yanı sıra, odak grup 1 katılımcıları ile aynı doğrultuda filmde erken evlilik sorununa değinildiğini belirtmişlerdir.

4.2.3.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular

Filme dair gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların *Refah* teması altında yer alan 3 amaç (SKA 8: *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme*, SKA 9: *Sanayi Yenilikçilik Altyapı*, SKA 10: *Eşitsizliklerin Azaltılması*) ile bağ kuracak şekilde görüşler sundukları görülmektedir. Aşağıda katılımcıların bu amaçlarla hangi yönden bağ kurdukları açıklanmıştır.

4.2.3.2.1. SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme

Odak Grup 1

Katılımcıların, tartışmaları doğrultusunda SKA 8 ile bağlantılı olarak, belgeselde girişimcilik ve destek üzerine yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Katılımcılar tartışmalarında, belgeselin mesajının kadınlar ağırlıklı olmak üzere ve orta yaşı da kapsayacak şekilde herkesin bir girişim yapabileceği, başarı sağlayabileceği olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bağlantılı olarak *‘emek, var olma mücadelesi, maddi sıkıntılara rağmen başarı, aile geçimini sağlama amacı ile mikro-kredi alma, kadın-erkek fark etmeksizin iş hayatına kazandırma, tüketimden üretime geçiş için ufak bir destek, küçük meblağ olsa da üretmek ve çoğaltmak’* şeklinde filmde aktarılmak istenenleri tanımlamışlardır. Ek olarak filmde; kaynakçılık, demir dövme ve hayvancılık gibi işlere ilişkin zor koşulların aktarıldığını belirtmişlerdir.

Odak Grup 2

SKA 8 hedeflerinden *“finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi”*, *“kişi başına düşen gelirin artırılması”* ve *“uygun koşullu krediyi kapsayan finansal hizmetlere erişim”* doğrultusunda, katılımcıların filmle ilgili tartışmalarında kadınların mikro-kredi almaları, mikro-kredi ile büyümeleri ve mikro-kredinin kapsamına değinildiği görülmektedir. Belgeselden çıkarımları yoluyla katılımcılar, mikro-kredinin kapsamının alaylı kişiler, okuyamamış kişiler ve dar gelirli kesim olduğunu tartışmışlardır.

Benzer şekilde kadın girişimciliğinin vurgulanmasına ve kadınların mikro-kredi ile büyüdükleri mesajının yer almasına rağmen belgeselde gösterilen girişimciliğin doğu medeniyetlerine özgü zanaatkarlık üzerine bir girişimcilik olduğu yönünde görüş belirtilmiştir. Katılımcılardan bir diğeri ise kadınların web-sitesi kurmamış olduklarına ilişkin eleştiride bulunmuş ve bir diğerkatılımcı ise yatırımcıların desteğinin filmde görünür olmadığını, ürünlerine filmde yer verilmediğini eklemiştir. Bu doğrultuda filmde aktarılan koşullara ilişkin soruya filmdeki kadınlar iyi koşullarda olduklarını ifade etseler de katılımcının baktığı yerden zor koşullar gördüğü yönünde cevap verilmiş ve mikro-kreditinin sağladığı katkı, *‘ortalamadan iyi duruma gelme, çok zor durumdan orta seviyeye geçme’* olarak nitelendirilmiştir.

Kadın girişimcilerin iş yerlerinde yaşadıkları zorluklar da katılımcıların belgeselde dikkatini çeken bir unsur olarak yer almaktadır. Bu zorluklar katılımcılar tarafından sıcakta balyozla çalışmak, kazma ve kürek ile çalışmak, demir dövmek ve çobanlık yapmak şeklinde aktarılmıştır.

4.2.3.2.2. SKA 9: Sanayi- Yenilikçilik- Altyapı

Odak Grup 1

Katılımcıların 7 Kibele belgeseline ilişkin görüşleri ele alındığında hedeflerden *“küçük ölçekli işletmelerin finansal hizmetlere erişimi ve piyasalara entegrasyonu”* ile bağ kurulduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda katılımcıların değindikleri noktalar, *‘sanayide bir dükkânı olan kadın’*, *‘ev ve ülke ekonomisine katkı’*, *‘mikro-kredi ile başlayıp biri beş yapmak’*, *‘krediyi veren devlet ya da otorite’* *‘imkansızlıklar doğrultusunda alınan destek’* ve *‘her şeyi başarmak’* olarak özetlenebilmekte ve katılımcılar tarafından olumlu bir çerçevede ele alındığı görülmektedir.

Odak Grup 2

Odak Grup 1 katılımcıları ile paralel şekilde 9.3 *“küçük ölçekli işletmelerin finansal hizmetlere erişimi ve piyasalara entegrasyonu”* hedefi ile ilişkili şekilde filmde yer alan iletiler değerlendirilmiştir. Ancak Odak Grup 2 katılımcılarının öncelikle mikro-kreditinin amaç ve kapsamını ele aldıkları ve ardından ele alınanlar doğrultusunda negatif yönlerine ilişkin eleştiriler getirdikleri görülmektedir. Filmde mikro-kredi ile büyümenin ele alındığını, kredinin küçük işletmeleri kalkındırma amacı taşıyarak üretim yapacak kişilere verildiğini, bu kişiler arasında mahalle arasındaki dükkân sahiplerinin olduğu ve kırsal

kesimdeki kadınlara girişimcilik mesajı verildiği yönünde görüşler bildirilmiştir. Bu görüşlerin sunulmasının ardından katılımcılar filmde aktarılanlara SKA 9 bağlamında olumsuz eleştiriler de getirmişlerdir. Bu eleştiriler; mikro-kredinin yetersiz kaldığı, filmde kadınların dahil oldukları ortak projeler ve paydaşlar görülmediği, yapılan işlerin yerel kaldığı (kapının önünde satılması/büyük kesimlere ulaşamamaları), belgeselde ele alınan kadınların farkındalıklı olmadıkları yönünde geliştirilmiştir. Kadınların farkındalık kazanarak, sahip oldukları işlerini yerel ölçekte sürdürmenin ötesine geçerek daha büyük ölçekte işler yaptıklarında başarılı olup konumlarını yükseltecekleri şeklinde belirtilen görüş, filmde SKA 9 ile bağlantılı şekilde ele alınabilecek koşulların iyileştirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

4.2.3.2.3. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

Odak Grup 1

“Nüfus tabanındaki kesimin gelirinin ulusal ortalamadan daha yüksek oranda artması” ve “herhangi bir statüye bakılmaksızın herkesin güçlendirilerek sosyal, ekonomik ve siyasi kapsanmasının desteklenmesi” hedefleri ile bağlantılı olarak katılımcıların filmde yer alan konu ve mesajlara yönelik aktardıkları şu şekildedir: ‘Evlatları muhtaç olmasın diye hayvancılık ve ev işi yapan kadın, kadınların erkek işi olarak tanımlanan işleri yapabilmeleri, iş yapabilmek için fırsat sağlanması, iş ve alan fark etmeksizin kadınların başarılı olabileceği, maddi durumlarının oldukça düşük ve maddi krizler atlatmış kişilerin ekonomik kazanç sağlaması, kadın erkek fark etmeksizin iş sağlama ve kazandırma amaçlı kredi, küçük krediler ile verim sağlanabileceği, mikro-krediyi sağlayan bir kurum ya da otorite, var olma mücadelesine emeği ile girişme’

Odak Grup 2

SKA 10 ile bağlantılı olarak katılımcıların filmde yer alan konu ve mesajlara yönelik değindikleri unsurlar aşağıdaki gibidir:

‘Mikro-kredi ile büyüme sağlama’, ‘alaylı kişilerin mikro-kredi almaları’, mikro-kredinin kapsamının okuyamamış, orta yaşta ve katılımcının ifade ettiği şekilde ‘aşağıdan kişiler ile kırsal kesimdekiler’ olması, ‘bir işin ucundan tutma, kendini kanıtlama’, ‘istediğinde kadınların başarabileceği’, ‘kadınların dükkanlarının ve üretimlerinin eskiye göre daha iyi olduğunu söylemeleri’, ‘iki keçi ile başlayıp kasa kasa süt gönderecek duruma gelme’, ‘kadının ehliyet sahibi olabilmesi’

Yukarıda verili filmde yer alan iletilerin aksine bir katılımcı ise kadınların hayatlarının değişmediği, zaten var olan durumu sürdürdükleri, zora girdikleri anda destek gördüklerini, verilen kısıtlı meblağı yakınındaki birinden de alabilecekleri yönünde görüş bildirilmiştir.

4.2.3.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘Barış’ temasına ilişkin bulgular

Odak grup görüşmelerinde katılımcıların oldukça düşük bir oranda (%1,2), Amaç 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar ve film arasında ilişki kurulacak şekilde Barış temasına değindikleri görülmüştür.

4.2.3.3.1. SKA 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar

Odak Grup 1

Katılımcılar, filmde SKA 16’da yer alan ve değişmesi hedeflenen erken evlilik sorununa da kısa bir şekilde işaret edildiğini görüşme sırasında ifade etmişlerdir.

Odak Grup 2

Katılımcıların; 14 yaşında evlenme, 17 yaşında anne olma, çocuk olmadan anne olma şeklinde belirttikleri üzere filme ilişkin görüşmede, erken evlilik olgusuna işaret edilmiştir.

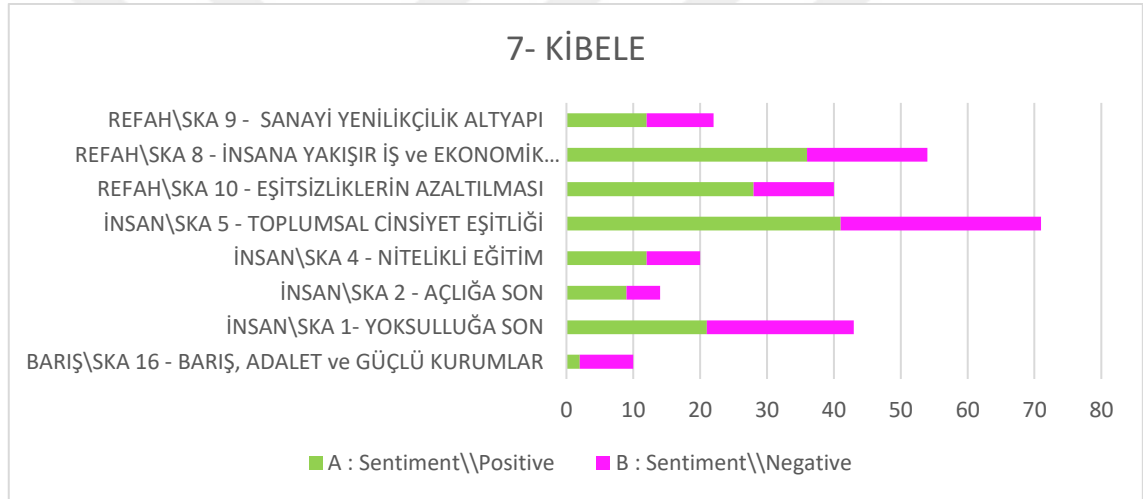
4.2.3.4. 7 Kibele/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar

7 Kibele filmi üzerine odak grup katılımcıları ile yapılan görüşmelerde, her iki grup birlikte değerlendirildiğinde en çok üzerinde durulan konular, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* (SKA 5), *Yoksulluğa Son* (SKA 1), *Eşitsizliklerin Azaltılması* (SKA 10) ve *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme* (SKA 8) olmuştur. Şekil 4.20’de verildiği üzere belgeselde konuya ilişkin olumlu bir çerçeve sunulduğu katılımcılar tarafından daha yoğun şekilde belirtilmiş olmasına rağmen, olumsuz görüşler de azımsanamayacak ölçüde yer almıştır.

Sıklıkla belgesel izleyen Odak Grup 2 katılımcıları belgeselde kadınların kredi desteği aldıktan sonra başarı kazandıklarının aktarılmak istediğini ancak görüntülerin kendilerine bu şekilde yansımadığını ifade etmişlerdir. Söz konusu eleştirel ve filmde yer alan toplumsal cinsiyete ilişkin iletilerin olumsuz olduğuna dair görüşlerin, bir katılımcının belgeselde yer verilen kadınlar için ‘kadıncağz’ kelimesini kullanması ile geliştiği görülmüştür. Bu doğrultuda tüm katılımcılar belgeselde kadınların pasifize

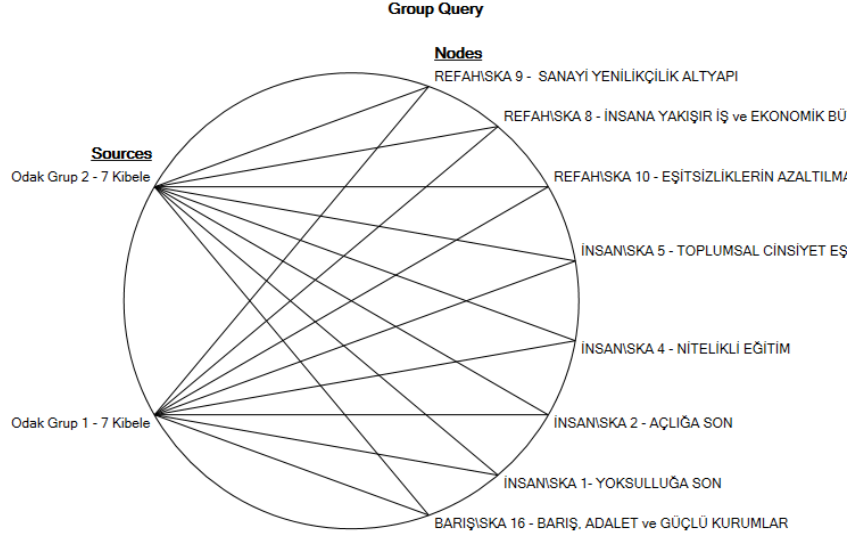
edilmiş olduklarını, kadınların hayatlarının değişmesinde kadının başarısının değil, kredi desteğinin vurgulandığını ve olumlu yönde gösterilmeye çalışılan koşulların, zorlu hayat koşulları olduğu yönünde görüşlerini bildirmişlerdir.

Gündelik hayatlarında belgesel film izlemeyi tercih etmeyen Odak Grup 1 ise, kredi desteğinin sadece küçük bir araç olduğunu, asıl verilmek istenenin özellikle kadınlar olmak üzere, tüm insanların istedikleri ve çaba gösterdikleri sürece her şeyi başarabilecekleri mesajı olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar belgeselde, kadınların, zor koşulların altından kalkarak hayatlarını daha iyi şekilde yaşayabilecek duruma gelmelerini, üretmelerini, sosyo-ekonomik anlamda hayata etkin katılım sağlayabildiklerini gördüklerini söylemişlerdir. Diğer amaçlarla kurulan bağlantılarda ise SKA 16 dışında, genellikle olumlu koşulların filmde aktarıldığı tartışılmıştır.

Şekil 4. 20. 7 Kibele- Olumlu ve Olumsuz Görüşler

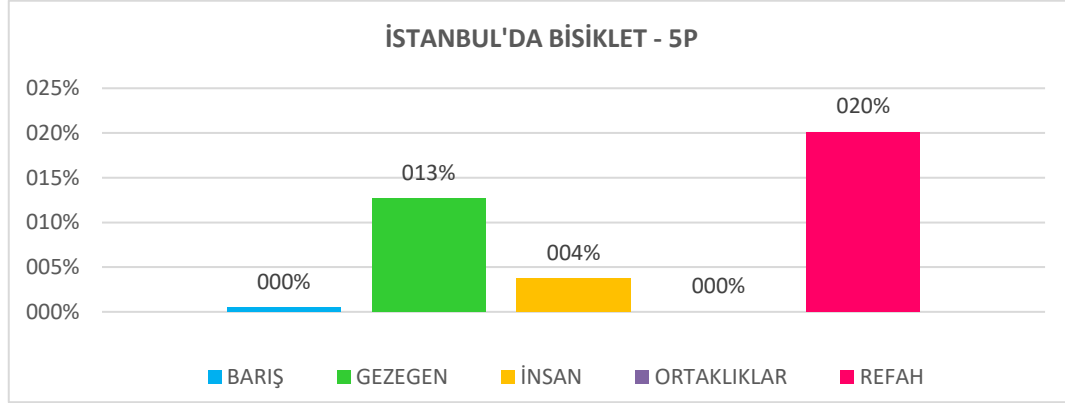
Belgeselin konusu ve belgeselde yer alan görsel-işitsel unsurlar hakkında sorulan sorular doğrultusunda, her iki odak grupta da toplam 8 SKA ile ilişki kurulabilecek şekilde cevaplar alınmıştır. Temas edilen amaçlar aşağıda yer alan Şekil 4.21’de gösterilmektedir:

Şekil 4. 21. 7 Kibele- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar

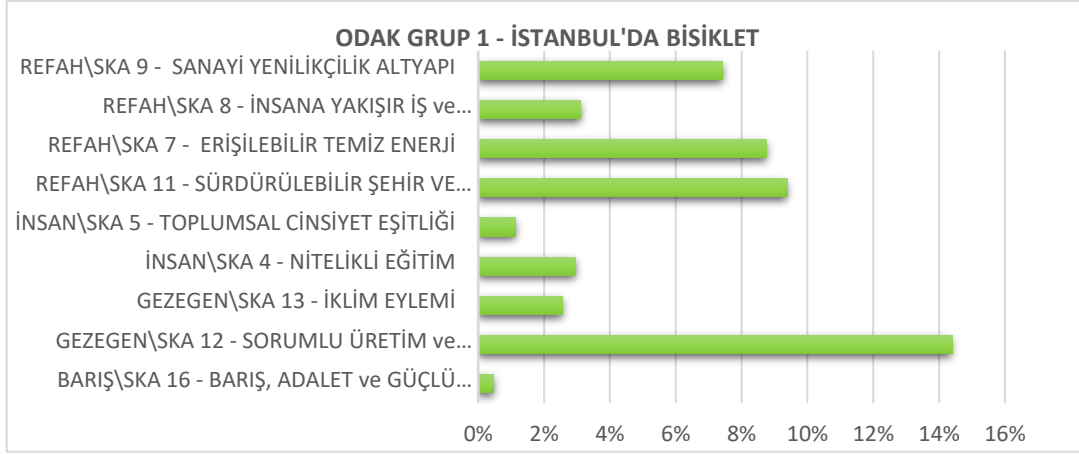
4.2.4. İstanbul’da Bisiklet

İstanbul’da Bisiklet filmi üzerine yapılan odak grup görüşmelerinin içerikleri Şekil 4.22’de gösterildiği şekilde 5P bağlamında analiz edildiğinde, en çok değinilen ve ön plana çıkan temanın *Refah* olduğu (%20) belirlenmiştir. Bu temayı %13 ile *Gezegen* temasının takip ettiği, yanı sıra *İnsan* temasının (%04) ve *Bariş* temasının da (%0,46) görece az olarak tartışmalarda yer aldığı bulgulanmıştır.

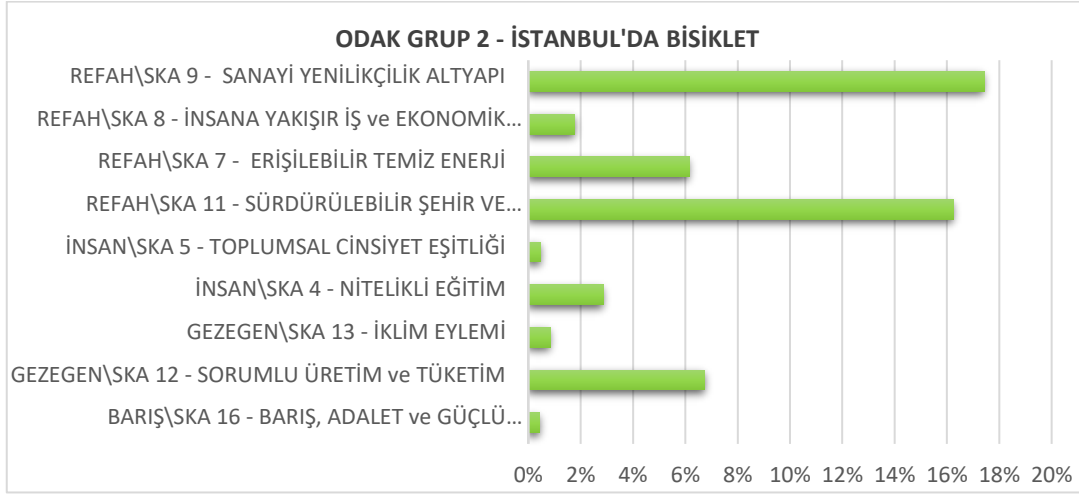

Şekil 4. 22. İstanbul'da Bisiklet Filminde 5P İçerikleri

Aşağıdaki grafiklerde (Şekil 4.23 ve Şekil 4.24), 5P temaları altındaki analiz kategorileri olarak iki farklı gruptaki katılımcıların hangi SKA’lara ne oranda değindikleri, ayrı ayrı gösterilmekte ve ardından katılımcılar tarafından hangi bağlamlarda bu amaçlara değinildiği açıklanmaktadır.

Şekil 4. 23. İstanbul'da Bisiklet/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri

Şekil 4. 24. İstanbul'da Bisiklet/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri

4.2.4.1. 5P Kategorisinde yer alan 'Refah' temasına ilişkin bulgular

Odak Grup 1 ve Odak Grup 2 katılımcılarının İstanbul'da Bisiklet filmine ilişkin, *Refah* teması altında yer alan SKA 7: *Erişilebilir ve Temiz Enerji*, SKA 8: *İnsana Yakışır İş*, SKA 9: *Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı* ile SKA 11: *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* amaçlarıyla ilişkilendirilebilecek doğrultuda tartışmalar yürüttükleri gözlemlenmiştir. Kategorilere ilişkin bulgular aşağıdaki başlıklar altında yer almaktadır.

4.2.4.1.1. SKA 7: Erişilebilir Temiz Enerji

Odak Grup 1

Katılımcılar filmde; bisikletin benzin kullanmadan, fosil yakıt tüketmeden, çevre dostu, çevreye yararlı ve uyumlu olduğu yönünde mesajlar yer aldığını belirtmişlerdir. Bisiklet kullanırken herhangi bir yakıt tüketilmemesi, bisiklet kullanımının fosil yakıt

kullanımını azaltması ve çevreye katkı sağlaması açısından filmde yer alan iletilerin, farkındalık yarattığına ilişkin görüşler bildirilmiştir.

Odak Grup 2

‘Sürdürülebilir enerji, sürdürülebilirlik vurgusu, çevreye zarar vermeme, hiçbir enerji kullanmadan ulaşımı sağlama, insanın sürdürülebilir enerji kullanımı’ gibi farklı ifadelerle katılımcıların, erişilebilir ve temiz enerji amacı ile bağ kurdukları bulgulamıştır.

4.2.4.1.2. SKA 8: İnsana Yakışır İş

Odak Grup 1

Katılımcılar filmde girişimci ve modern bir tamirci olarak nitelendirdikleri kişinin eski bisikletleri yenileyerek, hobisini meslek haline getirmenin yanı sıra, takas usulü bisiklet sattığını ve zanaatkârlığın sürdürülebilirliğini sağladığını belirterek *“girişimcilik, yaratıcılık yenilikçiliğin desteklenmesi”* hedefi ile bağ kurmuşlardır.

Odak Grup 2

Görüşme sırasında, SKA 8 kapsamında *“emek yoğun sektörlerin verimliliğinin artırılması ve insana yakışır istihdam yaratmada girişimciliğin desteklenmesi”* hedefi ile ilişkilendirilebilecek şekilde bir katılımcı tarafından şu yorum yapılmıştır: *“Bisikletçiler sokak arasında böyle kirli, küçük, böyle top şişirmeye götürdüğümüz yerler olarak... Lastik kokulu, kötü olarak biliriz ama burada temiz sıkır sıkır işleyen yerleri olmuş olması benim gözümde getto imajından çıkarttı”*.

Bunun yanı sıra bisikletin kullanılabilirliği tartışılırken diğer bir katılımcı *“Adam 30 km. fabrikaya çalışmaya gidiyor bisikletle nasıl gidecek imanı gevriyor akşama kadar”* diyerek SKA 8’ e ilişkin koşulların olumsuzluğuna işaret etmiştir.

4.2.4.1.3. SKA 9: Sanayi Yenilikçilik Altyapı

Odak Grup 1

Tartışmada; *trafik, toplu taşımanın kalabalık oluşu, iki yaka arasında bisikletle geçilecek bir bağlantı olmaması, yolların bisiklet kullanımına uygun olmaması, tüketim toplumuna vurgu yapılması, ulaşımın benzin ve yakıt sebebiyle çevre kirliliğine yol açması* belgeselle bağlantılı olarak olumsuz yönde tartışılmıştır. Ayrıca, katılımcılar belgeselde trafikten kurtulmanın çaresi olarak bisiklete işaret edilmesi, bisikletin

maliyetinin düşük ve çevre kirliliğine sebep olmayacak bir ulaşım aracı olması, bisiklete binmenin trafiğe olumlu yönde etkisi ve eskiyi dönüştürerek değerlendirmenin öneminin filmde ele alındığına ilişkin tartışmışlardır.

Odak Grup 2

Katılımcıların film hakkında konuşurken en çok değindikleri amaç SKA 9 olarak bulgulanmıştır. SKA 9 bağlamında katılımcıların filmde yer alan içeriğe ilişkin en çok sürdürülebilir ulaşım ve altyapı alanı üzerinde tartıştıkları görülmektedir. Aşağıda katılımcıların konuya dair tartışmasında öne çıkan negatif unsurlar yer almaktadır:

- *Bisikletle büyükşehirde bir yere varmanın lüks oluşu, yokuşlar ve belgeselde yer alan kişilerin yokuştan yakınması, şehir ve trafikten nefretle bahsetme, yerin bilmem kaç kat altına girmeden yeryüzünde gidebilmek, toplu taşımanın yoğunluğu, trafikten dolayı bisiklet kullanımının güvensizliği, dar sokaklar ve kalabalık sebebiyle bisiklet kullanımına uygun olmayan koşullar ile iki kıta arasında bisikletle geçiş yapabilmenin mümkün olmadığı, bisiklet yollarının arttırılması gerekliliği ve fiziksel durumu el vermeyenlerin elektrikli bisiklet kullanabileceği,*

Bunun yanı sıra belgeselde sürdürülebilirlik olgusuna vurgu yapıldığı, hiç enerji kullanmadan bisikletle ulaşım ile çevreye zararı azaltma, trafikten bir araç eksildiğinde kazanılacak vakit, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ulaşımın bisikletle sağlanması, ek olarak eskinin sürdürülmesinin yararlılığı ve yeni bir şey satın almadan eski bisikletlerin dönüştürülerek kullanılması, takas yoluyla bisikletlerin alınıp satılmasına ilişkin olumlu görüşler de söz konusudur.

4.2.4.1.4. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Odak Grup 1

- *“Yol güvenliğinin geliştirilmesi, özellikle toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişiminin sağlanması”*
- *“Kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin geliştirilmesi ve katılımcı, entegre ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin planlanması ve yönetilmesi için kapasitenin güçlendirilmesi”*

Katılımcılar yukarıda yer alan hedefleri işaret edecek şekilde ‘*şehir trafiği, trafikten kurtulmanın çaresi olarak, toplu taşıma ve metronun kalabalıklığı, İstanbul’da iki yaka arası geçiş için bisiklet kullanılamaması, yolların uygunsuzluğu sebebi ile bisikletle işe gidilemeyeceği*’ olmak üzere SKA 11 bağlamında fikir belirtmişlerdir. Ek olarak filmde gösterilen bisiklet topluluğunun birlikte hareket etmesinin, trafikte tehlike altında olan bisikletliler için bir avantaj olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, filmin yorumlanması sırasında katılımcılar; bisiklete ağırlık verildiği takdirde bir şeylerin değişebileceği, kolay ulaşım sağlanacağı ve filmde yer alan iletilerin, bisikletin çevreye, ekonomiye ve insan hayatına katkı sağlayıcı bir ulaşım aracı olduğunun anlaşılması doğrultusunda olumlu olduğunu belirtmişlerdir.

Odak Grup 2

Katılımcıların filmde dikkatini çekenler ve bu doğrultudaki tartışmaların ise amaca ilişkin negatif yönden (*‘şehrin altyapısının bisiklet kullanımına uygunsuzluğu, dar sokaklar, yokuşlar, yeterli ve uygun yol olmaması sebebiyle İstanbul’da her noktaya ulaşımın bisiklet ile gerçekleştirilemeyeşi, konforsuzluğu, hava koşullarının tam anlamıyla elverişli olmaması ve toplu taşıma da dahil olmak üzere can güvenliğine ilişkin kaygılar*’) iletiler içerdiği ve bu doğrultuda görüşmede, bisiklet yollarının arttırılabileceğine yönelik bir öneri geliştirildiği görülmektedir. Ayrıca toplu taşımanın yoğunluğu, şehirdeki kalabalık ve trafik problemi bu probleme ilişkin çözüm olarak özgürleştirici yanı ile bisiklet, toplu taşıma ile karşılaştırıldığında bisikletin daha konforlu olması ve trafikten kaçınma amacıyla büyükşehirde bisiklet kullanımına ilişkin filmde yer alan iletiler, var olan altyapı koşullarının yetersizliğine işaret etmektedir. Yanı sıra, bisikletin sürdürülebilir bir ulaşım aracı olması vurgusu ile yararlılığı, kullanımının çevreye katkısı ve kent trafiğini azaltıcı etkisi de tartışılarak filmde yer alan iletiler doğrultusunda bisiklet kullanımının olanaklı olabileceği çıkarımına ulaşılmıştır.

4.2.4.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Gezegen’ temasına ilişkin bulgular

Her iki odak grup görüşmesinde de katılımcıların film hakkında gerçekleştirdikleri tartışmaların, Gezegen teması altında yer alan SKA 12: *Sorumlu Üretim ve Tüketim* ile SKA 13: *İklim Eylemi* amaçlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir.

4.2.4.2.2. SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim

Odak Grup 1

Odak Grup 1 katılımcıları, İstanbul’da bisiklet filminde tüketici bir toplum yapısının varlığına ilişkin vurgular olduğunu ve filmde tüketim toplumunun önüne geçilmesi yönünde birtakım öneriler yer aldığını tartışmışlardır. Bisiklet aracılığı ile tüketmeden, kendi gücünle bir yerden bir yere ulaşmak, yeni bir bisiklet almak yerine eskiyen bisikletleri modifiye etmek, bisikletlerin geri dönüşüm yoluyla yenilenmesi ve takas usulü sağlanması, fosil yakıt kullanımının azaltılmasına ilişkin belgeselde yer alan mesaj, çevre dostu bir araç olarak bisikletin vurgulanması, tüketim toplumu ve çevrenin ilişkisinin ele alınması şeklinde özetlenebilecek öneri ve örnekler katılımcılar tarafından; *Sorumlu Üretim ve Tüketim* amacı ile olumlu şekilde bağ kurularak tartışılmıştır.

Odak Grup 2

Odak Grup 2 katılımcıları benzer şekilde var olan koşullarda tüketimin oldukça yoğun olduğu hızlı bir dünyada yaşandığını; belgeselde yer alan iletilerin eskinin sürdürülebilirliğine işaret ederken aynı zamanda elektriğin sürdürülebilir kullanımı ve çevrenin sürdürülebilirliğini vurguladığını belirtmişlerdir. Söz konusu iletilerin, geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik olgularına vurguyla birlikte doğaya verilen zararın azaltılabileceği mesajını verdiği katılımcılar tarafından dile getirilmiş ve bu vurgu ile belgeselde yer alan kişilerin tavırları pozitif olarak nitelendirilerek izleyiciye güven duygusu sağladığı belirtilmiştir. Ek olarak sürdürülebilirlik bilincinin çocuklara da aşılması yönünde belgeselin bu konuya da eğilmesi gerektiği üzerine fikir yürütülmüştür.

4.2.4.2.1. SKA 13: İklim Eylemi

Odak Grup 1

Katılımcılar filmde neler gördükleri sorusu doğrultusunda günümüzde çevre faktörünün önem arz ettiğine ilişkin vurgu yapıldığını belirtmiş, küresel ısınmanın artması ile bağlantılı olarak bisikletin olumlu yanlarına değinmişlerdir.

Odak Grup 2

Yalnızca bir katılımcı belgeselde küresel ısınmaya karşı bir çözüm olarak bisikletin yer aldığına ilişkin görüş bildirmiştir.

4.2.4.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular

İstanbul’da Bisiklet filmine ilişkin gerçekleştirilen tartışmaların, aşağıda açıklandığı üzere *İnsan* teması altında yer alan SKA 4: *Nitelikli Eğitim* ve SKA 5: *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* amaçları ile bağlantılı şekilde ele alınabileceği görülmektedir.

4.2.4.3.1. SKA 4: Nitelikli Eğitim

Odak Grup 1 ve Odak Grup 2

“İstihdam, insana yakışır işlerde çalışma ve girişimciliğe yönelik teknik ve mesleki becerileri de kapsayan ilgili becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısının artırılması” ve “sürdürülebilirlik kültürünün yaşatılabilmesi” maddeleri bağlamında her iki grupta da bisiklet imalatı ve tasarımı konusunda alana özgü eğitim almış kişiler ve bu alandaki girişimciliğe yönelik filmde yer alan örneğe değinilmiş, katılımcılardan biri bisiklet kültürünün öncelikle çocuklara aşılması gerektiği şeklinde yorum yapmıştır.

4.2.4.3.2. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Odak Grup 1

Filmde öne çıkanlar doğrultusunda iki katılımcının, bisiklet kullanan bireylerin genellikle erkek olduğuna ilişkin okumalar yaptıkları görülmüştür.

Odak Grup 2

Bir katılımcı İstanbul’da can güvenliği açısından kadınların bisiklet kullanımının zor olduğuna ilişkin görüş belirtmiş, diğer bir katılımcı ise bu durumun yalnızca bisiklete binmeye özgü olmadığını, toplu taşımada da kadın ve can güvenliğine ilişkin negatif bir durum olduğu şeklinde yorum yapmıştır. Daha sonra ise can güvenliğine ilişkin kadın, erkek fark etmeksizin mevcut bir sorun olduğu şeklinde uzlaşmışlardır.

4.2.4.4. 5P Kategorisinde yer alan ‘Barış’ temasına ilişkin bulgular

Barış teması, her iki grubun katılımcıları arasındaki tartışmalarda, ana konu olmasa da bağ kurulan alanlardan biri olarak değinilmiştir.

4.2.4.4.5. SKA 16: Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar

Odak Grup 1

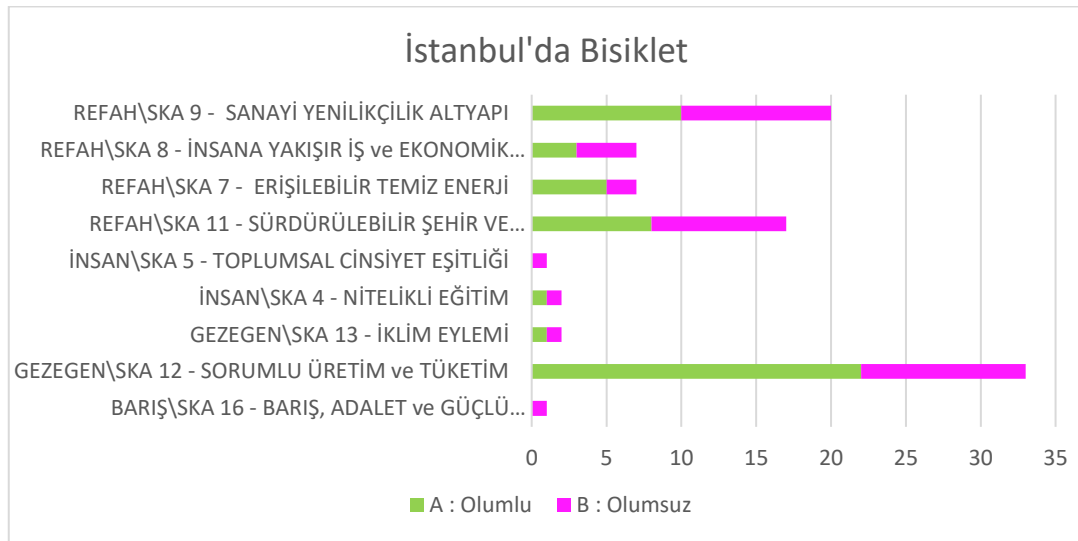
Katılımcılar gece bisiklet kullanırken toplu şekilde hareket edilmesini güvenli hissetme ile ilişkilendirmiştir.

Odak Grup 2

Amaç 16 ile bağlantılı olarak, bisiklete binerken ya da toplu taşımada can güvenliğinin, özellikle kadınlar olmak üzere tüm insanlara ilişkin bir tehdit olduğu ve kendini güvende hissetme açısından negatif bir durum söz konusu olduğu yorumu yapılmıştır.

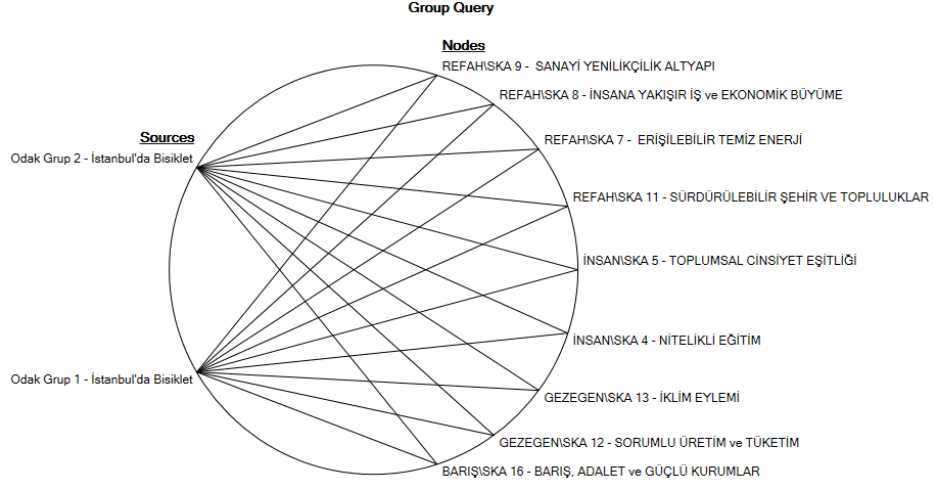
4.2.4.5. İstanbul'da Bisiklet/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar

Odak grup görüşmelerinin sonunda katılımcılar, şehir altyapısı sebebiyle İstanbul'daki çeşitli problemlere değindikten sonra filmde bisikletin pek çok farklı perspektifte sunularak problemlere bir çözüm önerisi olarak gösterildiği şeklinde tartışmışlardır. Bunun yanı sıra, filmde doğrudan değinilmese de *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* açısından olumsuz yorumlar yapıldığı görülmektedir. Ancak filmde genellikle kalkınmanın çeşitli alanlarına ilişkin olumlu bir çerçeve sunulduğu söylenilebilmektedir. Değinilen alanlara ilişkin katılımcıların nötr ifadeleri eksiltildikten sonra, filmde aktarılan koşulların ne şekilde görüldüğü olumlu ya da olumsuz olmak üzere şu şekilde tablolastırılmıştır (Şekil 4.25):

Şekil 4. 25. İstanbul'da Bisiklet- Olumlu ve Olumsuz Görüşler

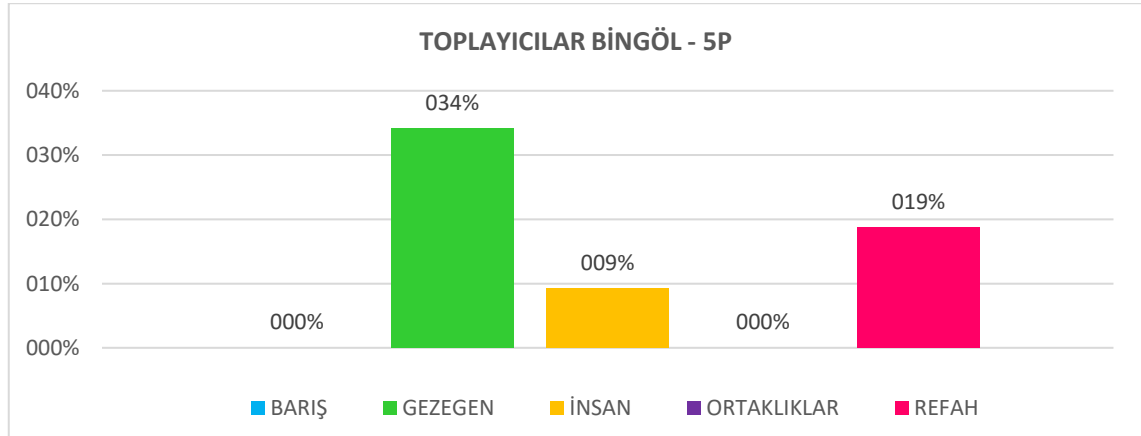
Her iki odak grup birlikte ele alındığında, görüşmeler sırasında ortaya çıkan içerikleri ve SKA'lar ile kurulan bağları gösteren diyagram Şekil 4.26'da gösterilmektedir:

Şekil 4. 26: İstanbul'da Bisiklet- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar

4.2.5. Toplayıcılar Bingöl

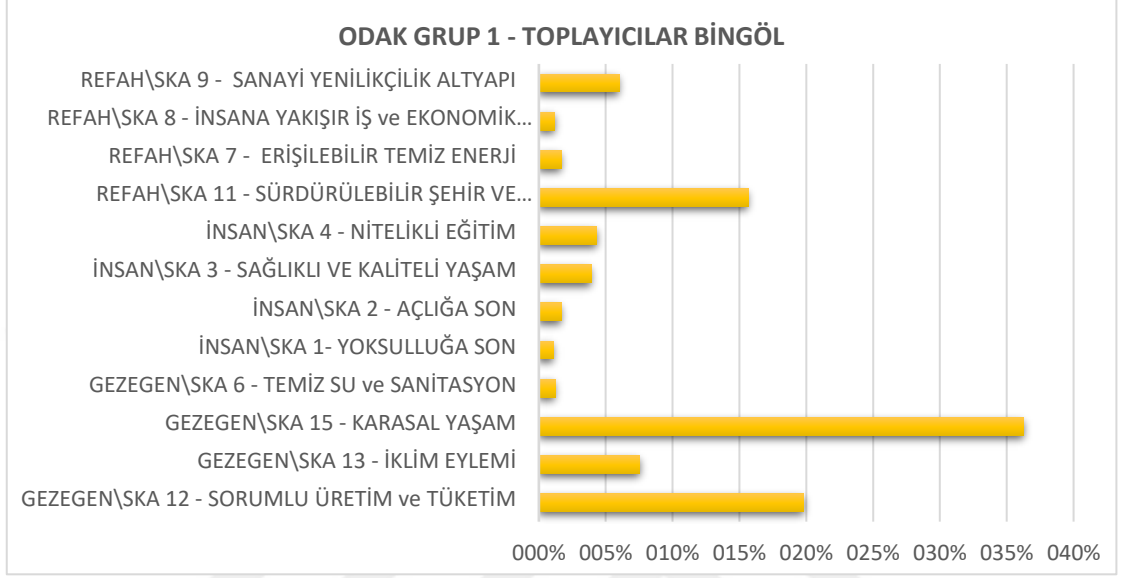
Toplayıcılar Bingöl filmine ilişkin gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinin kodlanması sonucunda, sürdürülebilir kalkınmanın temel dayanakları olan *Gezegen* (%34), *Refah* (%19) ve *İnsan* (%09) olmak üzere üç farklı temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir (Şekil 4.27).

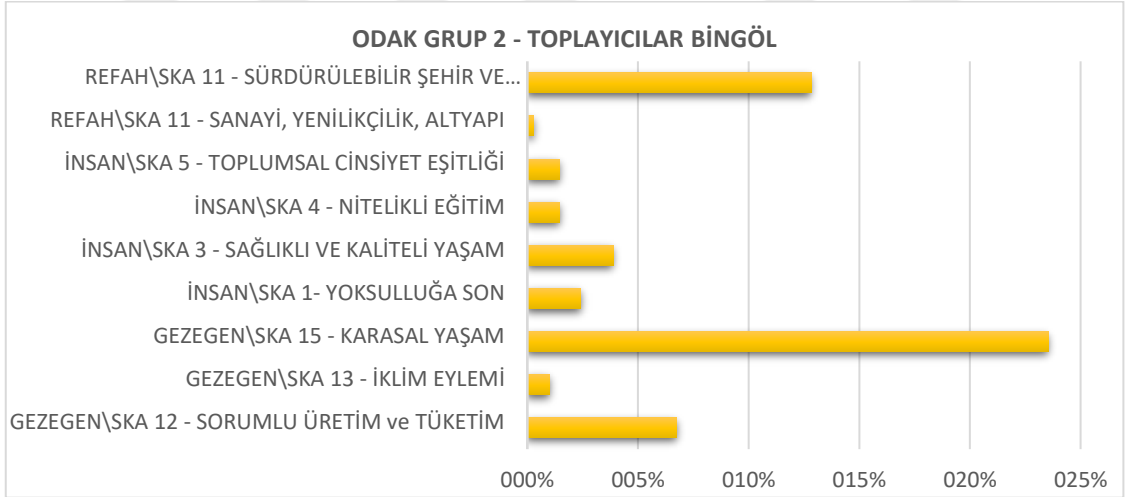
Şekil 4. 27. Toplayıcılar Bingöl Filminde 5P İçerikleri

Gündelik hayatta belgesel izlemeyen katılımcılardan oluşan Odak Grup 1' in tartışma içeriklerinin *Gezegen*, *Refah* ve *İnsan* teması bağlamında gerçekleştirildiği görülmüştür. Benzer şekilde aktif olarak belgesel izleyen katılımcıların yer aldığı Odak

Grup 2 ile gerçekleştirilen tartışmada, *Ortaklıklar* ve *Bariş* temalarına yer verilmediği ve en çok tartışılan temanın Gezegen olduğu bulgulanmıştır. *Gezegen*, *Refah* ve *İnsan* temalarının altında yer alan ve tartışmalarda değinilen SKA'ların grafikleri her iki odak grup için yüzdeliklerine göre aşağıdaki gibidir (Şekil 4.28 ve Şekil 4.29):

Şekil 4. 28. Toplayıcılar Bingöl/ Odak Grup 1 / SKA İçerikleri

Şekil 4. 29. Toplayıcılar Bingöl/ Odak Grup 2 / SKA İçerikleri

Filmin konusu sebebiyle her iki odak grupta da yer alan tartışmaların en çok bağ kurduğu kategori SKA 15: *Karadaki Yaşam* olmuştur. SKA 15'in ise katılımcılar tarafından SKA 12: *Sorumlu Üretim ve Tüketim* ve SKA 11: *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* amaçları ile birlikte ele alındığı görülmektedir.

4.2.5.1. 5P Kategorisinde yer alan ‘Gezegen’ temasına ilişkin bulgular

Gezegen teması içinde, toplam 3 kategori ile (SKA 12, SKA 13 ve SKA 15) her iki odak grubun da bağ kurduğu görülmektedir. Belirtilen üç kategori dışında, gündelik hayatında belgesel filmleri izlemeyi tercih etmeyen Odak Grup 1 katılımcılarının tartışmalarında ise belgeselde kısaca yer verilen bir röportajdan yola çıkılarak SKA 6: Temiz Su ve Sanitasyon ile bağ kurulduğu görülmüştür. Tartışmalar sırasında söz konusu amaçlarla ne şekilde bağ kurulduğu aşağıda açıklanmaktadır.

4.2.5.1.1. SKA 15: Karadaki Yaşam

Odak Grup 1

Yukarıdaki grafikte (Şekil 4.28) de gösterildiği üzere katılımcıların tartışmalarında değindikleri konular ağırlıklı olarak Amaç 15 kapsamında yer almaktadır. Konuyla bağlantılı olarak katılımcılar, belgeselde en çok dağ ekosistemi, biyoçeşitlilik ve doğal habitata ilişkin iletiler yer aldığını belirtmişlerdir. Anadolu’nun bitki çeşitliliği, sahip olduğu tür sayısı, insan unsurunun da dahil olduğu biyoçeşitlilik ve bu biyoçeşitlilik içindeki uyumlu yaşam belgeselde katılımcıların dikkatini çeken unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Buna ek olarak toplayıcılık kültürü ve karasal yaşamın sürdürülebilmesi konusunda belgeselde iletilen mesajlar, katılımcılar tarafından farklı yönleriyle tartışılmıştır: *“aslında toplarken bile devamında sürdürebilmek için usulüne göre yapıldığı”, “doğanın tahrip edilmesi, bitki neslinin geleceğinin düşünülmeyerek hareket edilerek toplanması neticesinde bazı bitki türlerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu”, “kurulan barajların nem, ekstra bir nem yaratarak bölgedeki iklimi değiştirdiği ve bu bitkilerin alıştıkları, oluştukları şartların bozulduğu”, “bir bitkinin popüler oluşuyla beraber, o bitkiye yoğun bir talebin artması ve o bölgeye gelerek o bitkinin toplanması ve bitkinin kökleriyle alınması sebebiyle yenisinin yetişmediği”* şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.

Odak Grup 2

Doğal habitatın bozulmasını azaltmak için harekete geçilmesi ve biyoçeşitlilik kaybının durdurulması hedefi ile ilişkili olarak katılımcılar filmde gördükleri unsurları şu şekilde sıralamıştır: *‘Geven otlarının toplanması sonucu oluşan erozyon, sürdürülebilir kullanım, bitkilerin yeniden yetişmesi için kökünü toprakta bırakma, ticari değere sahip olan ürünün bilinçsizce toplanarak türü risk altına sokması ve tehlike altında olan türler,*

toplayıcılıkla ilgili bilgileri belgeleme ve kayıt altına alma, bilim dünyası ve yöre halkı bilgilerinin toplanarak sürdürülebilirliğin sağlanması, bitkilerin doğada nasıl sürdürülebilir olacağından bahsetmesi, kaynaklara sahip çıkmak, barajların bitkiler üzerindeki negatif etkisi, türlerin korunması ve doğa ile uyumlu yaşama gerekliliği'

Belgeselde katılımcıların, “ekosistemlerinin ve biyoçeşitliliğinin korunması” ile “doğal habitatların bozulmasını azaltma” hedefleri ile ilişkili olarak gördükleri ise şu şekilde özetlenebilmektedir: ‘Zenginlik, verimlilik, bereketlilik, tür sayısı bakımından dünyada 5. olmanın vurgulanması, Bingöl’de havanın temizliği vurgusu ile daha sağlıklı ürünler çıktığının iletilmesi, bilim dünyası ve yöre halkı bilgileri doğrultusunda bitkilerin kullanım alanları, faydaları, bitkilere dair bilgilerin aktarılmasının önemi, hala keşfedilmekte olan bitkiler olduğu, toplayıcılık kültürünün ve bitkilere ilişkin bilgilerin kaybolmaya yüz tutması, doğanın kendini ne kadar sürdürdüğü ve insanların da bunun bir parçası haline gelmesi gerektiği...’

“Yerel halkın sürdürülebilir geçim kaynaklarına erişimi” hedefine ise yöre halkının maddi olarak gelişebileceği, yörede benzersiz bitkiler olduğu ve değerlendirilmesi gerektiği (yoksulluğun azaltılması ile entegre) ifade edilerek katılımcılar tarafından değinilmiştir.

4.2.5.1.2. SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim

Odak Grup 1

Katılımcılar “doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması” hedefi ile bağ kurarak, filmde ‘iklimsel ve insansal faktörlerin çevreye verdiği zarara, köylünün ticari sebeplerle bitkilerin toplanmasından tedirginliğine, sürdürürebilmek adına nasıl tüketmemiz gerektiğine, doğaya saygı duyulmadığı müddetçe doğanın kendini yok edeceğine, tüketim çılgınlığının doğaya doğrudan zararına, doğa tahribatına ve doğanın aşırı kullanımına’ dikkat çekildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, ‘bilinçsiz toplama, bitki neslinin geleceğini düşünmeme ve yanlış tüketimden kaynaklı erozyon’, çeşitli riskler olarak ele alınmıştır.

Bu doğrultuda katılımcılar şu yorumları yapmışlardır. “Biz, bence aslında ekonomik kaygı ve kazanç güdüsüyle hareket edilip doğaya fazlaca bir müdahale gerçekleştirildiğinde, burada biz doğal hayatın sürdürülebilirliğini engelliyoruz. Yani burada belgeselde de vurgu yapılmak istenen bu”; “Sınırlı bir çevremiz var, dünyamız

var, bunu birlikte yaşamamanın optimum şekilde en verimli şekilde yaşanması gerekiyorsa onu öğrenmemiz lazım demişti bir araştırmacı”.

Odak Grup 2

“Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması” hedefine yönelik göstergelerin katılımcıların tartışmalarında yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda değinilen konular ‘doğa ile uyumlu yaşam, toplanan bitkilerinin uyumlu bir şekilde hayvanlarla paylaşılması, aşırı toplama sonucu erozyon, filmin bitkilerin sürdürülebilirliğini ele alması, bitkilerden uygun şekilde fayda sağlanması, bitkiyi kökünden toplamama ve ticari sebeplerle bitkilerin tükenmesi’ olarak tanımlanabilmektedir.

4.2.5.1.3. SKA 13: İklim Eylemi

Odak Grup 1

“İklim değişikliğine uyum ve etkinin azaltılması” hedefi ile bağ kurulabilecek şekilde katılımcılar, filmde iklimsel faktörlerin floraya vermiş olduğu zarara ve aynı doğrultuda ekolojik dengenin bozulması ve tür kaybının gerçekleşmesine dair iletiler olduğunu belirtmişlerdir. Ek olarak belgeselde yapılan barajın iklime zarar verdiği, karın yağmasını engelleyerek ve ekstra bir nem yaratarak bitkilerin alıştıkları ve oluştukları şartları bozduğu yönünde mesajların yer aldığına işaret etmişlerdir.

Ayrıca, “iklimle ilgili tehlikelere ve doğal afetlere karşı dayanıklılığın ve uyum kapasitesinin güçlendirilmesi” hedefine yönelik olarak filmde bitki örtüsünün yok olmasıyla gelişebilecek erozyon gibi afetlere değinildiği yönünde görüş bildirilmiştir.

Odak Grup 2

Katılımcılar, belgeselde yanlış toplama sonucunda erozyon ve sel gibi felaketlerin oluşabileceği ve barajların doğaya zarar verebileceği gibi mesajların yer aldığını belirterek iklim değişikliğine işaret etmişlerdir. Aktarılanlar göz önünde bulundurularak iklimle ilgili tehlikelere ve doğal afetlere karşı dayanıklılığın ve uyum kapasitesinin güçlendirilmesi hedefine işaret edildiği söylenebilmektedir.

4.2.5.1.4. SKA 6: Temiz Su ve Sanitasyon

Odak Grup 1

“Su kıtlığından mustarip insan sayısının azaltılması” ve “su ekosistemlerinin korunması” hedefleri ile bağ kurulacak şekilde katılımcılar görüşmede, belgeselde yer alan yerli halkın söylemlerine işaret etmişler ve bölgeye yapılan barajların yöredeki su kaynaklarının verimini azaltmasının bir problem olduğuna ilişkin görüş bildirmişlerdir.

Odak Grup 2

Görüşme içeriklerinde Amaç 6’ye ilişkin veri bulunamamıştır.

4.2.5.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘Refah’ temasına ilişkin bulgular

Toplayıcılar Bingöl filmi hakkında odak grup görüşmelerinde sorulan sorular doğrultusunda SKA 7: *Erişilebilir ve Temiz Enerji*, SKA 8: *İnsana Yakıtır İş ve Ekonomik Büyüme*, SKA 9: *Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı* ile SKA 11: *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* olmak üzere toplam 4 amaç ile ilişkilendirilen tartışma içeriklerine rastlanmıştır. Aktif olarak belgesel izleyen katılımcıların bulunduğu odak grup görüşmesinde, SKA 7 ve SKA 8 ile bağlantılı herhangi bir tartışma içeriğine yer verilmemiş, SKA 9 ve SKA 11 olmak üzere iki kategori ile bağ kurularak tartışmalar yürütülmüştür. Her iki grubun tartışmalarının amaçlar ile ilişkileri aşağıda açıklanmaktadır.

4.2.5.2.1. SKA 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji

Odak Grup 1

Fayda dengesinin göz önünde bulundurulmaması sebebiyle ekosistem ve biyoçeşitliliğin zarar gördüğüne ilişkin tartışma sonucunda bir katılımcı; “*elektriği başka bir şekilde üretebiliriz diyorum ve nasıl üretilebileceğine ilişkin şu anda bir fikir sahibi olmamakla birlikte oraya özgü, sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımı olabilir diye düşünüyorum. Ancak belgeselde bunu görmüyoruz, böyle bir öneri yer almıyor*” şeklinde görüş bildirerek hedefler doğrultusunda sürdürülebilir enerjinin önemine işaret etmiştir.

Odak Grup 2

Görüşme içeriklerinde Amaç 7’ye ilişkin veri bulunamamıştır.

4.2.5.2.2. SKA 8: İnsana Yakıtır İş ve Ekonomik Büyüme

Odak Grup 1

Katılımcıların filmde yer alan içerikler doğrultusunda yaptıkları tartışmada “*ekonomik büyümenin çevrenin bozulmasından ayrıştırılması*” hedefi ile bağlantılı olacak şekilde doğadan bilinçsizce kazanım elde edilmesi, bitkilerin kökünden sökülüp atılması, bitkinin popülerleşmesine bağlı olarak talep artışı ve sonucunda bilinçsizce toplanarak yenisinin yetişmediği konularına değinilmiştir.

Odak Grup 2

Görüşme içeriklerinde Amaç 8’e ilişkin veri bulunamamıştır.

4.2.5.2.3. SKA 9: Sanayi Yenilikçilik Altyapı

Odak Grup 1

Tartışma sırasında “*temiz ve çevresel açıdan daha sağlam teknolojiler ve sanayi süreçlerinin daha çok benimsenmesi*” ve “*kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması*” hedefleri ile bağlantılı olarak katılımcıların bir öneri geliştirdiği gözlemlenmiştir. Katılımcılar filmde barajların negatif etkilerinden ve suyla ilgili bir azalma olduğundan bahsedildiğini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda barajların da insan ihtiyaçları için yapıldığını sorgulayan katılımcıya, diğer bir katılımcı şu şekilde yanıt vererek sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanılabilceği önerisini geliştirmiştir:

“Bence burada fayda dengesini göz önünde bulundurmamız lazım. Başka türlü elektrik sağlanabilir ama o ekosistem yok olduğunda bir daha asla telafisi olmayacak zararla, o ekosistemi getiremeyiz. Ama elektrik başka bir yolla da sağlanabilir”

Odak Grup 2:

Grupta yer alan bir katılımcı filmde barajların, doğanın yok olmasında etkisi olduğu yönündeki iletiyi ele alarak “*sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması*” hedefiyle olumsuz yönde bağ kurmuştur.

4.2.5.2.4. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Odak Grup 1

Filmde ele alınan konular sorulduğunda “*kültürel mirasın korunması*” hedefi doğrultusunda katılımcılar filmde, ekonomik ve kültürel bir alan olarak pek çok bitki ve mantar çeşidine ilişkin geçmişten günümüze kadar getirilen bilgilere sahip olan toplayıcılık kültürünün bir alışkanlık olmaktan öteye geçmediğinin ve toplayıcılık kültürünün yok olmaya yüz tuttuğunun ele alındığını söylemişlerdir. Belgeselde bu kültürü aktaracak bir neslin artık kırsalda bulunmadığı ve bu sebeple bilgi aktarımın sektöre uğradığı yönünde mesajlara yer verildiğini ifade etmişlerdir. Toplayıcılık kültürünün barındırdığı bilgilerin paylaşılması yoluyla bitkilerin sürdürülebilir kullanımının olumlu yönde etkileneceği, toplayıcılık kültürü sayesinde tüm insanların fayda sağlayabileceği, katılımcılar tarafından değinilen noktalar arasındadır. Katılımcılar, belgeselde bilgilerin aktarılması gerektiğine vurgu yapıldığını belirtmiş; eğitim ve gastronomi alanına, bitki ve toplayıcılık kültürlerinin entegre edilmesi gerektiği çıkarımına ulaşmışlardır.

Odak Grup 2

Katılımcıların tartışmaları incelendiğinde filmde kültürel mirasın korunması hedefi kapsamında değerlendirilebilecek verilerin yer aldığı görülmektedir. Katılımcılar tarafından filmle ilişkili olarak; kültürel bir mirasın varlığının, endemik bilgilerin kayıt altına alınmasının öneminin, halk ve bilim insanlarının birbirinden öğrenmesi gereken şeyler olduğunun, sahip olunan bilgilerin harmanlanmasının gerekliliğinin, yaşlı neslin bilgilerinin belgelenmesi ve aktarılmasının öneminin, bilgilerin kaybolma tehlikesi altında gelecek nesillere aktarılamamasının ve bu sebeple kültürün kaybedilmeye başlandığının tartışıldığı görülmektedir.

4.2.5.3. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular

Toplayıcılar Bingöl filmi üzerine gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde katılımcıların kendilerine sorulan sorular doğrultusunda, *İnsan* teması atında bulunan SKA 4: *Nitelikli Eğitim*, SKA 3: *Sağlık ve Kaliteli Yaşam* ve SKA 1: *Yoksulluğa Son* kategorileri ile ilişki kurdukları görülmektedir. Ek olarak Odak Grup 1, SKA 2: *Açlığa Son* ile ilişkilendirilebilecek şekilde belgeseli yorumlarken, Odak Grup 2 ise bu gruptan farklı olarak SKA 5: *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* amacı ve film arasında bağ kurmuştur.

4.2.5.3.1. SKA 4 – Nitelikli Eğitim

Odak Grup 1

Bir katılımcı, filmde yer alan iletiler doğrultusunda, toplayıcılık kültürünün sürdürülmesine ek olarak doğanın ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine ilişkin kendisinin belirli bir eğitim veya farkındalığı olmadığını belirtmiştir. Söz konusu bilgilerin ilk veya ortaöğretimlerdeki müfredata entegre edilebileceğini ifade ederek, nitelikli eğitim amacı kapsamında “*bütün öğrenciler tarafından sürdürülebilir kalkınmanın ilerletilmesi için gereken bilgi ve becerinin kazanımının sağlanması*” hedefine yönelik filmde yola çıkarak bir öneri geliştirmiştir.

Odak Grup 2

Katılımcılar belgeselde, akademik bilgi ve yöre halkının bilgilerinin bir araya getirilmesinin, yerel halkın farkındalığının artırılması açısından öneminin vurgulandığını belirtmişlerdir. Söz konusu ifadelerin “*sürdürülebilir yaşam tarzları için eğitim*” hedefi ile bağdaştığı söylenebilmektedir.

4.2.5.3.2. SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam

Odak Grup 1

Çocuk ölümlerinin azaltılması hedefi ile ilişkili olarak katılımcılar; toplayıcıların zehirli bitkiyi ayırt edemediklerinde bölgede çocuk ölümlerinin gerçekleşmesine ilişkin filmdeki iletilere işaret etmişler, aynı zamanda bitkilerin ilaç endüstrisinde kullanılmasına ve sağlık için gerekliliğine değinmişlerdir.

Odak Grup 2

Katılımcılar belgeselde, Bingöl yöresindeki hava kalitesinin, yörede yetişen ürünlerin kalitesine ve sağlıklı olmasına da yansıdığının belirtildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların aynı zamanda yetişen ürünlerin, insan sağlığına iyi gelebilecek şekilde pek çok hastalığın önlenmesinde ya da tedavisinde kullanılabileceğine ilişkin ifadeleri doğrultusunda Amaç 3 ile ilişki kurulabilmektedir.

4.2.5.3.2. SKA 1: Yoksulluğa Son

Odak Grup 1

“Tüm erkek ve kadınların ekonomik ve doğal kaynaklara erişimi” hedefi bağlamında değerlendirilebilecek şekilde katılımcılar, belgeselde toplayıcılığın gelir kaynağı olarak ekonomik yönü açısından SKA 1 ile olumlu yönden bağ kurmuşlardır. Ancak maddi sebeplerle bölgeden göç edildiğine ilişkin belgeselde yer alan iletiler, aynı zamanda kimi katılımcıların amaca ilişkin olumsuz yönde ilişki kurmalarına da sebep olmuştur.

Odak Grup 2

Görüşme sırasında katılımcılar SKA 1 ile bağlantılı olarak, belgeselde yöre halkının maddi anlamda gelişebilmesi için toplayıcılığın ve bitkilere dair bilgi sahibi olmanın önemini vurgulandığını tartışmışlardır. Ayrıca yöre halkının ekonomik sebeplerle şehirlere yaptıkları göçlere de değinildiğini belirtmişlerdir.

4.2.5.3.3. SKA 2: Açlığa Son

Odak Grup 1

Katılımcılar filmde yer alan veriler doğrultusunda toplayıcılığın ekonomik bir alan olduğuna değinerek, toplayıcılığın yörede aktif şekilde yapılabiliyor olmasını, ekonomik zorluklar ile bağdaştırmışlardır. Söz konusu tartışmanın “yerli halkların toprağa ve diğer verimli kaynaklara erişimi” hedefine dair bir çerçeve sunduğu söylenebilmektedir. Bitki çeşitliliğinin korunması yönünde geliştirdikleri önerilerle katılımcılar, “tohum ve bitki bankaları aracılığı ile çeşitliliğin sürdürülmesi” hedefine de işaret etmişlerdir.

Odak Grup 2

Görüşme içeriklerinde Amaç 2’ye ilişkin veri bulunamamıştır.

4.2.5.3.4. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Odak Grup 1

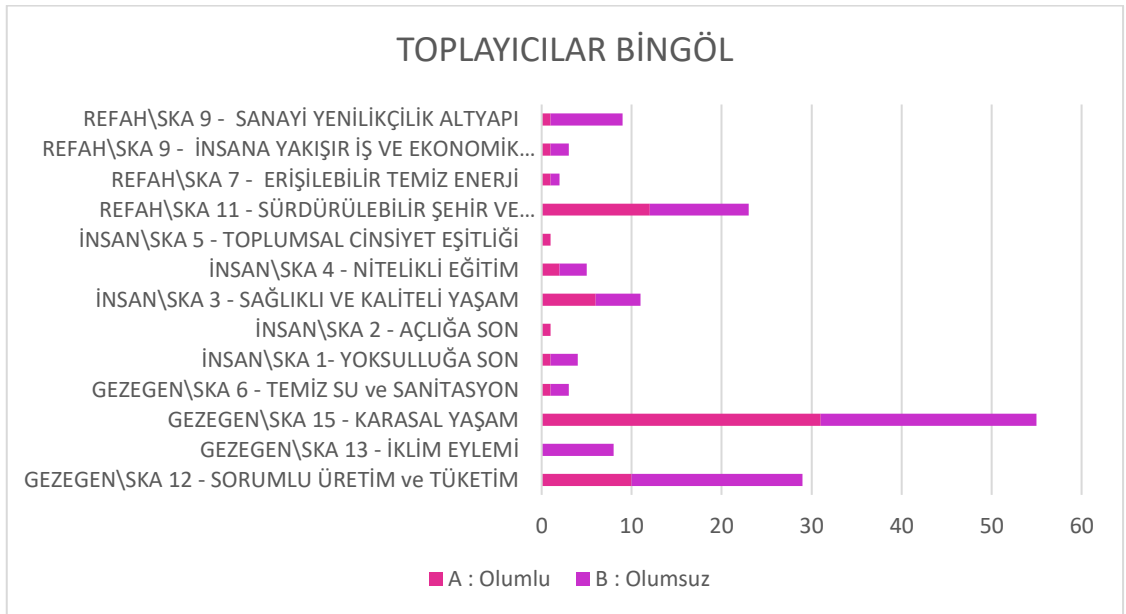
Odak Grup 1 ile gerçekleştirilen görüşme içeriklerinde SKA 5’e ilişkin veriye rastlanılamamıştır.

Odak Grup 2

Bir katılımcı görüşme sırasında, Bingöl yöresindeki toplayıcıların, kadın erkek ayırt etmeksizin filmde gösterilmesini olumlu bulmuştur: *“Hani işte klasik ataerkil toplumda, işte adamlar evde durup kadınlar bir şeyler toplamaya ya da pişirmeye vs. bir şeyler yapmaya gitmiyor. Adamlar da topluyor ve tanıyarak, bilerek topluyorlardı. O benim için güzel bir ayrıntıydı”* şeklinde görüşünü belirtmiştir.

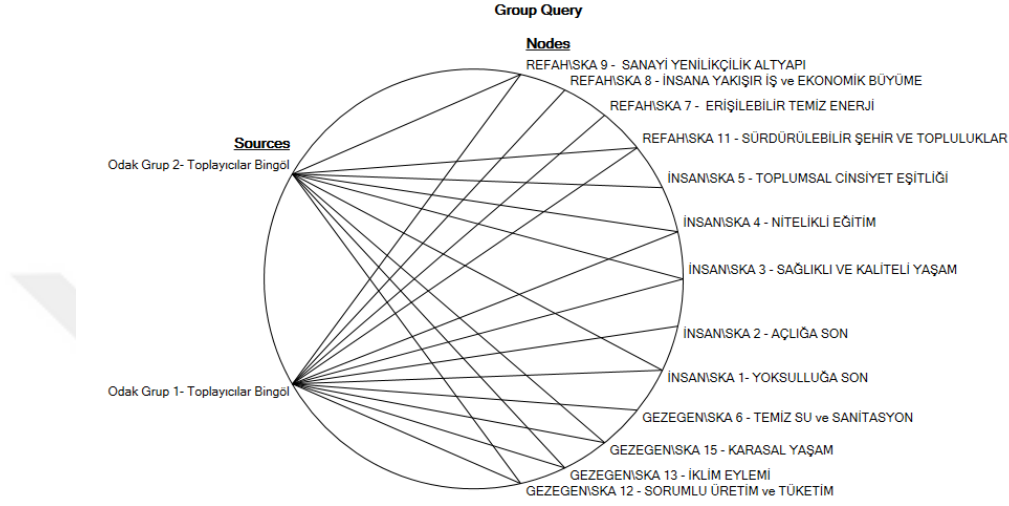
4.2.5.4. Toplayıcılar Bingöl/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar

Toplayıcılar Bingöl belgeseli, her iki odak grup birlikte ele alınarak nötr söylemler çıkartıldığında, amaçlara dair kodlamaların negatif ya da pozitif ağırlıkları aşağıdaki grafikte (Şekil 4.30) gösterilmektedir. Her iki odak grup görüşmelerinin içerikleri değerlendirildiğinde, katılımcılar tarafından SKA 15, SKA 11 ve SKA 12 olmak üzere Toplayıcılar Bingöl filmi üç kategori (SKA) ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Söz konusu amaçlara dair gerçekleştirilen tartışmalar, içerik yüzdelerine göre olumlu ya da olumsuz olarak incelendiğinde, olumlu içeriklerin daha yüksek olduğu görülmekle birlikte aralarındaki farkın çok açık olmadığına da ulaşılabilmektedir. Bu noktada belgeselin SKA 15 ve SKA 11 bağlamında var olan olumlu koşulları ön plana çıkartması, ancak belgeselin bu koşulların korunması gerekliliği yönünde mesajlar vermesinin, amaçlara dair hem olumlu hem de olumsuz görüşlerin bir arada ele alınmasını olanaklı kıldığı söylenebilmektedir.

Şekil 4. 30. Toplayıcılar Bingöl- Olumlu ve Olumsuz Görüşler

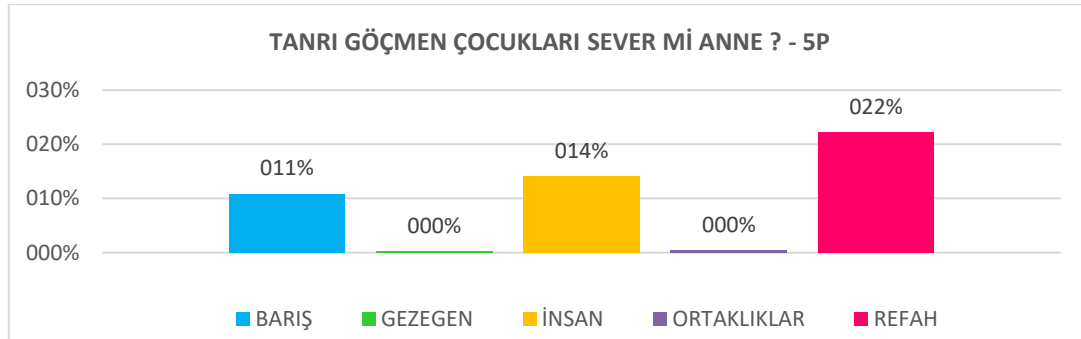
Ayrıca Toplayıcılar Bingöl belgeselinin katılımcılar tarafından izlenmesinden sonra, film hakkında gerçekleştirilen tartışmalarda Odak Grup 1'in toplam 12 amaçla bağlantılı şekilde filme dair tartıştıkları görülürken Odak Grup 2'nin ise 9 amaçla bağlantılı olarak tartışma yürüttükleri sonucuna ulaşılmıştır. Filmle ilişkilendirilerek bağ kurulabilen toplam amaç sayısı ise toplam 13 olarak belirlenmiştir.

Şekil 4. 31: Toplayıcılar Bingöl Filmi- Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar

4.2.6. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne?

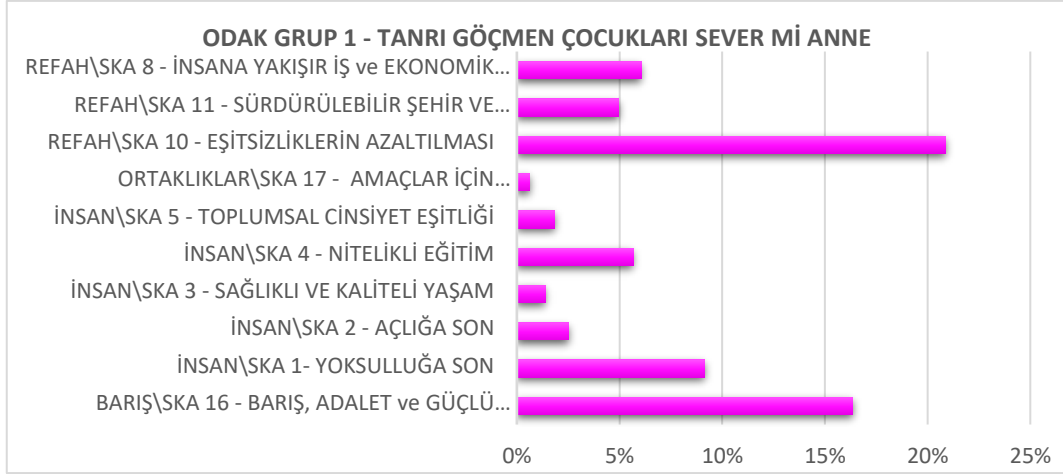
Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne? filmi üzerine yapılan odak grup görüşme içerikleri Şekil 4.32'de gösterildiği üzere 5P bağlamında analiz edildiğinde, en çok değinilen ve ön plana çıkan temanın *Refah* olduğu (%22) belirlenmiştir. Bu temayı %14 ile *İnsan* temasının ve %11 ile *Barış* temasının takip ettiği, yanı sıra *Ortaklıklar* temasının da (%0,37) görece az olarak tartışmalarda yer aldığı bulgulanmıştır:

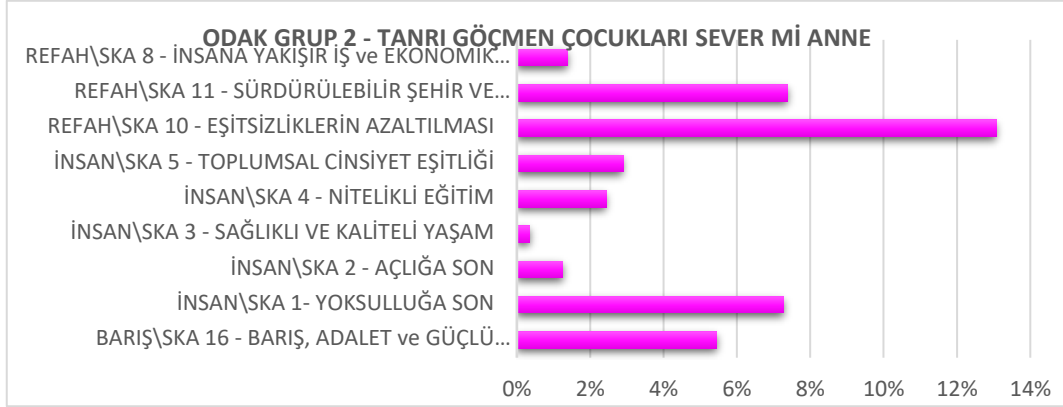
Şekil 4. 32. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? Filminde 5P İçerikleri

Odak grup görüşmelerinde 5P temalarına ilişkin kategoriler olarak hangi SKA'lara işaret edildiği ise aşağıdaki grafiklerde (Şekil 4.33 ve Şekil 4.34) yer almaktadır:

Şekil 4. 33. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? / Odak Grup 1 / SKA İçerikleri

Şekil 4. 34. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? / Odak Grup 2 / SKA İçerikleri

Her iki grupta yapılan tartışmaların içerikleri incelendiğinde SKA 10: *Eşitsizliklerin Azaltılması* ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır. SKA 10'e ek olarak Odak Grup 1 tartışmalarında SKA 1: *Yoksulluğa Son* ve SKA 16: *Bariş, Adalet ve Güçlü Kurumlar* kategorilerine de filmle ilişkili olarak temas edildiği görülmektedir. Odak Grup 2 ise görüşme içeriklerinde; SKA 10, SKA 1 ve SKA 16'ya ek olarak SKA 11: *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* da görünürlük kazanmıştır. Grafiklerde yer alan SKA'lara ilişkin tartışma içerikleri aşağıda betimlenmektedir.

4.2.6.1. 5P Kategorisinde yer alan 'Refah' temasına ilişkin bulgular

Katılımcılarla Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? filmine ilişkin gerçekleştirilmiş olan görüşmelerin kodlanması sonucu en yüksek oranda ilişki kurulan tema *Refah* olarak bulgulanmıştır. *Refah* teması altında yer alan kategoriler ise SKA 8, SKA 10 ve SKA 11 aşağıda açıklandığı şekilde film ile ilişkilendirilmiştir.

4.2.6.1.1. SKA 8: İnsana Yakısr İş

Odak Grup 1

Belgeselde arka planda bir makine sesinin sürekli ve baskın şekilde duyuluyor olması, çalışan insanların görüntülerine sıklıkla yer verilmesi doğrultusunda katılımcılar, göçmenlerin üretebilme ve gelir elde edebilme çabasının görünür hale geldiğini ifade etmişler ve bu doğrultuda göçmenlerin geçim için durmadan çalışmaları gerektiği çıkarımı ile göçmenliğin ekonomik boyutunun vurgulandığını belirtmişlerdir.

Ek olarak belgeselde yer alan görüntüler doğrultusunda çocuk işçi, kayıt dışı çalışma sorununa işaret edilmiş olabileceği çıkarımlarına ulaşılmıştır.

Odak Grup 2

Katılımcılar, insana yakısr iş ve ekonomik büyüme amacı ile ilişkilendirilebilecek şekilde filmin geçtiği muhitte yaşayan diğer göçmenleri de kapsayıcı olarak maddi imkansızlıkların dikkat çekici olduğunu belirtmişlerdir. Filmde seyyar satıcılık ve kâğıt toplayıcılık gibi işlere ilişkin tasvirlerin yer aldığını söylemişlerdir. Ek olarak işsiz ve eğitim göremeyen gençlerin filmde öne çıkan bir diğer unsur olduğu tartışılmıştır.

4.2.6.1.2. SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

Odak Grup 1:

Katılımcılar filmde ayrımcılık olgusuna ilişkin çıkarımlarda bulunmuşlardır. Bu çıkarımlar arasında; toplum tarafından dışlanma, filmde yer alan hor görülme vurgusu, göze batma ve yarattığı tedirginlik, ezilmişlik ve korku sebebiyle Ermeni göçmenlerin sosyalleşememeleri, kendilerini özgür hissedemedikleri ve farklı bir göçmenlik yaşadıkları yer almaktadır. Katılımcılar toplumsallaşmanın, filmde önemli vurgulardan biri olduğunu belirtmişler ve toplumsallaşmanın temelinin bireyin temel ihtiyacı olan aidiyet hissi olduğunu ekleyerek belgeselde aidiyet duygusuna sahip olmayan göçmenlere ilişkin tasvirlerin yer aldığını ifade etmişlerdir.

Ayrımcılığın yanı sıra “düzenli, sorumlu, sistemli ve güvenli yer değiştirmenin kolaylaştırılması”, “eşit fırsatlar sunulması” ve “eşitsizliklerin azaltılması” maddelerine işaret edecek şekilde filmde yer alan iletileri şu şekilde yorumlamışlardır: ‘Göçmenlerin sınır dışı edilme korkusu, kanunen çekinme, resmi statü yoksunluğu/göz yumulan mültecilik, güvenli hissetmeme, sağlık, barınma, vs. gibi temel hizmetlerin ve sosyolojik olguların kısıtlılığı, kayıt dışı olma durumu ile bağdaştırılan ülkede resmi karşılığı

olmayan eğitim ve çalışma'.

Ayrıca katılımcılar göçmenliğin nedeni ve sonucu olarak ekonomik zorluk ve eşitsizliklere işaret etmişlerdir. Belgeselde, göçmenlerin ekonomik kaygılarının ön planda olduğunu, geçinmek için hiç durmadan çalışmaları ve yaşam mücadelesi vermeleri gerektiğini gözlemlediklerini; bu durumun ise belgeselde çocukların gözünden gösterildiğini belirtmişlerdir. Bir katılımcı, filmi izledikten sonra araştırma gereksinimi duyduğunu aktarmış ve göçmenliğin nedeni olarak yine ekonomik koşullara işaret etmiştir.

Odak Grup 2

Odak Grup 2 katılımcıları, filmde göçmenliğin ele alındığı ve çocukların göçmenliğinin vurgulandığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu bağlamda göçmenliğe ilişkin tarifler, *'göçmen olarak düzensiz yaşamın zorluğu, yoksulluk, düşük yaşam standartları, dar alanlar, izole bir yaşam, ülkeden memnun olmama, özgür olmayışları (hapishane içinde yaşıyormuş gibi), okula devam edememe/edememe/egitim alamama, şikâyet edilmekten korkma, tepki alma korkusu, çocukların çektikleri acı ve ıstırap, vatan hasreti, çocukların aile üyelerinden ayrı kalması'* olarak katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Genellikle kadın ve çocukların göçmenliğine negatif yönde vurgu yapıldığı tartışılmıştır. Belirtilen tariflere ek olarak katılımcılar, göç olgusunun nedenleri arasında ekonomik gerekçelerin öne çıkışını ifade etmişlerdir. Filmden yapılan çıkarımlar neticesinde, kayıt dışı göçmenlik olgusuna ve göçmenlerin erişebildiği sağlık, eğitim gibi sosyal hizmetlere ilişkin fikir yürütülmüştür.

4.2.6.1.3. SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Odak Grup 1

Katılımcılar belgeselde gösterilen, göçmenlerin yaşadıkları konuta ilişkin olarak şartların uygun olmadığını ve kısıtlı olduğunu, ortamın hijyenik ve binaların güvenli olmadığını, yaşanan dairelerin bireysel ve asgari yaşam alanı ihtiyacını karşılamadığını, ortak kullanma zorunluluğu bulunan eşyaların olduğunu belirterek olumsuz yaşam koşullarına vurgu yapmışlardır.

Katılımcıların belgeselde yer alan göçmenlerin yaşadıkları çevre ve konuta ilişkin ürettikleri tasvirler şu şekildedir: *'Vasat bile denilemeyecek metruk bir bina, piknik tüpü ile yemek pişirme, banyonun dahi olmaması, duş ihtiyacını leğen içinde karşılama, ilkel*

şartlarda yaşama, musluk bile olmaması/hortum, bireylere ait odaların olmaması, merdiven tırabzanlarının olmaması, tek bir çamaşır makinesini ortak kullanma, dört duvar arası top oynayan çocuklar... ’

Evdeki kötü koşullara ek olarak katılımcılar göçmenlerin yaşadığı mahallenin güvenli görünmediğine de değinmişlerdir.

Odak Grup 2

Odak Grup 1 ile paralel olarak katılımcılar, filmde göçmenlerin yaşadıkları konut bağlamında yaşam koşullarına ilişkin negatif göstergelerin ağırlıklı şekilde yer aldığını belirtmişlerdir. Bu göstergeler katılımcılar tarafından *‘Bir evin içinde kalabalık yaşamak/yaşayamamak, hijyenik olmayan koşullar, taharet musluğunda yüz yıkama, sıva döküntüleri, gıcırdayan ve korkuluksuz merdivenler, viran bir ortam, koltukta yatma, sıkıntılı ıslak hacim kullanımı, katlar arası ayırım olmayan evde üç aile birlikte yaşama’* olmak üzere örneklenmiştir.

Ek olarak mahallenin sosyoekonomik anlamda alt gelir grubu olan yoksul bir semt olduğu; *‘köhne mekanlar, darlık ve sıkışmışlık, sokakta kâğıt toplayıcılar, siyahi saat satanlar, düşük gelirli grubunun göze çarpması’* ile mahalledeki düzensizlik ve çok ulusluluk doğrultusunda mültecilerin çok kötü durumda olduklarına ilişkin bir anlam üretildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar gecekondü yerleşiminin suç oranlarını düşündürdüğünü ifade etmiş ve oldukça olumsuz koşulların betimlenmesinin “daha iyisi olabilir miydi” şeklinde bir düşünceye de neden olduğunu söylemişlerdir.

4.2.6.2. 5P Kategorisinde yer alan ‘İnsan’ temasına ilişkin bulgular

Katılımcıların görüşmeler sırasında yer alan tartışmalarında *İnsan* teması altında yer alan tüm amaçlar ve belgesel film arasında bağ kurdukları belirlenmiştir. Aşağıda her iki grubun da amaçlarla kurdukları ilişkiler betimlenmektedir:

4.2.6.2.1. SKA 1: Yoksulluğa Son

Odak Grup 1

Katılımcılar belgeselde yoksulluğa son amacı ile ilişkilendirilebilecek; *‘bitap, eski orta düzey bile denemeyecek, boyasız, metruk bir bina, yıkık dökük, vasat bir ev ortamı, merdivende tırabzan olmaması, boyasız duvarlar, çocuğun yüzünü musluktan tuvaletin kenarına doldurduğu su ile yıkaması, leğenin içinde ilkel şartlarda çocuğun yıkanması,*

bireye ait oda olmaması, yoksulluk, gariplik, fakirlik içinde oldukları, mutfak tezgahının dahi olmaması, yemeklerin sürekli kısıtlı imkanlar dahilinde piknik tüpü üzerinde pişirilmesi, ekonomik kaygılar dahilinde bir sahnede annenin çocuğunu uyararak yemeğini ekmekle ye ki karnın doysun şeklindeki uyarısı’ gibi tariflerin yer aldığını söylemişlerdir.

Bunun yanı sıra; kırılğan kesime yönelik sosyal koruma ihtiyacına ilişkin olarak katılımcılar, göçmenlerin eğitim ve sağlık gibi alanlarda da kısıtlılıklar yaşadıklarını belgeselde gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Göçmenlerin göç etme sebeplerini ekonomik nedenlere ve zorunluluğa bağlayan katılımcılar, ekonomik gelişme sağlamak amacı ile geldikleri Türkiye’de de maddi imkansızlıklar yaşadıklarına ilişkin ifadelerde bulunmuşlardır.

Odak Grup 2

Odak Grup 2’de yer alan katılımcılar belgeselde yoksulluğun ve alt gelir grubunun oldukça göze çarptığını belirtmişlerdir. Söz konusu iki olguya ilişkin tasvirlerin, *‘hijyenik olmayan koşullar, taharet musluğu ile yüz yıkama, eski, viran ve dökülen bir ev, sıkıntı ve fakirlik, sefalet hayat’* şeklinde açıklanabileceği yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Ancak katılımcılar belgeselde yoksulluğun çok görünür olmasına rağmen, açlığa ilişkin tezat yönde iletilerin yer aldığını belirtmişlerdir. Söz konusu tezatlığın nedenine ilişkin fikir yürüttüklerinde ise belgeselde ele alınan göçmen topluluğa yiyecek yardımı yapılmış olabileceği yorumunu yapmışlardır.

4.2.6.2.2. SKA 2: Açlığa Son

Odak Grup 1

Katılımcıların *Açlığa Son* amacı bağlamında filmde gördüklerini ifade ettikleri göstergeler şu şekildedir: *‘Yoksulluk, fakirlik, gariplik, zor şartlar, yemek, banyo vs. gibi imkanların kötü şartlarda gerçekleştirilmesi, ekmekle yemek ye ki karnın doysun uyarısı, boyasız ev ve topluluğun beslenme ihtiyacına yönelik yardım aldığına ilişkin görseller’.*

Odak Grup 2

Odak Grup 2 ile yapılan görüşme sırasında katılımcılar tarafından, belgeselde yoksulluğun açıkça görülebildiği belirtilmiştir. Yoksulluk, katılımcılar tarafından belgeselde açık bir şekilde görülebiliyorken açlığa ilişkin bir tasvir bulunamadığı bir

katılımcı tarafından şu şekilde belirtilmiştir: “Çünkü gerçekten çok belli, çok yoksullar ama asla herhangi bir noktada açlık çekmedikleri çok belli yani, yeşil erik, kiraz ve ağzına kadar dolu tabaklar. Koca koca dilimli kesilmiş salamlar... sürekli yemek yenen bir ortam”.

4.2.6.2.3. SKA 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam

Odak Grup 1

Belgeselde, rahatsızlık yaşayan kadının hastaneye götürülmemesi katılımcılar tarafından yorumlanarak göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin kısıtlı olduğu şeklinde bir çıkarıma varılmıştır.

Odak Grup 2

Odak Grup 1 ile benzer şekilde, belgeselde ekmekle tedavi edilen kişiye ilişkin görüntüler katılımcıların göçmenlerin yeterli sağlık hizmetine ulaşip ulaşamadıklarını sorgulamalarına neden olmuştur. Kendi aralarında yaptıkları tartışma sonucunda, belgeselde kayıt dışı göçmenlik olgusuna ilişkin mesajlara yer verilmiş olabileceği yorumunu yapmışlardır.

4.2.6.2.4. SKA 4: Nitelikli Eğitim

Odak Grup 1

Katılımcılar belgeselde yer alan ‘okulda eğitim görmeme, gayri resmi eğitim, gönüllü öğretmenlerle eğitim ihtiyacını karşılama, resmi karşılığı olmayan diploma’ gibi iletiler ile eğitime verilen öneme vurgu yapıldığını belirtmişlerdir. Filmde çocukların eğitim almadan iş hayatına girmesi, zamanından önce olgunlaşmak zorunda kalmaları, okul ve kreş olarak bir kilisenin kullanılması ve diploma alamamalarının, katılımcıların dikkatlerini çektiği görüşme sırasında gözlemlenmiştir.

Odak Grup 2

Katılımcılar, filmde eğitime ilişkin vurgunun yer aldığını belirtmekle birlikte, eğitimin gayri resmi olup olmadığı konusunda soru işaretlerine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Yapılan tartışma sonucunda belgeselde yer alan göçmen çocukların diploma alabilmeleri için ülkelerine geri dönmeleri gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Göçmen çocukların Türk eğitim sistemine entegre olmamaları ve kilisede

eğitim almaları katılımcılar tarafından tercih meselesi olarak yorumlanmıştır. Ermeni göçmenlerin kendi eğitim standartlarında bir eğitim alabildiğine yönelik düşüncelere ek olarak, çocukların daha iyi eğitim görebilmeleri ve ülkelerine dönüp diploma alabilmeleri olmak üzere iki farklı temenni de dile getirilmiştir.

4.2.6.2.5. SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Odak grup 1

Katılımcılar SKA 5 kapsamında değerlendirilebilecek şekilde belgeselde, kadın ve çocuk göçmenlerin ön planda yer aldığı, genellikle annelerin ve çocukların göçmenlik sebebiyle mağdur oldukları; küçük yaşta kız çocuklarının toplumsal cinsiyet kalıpları doğrultusunda baba ve erkek olmayı, güçlü olmakla bağdaştırdıkları yönünde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Odak Grup 2

Odak Grup 2 katılımcıları ise paralel şekilde, filmdeki kız çocuklarının erkek olmayı güçlü olmak ile bağdaştırdıklarını, göçmen kadınların Türkiye'ye eşleri ya da erkekler olmadan gelişinin bir fedakârlık göstergesi olduğunu, filmde yer yer görülen erkek figürünün işlevsiz olduğunu ve filmdeki kız çocuklarının erkekler tarafından baskılandığını belirtmişlerdir. Bu fikirler doğrultusunda bir katılımcı, filmin kendisine kadınların göçmenliğinin daha olası olabileceğini düşündürdüğünü belirtmiştir.

4.2.6.3. 5P Kategorisinde yer alan 'Barış' temasına ilişkin bulgular

Barış teması altında yer alan kategorilerden SKA 16: *Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar* Amacı ile her iki odak grubun da tartışmalar sırasında bağ kurduğu görülmektedir.

4.2.6.3.1. SKA 16: Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar

Odak Grup 1

Görüşmede katılımcıların SKA 16 ile ilişkili ürettikleri tartışmaların, belgeselde yer alan göçmenlerin mevcut statülerinden kaynaklı olarak hissettikleri psikolojik baskı ve şiddet bağlamında ele alındığı görülmektedir. Göçmen çocukların yaşamış oldukları; kendilerinin ya da ailelerinin sınır dışı edilebilme korkusu/tehdidi, hor görülme vurgusu, istenmeme ve güvensiz hissetme ile yaşanan manevi zorluklar ve kısıtlılıklar filmle ilişkili olarak katılımcılar tarafından tartışılmıştır.

Bunun yanı sıra; statü sebebiyle diploma alamama korkusu, iki ülke arasındaki eğitim sisteminin farklılığı, resmi bir eğitime erişilememesi, farklı bir ülkede göçmen olarak yaşamanın getirdiği maddi ve manevi zorluklar, kaçak göçmenlere ilişkin belgeselde yer alan diyaloglar sonucunda, yasal kimliğe sahip olamama ve ülkedeki kaçak işçi sorununa temas edilmiştir.

Odak Grup 2

Katılımcılar Ermeni göçmenlere ilişkin filmde verilenler doğrultusunda; yabancı bir ülkede eğitimi tamamlayamama, diploma alamama, illegal olma sebebiyle eğitimin yanı sıra sağlık imkânlarından faydalanamama sorunlarına işaret edildiğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, göçmenlerin manevi olarak hissettikleri zorluklar arasında Odak Grup 1’de olduğu gibi mevcut statüden kaynaklı olarak hissedilen psikolojik baskıya şu unsurları sıralayarak işaret etmişlerdir: *‘İzole yaşantı, özgür olmama, kendilerini çok fazla içe kapatma, korku, korunma ihtiyacı, gelecek kaygısı, başımıza bir şeyler gelecek korkusu.’*

Ek olarak, belgeselin aktardığı mekanların/semtin yoksulluğu, sokağın suç oranını akla getirmiş ve katılımcılar, göçmenlerin kendilerini izole ederek suça karışmaktan kaçındıklarına ilişkin yorumda bulunmuşlardır.

4.2.6.4. 5P Kategorisinde yer alan ‘Ortaklıklar’ temasına ilişkin bulgular

Filmle ilgili tartışmalarda, Odak Grup 1’in Ortaklıklar teması ile ilişki kurdukları görülürken, Odak Grup 2’nin tartışmaları incelendiğinde bu temaya dair herhangi bir bulguya rastlanılamamıştır.

4.2.6.4.1. SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar

Odak Grup 1

Katılımcılar filmde eğitim konusunda yer alan iletiler doğrultusunda, göç veren ve alan ülkeler arası eğitim sisteminin farklılığını sorgulamış ayrıca sınır dışı edilme korkusundan yola çıkarak mülteci politikalarına değinmişlerdir.

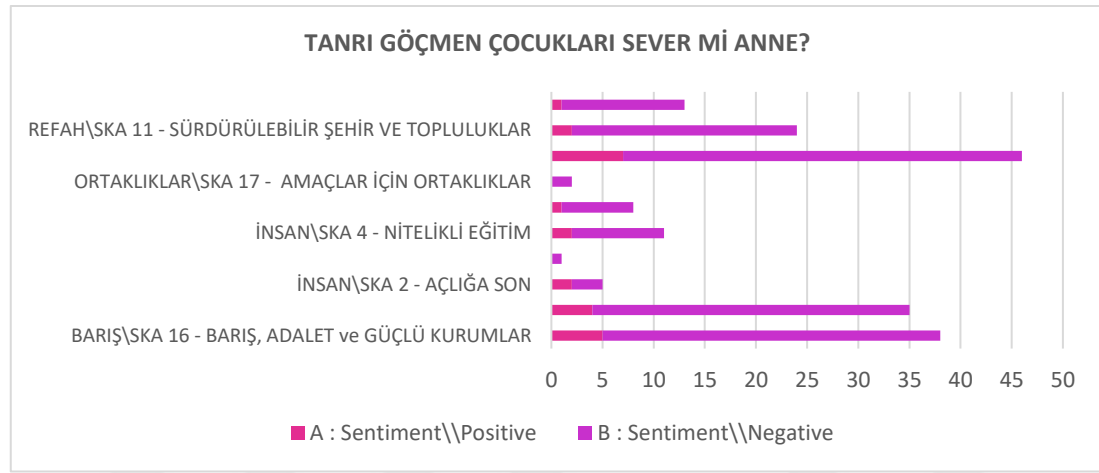
Odak Grup 2

Odak grup 2 katılımcılarının görüşmelerinde SKA 17 kategorisine ilişkin veri bulunamamıştır.

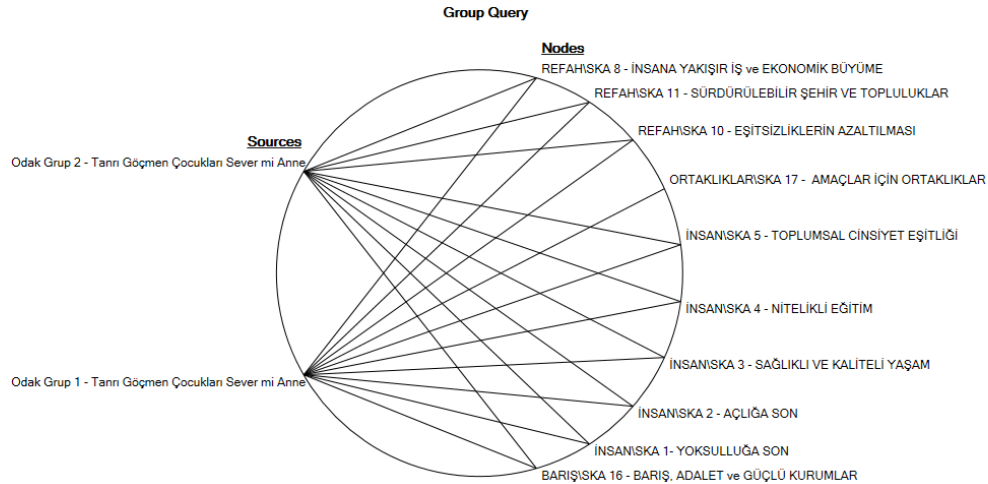

4.2.6.5. Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne?/odak grup görüşmelerinin bulgularına ilişkin yorumlar

Odak grup görüşmelerinden elde edilen verilerin kodlanması sonucunda, analiz kategorileri olarak amaçlara ilişkin olumlu ve olumsuz görüşlerin ağırlıkları Şekil 4.35'te gösterilmiştir. Koşulların olumsuz yönde olduğuna yönelik ifadelerin baskın olduğu bulgulanmıştır. Buna ek olarak her iki odak grubun da neredeyse aynı amaçlara işaret eden tartışma içerikleri ürettiği görülmektedir (Şekil 4.36). Yalnızca Odak Grup 1'de yer alan katılımcılar, diğer gruptan farklı olarak SKA 17 ile bağ kurmuşlardır.

Şekil 4. 35. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? - Olumlu ve Olumsuz Görüşler

Şekil 4. 36. Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne? Odak Gruplara Göre Amaçlarla Kurulan Bağlantılar

4.2.7. Odak grup görüşmelerinin analizinden elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar

Her iki odak grup görüşme içerikleri bir arada ele alınarak değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda (Tablo 4.3) tüm filmler için gerçekleştirilmiş kodlamaların sonuçlarında tespit edilen SKA ve 5P maddeleri gösterilmektedir. Odak grup görüşme içeriklerinde her film ile ilişkili olarak katılımcıların hangi 5P maddeleri ile tartışma yürüttüklerine bakıldığında tüm filmlerin *İnsan* ve *Refah* temalarıyla ilişkilendirilerek tartışıldığı görülmektedir. *Gezegen* ve *Barış* temaları yalnızca 2’şer filmle ilişkilendirilmemiştir. *Ortaklıklar* teması ise yalnızca iki filmle ilişkilendirilerek, filmlerin içerikleri doğrultusunda en az tartışılan tema olmuştur. Temaların altında hangi SKA’ların kodlandığı gösterilmektedir:

Tablo 4. 3: Odak Grup Görüşmelerinin Analizi Sonucunda Filmlerde SKA ve 5P Maddeleri

	İNSAN	GEZEĞEN	REFAH	BARİŞ	ORTAKLIKLAR
<i>Umut Sınırların Ötesinde</i>	✓		✓	✓	✓
<i>SKA</i>	1-2-3-4-5		8-10-11	16	17
<i>Rastgele Orsa</i>	✓	✓	✓		
<i>SKA</i>	1-2	12-13-14	8-9-10-11		
<i>7 Kibele</i>	✓		✓	✓	
<i>SKA</i>	1-2-4-5		8-9-10	16	
<i>İstanbul’da Bisiklet</i>	✓	✓	✓	✓	
<i>SKA</i>	4-5	12-13	7-8-9-11	16	
<i>Toplayıcılar Bingöl</i>	✓	✓	✓		
<i>SKA</i>	1-2-3-4-5	6-12-13-15	7-8-9-11		
<i>Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne?</i>	✓		✓	✓	✓
<i>SKA</i>	1-2-3-4-5		8-10-11	16	17

4.3. Yönetmenlerle Yapılan Görüşmelere İlişkin Bulgular

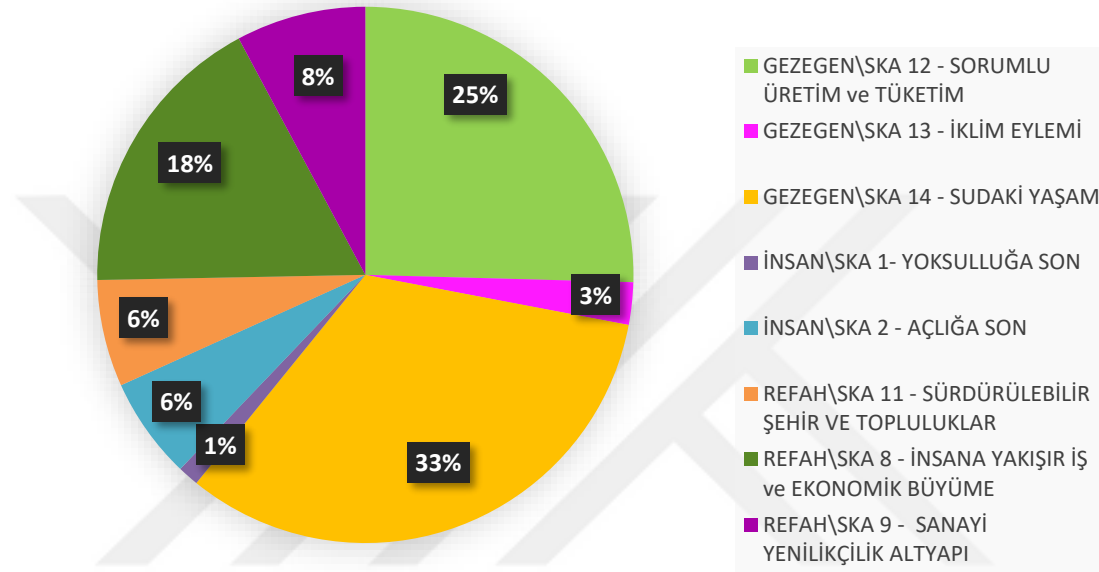
Bu başlık altında yönetmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizleri yer almaktadır.

4.3.1. Umut Sınırların Ötesinde- Gökhan BÖLÜKBAŞI

Umut Sınırların Ötesinde filminin yönetmenine ulaşamamıştır.

4.3.2. Rastgele Orsa – Hüseyin BULUT

Yönetmenle yapılan görüşmenin analizinden elde edilen bulguların sonuçlarına göre *Gezegen* (SKA 12, SKA 13, SKA 14), *İnsan* (SKA 1, SKA 2) ve *Refah* (SKA 8, SKA 9, SKA11) temalarına vurgu yapıldığı görülmektedir (Şekil 4.37):

Şekil 4. 37. Rastgele Orsa Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri

Rastgele Orsa filminin yönetmeni ile filme ilişkin gerçekleştirilen görüşmede, filmde merkezde olan temaların *Gezegen* ve *İnsan* temaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yönetmene filmde göstermek ve aktarmak istedikleri sorulduğunda; “insan ve doğa arasındaki bağı ele almak” şeklinde verdiği cevap, söz konusu iki temanın film için önemini doğrulamaktadır. Yönetmen filmi üretirken öğretme kaygısı gütmemediğini, var olan bir durumu ortaya koymaya çalıştığını ve izleyicilerin filme ilişkin yorumlarının kendi bakış açılarına göre değişkenlik gösterebileceğini aşağıda yer aldığı şekilde belirtmiştir.

“Kimi insan filmi izlediğinde; kardeşim bunlarda balık tutamıyorlar ama ekipman onların balığı tutmalarını sağlayamıyordu” şeklinde düşünebilir, kimisi ‘kirlilik var görmüyor musun hakikaten balık yok’ şeklinde de düşünebilir yani ucu çok açık.”

Yönetmen filmin çekildiği dönemlerde ekolojik bir sıkıntının mevcut olduğunu ve denizlerin alarm verdiğini belirterek filmde yer alan öğelerle (denizden az sayıda balık çıkması, çöplerin ağa takılması, çok miktarda deniz anasının bulunması, denizden buz

dolabı, küvet gibi atıkların balıkçılar tarafından toplanması) söz konusu kirliliğin filme yansıdığını belirtmiştir. Kirliliğin nedeni olarak, çevreye verilen bireysel zararların yanı sıra fabrika ve sanayinin de önemli ölçüde etkili olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Söz konusu görüşün “*ekonomik büyümenin çevreden ayrıştırılması*” hedefi ile bağlantılı olduğu söylenebilmektedir.

Çevreye verilen zararların bir sonucu olarak balık stoklarında azalmanın gerçekleşmesi, filmde yer alan boş ağlarla yansıtılmıştır. Yönetmen görüşme sırasında balığın eksilişinin nedenleri arasında, en önemlisi olmamakla birlikte, filmde yer almayan ancak var olduğu bilinen bir takım uygunsuz balıkçılık yöntemlerine işaret etmiştir:

“Ağırlıklı olarak balıkçılar değil tabi ki yasak avlanmayla, trol ağlarıyla avlanma yapan balıkçılar vardır ama benim şahsi düşüncem (...) Ama troller var tabi, kıyılarda özellikle balıkların yumurtlama döneminde trol atıp komple dibi kazıyan insanlar var. Bunlar yasak zaten.”

“Mesela devasa tekneler var. Bu tekneler boğazdan sonarı açıyor ve Karadeniz’in belli bir bölgesindeki balığı görebiliyor. Dolayısıyla aşırı derecede avlanmaya gidiyor olay. Balık yaşıyor, seçiyor. Ama şey olayı da var tabi, bu balık tutma noktasındaki izinler çok etkili.”

Bu doğrultuda yönetmen Amaç 14 ile bağlantılı balık hasadı, aşırı avlanma, yasa dışı, bildirmeyen ve düzenlemesiz balıkçılık ve doğaya zararlı balıkçılık uygulamalarına işaret etmiştir. Ayrıca aynı amaç kapsamında yönetmen, ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir yönetimi, balık stoklarının eski haline getirilmesi gibi farklı hedeflere de işaret etmekte ve uygulanan yasakların, balığın verimliliğini artıran ve balığın iyi bir fiyata yükselmesini sağlayan bir uygulama olması açısından balıkçılar tarafından da olumlu görüldüğünü belirtmiştir. Ek olarak yönetmen, balık kıtlığının sebebi olarak kirlilik ve teknolojinin birbirine bağlandığını söyleyerek, çevreye ilişkin meselelerin ve etkilerin birbirinden ayrıştırılamaz olduğunun altını çizmiştir.

Yönetmen filmde yer alan meslek grubu olarak balıkçılığın, ekonomik olarak belirsiz bir sektör olduğuna değinmiştir. Bunun yanı sıra yukarıda değinilen çevresel faktörlerin de etkisiyle, Türkiye koşullarında çalışan balıkçıların insanlara ve doğaya acımasız olmak zorunda kaldıklarını belirtmiş, küçük çaplı gıda üreticilerinin kaynak erişiminin olumsuz yanlarına işaret etmiştir. Balıkçıların aşırı zor ve stresli şartlar altında çalışmalarının deniz ve doğanın kirliliğini göz ardı etmek zorunda kalmalarına neden olduğunu da ekleyerek Amaç 8 ile bağlantılı “*insana yakışır iş*” ve “*ekonomik verimlilik*”

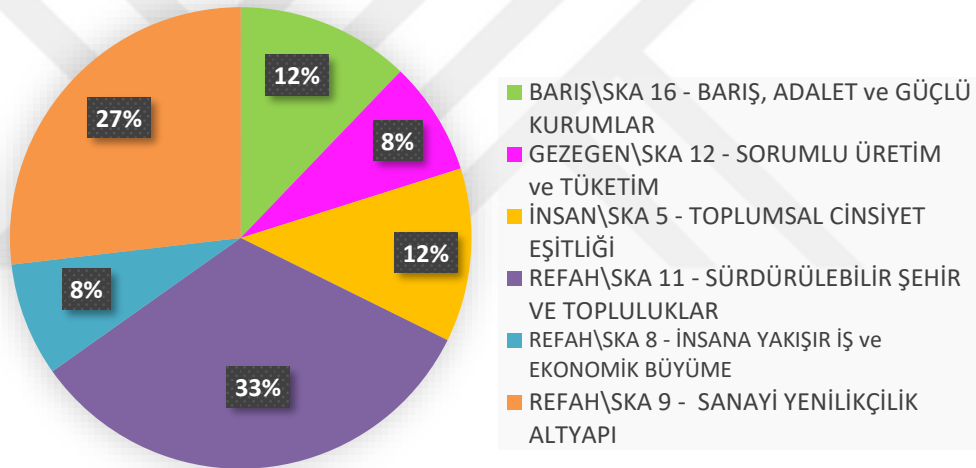
hedeflerine değinmiştir. Balık verimliliği ile ilişkili olacak şekilde, uygun teknolojilere işaret ederek “balıkçıların ekipmanı, onların balığı tutmalarını sağlayamıyordu” mesajının da izleyiciler tarafından filmde alınabileceğini belirtmiştir.

4.2.3. 7 Kibele- Osman TEKEOĞLU

7 Kibele filminin yönetmeninden geri dönüş alınamamıştır.

4.3.4. İstanbul’da Bisiklet- Serkan SEMİZ

İstanbul’da Bisiklet filminin yönetmeni Serkan Semiz’le yapılan görüşmeden elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda, ilişkili SKA’lar, *Barış* teması için SKA 16, *Gezegen* teması için SKA 12, *İnsan* teması için SKA 5, *Refah* teması için SKA 8, SKA 9 ve SKA 11 olmak üzere saptanmıştır (Şekil 4.38):

Şekil 4. 38. İstanbul'da Bisiklet Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri

Yönetmene belgeselde aktarmayı amaçladığı konu ve dile getirmek istedikleri sorulduğunda; genel olarak İstanbul’da yaşamının zorluğunun filmde görünür kılındığını, bu zorluğun da en önemli ve baskın parçalarından birinin ulaşım olduğunu aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

“Genel olarak İstanbul yaşamının zorluğu var aslında. İstanbul’da yaşam ... Bence özellikle ulaşım büyük bir dert. Burada yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu işine, okuluna giderken iki saatini yolda geçiriyor. Bunu da büyük çoğunluk kötü şartlarda geçiriyor; toplu taşıma vs. anlamında. Dünya standartlarının bence çok çok altında. Bundan da bahsediyoruz mercekte aslında. Büyük şehirde yaşamının ve Türkiye’de olmanın getirdiği zorluklar...”

Filmde bisiklet kullanımı ile sağlanan avantajlar ve trafiğin yoğunluğu sebebiyle ulaşım için kullanılabilecek bir alternatif olarak bisikletin yer almasının yanı sıra, yol

kapasitesinin ve bisiklet yollarının yetersizliğine ilişkin yönetmen, trafikte bisikletli olmanın oldukça zor olduğunu belirtmiş, her ne kadar belediyenin bisiklet yolları yapımına ilişkin faaliyetleri olsa da belirli güzergahlar dışında, yokuşların bisiklet kullanımı için bir dezavantaj olarak görülebileceğini eklemiştir.

Yönetmene İstanbul'da Bisiklet filmini çekmek için motivasyonu sorulduğunda; etrafında bisikletle uğraşan ve dönüştüren yaratıcı, yenilikçi ve geri dönüşüme önem veren insanların olmasına ek olarak emek yoğun sektörlerde dahi olsa bisikletle uzun mesafeler kat ederek iş yerine gidip gelebilen insanların bulunduğunu görmenin belgeselin çıkış noktası olduğu cevabını vermiştir.

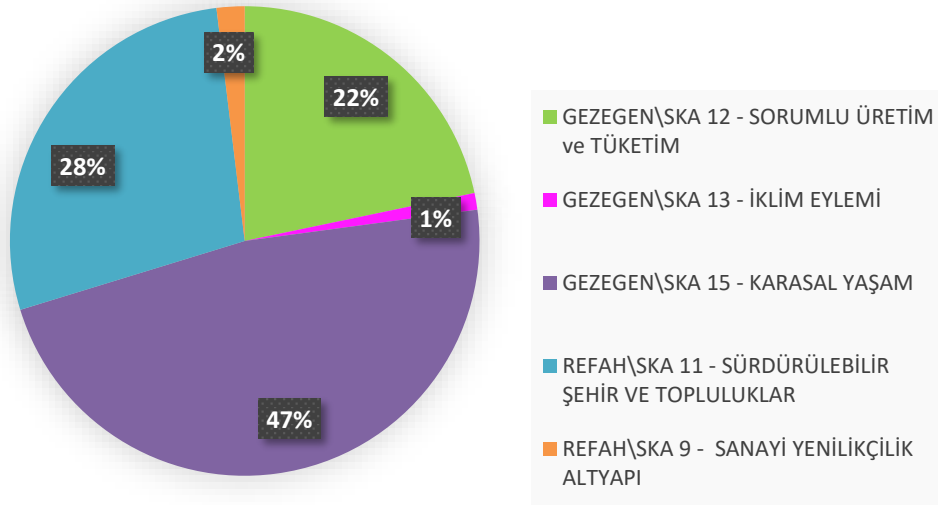
Filmde katılımcıların dikkatini çeken noktalardan biri olarak, bisiklet kullananların çoğunlukla erkek olmasına ilişkin yönetmen, söz konusu durumun en önemli nedeninin 'güvenlik' olduğunu belirtmiş ve güvenliğin özellikle kadınlar açısından bisiklet kullanımında bir dezavantaj olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Hepimizin bildiği gibi tek başına araba kullanan bir kadını bile başka arabalar sıkıştırabiliyor... araba kullanırken dahi. Ya da laf atıyorlar, vs. Bisiklet kullanan bir kadın için çok çok daha kötü sonuçlar doğurabilecek bir durum. En fazla arabasında arabası çarpılır ama bisiklete biri dokunursa olabilecekleri tahayyül bile edemeyiz. Bence kadınlar için bir numaralı etken şüphe ve güvenlik duygusu."

Yönetmene belgeselde iletmeyi amaçladığı mesaj sorulduğunda, yukarıda temas edilen noktalarla birlikte, bisikletin insan hayatına entegrasyonunu sağlamak ve etkin, kapsayıcı her ihtiyaca hitap edebilen bir ulaşım aracı olarak kullanımını göz önüne çıkartarak yaygınlaştırmak amacı doğrultusunda bu filmi çektiğini belirtmiştir: "*Bu filmi izleyip bir kişi bile 'ben de bisiklet alsam kullansam deyip başlasa bizim için çok mutluluk verici'*"

4.3.5. Toplayıcılar Bingöl- Roni Aran ADIBELLİ

Toplayıcılar Bingöl filminin yönetmeni Roni Aran Adıbelli ile gerçekleştirilen görüşme içerikleri analiz edildiğinde; filmde yer alan ve aktarılması amaçlanan iletilerin *Refah* ve *Gezegen* teması olmak üzere iki tema etrafında yapılandırıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Şekil 4.37'de gösterildiği üzere *Gezegen* temasında SKA 12, SKA 13 ve SKA 15; *Refah* temasında ise SKA 9 ile SKA 11 yer almaktadır.

Şekil 4. 39. Toplayıcılar Bingöl Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri

Yönetmen filmde yabani bitki türlerine odaklandıklarını ve bu yolla bilimsel bir veri tabanı, bir indeks oluşturmayı amaçladıklarını, bitkilere dair atadan gelen bilgilere yer vermek istediklerini belirterek filmin konu ve amacını açıklamıştır. En çok doğaya vurgu yaparak doğa ile ilgili sorunlar, türlerin yok olması, barajların köylere etkileri gibi konuları işlemek istediklerini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra iklim değişikliğinin türlere etkisinin de filmde değinilen konulardan biri olduğunu ve doğal habitatın korunmasını filmde vurgulanmak istediklerini eklemiştir.

Yönetmen örnekler vererek bilinçsiz toplama sonucunda, özellikle popüler olan bitkilerin pek çok yerde artık yetişmediğine filmde işaret ettiklerini ve türlerin neredeyse tükenme noktasına geldiğini belirtmiştir. Belgeselin çekimleri sırasında, kendisinin de uzun süredir toplayıcılık yapması sebebiyle, belirli türlerin kaybolmuş olduğunu çekimler sırasında deneyimlediğini ifade etmiştir.

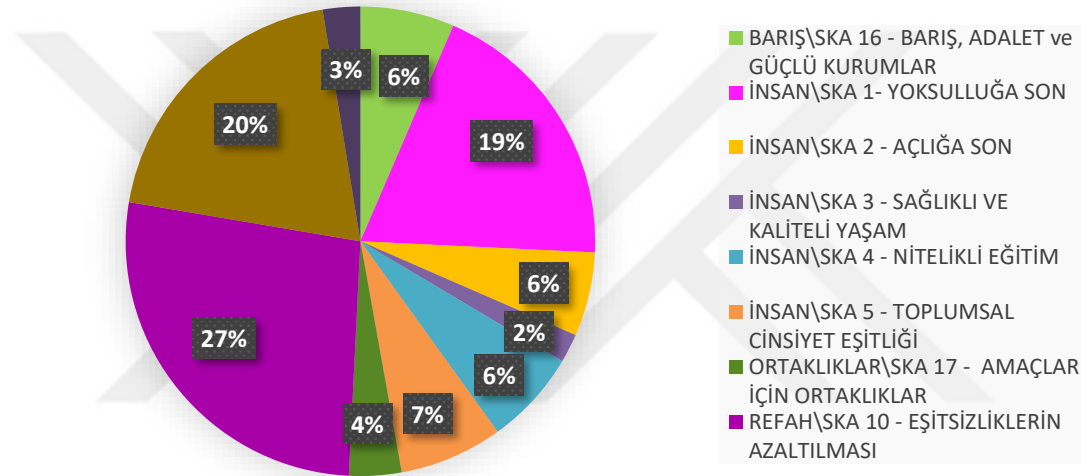
Yönetmen her ne kadar kültürel açıdan da konuyu ele aldıklarını ifade etse de belgeselde merkezi önemde olan temanın doğa olduğunu ve bunu olumlu şekilde yansıtmak istediklerini belirtmiştir. Bu doğrultuda filmin konusunu “*doğanın durumu, önemi ve uyum içinde yaşamak*” şeklinde özetlemiştir.

Yönetmenle gerçekleştirilen görüşme doğrultusunda, “*doğal habitatın bozulmasını azaltma*”, “*nesli tükenen türleri engelleme*”, “*ekosistem ve biyoçeşitliliği koruma*” ile “*tehlike altındaki fauna ve flora türlerinin korunması*” hedefleri bağlamında film ve sürdürülebilir kalkınma amaçları arasındaki bağın büyük ölçüde “*Karasal Yaşam*” amacı ile kurulabildiği görülmektedir. Ek olarak doğal kaynakların sürdürülebilirliği, kültürel

aktarım, iklim değişikliği gibi alanlara temas ederek filmin Amaç 12, Amaç 11, Amaç 9 ve Amaç 13’le de ilişkilendirilebileceği görülmektedir.

4.3.6. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? - Rena LUSİN BİTMEZ

Belgeselin yönetmeni Rena Lusin Bitmez ile gerçekleştirilen görüşme sırasında oluşan içeriklerin, *Gezegen* teması dışında kalan 5P maddelerinin tümü ile ilişkili olduğu görülmektedir. Aşağıda yer alan Şekil 4.38’de; *Barış* (SKA 16), *İnsan* (SKA 1, SKA 2, SKA 3, SKA 4, SKA5), *Ortaklıklar* (SKA17) ve *Refah* (SKA 8, SKA 10, SKA11) temaları ve bu temaların altında yer alan kategorilerin dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 4. 40. Tanrı Göçmen Çocukları Sever Mi Anne? Yönetmen Görüşmesi- SKA ve 5P Maddeleri

Yönetmen, Ermeni göçmenlerin Türkiye’ye gelme sebepleri olarak ülkelerindeki ekonomik imkansızlıkları sebep göstererek belirli bir miktar para kazandıktan sonra ülkelerine dönmek istediklerine değinmiştir. Bu noktada *İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme* amacı açısından Türkiye’nin verimli olduğuna ilişkin bir çıkarımın yapılabileceğinden bahsedilebilmektedir.

Ayrıca iş ve çalışma zorunluluğu sebebiyle göç için tercih edilecek ülkelerin, cinsiyete ve medeni duruma göre değiştiğini ve bu doğrultuda Türkiye’yi genellikle boşanmış kadınların kendi ülkelerine yakın olması nedeniyle tercih ettiklerini belirterek; belgeselde kadınların neden daha ağırlıklı olarak görünür olduğunu açıklamıştır.

Yönetmen, belgeselde kadınların başarılarının, kendilerini var etme mücadelelerinin baskın olduğunu belirtmiş ve göçmen anneler ile çocukları arasındaki ilişkiye dair şu şekilde bir betimleme yapmıştır. “*Hayat güzeldir filminde babası oğluna kampta hayat oyun gibi yaşıyor ya işte o annelerde hayatı zorlukları çocuklarına oyun*

gibi yaşıyorlar. Fakat çocuklar her şeyin ziyadesiyle farkındalar”. Toplumsal cinsiyete dair çocukların algısına yönelik ise *“Hemen büyümek istiyorlar mesela erkek olmak istiyor. Saçımı kısa kesip sokakta erkek desinler istiyor. Güç, para kazanmak. Erkek olmak istiyorum çalışmak istiyorum ve baban olmak istiyorum diyor. Bir kız çocuğunun aklında annenin hayatını kurtarmak var bunlar trajik hikayeler”* şeklinde görüş bildirmiştir. Söz konusu açıklamanın kadın-erkek arasındaki maddi ve toplumsal eşitsizliğe dikkat çektiği ve SKA 5 *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* amacı bağlamında değerlendirilebileceği görülmektedir.

Yönetmen belgesele konu olan göçmen ailelerin çok kötü şartlarda yaşadıklarını aşağıdaki gibi dile getirmiştir. *“Bir gün merdivenlerde oturuyorduk. ‘Rena abla bizimle bu kadar bizimle uğraşıyorsun? Ama kim bu filmi izler ki? Kim bizim hayatımızı merak eder ki? Herkes daha iyi şartlarda yaşıyor. Bari şu merdivenler iyi olsaydı’ dedi”.* Yönetmen, ekonomik imkânsızlıklarla bağlantılı olarak Amaç 1: *Yoksulluğa Son* başlığı altında yer alan, *“sosyal koruma sistemlerinin hayata geçirilmesi”* hedefi ile ilişkili şekilde; belediyenin yardım sağladığını, filmde sonra gelen yardımların arttığını ancak bu yardımların durumu değiştirecek ölçüde olmadığını ifade etmiştir.

Belgeselde hikayeleri anlatılan göçmenlerin Amaç 2: *Açlığa Son* amacı bağlamında olumsuz nitelendirilebilecek koşullar içinde yaşadıkları yönetmen tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

“Muhteşem bir mahalle aslında. Ama bu muhteşemliğin altında açlık var. (...) Bir gün kameraman arkadaşım dedi ki ‘bu çocuk merdivenin altında bir boşluk var oraya poğaça atıyor’ dedi... Bir baktık fare deliği. Harutik fareleri seviyor musun? Nefret ediyorum, dedi. Ama dedim oradan yemek atıyorsun? Hasmik dedi ki, fareler aç kalırsa gelip bizi yerler. O yüzden aç kalmasınlar diye atıyorum dedi.”

Söz konusu negatif yaşam koşullarının Türkiye’de sadece göçmenlere özgü olmadığını da eklemiştir.

Yönetmen filmin geçtiği bölge olan Kumkapı’dan bahsederken *“Kumkapı’da bir bölge var göçmenler, mülteciler oraya atılmış. Sistem diyor ki şehrin içine gelmeyin, orada kalın diyor normalde kentsel dönüşüm için şahane bir yer orası.”* şeklinde açıklama yaparak *“katılımcı, entegre ve sürdürülebilir insan yerleşimleri”* hedefine ilişkin negatif bir bağlantı kurmuştur. Ayrıca filmin geçtiği ana mekân olan ailelerin birlikte yaşadığı binaya ilişkin *“O çocuk, o evde, yerlerde sürünerek o açıktaki kablolarla dokunarak yaşıyordu”, “O ev odadan koridora çıktığında mesela sokağa çıkmış gibisin, ısıtıcıyla odayı ısıtıyorsun”* şeklinde eve ilişkin tasvirlerde bulunmuştur. Yaşanılan yerin

güvenli olmadığına işaret ederek, filmde sonra farklı bir ailenin eve yerleştiğini ve yerleşen aileden bir kişinin üzerine evin tavanının çökmesi sonucu hayatını kaybettiğini aktarmıştır. Yanı sıra yönetmenin; belgeselin geçtiği mahallenin tehlikeli olmasının, o mahallede yaşayan göçmen çocukların aileleri tarafından kısıtlanmalarına sebep olduğunu, sokaktaki bu güvensizlik ve tekinsizlik ortamının yalnızca çocukları değil yetişkinleri de etkilediğine değinerek Amaç 16'ya işaret ettiği söylenebilmektedir.

Yönetmen filmde yer alan karakterlerin, sağlık imkanlarına erişimlerinin olmaması değil ayrımcılık sebepli korkularından kaynaklı olarak doktora gitmek istemediklerini ancak bu korkunun illegal olmakla değil Ermeni olmakla ilgili olduğunu belirtmiştir. Göçmenlerin bu korku ve tedirginlikten kaynaklı olarak izole bir hayat yaşadıklarına değinmiştir. Ek olarak yönetmen, bir ülkede hem göçmen hem öteki olarak yaşamının zorluklarının, filme alınan bireyler üzerinde hissedilebildiğini belirtmiştir. İfade ettiği üzere, kendisinin de lehçesi farklı bir Ermeni olmasına rağmen göçmenlerin kendisine dair tedirginliklerini çok açık bir şekilde görebildiğini söylemiştir.

Filmde öne çıkan amaçlardan biri olan SKA 4: *Nitelikli Eğitim* ile ilişkili olarak; göçmen çocuklara kilisede verilen eğitimin, çocuklar ülkelerine döndüklerinde alfabeyi bilsinler, yazma bilsinler, orada okuyabilsinler diye şifahen verilen bir eğitim olduğunu; kilisedeki hocaların hiçbirinin öğretmen olmayıp gönüllü olarak eğitim verdiklerini belirtmiştir. Çocukların yasa dışı göçmen olmadıklarını ve resmi olarak okula gitmelerinin önünde bir engel bulunmadığını ancak bu durumda Ermeni göçmen statüsündeki misafir öğrencilerin sınav ve sözlüden muaf olduklarını, sıranın en arkalarında oturduklarını ve diploma alamadıklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla şifahen bile olsa kiliseye gittiklerinde, daha faydalı ve ülkelerine döndüklerinde diplomalarını alabilecek nitelikte bir müfredata göre eğitim alabildiklerini belirtmiştir.

Yönetmen filmde işaret ettiği probleme ilişkin bir çözüm önerisinin yer alıp almadığına cevap olarak, Amaç 17 ile paralellik kuracak şekilde; uluslararası iş birliğine işaret etmiştir. *“Bu göçmen sorunu ile ilgili soruyorlar bana röportajlarda nasıl çözülür? Bu dua ile, beddua ile, dilekle, telkinle çözülecek bir şey değil. Ülkeler arası atılan imzalar var. Bunlar bir filmle çözülecek şeyler değil”* şeklinde görüşünü belirtmiş ancak filmin gösterilmesinden sonra yapılan yardımların arttığını da eklemiştir.

4.3.7. Yönetmen görüşmelerinin analizinden elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar

Filmlerin yönetmenleri ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme içeriklerinin analizleri özetlenecek olursa aşağıdaki tablo (Tablo 4.4) yönetmenler tarafından filmlerle bağ kurulan SKA ve Temaları göstermektedir. Tablo 4.4'te de görülebileceği üzere filmlerle en çok ilişkilendirilen temalar *Refah>İnsan>Gezegen>Barış>Ortaklıklar* şeklinde belirlenmiştir. Ancak iki filmin (Umut sınırların Ötesinde ve 7 Kibele) yönetmenlerine ulaşılamaması göz önünde bulundurularak bu sonuçların ancak araştırmanın diğer veri setlerinin analizleri ile karşılaştırılarak anlamlı olabileceği söylenebilir.

Tablo 4. 4: Yönetmen Görüşmelerine göre Tüm Filmlerde Yer alan SKA ve 5P Maddeleri

<i>FİLMLER/5P</i>	<i>İNSAN</i>	<i>GEZEĞEN</i>	<i>REFAH</i>	<i>BARİŞ</i>	<i>ORTAKLIKLAR</i>
<i>Umut Sınırların Ötesinde</i>	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok
<i>Rastgele Orsa</i>	✓	✓	✓		
<i>SKA</i>	1-2	12-13-14	8-9-11		
<i>7 Kibele</i>	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok
<i>İstanbul'da Bisiklet</i>	✓	✓	✓	✓	
<i>SKA</i>	5	12	8-9-11	16	
<i>Toplayıcılar Bingöl</i>		✓	✓		
<i>SKA</i>		12-13-15	9-11		
<i>Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne?</i>	✓		✓	✓	✓
<i>SKA</i>	1-2-3-4-5		8-10-11	16	17

V. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Sürdürülebilir kalkınma ve belgesel filmler arasındaki ilişkiyi ele alan, belgesel filmlerin içerikleri ve yaklaşım özellikleri arasındaki bağları sorunsallaştıran bu çalışmada, filmlerin içerikleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında hangi boyutlarda ilişki kurulabildiğini saptamak ve filmlerin farkındalık adına ne şekilde katkı sağladıklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen örneklemde yer alan filmler izlenerek araştırmacı, odak gruplarda yer alan katılımcılar ve yönetmenler olmak üzere filmlere ilişkin üç farklı bakış açısı çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma farklı bakış açılarını içeren veri setlerinin analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amacına ulaşmak için sorulan ilk soru, filmlerin kalkınmanın 5 temel dayanağından ağırlıklı olarak hangilerine ilişkin veriler sunduğudur. Üç farklı bakış açısı ele alındığında SKA ve 5P'nin içerik oranlarına bakılmaksızın filmlerle ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceğine ilişkin tablo (Tablo 5.1) aşağıda yer almaktadır:

Tablo 5. 1. Filmler ile SKA ve 5P Arasındaki İlişkiler (Var/Yok)

FİLMLER	-----	İNSAN	GEZEĞEN	REFAH	BARİŞ	ORTAKLIKLAR
Umut Sınırların Ötesinde	Yönetmen Görüşmeleri	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok
	Araştırmacı	✓	✗	✓	✓	✓
	SKA	1-2-3-4-5	-	10-11	16	17
	Odak Grup	✓	✗	✓	✓	✓
	SKA	1-2-3-4-5	-	8-10-11	16	17
Rastgele Orsa	Yönetmen Görüşmeleri	✓	✓	✓	✗	✗
	SKA	1-2	12-13-14	8-9-11	-	-
	Araştırmacı	✓	✓	✓	✗	✗
	SKA	2	12-14	8-11	-	-
	Odak Grup	✓	✓	✓	✗	✗
	SKA	1-2	12-13-14	8-9-10-11	-	-
7 Kibele	Yönetmen Görüşmeleri	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok
	Araştırmacı	✓	✗	✓	✗	✗
	SKA	1-2-4-5		8-9-10	-	-
	Odak Grup	✓	✗	✓	✓	✗
	SKA	1-2-4-5		8-9-10	16	-

Tablo 5. 2. (Devamı) Filmler ile SKA ve 5P Arasındaki İlişkiler (Var/Yok)

İstanbul'da Bisiklet	Yönetmen Görüşmeleri	✓	✓	✓	✓	×
	SKA	5	12	8-9-11	16	-
	Araştırmacı	×	✓	✓	×	×
	SKA	-	12-13	7-8-9-11	-	-
	Odak Grup	✓	✓	✓	✓	×
	SKA	4-5	12-13	7-8-9-11	16	-
Toplayıcılar Bingöl	Yönetmen Görüşmeleri	×	✓	✓	×	×
	SKA	-	12-13-15	9-11	-	-
	Araştırmacı	✓	✓	×	×	×
	SKA	2	12-15	-	-	-
	Odak Grup	✓	✓	✓	×	×
	SKA	1-2-3-4-5	6-12-13-15	7-8-9-11	-	-
Tanrı Göçmen Çocukları Sever mi Anne?	Yönetmen Görüşmeleri	✓	×	✓	✓	✓
	SKA	1-2-3-4-5	-	8-10-11	16	17
	Araştırmacı	✓	✓	×	✓	×
	SKA	1-3-4-5	6	8-10-11	16	-
	Odak Grup	✓	×	✓	✓	✓
	SKA	1-2-3-4-5	-	8-10-11	16	17

Tabloda özetlenen veriler göstermektedir ki, araştırmacı-yönetmen-odak grup olmak üzere 3 farklı birimden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde filmlerde en fazla öne çıkan tema, *İnsan* ve *Refah* temalarıdır. *Gezegen* teması sıklıkla bağ kurulan 5P maddelerinden biri olarak, söz konusu temaları takip etmektedir. En az değinilen ve filmlerle bağ kurularak tartışılan tema ise *Ortaklıklar* teması olarak sonda yer almaktadır. Ayrıca tabloda, odak grup görüşmelerinde filmler ve 5P maddeleri arasında daha fazla sayıda bağ kurulduğu görülmektedir. Bu durum kişiler arası etkileşimlerin önemini ortaya koymaktadır. Bireylerin izledikleri sembolik içerikten yola çıkarak kalkınmaya dair kavramları tartışmalarının ve filmle ilişkili olarak fikir alış-verişinde bulunmalarının konuları daha kapsamlı olarak düşünme şansı doğurduğu söylenebilmektedir.

Ayrıca tabloda yer alan SKA'lar incelendiğinde tüm veri toplama teknikleri bir arada ele alınarak değerlendirildiğinde ele alınan filmlerde en fazla yer aldığı tespit edilen amaçlar *Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar* (SKA 11) ile *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme* (SKA 8) olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra *Açlığa Son* (SKA 2), *Yoksulluğa Son* (SKA 1), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* (SKA 5), *Nitelikli Eğitim* (SKA 4), *Sanayi,*

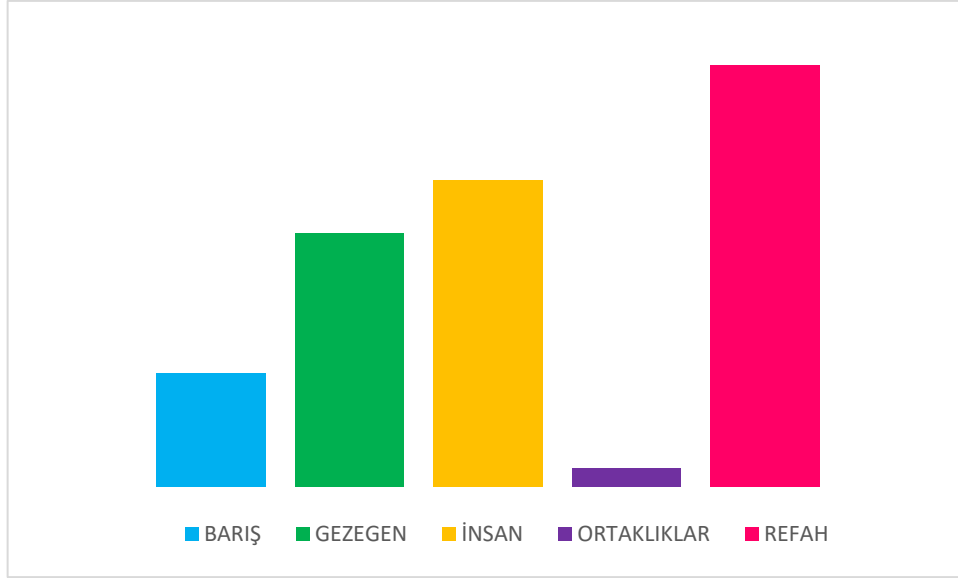
Yenilikçilik ve Altyapı (SKA 9), *Sorumlu Üretim ve Tüketim* (SKA 12) olarak görülmektedir.

Filmlerin kalkınmanın 5 temel dayanağından ağırlıklı olarak hangilerine ilişkin veriler sunduğu sorusu doğrultusunda ele alınan altı filmin 5P'ye ilişkin içerik yüzdeleri incelendiğinde ise ortaya çıkan sonuç, belgesel filmlerde en çok *Refah* vurgusunun olduğudur. Bu doğrultuda filmlerin incelenmesinin, yönetmenlerinin görüşlerinin ve odak grup katılımcılarının filmlere yönelik tartışmaları birlikte ele alındığında; *Refah* temasının içinde yer alan öncelikle *Eşitsizliklerin Azaltılması* (SKA 10) olmak üzere sırasıyla *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* (SKA 11), *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme* (SKA 8), *Sanayi Yenilikçilik Altyapı* (SKA 9) ve *Erişilebilir Temiz Enerji* (SKA 7) amaçlarına ilişkin alanların sorunsallaştırıldığı söylenebilmektedir.

Belgesel filmler ve filmlere ilişkin tartışmalarda ikinci olarak en yoğun tartışılan temanın *İnsan* olduğu sonucuna erişilmiştir. *İnsan* temasında yer alan amaçların yoğunluğuna göre elde edilen sıralama ise *Yoksulluğa Son* (SKA 1), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği* (SKA 5) ve *Nitelikli Eğitim* (SKA 4) ağırlıklı olmak üzere *Açlığa Son* (SKA 2) ve *Sağlıklı, Kaliteli Yaşam* (SKA 3) şeklindedir.

5P maddelerinin ele alınma düzeylerinin yüksekliğine göre üçüncü sırada *Gezegen* teması gelmektedir. *Gezegen* temasının altında yer alan amaçların dağılımına bakıldığında, *Sorumlu Üretim ve Tüketim* (SKA 12) ile *Karasal Yaşam* (SKA 15) amaçlarının diğerlerinden daha yoğun tartışıldığı görülmektedir. Aynı tema içerisinde yer alan *Temiz Su ve Sanitasyon* (SKA 6) ise yalnızca gezegen teması içindeki amaçlar değil tüm diğer temalara ilişkin amaçlar arasında da en az tartışılan ve işaret edilen alan olarak görülmektedir.

Barış teması kapsamında, SKA 16: *Barış, Adalet Güçlü Kurumlar* Amacı olarak tek madde bulunuyor olması yanıltıcı bir sonuç üretmektedir. *Barış*; 5P maddeleri arasında dördüncü sırada gelse de aynı zamanda 17 amaç arasında en çok değinilen ve tartışılan beşinci amaç olması bakımından belgesel filmlerin içerikleri ile oldukça ilişkili olduğu görülmüştür. *Ortaklıklar* temasının ise genellikle göçmenlik konusunu ele alan filmlerle ilişkili şekilde tartışıldığı görülmüş, dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma açısından uluslararası ortaklıkların öneminin filmlerde de görünür olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Filmlerle ilişkili tartışmalarda 5P maddelerinin hangi yoğunlukta ele alındığı aşağıdaki şekilde (Şekil 5.1) özetlenebilmektedir.

Şekil 5. 1. Filmlerle İlgili Tartışmalarda 5P Maddeleri

Filmlerin analizi ve filmlere ilişkin yapılan tartışmalar, öne çıkan sürdürülebilir kalkınma amaçları temalarından bağımsız şekilde ele alınarak analiz edildiğinde ulaşılan sonuçlar toplamda beş amacın diğerlerinden daha sık şekilde ele alındığını göstermiştir. Söz konusu beş amaç sırasıyla *Eşitsizliklerin Azaltılması* (SKA 10), *Yoksulluğa Son* (SKA 1) *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* (SKA 11), *Bariş, Adalet ve Güçlü Kurumlar* (SKA 16) ile *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme* (SKA 8) olarak diğer amaçlardan ayrılmaktadır.

Bir diğer araştırma sorusu olarak filmlerde kalkınmaya ilişkin ne tür koşulların betimlendiğinin ise belgesel filmlerin genellikle görünürlük kazandırma ve açığa çıkarma işlevleri açısından anlamlı olacak doğrultuda yanıt bulduğu görülmektedir. Belgeselin söz konusu işlevlerle değişim ihtiyaçlarını dile getirdiği göz önünde bulundurulduğunda, var olan koşullara ilişkin, araştırmada ulaşılan olumsuz görüşlerin ağırlık kazanması açıklanabilmektedir.

Literatürde yer aldığı şekilde, belgesellerin, hayatın karmaşa ve yoğunluğunda oluşturulması ve bu karmaşayı yansıtması (Susar, 2004, s. 12), dikkat çekilmesi gereken zamanın meselelerinin anlaşılmasına yardımcı olması (Nichols, 2001, s. 2), anlaşılmasının yanı sıra çözüm önerileri de üretmeleri şeklinde özetlenebilecek olan belgesellerin görünürlük sağlama ve farkındalık yaratma işlevleri göz önünde bulundurulurken da bir değerlendirme yapılabilmektedir. Bu doğrultuda yukarıda açıklanan ve ön plana çıkan temalar ile amaçların; değişime olan ihtiyacın hangi alanlarda kümelendiğini ortaya çıkarması açısından bir çerçeve sunduğu söylenebilmektedir. Bir

diğer ifade ile belgesel filmlerde öne çıkan İnsan ve Refah kategorilerinin altında yer alan amaçlara dair koşulların negatif yönleri, belgesel film üreticileri tarafından da ürettikleri içeriklerle görünür kılınmaya çalışılmıştır. Her ne kadar bu çalışma sınırlılıkları açısından Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Türkiye’deki ilerleyişini ve kalkınmanın mevcut durumunu analiz etmeyi amaçlamasa da üretilen belgeseller kapsamında öne çıkan ve yoğunlukla tartışılan alanların daha problematik olduğu yönünde bir izlenim yaratmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki nitel ağırlıklı olan bu çalışmada incelenen 6 filmin, Türkiye’de 6 yıl içerisinde üretilmiş olan tüm filmler ilişkin kapsayıcı ve genellenebilir bir çerçeve sunması beklenmemektedir. Bununla birlikte, belgeselleri dizinsel izler olarak ele alan bakış açısı (Rosen, 1993, s. 65-66; Plantinaga, 2013, s. 106) ve kalkınmanın yerel niteliği göz önünde bulundurulduğunda, incelenen filmlerin ürettikleri anlam ve içeriklerin öncelikle mekâna ve zamana özgü çerçeveler sundukları açığa çıkmaktadır. Bu çerçeveler ise ele alınan bağlamın sosyo-kültürel, ekonomik, ekolojik değişkenlerine ek olarak bu çerçeveyi yorumlayan bireylere göre farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla bireylerin yorumları da bulundukları ve ait oldukları bağlam ve kendi bireysel özellik ve deneyimlerine göre çeşitlenebilmektedir.

Belgesel filmler aracılığı ile üretilen sembolik içeriklerin bireyler tarafından olumlu ya da olumsuz değerlendirilmesi açısından, filmlerin ele aldıkları konu ve değerlendirme yapan bireylere ilişkin değişkenlerin de göz önünde bulundurulması gerekliliği doğmaktadır. Odak gruplarla yapılan görüşmelerin sonuçlarının gösterdiği üzere, filmde işlenen konular çevreye ilişkin olduğunda, katılımcıların betimlenen konular doğrultusunda aynı görüşte olmaları daha mümkün gözükürken, toplumsal cinsiyet ve göç-göçmenlik gibi insan ve refaha ilişkin konuların oldukça tartışmalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. John Fiske (2003, s. 44-47)’nin görüşlerinden yola çıkılarak bireylerin, iletilere dönüştürülmüş anlamları kendi anlamlandırma biçimlerine, deneyim ve kapasitelerine göre etkileşim içinde algılamakta/okumakta olduğu görülmektedir. Ele alınan filmlerde, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yoksulluk alanına ilişkin aynı iletiler kimi katılımcılar tarafından olumlu olarak görülürken, kimi katılımcılar tarafından olumsuz şekilde yorumlanmıştır. Bu durumda belirli konular için paylaşılan toplumsal gerçekliği oluşturan bilgi stokunun toplumun tüm seviyeleri arasında eşit paylaşılmadığı şeklinde bir çıkarım olanaklı hale gelmektedir. Bu çıkarımın alternatifi olarak değerlendirilebilecek ikinci bir bakış açısı ise belgesel filmler hakkında bireyler

arasındaki karşılıklı etkileşimler sırasında, grup dinamiklerinin etkisi olarak gösterilebilir.

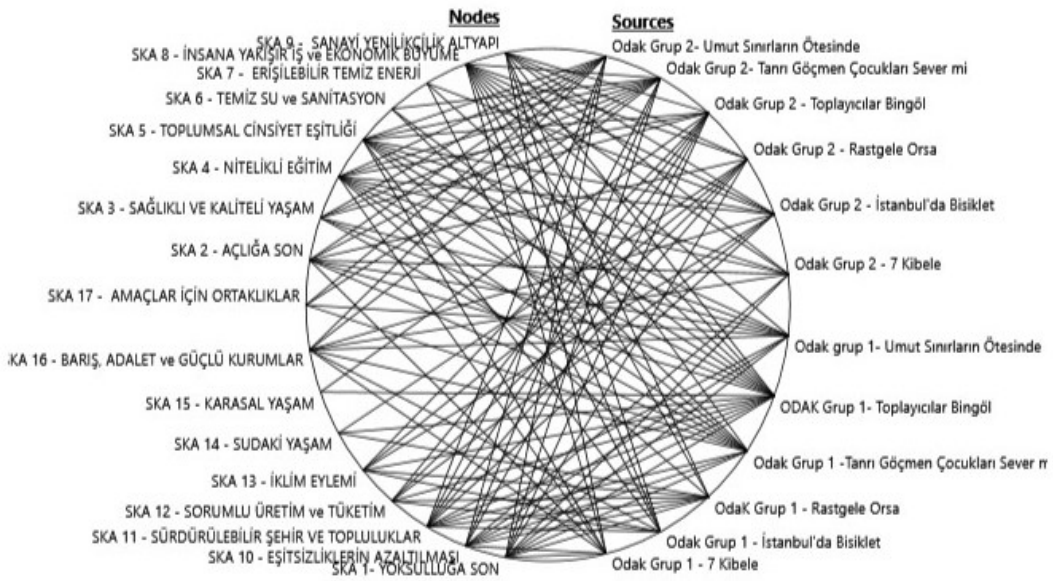
Grup dinamiklerinin etkisi toplumsal gerçeklik inşasında yüz yüze etkileşimlerin önemine ilişkin veriler sunmaktadır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen odak grup görüşmeleri sırasında, ilk etapta belgeselde gördüklerine dair olumlu yönde yanıt veren katılımcıların daha sonrasında tam tersi yönde olumsuz şekilde yorum yapabildikleri gözlemlenmiştir. Bu gözlem sonucuna dayanarak, toplumsal gerçeklik inşasında, iki aşamalı akış modelinin ortaya koyduğu şekilde kişiler arası etkileşimin oldukça önemli olduğu (McQuail & Windahl, 2005, s. 84) sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte kitle iletişim araçlarının, daha dar anlamda belgesellerin, gündem belirleme yaklaşımının önerdiği şekilde insanlara ne düşüneceklerini değil ne hakkında düşünceleri gerektiğine ve neyin önemli olduğuna ilişkin bir çerçeve sunma konusunda etkili olabileceği görülmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 125).

Benzer bir sonuç, belgesellerde ele alınan konuların, izleyicilerin deneyimleri ile yakınlık ve uzaklığına göre çeşitli etkilere sahip olabileceği doğrultusunda elde edilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan odak grup görüşmelerinde yer alan katılımcıların, kendilerinin de ifade ettikleri üzere, ele alınan konuyu ya da benzer bir konuyu kendi gündelik yaşamlarında deneyimleme ve gözlemleme şansı olan katılımcılar, belgesellerin inandırıcılık ve samimiyeti hakkında eleştirel yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Söz konusu eleştirel yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda izleyicilerin belgesellerden beklentileri ile ilgili bir yoruma da ulaşılabilmektedir. Var olduğu bilinen ve deneyimlenmekte olan konulara ilişkin yeni bakış açıları sunmaktan öte belgesellerin, bilinmeyen, görünürlüğü olmayan ve duyulmayan konulara ilişkin içerikler sunduğunda tercih edilebilirliği yükselmektedir. Ancak belgeseller deneyimlenen ve ana akım medyada belirli doyumluğa ulaşmış konuları ele aldıklarında toplumsal gerçeklik inşası açısından çeşitli engeller söz konusu olduğu görülmüştür. Toplumsal gerçeklik inşasının ‘şimdilik ve buradalık’ temelinde gerçekleşmesinin ve bu temelde kurulmuş olan tipleştirici şemaların; farklı bakış açılarının anlaşılması ve benimsenmesi aşamasında bilişsel açıdan ket vurucu olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Ancak sürdürülebilir kalkınmanın farklı alanları arasında gündelik hayatta ve diğer medya içeriklerinde sıklıkla kurmakta zorlanılan bağlantıların, belgesel filmler aracılığı ile kurulabilmesinin mümkün olabileceğine ilişkin birtakım verilere ulaşılabilmektedir. Belgesel filmlerin izlenmesi ve filmlerin içerikleri doğrultusunda bireylerin geliştirdikleri

diyalogların, kalkınmanın çeşitli alanları arasında var olan bağlara ne şekilde görünürlük kazandırdığı aşağıda yer alan Şekil 5.1’de de görülebilmektedir.

Gündelik hayat gerçekliklerinden yola çıkarak filmlerin herhangi bir konunun arka planında sunduklarıyla ya da ana konuyla ilişkili diğer alanlara işaret edilmesiyle; izleyicilerin birbirinden izole olduğunu düşündükleri alanlar arasında bağlar kurulması sağlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının, daha genel bir ifade ile kalkınmanın ne kadar kapsamlı olduğu ve pek çok alanın entegrasyonunu gerektiren bir bütün olduğu gerçeği araştırma sonuçlarına da yansımıştır (Şekil 5.2).

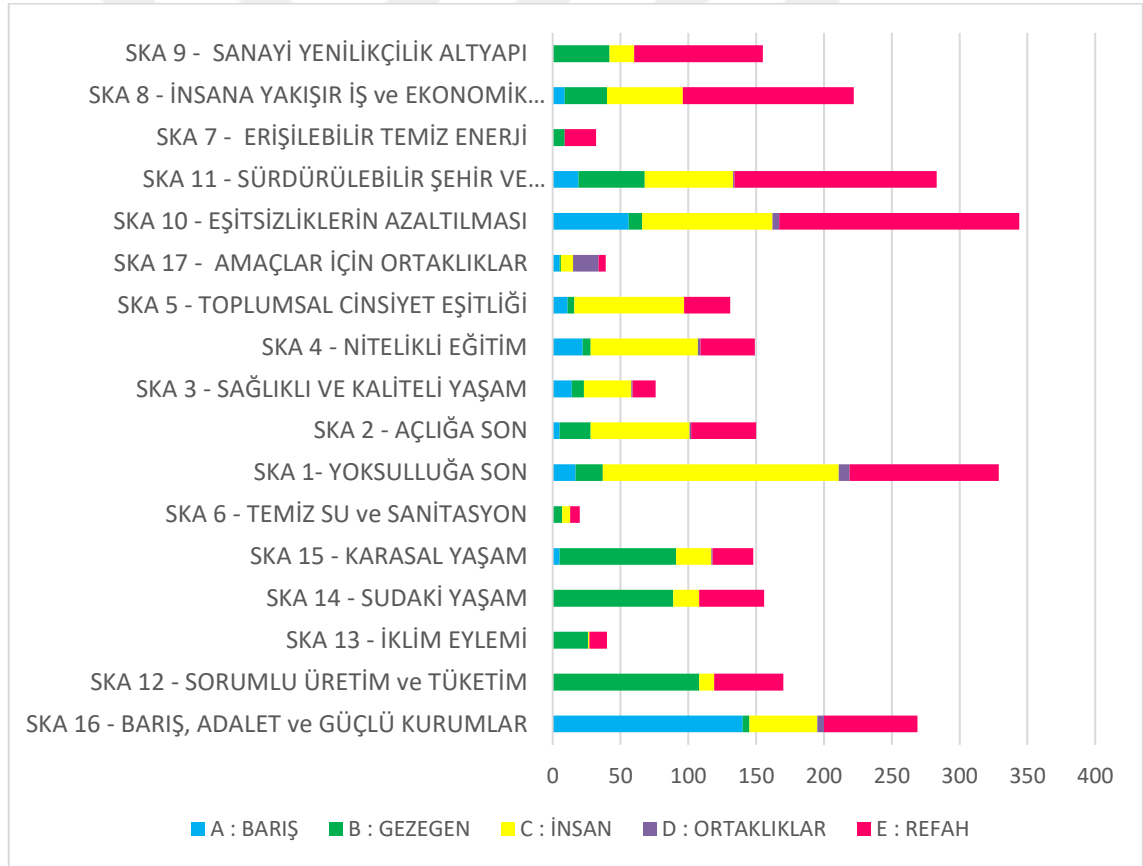

Şekil 5. 2: Filmlerin Tartışılması Yoluyla SKA’lar ile Kurulan Bağlantılar

Hopkinson (1971)’un görüşlerini destekler şekilde, filmlerin yalnızca kalkınma alanları arasında değil, bir ülkenin farklı alanları ve toplumun parçaları arasındaki iletişimi sağlayıcı nitelikte olabileceği yönünde sonuçlara da ulaşılmıştır. Söz konusu bağların, Türkiye’de üretici ve tüketiciler arasında, batıdaki ticari faaliyetlerin doğudaki ekolojik dengeyi ve biyo-çeşitliliği bozabileceği şeklinde farklı tezahürleri olabileceği, odak grup katılımcıları tarafından farkındalık kazandıkları konular olarak belirtilmiştir. Katılımcıların özellikle ekolojik ve iklimle ilişkin konularda filmleri izlerken, kendilerini ve bu duruma ilişkin eylemlerini sorguladıkları yer yer tartışmalarda ifade edilmiştir. Dolayısıyla Mawhinney (2002, s. 19-20)’in, ‘şehirlerde yaşayan insanların, verilen kararları ve kararlara bağlı sonuçların diğerleri üzerinde oluşturduğu negatif etkileri bilmekten izole edilmesinin, küresel problemlerin çözümü adına eyleme geçilmesini geciktirmesi’ şeklinde tarif ettiği problemin çözümü için belgesel filmlerin, efektif bir

araç olabileceğine dair bulgulara ulaşıldığı söylenebilmektedir. Belgesellerin neden-sonuç ilişkilerini göstermek ve birbirine bağlı şekilde genele ilişkin bir harita sunmak konusunda çeşitli yetenekleri bu çalışmanın sonuçlarında da ortaya konmuştur.

Bu doğrultuda her bir sürdürülebilir kalkınma amacının diğer amaçlarla ilişkili olarak ne şekilde tartışıldığı Şekil 5.3'te gösterilmiştir. Grafikte her SKA'nın yanında yer alan çubuklarda; görüşmeler sırasında SKA'ların hangi tema bağlamında kaç kere tartışıldığı gösterilmektedir. Grafikte yer aldığı üzere gündelik yaşamdan yola çıkan belgesel filmlerde kalkınmanın hangi dayanağında yer aldığı fark etmeksizin belirli bir amacın diğerleri ile ne kadar entegre olabileceği ve belgesel filmlerin bu bağlantıları açığa çıkarmak üzere elverişli birer enstrüman oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda, filmlerin sunduklarının öneminin yanı sıra filmleri tartışma ve analiz etmenin de önemi gündeme gelmektedir.

Şekil 5. 3: Filmlerde Görünür SKA ve 5P ile Bağlantıları

Katılımcı paradigmanın hedeflediği şekilde bireylerin aktif olarak kalkınma tartışmalarına katılımlarının, belgesel filmlerin birer araç olarak kullanılmasıyla mümkün olabileceği, Şekil 5.2 ve Şekil 5.3.'te de gösterildiği üzere filmlerin farklı toplumsal koşul ve konumlara dair bütüncül bir görme anlayışı geliştirerek C.W. Mills (2007, s. 15-16)'in

tanımladığı toplumbilimsel düşün yeteneğine katkı sağlayabileceğine ilişkin göstergelere ulaşılmaktadır. Yönetmen, araştırmacı ve odak grup katılımcılarının film ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında kurdukları bağlar, birbirleri ile karşılaştırmalı şekilde ele alındığında, odak grup görüşmeleri sırasında filmlerde görünür olmayan amaçlara dair tartışmalar üretildiği görülmüş ve karşılıklı diyalog geliştirmenin önemi bir kez daha açığa çıkmıştır. Katılımcıların aralarındaki etkileşimler yoluyla ürettikleri ve birbirlerinin deneyim, algı ve bilgilerinin üzerine bina ettikleri çeşitli anlamlar yoluyla farklı amaçlarla da bağ kurdukları ve sorunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirdikleri görülmüştür.

Belgesellerde açık bir şekilde gösterilmeyen SKA'lar ile düşünce ve etkileşim yoluyla bağ kuran katılımcıların, genellikle gündelik hayatta belgesel filmleri izlemeyi tercih etmeyen katılımcılardan oluşan odak grupta yer aldığı bulgulanmıştır. Bu bulgu katılımcılar arasındaki dinamiklere işaret ediyor olabileceği gibi, açık bir şekilde olmasa da doygunluğu olmayan konular hakkında belgeselde iletilen mesajların daha fazla içselleştirilebileceğine yönelik imalar taşımaktadır. Çalışmanın ürettiği bu sonuç, Greg Philo ve Catherina Happer (2013)'ın bireylerin bir konuya ilişkin kutuplaşmış içeriklere önceden maruz kalmış olmalarının bilimin tutarlılığı ve medya içeriklerinin güvenilirliği konusunda şüphe yarattığı yönünde ulaştıkları sonuç ile paralellik taşımaktadır. Ek olarak bu sonucun; çeşitli sosyo-ekonomik sebepler ile bilginin tüm katmanlara eşit şekilde yayılmadığı, farklı kişiler tarafından farklı seviyelerde özümsemiği yönündeki açılımlara sahip olan bilgi açığı teorisi ile de açıklanabileceği görülmektedir. Konunun farklı çalışmalarda ele alınarak daha derinlemesine araştırılması gerekmektedir.

Çalışmanın bu kısmına kadar ifade edilen bilişsel birtakım katkılarının yanı sıra, belgesel filmlerin en tartışmalı konularda bile izleyicide empati uyandırabileceği ve bu sebeple duyuşsal etkilerinin de yadsınamayacağı şeklinde bir çıkarıma ulaşılabilmektedir. Shankar Das (2019, s. 3) ve Ulrich Hamenstädt (2016, s. 6)'ın belgesel filmlerin empati sağlayarak toplumsal değişimin birer ajanı olarak değerlendirebileceği doğrultusundaki görüşleri, söz konusu çıkarım için dayanak sağlamaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında, katılımcılar arasında tam anlamıyla uzlaşılmasa da empati ögesinin, belgesel filmlerde konuya ilişkin yakınlık ve anlayış kazanılması açısından etkili olduğu ifade edilmiştir. Örneğin göçmenlikle ilişkili filmler ele alındığında katılımcıların genellikle konuya ilişkin eleştirel bakış açılarına sahip olduğu

görülmekle birlikte, vicdanen ve empati kurmak açısından tepkisiz kalamadıklarını da ekleyerek görüşlerini sunmaları bu türlü bir okumaya imkân sağlamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma için iletişimin ilkelerinden bir diğeri olarak savunuculuk ilkesinin filmlerde örtük bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Kişilerin seslerini duyulabilir kılma ve sessizleştirilenlere bir ses verme (Das, 2019, s. 2) noktasında filmlerin alımlanmasında ve izleyici tarafından karşılık bulabilmesinde belgesel filmlerin retoriklerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların filmlere ilişkin sorulan sorulara, belgesellerin tarafsız olması gerektiği konusunda beklentilerini dile getirerek cevap vermeleri, retoriğin önemini ortaya koymaktadır. Bu sonucun, tartışmalı konularda video savunuculuğunun amaçlanan yönde karşılanabilmesi ve belgesellerin istendik yönde bir toplumsal gerçekliğe katkı sağlayabilmesi için, savunuculuk amaçlı belgesellerin ele aldıkları konuyu farklı bakış açılarıyla, farklı yönlerle ve kanıtlarla sunmaları gerekliliğine işaret ettiği söylenebilir.

Belgesel yönetmenlerinin ürettikleri filmlerin yaklaşımlarına ya da bir etki amaçlayıp amaçlamadıklarına ilişkin aktardıkları doğrultusunda ulaşılan bulgularda, genellikle ele aldıkları meselelere dair görünürlük sağlama ve bir bakış açısı önerme amaçlarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Ancak bu önerinin izleyici tarafından içselleştirilmesine ilişkin etkinin, kadraja yakalananların ikna ediciliğine bırakıldığı görülmektedir.

İncelenen altı filmde yalnızca birinin (İstanbul'da Bisiklet) gündelik hayat pratiklerine ve davranış kalıplarına ilişkin değişiklikler önerdiği görülmektedir. İzleyiciler ise bu önerinin farklı alanlarda uygulanabilirliği üzerinde tartışmış, önerinin makul olduğu ve kendi hayatlarında uygulayabilecekleri yönünde olumlu görüşlerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda çalışmanın ulaşmayı amaçladığı sonuçlardan biri olmamakla birlikte belgesel filmlerin tutum ve davranış değişikliği üretmede etkili olabileceğine dair örtük bir sonuca da ulaşılmıştır. Bu doğrultuda belgesellerin, özellikle çevreye ilişkin konularda davranış değişikliği üretmede de uygun bir araç olarak değerlendirilebileceği çıkarımına ulaşılabilmektedir.

Ayrıca, tartışmalı alanlardan göç ve göçmenliğe ilişkin incelenen filmlerde daha az bilinirliği olan Ermeni göçmenler örneğinde, topluluğa dair görünürlük sağlanmasının davranışsal birtakım sonuçları olduğu görülmüştür. Bir katılımcının filmde konu alınan topluluğa ilişkin araştırma ihtiyacı hissetmesi ve daha fazla bilgi aramak için harekete

geçmesi ile yönetmenin ifade ettiği şekilde filmin izlenmesinin ardından topluluğa daha fazla yardım gelmesi, bu yöndeki örnekler olarak verilebilmektedir.

Belgesel filmlerin ele aldıkları konu ve temas ettiği diğer konular doğrultusunda ilişki kurulan SKA'ların, bir çeşit hizalama ürettiği; öncelikli ya da iyiye doğru değişim için gözetilmesi ve dikkat edilmesi gereken alanlara ilişkin bir yol haritası sunduğu da söylenebilmektedir. Bunun yanı sıra güçlenme ve topluluk inşa etme, katılıma davet ve cesaretlendirme gibi sürdürülebilir kalkınma için gerekli görülen ilkelere ele alınan filmlerde yeteri kadar yer verilmediği görölmüştür. Ancak belirtilmesi gerekir ki, yönetmenlerinin ifade ettiği üzere örnekleme yer alan filmlerin üretiminde, sürdürülebilir kalkınma amaçları açısından herhangi bir amaç söz konusu olmamıştır. Bu amaç taşınmadığında dahi filmlerin pek çok alan arasında bağ kurabildiği ve değişim için gerekli noktalara işaret ettiği görölmüştür. Bu veriler ışığında, sürdürülebilir kalkınma amaçlanarak filmlerin üretilmesinin oldukça katkı sağlayıcı olacağı açık olarak görülebilmektedir.

Araştırmanın bu noktaya kadar ele aldıkları doğrultusunda ifade edilebileceği üzere, yaşanan toplumsal, ekonomik ve çevresel krizlerin artışta olduğu gözetilerek geleceği garanti altına almak adına Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, 17 Amaç ile geliştirilmesi gereken alanlara ilişkin bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve yerel ve ulusal anlamda geliştirilebilir alanları işaret ederek nelerin tekrar hatırlanması ve nelerin gözetilmesi gerektiğine dair bir harita niteliği taşımaktadır. Belgesel filmlerin ise bu haritanın görselleştirilebilmesi ve amaçlar arasındaki soyut bağlantıların görünür hale getirilebilmesi için elverişli birer araç olduğu görölmektedir. Dolayısıyla belgesel film üreticileri ya da daha geniş anlamda film sektörünün, filmlerde sürdürülebilir kalkınmaya duyarlı içerikler geliştirerek iyi yönde bir toplumsal değişmeye katkı sağlama amacı taşıması, bu araştırmanın önerileri arasında yer almaktadır. Özellikle çevreye ilişkin alanlarda bireylerin farkındalık kazanmak ve önerileri kabul etmek konusunda daha açık olduklarına ilişkin sonuç, bu öneri için bir temel oluşturmaktadır.

Daha tartışmalı ve ortak uzlaşının daha gevşek olduğu, ağırlıklı olarak toplumsal konuların aktarılmasında ise katılımcılık prensibinin gözetilmesi bir gereklilik olarak gözükmemektedir. Belgesel üreticisinin ürettiği temsiller yerine, kendi temsiliyetlerini üreten öznelere, kendi problemlerini, kendi sesleri ile iletmesinin önemi, çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar doğrultusunda açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilir

kalkınma için iletişim çalışmalarında, temsiliyet ve güçlenme açısından katılımcı belgesellere daha fazla yer verilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma kültürünün yaratılmasında sanatsal ve kültürel birer ürün olarak belgesel filmlerin izlenmesinin yanı sıra ilgili içeriklerin bireyler arasında tartışılmasının önemi çalışma sonuçlarında görünürlük kazanmıştır. Karşılıklı diyaloglar, filmlerin içselleştirilmesine ek olarak olası çözüm yollarının bireyler tarafından üretilmesine imkân vermekte ve karşılıklı etkileşim yoluyla filmlerin içerikleri doğrultusunda toplumsal gerçeklik inşasına katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda, sürdürülebilir kalkınmayla ilişkilendirilebilecek belgesel filmler, farklı eğitim düzeylerindeki öğrencilere sürdürülebilir kalkınma kültürünün kazandırılabilmesi için değerlendirilmelidir.

Belgesel filmler aracılığı ile sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin anlamların toplumsallaşabilmesi için dijital olanaklardan da faydalanılarak filmlere ulaşılabilirliğin artırılması gerekliliği görülmektedir.

Bu doğrultuda araştırmanın önerileri özetle;

- 1) Üretilen belgesel filmlerde Sürdürülebilir Kalkınmaya duyarlı içerikler geliştirilmesi
- 2) Belgesel sektöründe çalışanların Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları hakkında bilgilendirilmesi ve bu yönde içerikler üretme konusunda desteklenmeleri
- 3) Geliştirilen içeriklerin dijital ya da geleneksel kanallarda erişilebilir olmasının sağlanması
- 4) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda kalkınma iletişimi için üretilecek belgesel filmlerde gündelik hayat pratiklerine ve davranış kalıplarına ilişkin gerekli değişikliklerin önerilmesi
- 5) Belgesellerin temsil stratejisi olarak katılımcılık prensibini benimsemesi ve bireylerin özne olarak kendilerini ifade etmelerinin sağlanması
- 6) Belgesel filmlerin bireyler tarafından anlamlandırılması, içselleştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik bir toplumsal gerçeklik inşası için üretilen filmlerde farkındalık, açığa çıkarma, katılımcılık ve hizalama prensiplerinin yanı sıra güçlenme, savunuculuk, etkileşim, topluluk inşa etme, katılıma davet ve cesaretlendirme ilkelerinin gözetilmesi

- 7) Sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda üretilen/amaçlara katkı sağlayıcı nitelik taşıyan belgesel filmlerin sürdürülebilir kalkınma kültürünün kazandırılabilmesi için eğitime entegrasyonunun sağlanması
- Söz konusu eğitim için kullanılmak üzere uygun nitelikteki filmlerin bir havuzda toplanması için dijital bir platform oluşturulması (üreticilerinin başvuruları üzerine)
  - Bu havuzda yer alacak filmlerin kullanılabilecekleri eğitim düzeylerine ve işaret ettikleri SKA ve 5P'ye ilişkin bir etiketleme çalışması yapılması
  - Öğrenenler ve öğreticiler için kullanışlı olabilecek materyallerin (izleme öncesi ve sonrası etkinlik önerileri, filmlere ilişkin tartışma soruları, SKA'lara ilişkin çeşitli açıklama ve bilgiler vs.) hipermetinsellik özelliği ile platforma entegre edilmesi
  - Üniversite düzeyinde İletişim Fakülteleri ve Güzel Sanatlar Fakültelerinde yer alan ilgili bölümlerde SKA'lara ilişkin belgesellerin öğrenciler tarafından üretimi-izlenmesi ve tartışılması gibi yollarla ders içeriklerine entegrasyonunun sağlanması
  - Üniversite düzeyinde İletişim Fakülteleri ve Güzel Sanatlar Fakültelerinde yer alan ilgili bölümlere ek olarak çeşitli öğrenci kulüp ve topluluklarının da dahil edilebileceği çalıştay, seminer, yarışma, festival düzenleme gibi faaliyetlerin desteklenmesi
  - Bu çalışmaların, ulusal ve uluslararası kuruluşların iş birliği ve katılımı sağlanarak zenginleştirilmesi
- 8) Kalkınmanın yerel ve ulusal nitelikleri göz önünde bulundurularak ulusal ölçekte sürdürülebilirlik ve kalkınma temalı bir film festivalinin düzenlenmesi
- Ödül alan belgesellerin dijital ve ulusal ölçekteki yayın kanalları yolu ile izleyiciye ulaştırılması bu yönü ile de belgesel film üreticilerinin teşvik edilmesi, farkındalığa bu yolla katkı sağlanması
  - Festivalde yer alan belgesel içeriklerinin SKA'lar ile kurduğu bağların izleyiciler arasında tartışılmasının sağlanması ile bu tartışmaların dijital kanallar kullanılarak halka arz edilmesi

Takip eden akademik çalışmalarda ise

- Sürdürülebilir kalkınmaya dair anlamların bireyler tarafından hangi sosyo-ekonomik değişkenlere göre oluşturulduğu ve farklı kültürden insanlarla aynı anlamların paylaşılıp paylaşılamayacağı
- Filmlerin toplumsal değişme adına bireyler bazında davranışsal etkiler yaratıp yaratmadığı/belgeseller yoluyla kazanılan farkındalığın tutum ve davranışlara yansıyor yansımadığı
- Filmlerin dijital ortamlarda ne şekilde bir etki uyandırdığı sorularının araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışma genel olarak değerlendirildiğinde, belgesel filmlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını gerçekleştirebilmek için etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Filmlerin kalkınma adına birer enstrüman olarak işlev görebilmeleri için yukarıda yer alan öneriler doğrultusunda film sektörü, akademisyenler ve kalkınma konusunda faaliyet gösteren kurumlar ile toplumun iş birliğinin gelişmesi gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda Baret ve Leddy (2008, s.15)'nin de işaret ettiği üzere güçlü hikayelerden yola çıkılarak, öncelikle farkındalık yaratma, konularla bağ kurma, konuları ilişkilendirme ve bireyleri harekete geçirme ile belgesellerin kalkınmaya katkı sağlayabileceği sonucuna ulaşılabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalı, B. (1986). *Belgesel Sinema: Belgesel Sinemanın Doğuşu, İngiliz Belge Okulu ve Türk Belgesel Sineması*. Hill Yayınları.
- Adoni, H., & Mane, S. (1984). Media and the Social Construction of Reality: Toward an Integration of Theory and Research. *Communication Research*, 11(3), 323-340.
- Agunga, R., & Manda, L. Z. (2014). Communication for Strengthening Agricultural Extension and Rural Development in Malawi. *Journal of Development and Communication Studies*, 3(1).
- Ağırdır, B. (2020). *Hikayesini Arayan Gelecek*. İstanbul: Doğan Egmond Yayıncılık.
- Alasuutari, P. (2004). *Social Thory & Human Reality*. London: Sage Publications.
- Andelman, M. (2009). Argentina and Education for Sustainable Development. B. Chalkey, M. High, & D. Higgitt (Dü) içinde, *Education for Sustainable Development: Papers in Honour of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014)* (s. 247-250). Oxon: Routledge.
- Anderson, A. (1997). *Media, Culture and the Environmnet*. London: UCL Press.
- Andrew, J. D. (2000). *Sinema Kuramları*. (İ. Şener, Çev.) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Anık, C. (2014). *İletişim Sosyolojisi: Kuramsal Temeller*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Arın, S. (2001, 06 14). Suha Arın'la Bir Röportaj. MTV. <http://www.mtvfilm.com/tr/yazi-sa/suha-arinla-bir-roportaj/> adresinden alındı
- Armağan, İ. (1992). *Sanat Toplumbilimi: Demokrasi Kültürüne Giriş*. İzmir: İleri Kitabevi.
- Arthur, P. (1993). Jargons of Authenticity. M. Renov (Dü.) içinde, *Theorizing the Documentary* (s. 108-135). New York: Routledge.
- Aytekin, H. (2017). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Belgesel Sinema*. İstanbul: BSB Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği Yayını.
- Bahk, M. C. (2010). Environmental Education Through Narrative Films: Impact of Medicine Man on Attitudes Toward Forest Preservation. *The Journal of Environmental Education*, 41(1), 1-13.
- Baker, U. (2011). *Beyin Ekran*. (E. Berensel, Dü.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Balcı, A. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler* (7 b.). Ankara: PEGEM Akademi.
- Ball-Rokeach, S., & Defleur, M. (1976). A Dependency Model of Mass-Media Effects. *Communication Research*, 3(1), 3-21. doi:10.1177/009365027600300101
- Balsam, R. M. (1992). *Nonfiction Fiilm: A Critical History*. Bloomington: Indiana University Press.

- Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. New York : General Learnig Press.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory of Mass Communication. *Mediapsychology*, 3, 265-299.
- Barett, D., & Leddy, S. (2008). *Assessing Creative Media's Social Impact*. 11 2020, 11 tarihinde The Fledgling Fund: <https://www.thefledglingfund.org/wp-content/uploads/2015/10/Impact-Paper.pdf> adresinden alındı
- Barnes, M. R. (2015). Racing Rhetoric: A Burkean Analysis of Ecodocumentary Rhetoric. *MPC Major Research Paper*. Ryerson University.
- Başaran, F. (2010). *İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Gelişme: Yayılmanın Ekonomi Politikası*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Bektaş-Öztaşkın, Ö. (2013). Sosyal Bilgiler Derslerinde Belgesel Film Kullanımının Akademik Başarıya ve Bilinçli Farkındalık Düzeylerine Etkisi. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(2), 147-162.
- Benton, T., & Redclift, M. (1994). Introduction. T. Benton, & M. Redclift (Dü) içinde, *Social Theory and the Global Environment* (s. 1-28). London: Routledge.
- Berger, G., Ahmimed, C., & İdiauez, M. A. (2015). Introduction. *Media in Support of Sustainable Development and a Culture of Peace*. içinde UNESCO.
- Berger, L. P., & Luckman , T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. (V. S. Öğütle, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Bilgin, V. (2007). *Türkiye'de Değişimin Dinamikleri: Köylülükten Çıkış Yolları*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Bilgiseven, A. K. (1986). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bilgiseven, A. K. (1991). Kalkınma ve Kültür İlişkisi. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 1-20.
- Binyıl Kalkınma Hedefleri*. (2020). 11 11, 2020 tarihinde UNDP Türkiye: www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview/millennium-development-goals.html adresinden alındı
- Bitmez, A. (Prodüktör), & Bitmez, R. L. (Yöneten). (2021). *Tanrı göçmen Çocukları Sever mi Anne?* [Sinema Filmi].
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Prentice-Hall, Inc., : New Jersey.
- Bourn, D. (2009). Educaiton for Sustainable Development and Global Citizenship- The UK Perspective. B. Chalkey, M. Haigh, & D. Higgitt (Dü) içinde, *The United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014): Learning to Live Together Sustainably*. (s. 233-237). Oxon: Routledge.
- Brown, W. J., & Singhal , A. (1999). Entertainment-education media strategies for social change: promises and problems. D. Demers, & K. Viswanath (Dü) içinde, *Mass*

media, social control, and social change: a macrosocial perspective (s. 263-280). Iowa: Iowa State University Press.

- Bulut , H. (Prodüktör), & Bulut , H. (Yöneten). (2019). *Rastgele Orsa* [Sinema Filmi].
- Buttler-Kisber, L., Cottingham, T., & Stewart, M. (2009). *Films for Change: A Pedagogical Template for Sustainability Education*. McGill University Centre for Educational Leadership (CEL), Leading English Education and Resource Network (LEARN) and National Film Board of Canada (NFB).
- Caldwell, G. (2005). Using Video For Advocacy. S. Gregory, G. Caldwell, R. Avni , & Harding Thomas (Dü) içinde, *Video For Change: A Guide For Advocacy and Activism* (s. 1-19). London: Pluto Press.
- Can, A. (2018). Türkiye'de Belgesel Film- Örnek İki Proje- "Foto Hasan Behçet" ve "Anadolu'da Bir Açık Kapı: Köy Odası". N. Pembecioğlu (Dü.) içinde, *Belgesel Film Üstüne Yazılar* (s. 170-190). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Canet, F. (2013). The New Realistic Trend in Contemporary World Cinema: Ramin Bahrani's Chop Shop as a Case Study. *Acta Univ. Sapientiae, Film and Media Studies*(7), 153-167.
- Cangöz, İ. (1999). Kitle İletişim Kuramlarında Etki Sorunsalı ve bir İzleyici Araştırması. *Doktora Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caruthers, L., & Friend, J. (2016). Documentary Film: The Next Step in Qualitative Research to Illuminate Issues of Social Justice in Urban Education. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 15(6), 33-47.
- Castells, M. (2008.). *Enformasyon Çağı- Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,.
- Ceylan, E. (2003). Dünya-Sistemi Teorisinin Osmanlı Tarihi Çılgımlarına Yansımaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(1), 81-95.
- Chakchouk, M. (2015). Access to information: Key to the democratic process. *Media in Support of Sustainable Development and a Culture of Peace* (s. 31-34). içinde Jakarta: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Cizek, K. (2005). Storytelling for Advocacy: Conceptualization and Preproduction. S. Gregory, G. Caldwell, R. Avni, & T. Harding (Dü) içinde, *Video for Change* (s. 74-122). London: WITNESS.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*. (M. Küçük, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Combes, B. P. (2009). The United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014): Learning to Live Together Sustainably. B. Chalkey, M. Haigh, & D. Higgitt (Dü) içinde, *Education for Sustainable Development: Papers in Honour of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014)* (s. 215-219). Oxon: Routledge.

- Cooley, C. H. (1897). The Process of Social Change. *Political Science Quarterly*, 12(1), 63-81.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2007). *Mixed Method Research: Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, California: SAGE Publishing.
- Çayır , F. (2018). Dijital bir Hak Mücadelesi Olarak Video Aktivizm ve Video Aktivistlerin Yaşadığı Hukuki Sorunlar. G. Şener , & N. G. Işıkman (Dü) içinde, *Video Aktivizmde: Kavramları Sorunlar, Uygulamalar* (s. 55-87). Ankara: um:ag Vakfı Yayınları.
- Çeçen, A. (1996). *Toplum ve Kültür*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çelebi, I. (2019). *50 Soruda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. Ankara: Altınbaş Üniversite Yayınları.
- Das, S. S. (2019). Documentary Films - Creating Narratives of Social Change Through Factual Storytelling. *International Journal of Communication and Media Studies*, 9(4), 1-8.
- DHA. (2018, 09 26). *BM Türk Üniversiteleriyle İş Birliği Kararı Aldı*. 05 20, 2021 tarihinde DHA: <https://www.dha.com.tr/egitim/bm-turk-universiteleriyle-is-birligi-karari-aldi/haber-1601031> adresinden alındı
- Diken, B., & Lausten, C. B. (2008). *Filmlerle Sosyoloji*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Doğan, M. E. (2012). Bilginin Toplumsallaşması Sürecinde Teknoloji Kullanımı ve Önemi: Anadolu Üniversitesi Örneği. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Downey, L. (2015). *Inequality, Democracy and the Environment*. New York: New York University Press.
- Dursun, Ç. (2013). *İletişim Kuram Kritik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Eath, W. C. (2017). *THE UN 17 SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS/WHAT ARE THEY?* 10 29, 2020 tarihinde What Can You Do?: <https://whatcanyoudo.earth/selecting-the-sdg-for-your-action/what-are-they/> adresinden alındı
- Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel bir Değerlendirilmesi*. Ankara: ERK.
- Esgin, A. (2018). Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler. A. Esgin, & G. Çeğin (Dü) içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* (s. 13-35). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Fischer, E. (1995). *Sanatın Gerekliliği*. (C. Çapan, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fischer, W. R. (1984). Narration as a human communication paradigm: The case of public moral argument. *Communication Monographs*, 51(1), 1-22.

- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (S. İrvan, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus*. New York: Routledge.
- Fröchlich, P. (2021, 05 03). Sivil Hareket: 2021 ve Ötesi Forumu.
- Gamson, W. A., Croteau, D., Hoynes, W., & Sasson, T. (1992). Media Images and the Social Construction of Reality. *Annual Review of Sociology*, 18, 373-393.
- Giddens, A. (2000). *Giddens, A. (2000). Sosyoloji (H. Özel ve C. Güzel, çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi. (H. Özel, & C. Güzel, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.*
- Glenn, K. (2017, 03 09). *Netflix Casts a Wider Net for Original Documentaries*. 01 22, 2021 tarihinde New York Times: https://www.nytimes.com/2017/03/09/movies/netflix-casts-a-wider-net-for-original-documentaries.html?_r=0 adresinden alındı
- Glynne, A. (2011). *Belgeseller...nasıl yapılır, nasıl dağıtılır?* İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Goldman, A. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: Clarendon Press .
- Gregory, S. (2005). Introduction. S. Gregory, G. Caldwell, R. Avni, & T. Harding (Dü) içinde, *Video for Change* (s. xii-xvii). IONDRA: WITNESS.
- Gülcan, C. (2021). itel Bir Veri Toplama Aracı: Odak (focus) Grup Tekniğinin Uygulanışı ve Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, 4(2), 94-109.
- Güngör, N. (2011). *İletişim, Kuramlar, Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitap.
- Hackley, C. B. (2012). *Rhetoric of Social Change in Documentary Film Scores: An Analysis of the Cove*. San Jose State University.
- Hallahan, K. (1999). Seven Models of Framing: Implications for Public Relations. *Journal of Public Relations Research*, 11(3), 204-242.
- Hamenstädt, U. (2016). Movies and Social Science: An overview of the debate in Political Science. *Paper for the ECPR's General Conference in Prague 2016*, 1-14.
- Hawkins, R. P., & Pingree, S. (1980). Television Viewing and Cultural Indicators: Some Notes on Theory and Measurement. *Mass Communication of International Communication Association* (s. 24p.: Paper). Acapulco: Annual Meeting of the International Communication Association.
- Hepp, A., Elsler, M., Lingenberg, S., Mollen, A., Möller, J., & Offerhaus, A. (2016). *The Communicative Construction of Social Reality: Cultures of Political Discourse, Public Sphere and the Euro Crisis*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

- Hjarvard, S. (2008). The Mediatization of Society: A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom Review*, 29, 105-134.
- Hopkinson, P. (1971). *The Role of Film in Development*. Paris: UNESCO Department of Mass Communication.
- İçli, G. (2003). Gelişme Sorunu. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(5), 100-112.
- Idegü, E. U. (2014). Which change, what change? Glamourising social misfits in selected Nigerian home movies. *International Journal of English and Literature*, 5(8), 174-181.
- Inagaki, N. (2007). *Communicating the Impact of Communication for Development Recent Trends in Empirical Research*. Washington DC: The World Bank.
- Ingram, D. (2013). The Aesthetics and Ethics of Eco-film Criticism. S. Rust, S. Monani, & S. Cubitt (Dü) içinde, *Ecocinema Theory and Practice* (s. 43-63). UK: Taylor and.
- Irving, S. (1998). *Reality Transformed: Film as Meaning and Technique*. Cambridge: MIT Press.
- Irwin, A. (2001). *Sociology and Environment*. Cambridge: Polity Press.
- İşık, M. (2012). *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Jackson, J., & Akujobi, C. T. (2017). Major Themes in Sociology: an Introductory Text. E. M. Abasiokong, E. A. Sibiri, & N. S. Ekpenyong içinde, *Social Change and Social Problems* (s. 491-526). Benin City: Mase Perfect Prints.
- Johnson, B. R., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.
- Kang, S. (2019). Communicating sustainable development in the digital age: The relationship between citizens' storytelling and engagement intention. *Sustainable Development*, 27, 337-348. doi:10.1002/sd.1905
- Kaplan, A. S., & Lavin, S. C. (2017). The Climate of Ecocinema. *Environmental Science*.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (21 b.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karlin, B., & Johnson, J. S. (2011). Measuring impact: The Importance of Evaluation for Documentary Film Campaigns. *M/C Journal*, 14(6).
- Katsaliaki, K., & Mustaffee, N. (2014). Edutainment for Sustainable Development: A Survey of Games in the Field. *SAGE Journals*, 46(6), 646-672.
- Katz, E., Gurevitch, M., & Haas, H. (1973). On the Use of Mass Media on Important Things. *American Sociological Review*, 38(2), 164-181.
- Koca, M. (2018). Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Toplumsal Değişme Kuramı ve Kalkınma Anlayışı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2024-2039.

- Kongar, E. (2013). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lasswell, H. D. (2014). The structure and function of communication in society. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(24), 215-228.
- Laszlo, E. (2003). *Makro Değişim: Sürdürülebilir Bir Dünyada Dönüşümü Yönetmek*. (M. Abuş, Çev.) İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Lie, R. (2008). Rural HIV/AIDS Communication/Intervention: From Using Models to Using Frameworks and Common Principles. J. Servaes (Dü.) içinde, *Communication, Development and Social Change* (s. 279-296). New Delhi: SAGE Publications.
- Loveless, M. (2009). The Theory of International Media Diffusion: Political Socialization and International Media in Transitional Democracies. *Studies in Comparative International Development*, 44(2), 118-136.
- Lucas, P. (2018). İnsan Hakları Filmleri: Barış Eğitimi Ekimi. *Belgesel Film Üstüne Yazılar* (s. 224-237). içinde Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Lundby, K. (2014). Mediatization of Communication. L. Knut, & K. Lundby (Dü.) içinde, *Mediatization of Communication* (s. 3-36). Berlin: Walter de Gruyter.
- Maigret, E. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (H. Yücel, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Malhadas, Z. Z. (2009). Is it Possible to Benefit from the Decade of Education for Sustainable Development. B. Chalkey, M. Haigh, & D. Higgitt (Dü.) içinde, *Education for Sustainable Development: Papers in Honour of the United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014)* (s. 257-259). Oxon: Routledge.
- Marolla, C. (2019). *1. Information and Communication Technology for Sustainable Development*. Boca Raton: CRC Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.
- Martz-Mayfield , M., & Hallahan, K. (2009, Fall). Filmmakers as Social Advocates—A New Challenge for Issues Management: Claims-making and Framing in Four Social Issue Documentaries. *Public Relations Journal*, 3(4), 1-27.
- Mawhinney, M. (2002). *Sustainable Development: Understanding the Green Debates*. Oxford: Blackwell Publishing.
- McCarthy, E. D. (2002). *Bilgi Kültürü: Yeni Bilgi Sosyolojisi*. (A. F. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Çivi Yazıları.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972, Summer). The Agenda-Setting Function of Mass Media. *The Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-187. <http://www.jstor.org/stable/2747787> adresinden alındı

- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1993, Spring). The Evolution of Agenda-Setting Research: Twenty-Five Years in the Marketplace of Ideas. *Journal of Communication*, 43(2), 58-67.
- McKeown, R., & Hopkins, C. (2009). EE and ESD; Two Paradigmes and One Crucial Goal. *The United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014): Learning to Live Together Sustainably*. (B. Chalkey, M. Haigh, & D. Higgitt, Çev., s. 221-224). içinde Oxon: Routledge.
- McLagan, M. (2003). Principles, Publicity and Politics: Notes on Human Rights Media. *American Antropologist*, 105(3), 605-612.
- McPhail, T. L. (2009). Preface. T. L. McPhail (Dü.) içinde, *Development Communication: Reframing the Role of the Media*. Oxford: Blackwell Publishing.
- McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory*. California: SAGE Publishing.
- McQuail, D., & Windahl, S. (2005). *Kitle İletişim Çalışmalarında İletişim Modelleri*. (K. Yumlu, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Mead, H. G. (1972). *Mind, Self & Society*. (C. W. Morris, Dü.) Chicago: University of Chicago.
- Melkote, S. R. (2018). Communication for Development and Social Change: An Introduction. *Journal of Multicultural Discourse*, 13(2), 77-86.
- Metin, O. (2017). Kameraları Evden Sokağa, Eyleme Çıkarmanın Vaktidir. E. Berensel (Dü.) içinde, *Videonun Eylemi* (s. 151-158). İstanbul: Alef Yayınevi.
- Metzner-Szigeth, A. (2009). Contradictory Approaches?- On Realism and Constructivism in the Social Sciences Research on Risk, Technology and the Environment. *The Journal of Policy Planning and Futures Studies*, 41(3), 156-170.
- Mills, W. C. (2007). *Toplumbilimsel Düşün*. (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul: Der Yayınevi.
- Minh-ha, T. (1993). The Totalizin Quest of Meaning. M. Renov (Dü.) içinde, *Theorizing the Documentary* (s. 90-108). New York: Routledge.
- Moran, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutlu, E. (1991). *Televizyonu Anlamak*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Nichols, B. (1993). Knowledge, Power and the Body. M. Renov (Dü.) içinde, *Theorizing the Documentary* (s. 174-192). New York: Routledge.
- Nichols, B. (2001). *Introduction to Documentary*. Bloomington: Indiana University Press.
- OECD. (2021). *Measuring Distance to the SDG Targets 2019 - An Assessment of Where OECD Countries Stand*. 09 02, 2021 tarihinde oecd.org:

<https://www.oecd.org/sdd/measuring-distance-to-the-sdg-targets-2019-a8caf3fa-en.htm> adresinden alındı

- Onaran, A. Ş. (1999). *Sinemaya Giriş*. İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi.
- Orhon, N. E. (2020, 07 25). Kişisel İletişim.
- Oskay, Ü. (1971). *Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Oumano, E. (2012). *Cinema Today: A Conversation with Thirty-nine Filmmakers from around the World*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi: Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Özensoy, A. U. (2019). Use of Movies in Human Rights and Democracy Teaching. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 7(4), 129-135.
- Özer, Ö. (2016). *Doyumun Öyküsü: Twitter Örneğinde Kullanımlar ve Doyumlar Çerçevesinde Yapılan Araştırmalar*. Konya: Literatürk.
- Özyakışır, D. (2011). Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 47-71.
- Park, R. E. (1938). Reflections on Communication and Culture. *The American Journal of Sociology*, 44(2), 187-206.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Elavuation Methods* (3 b.). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Pembecioğlu, N. (2018). Başlarken: Neden Belgesel Film. *Belgesel Film Üstüne Yazılar* (s. 1-11). içinde Ankara: Nobel.
- Pembecioğlu, N. (2018-b). Belgesel Sorunları ve Geleceğin Belgeselleri. *Belgesel Film Üstüne Yazılar* (s. 238-262). içinde Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Perkins, V. F. (1972). *Film as Film: Understanding and Judging Movies*. Middlesex: Penguin Books.
- Philo, G., & Happer, C. (2013). The Role of the Media in the Construction of Public Belief and Social Change. *Journal of Social and Political Psychology*. doi:<https://doi.org/10.5964/jspp.v1i1.96>
- Plantinaga, C. (2013). What a Documentary Is After All, 2005. *Documentary: Documents of Contemporary Art* (s. 52-62). içinde Cambridge: MIT Press.
- Pouliot, L., & Cowen, P. S. (2007). Does Perceived Realism Really Matter in Media Effects? *Media Psychology*, 9(2), 241-259.
- Punch, K. E. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (D. Bayrak , B. H. Arslan, & A. Zeynep, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Quarry, W., & Ramirez, R. (2009). *Communication for Another Development: Listening Before Telling*. London: Zed Books.

- Quebral, N. C. (2021). Is It Government Communication or People Communication? J. Servaes (Dü.) içinde, *Learning from Communicators in Social Change: Rethinking the Power of Development* (Cilt Communication, Culture and Change in Asia, s. 13-23). Singapo: Springer.
- REC. (2017). *Sürdürülebilirlik için İletişim*. (T. Kayaalp, & D. Toprak, Dü) REIGONAL ENVIRONMENTAL CENTER (REC) Türkiye; CFCU; T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI. <https://rec.org.tr/2017/02/02/surdurulebilirlik-icin-iletisim/> adresinden alındı
- Renov, M. (1993). Toward a Poetics of Documentary. M. Renoc (Dü.) içinde, *Theorizing Documentary* (s. 12-37). New York: Routledge.
- Rigby, K. (2002). Ecocriticism. J. Wolfreys (Dü.) içinde, *Literary and Cultural Criticism at the Twenty-First Century* (s. 151-78). Edinburgh: Edinburgh UP.
- Ritcher, J. (2016). *Human Rights Education Through Ciné Débat Film as a Tool to Fight Against Female Genital Mutilation in Burkina Faso*. Springer VS. doi:10.1007/978-3-658-12723-7_1
- Rogers, E. M. (1983). Diffusion of Innovations. *University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship*,. <https://ssrn.com/abstract=1496176> adresinden alındı
- Rosen, P. (1993). Document and Documentary: On the Persistence of Historical Concepts. M. Renov (Dü.) içinde, *Theorizing Documentary* (s. 58-90). New York: Routledge.
- Rotha, P. (1997). *Belgesel Sinema*. (İ. Şener, Çev.) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Sachs, J. (2020). *Title: The ages of globalization : geography, technology, and institutions*. New York: Columbia University Press.
- Saunders, D. (2014). *Belgesel*. (A. N. Kaniyaş, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.
- Schoen, S. W. (2012). Documentary, The Rhetoric of Evidence in Recent Documentary Film and Video. <http://scholarcommons.usf.edu/etd/4399> adresinden alındı
- Schulz, W. (2004). Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept. *European Journal of Communication Copyright*, 19(1), 87-101. doi:10.1177/0267323104040696
- Searle, J. R. (1995). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. (M. Macit, & F. Özpilavcı, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sellam, P. (2014). Cinema as a Tool for Development: Investigating the Power of Mobile Cinema in the Latin American Context. *MSc Thesis*. Utrecht University.
- Semiz, S. (Prodüktör), & Semiz, S. (Yöneten). (2020). *İstanbul'da Bisiklet* [Sinema Filmi].

- Servaes, J. (2008). Communication for Development Approaches of Some Governmental and Non-Governmental Agencies. J. Servaes (Dü.) içinde, *Communication, Development and Social Change* (s. 201-219). New Delhi: SAGE Publications.
- Servaes, J. (2009). Media for Social Transformation: Advocacy for Peace. *Plenary 2*, (s. 1-41). Chaing Mai.
- Servaes, J. (Dü.). (2021). *Learning from the Communicators in Social Change: Rethinking the Power of Development* (Cilt Communication, Culture and Change in Asia). Singapore: Springer.
- Servaes, J., & Malikhao, P. (2005). Participatory communication: the new paradigm? O. Hemer , & T. Tufte (Dü) içinde, *Media & Global Change Rethinking Communication for Development* (s. 91-103). Buanes Aries: Clacso Books.
- Servaes, J., & Malikhao, P. (2007). Communication and Sustainable Development. *Communication and Sustainable Development: Selected papers from the 9th UN roundtable on communication for development* (s. 1-22). içinde Rome: FAO.
- Serveas, J. (1992). *Advocacy strategies for health and development: development communication in action*. Geneva: WHO.
- Shaw, D. L., McCombs, M., Weaver, D. H., & Hamm, B. J. (1999). Individuals, groups, and agenda melding: A theory of social dissonance. *International Journal of Public Opinion Research*, 11(1), 2-24.
- Smaill, B. (2010). *The Documentary: Politics, Emotion, Culture*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- So, A. Y. (1990). *Development and Social Change*. Newbury Park: Sage Publications.
- Sparks, C. (2007). *Globalization, Development and Mass Media*. London: SAGE Publications.
- Strömbäck, J. (2008). Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics. *Press/Politics*, 13(3), 228-246. doi:10.1177/1940161208319097
- Sunar, L. (2018). *Değişim Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Susam, A. (2015). *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Susar, A. F. (2004). *Türkiye'de Belgesel Sinemacılar*. İstanbul: Es Yayınları.
- Szalvai, E. (2009). Roma Project: A Case Study Set in Europe. T. L. McPhail (Dü.) içinde, *Development Communication Reframing the Role of the Media* (s. 175-199). Oxford: Blackwell Publishing .
- Şen, H., Kaya , A., & Alparslan , B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım*, 1-47.
- Şenkal, A., & Bülbül, Y. (2007). "Kalkınmada İktisadi ve Sosyal Yapılar" Piyasa ve Sosyal Yapıların Çözünürlüğü. *Çalışma ve Toplum*(4), 91-116.

- Şimşek, O. (2006). Türk Kalkınması; Batı Toplumu Kalkınma Zihniyeti Kavramları İle Açıklanabilir Mi? *21. yy'da Türkiye'de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 232-242). Ankara: Akademisyenler Birliği.
- T.C Kalkınma Bakanlığı. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut durum Analizi: Ana Rapor*. Ankara: T.C Kalkınma Bakanlığı.
- Tan-Akbulut, N. (2018). Belgesel Gerçekliği Yeniden Kurar. N. Pembecioğlu (Dü.) içinde, *Belgesel Film Üstüne Yazılar* (s. 84-86). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tanrısever, M. (Prodüktör), & Bölükbaş, G. (Yöneten). (2019). *Umut Sınırların Ötesinde* [Sinema Filmi].
- Taylan, A. (2018). Alternatif MEdya ve Video Aktivizmi. G. Şener, & N. G. Işıkman (Dü.) içinde, *Video Aktivizmde: Kavramlar, Sorunlar, Uygulamalar* (s. 14-36). Ankara: um:ag Vakfı Yayınları.
- Tekeoğlu, O. (Yöneten). (2020). *7 Kibele* [Sinema Filmi].
- Tekinalp, Ş., & Uzun, R. (2013). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. İstanbul: Beta.
- Tellan, T. (1999). Kalkınma ve İletişim. *Ekonomik Yaklaşım*, 10(35), 79-94.
- Tewksbury, D., & Scheufele, D. A. (2007). Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9–20. doi:doi.org/10.1111/j.0021-9916.2007.00326.x
- Tezcan, M. (1998). *Toplumsal Değişme ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve Modernite*. (S. Öztürk, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tim, C., & Dixon, D. (2002). Introduction: Engaging Film. T. Cresswell, & D. Dixon (Dü.) içinde, *Engaging Film: Geographies of Mobility and Identity* (s. 1-10). Boston: Rowman & Littlefield Publishers.
- Tokgöz, O. (2015). *İletişim Kuramlarına Anlam Vermek: Başlangıcından Günümüze Anglo-Amerikan İletişim Kuramı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tolan, B. (1983). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Tornero, J. M., & Varis, T. (2010). *Media Literacy and New Humanism*. UNESCO Institute for Information Technologies in Education.
- Tudor, A. (2014). *Image and Influence: Studies in the Sociology of Film*. London: Routledge.
- Tufte, T. (2008). Fighting AIDS with Edutainment: Building on the Soul City Experience in South Africa. J. Servaes (Dü.) içinde, *Communication for Development and Social Change* (s. 327-346). New Delhi: SAGE Publications.

- Turan, A. F. (Prodüktör), Turan, A. F., & Adıbelli, R. A. (Yönetenler). (2021). *Toplayıcılar Bingöl* [Sinema Filmi].
- Tüzel, G. B. (2018). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Toplam Faktör Verimliliği*. Ankara: Toplam Faktör Verimliliği için.
- UCLG, T. C. (2018). Culture in the Sustainable Development Goals: A Guide for Local Action. <http://www.agenda21culture.net/advocacy/culture-in-SDGs> adresinden alındı
- Uğurlu, E. G. (2010). Yeni İletişim Teknolojilerinin Etkileşimlilik ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Etkileşimli İletişim Ortamları Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Doktora Tezi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulutak, N. (1998). Belgesel Sinemanın Temel Özellikleri ve Tarih Felsefesi Açısından Belgesel Sinemada Gerçeklik. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UN/DESA. (2016). *PARTNERSHIPS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS*. UN/DESA.
- UNDP. (2021, 03 17). Sustainable Development Goals. https://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/brochure/SDGs_Booklet_Web_En.pdf adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Açlığa Son*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/acliga-son/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Amaçlar için Ortaklıklar*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/amaclar-icin-ortakliklar/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Erişilebilir ve Temiz Enerji*. Küresel amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/erisilebilir-ve-temiz-enerji/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Eşitsizliklerin Azaltılması*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/esitsizliklerin-azaltilmasi/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *İklim Eylemi*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/iklim-eylemi/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/> adresinden alındı

- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Karasal Yaşam*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/karasal-yasam/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Nitelikli Eğitim*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/nitelikli-egitim/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Sağlık ve Kaliteli Yaşam*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/saglik-ve-kaliteli-yasam/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Sorumlu Üretim ve Tüketim*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sorumlu-uretim-ve-tuketim/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Sudaki Yaşam*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sudaki-yasam/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/surdurulebilir-sehirler-ve-topluluklar/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Temiz Su ve Sanitasyon*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/temiz-su-ve-sanitasyon/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/toplumsal-cinsiyet-esitligi/> adresinden alındı
- UNDP Türkiye. (2022, 01 03). *Yoksulluğa Son*. Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/yoksulluga-son/> adresinden alındı
- UNICEF. (2018). *UNICEF 2017 Report on Communication for Development (C4D) Global Progress and Country Level Highlights Across Programme Areas*. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF). https://www.unicef.org/media/47781/file/UNICEF_2017_Report_on_Communication_for_Development_C4D.pdf adresinden alındı
- United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York.
- Van Gorp, B. (2007). The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In. *Journal of Communication*, 60–78. doi:10.1111/j.1460-2466.2006.00329.x
- vanDijk, J. (2006). *Network Society: Social Aspects of New Media*. London: SAGE Publications.

- Vera, H. (2016). Rebuilding a Classic: The Social Construction of Reality at 50. *Cultural Sociology*, 10. doi:10.1177/1749975515617489
- Wakae, N. (2021). Documentary resistance: social change and participatory media. *Studies in Documentary Film*, 15-21.
- Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- WCCD. (2007). *World Congress of Communication for Development: Lessons, Challenges and the Way Forward*. The Communication Initiative; Food and Agriculture Organization The United Nations; The World Bank.
- Willis, K. (2020). *Theories and Practices of Development*. Taylor and Francis.
- Willoquet-Maricondi, P. (2010). Shifting Paradigms: From Environmentalist Films to Ecocinema. P. Willoquet-Maricondi (Dü.) içinde, *Framing the World : Explorations in Ecocriticism and Film* (s. 43-62). USA: University of Virginia Press.
- Wills, K. (2011). *Theories and Practices of Development* (2 b.). Taylor & Francis e-Library. 05 03, 2021 tarihinde alındı
- Wimmer, R. D., & Dominick, J. R. (2011). *Mass Media Research* (9 b.). Boston: Wadsworth CENGAGE Learning.
- Winston, B. (1993). The Documentary Film as a Scientific Inscription. M. Renov (Dü.) içinde, *Theorizing Documentary* (s. 37-57). New York: Routledge.
- Yaylagül, L. (2021). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, B. (2009). Gerçekliğin Toplumsal İnşasında Bilgi ve Bilme Merkezi. *Bilgi Dünyası*, 10(1), 28-45.
- Yılmaz, R. F. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye İçin Yöntem Geliştirilmesi (Uzmanlık Tezi)*. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. T. C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Youngblood, G. (2009, 10 17). *Secession From the Broadcast Gene Youngblood and the Communications Revolution*. 03 12, 2021 tarihinde Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=Kt6Xsrl_6a4 adresinden alındı
- http-1. (tarih yok). *Aligning SDG, Targets and Indicators*. 08 10, 2021 tarihinde sopact: <https://www.sopact.com/sdg-targets-indicators#whyalignwithSDG> adresinden alındı
- (2006). Films for Action: <https://www.filmsforaction.org/> adresinden alındı
- (2020). Films for Change: <https://filmsforchange.stream/> adresinden alındı

EKLER LİSTESİ

- 1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları/Hedefler**
- 2. Araştırmacı için Film İzleme Kılavuzu (Genişletilmiş)**
- 3. Odak Grup Görüşme Formu**

EK- 1: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Hedefler

SKA 1: YOKSULLUĞA SON (UNDP Türkiye, Yoksulluğa Son, 2022)

1.1. Günde 1,25 dolardan daha az bir parayla geçinen insanların sayısı şeklinde ölçülerek tanımlanan aşırı yoksulluğun 2030'a kadar herkes için, her yerde ortadan kaldırılması

1.1.1. Cinsiyete, yaşa, işteki durumuna ve kent kır ayrımına göre uluslararası yoksulluk sınırının altındaki nüfusun oranı

1.2. 2030'a kadar ulusal tanımlara göre bütün boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranının en az yarıya indirilmesi

1.2.1. Cinsiyete ve yaşa göre ulusal yoksulluk sınırının altındaki nüfusun oranı

1.2.2. Ulusal tanımlara göre tüm boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan tüm yaşlardaki erkek, kadın ve çocukların oranı

1.3. Temel mal ve hizmetler de dâhil edilerek herkes için ulusal açıdan uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerinin hayata geçirilmesi ve 2030'a kadar yoksul ve kırılgan durumdaki kişiler için önemli ölçüde korunma sağlanması

1.3.1. Çocukları, işsizleri, yaşlıları, engellileri, hamileleri, yeni doğanları, iş kazasında yaralananları, yoksul ve kırılgan durumdakileri ayırt ederek ve cinsiyete göre Sosyal koruma sistemleri/zeminleri tarafından korunan nüfusun oranı

1.4. 2030'a kadar özellikle yoksullar ve kırılgan durumdaki insanlar olmak üzere, bütün erkek ve kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, temel hizmetlere erişim, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerinde kontrol kurabilme, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmalarının güvence altına alınması

1.4.1. Temel hizmetlere erişim sağlayan hanelerde yaşayan nüfusun oranı

1.4.2. Cinsiyete göre ve tasarruf biçimlerine göre, yasal olarak tanınmış belgelerle toprak üzerinde tasarruf etme hakkı olan ve toprak üzerindeki haklarının güvende olduğunu algılayan toplam yetişkin nüfusun oranı

1.5. 2030'a kadar yoksulların ve kırılgan durumda olan kişilerin dayanıklılık kazanmalarının sağlanması ve aşırı hava olayları ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklar ve afetlere karşı kırılganlıkların azaltılması

1.5.1. 100 000 kişi başına afetlerden etkilenen, kaybolan ve ölen kişi sayısı

1.5.2. Afetlerin yol açtığı doğrudan ekonomik kayıplar Küresel GSYH'ye oranı

1.5.3. Ulusal ve yerel düzeyde afet riski azaltma stratejisine sahip ülkelerin oranı

1.a. Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerin yoksulluğu bütün boyutlarıyla sona erdirmek adına programlar ve politikalar uygulayabilmeleri için onlara yeterli ve öngörülebilir araçlar sunmak amacıyla, geliştirilmiş kalkınma işbirliği aracılığıyla, çeşitli kaynaklardan kaynakların yönlendirilmesinin büyük ölçüde sağlanması

1.a.1. Yoksulluk azaltma programlarına doğrudan kamu tarafından ayrılan kaynakların oranı

1.a.2. Eğitim, sağlık ve sosyal koruma alanlarındaki hizmetlere ayrılan toplam kamu harcamalarının oranı

1.b. Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik eylemlere yapılan hızlandırılmış yatırımları desteklemek için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde, yoksulların lehine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kalkınma stratejilerine dayalı sağlam politika altyapılarının oluşturulması

1.b.1. Kadınların, yoksulların ve kırılgan grupların orantısız olarak faydalandığı sektörlerle yönelik hükümetin sermaye harcamaları ve diğer harcamalarının oranı

SKA 2: AÇLIĞA SON (UNDP Türkiye, Açlığa Son, 2022)

2.1. 2030'a kadar açlığın sona erdirilmesi ve özellikle yoksullar ve çocuklar da dâhil kırılgan durumda olan kişiler başta olmak üzere herkesin bütün yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli miktarda besine erişiminin güvence altına alınması

2.1.1. Yetersiz beslenmenin yaygınlığı

2.1.2. Gıda Güvensizliği Deneyimi Ölçeği'ne (Food Insecurity Experience Scale - FIES) göre, nüfusun içinde orta ya da ciddi düzeydeki gıda güvensizliğinin yaygınlığı

2.2. 2030'a kadar yetersiz beslenmenin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması (2025'e kadar, 5 yaş altı çocukların büyümelerini engelleyen unsurlar konusunda üzerinde anlaşmaya varılan uluslararası hedeflerin gerçekleştirilmesi de buna dâhildir) ve genç kızlar, hamile kadınlar, emziren anneler ve daha yaşlı insanların beslenmeyle ilgili ihtiyaçlarının ele alınması

2.2.1. 5 yaş ve altı çocuklarda büyüme geriliğinin yaygınlığı (Dünya Sağlık Örgütü Çocuk Gelişim Standartları'na göre çocuğun yaşıtlarına göre medyan boy uzunluğunun 2 st. sapmadan daha kısa bir boyda olması)

2.2.2. 5 yaş altı çocuklar arasında, tipe göre (aşırı zayıflık ve obezite) kötü beslenmenin yaygınlığı (boya göre ağırlığın, Dünya Sağlık Örgütü Çocuk Gelişim Standartları'nın ortanca değerinden $>+2$ ve <-2 standart sapma göstermesi)

2.3. 2030'a kadar tarımsal verimliliğin ve özellikle kadınlar, yerli halklar, çiftçilikle uğraşan aileler, göçebe çobanlar ve balıkçılar olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerinin toprağa, diğer verimli kaynaklara ve girdilere, bilgiye, finansal hizmetlere, piyasalara ve değer temini ve tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması aracılığıyla gelirlerinin iki katına çıkarılması

2.3.1. Tarımsal / kırsal / ormancılık işletme büyüklük sınıflarına göre işgücü başına üretim hacmi

2.3.2. Küçük ölçekli gıda üreticilerinin cinsiyet ve yerellik kırılımına göre ortalama gelirleri

2.4. 2030'a kadar sürdürülebilir gıda üretimi sistemlerinin güvence altına alınması ve üretimi ve üretkenliği artıran, ekosistemlerin sürdürülmesine yardımcı olan, iklim değişikliğine, aşırı hava koşullarına, kuraklığa, sellere ve diğer felaketlere uyum sağlama kapasitesini güçlendiren ve toprak kalitesini devamlı olarak artıran dayanıklı tarım uygulamalarının hayata geçirilmesi

2.4.1. Verimli ve sürdürülebilir tarım altındaki tarımsal alanların oranı

2.5. 2020'ye kadar tohumların, kültür bitkilerinin, çiftlik hayvanlarının ve evcilleştirilmiş hayvanların ve onların vahşi türlerinin ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde etkin bir biçimde yönetilen ve çeşitlendirilen tohum ve bitki bankaları aracılığıyla genetik çeşitliliğinin sürdürülmesi ve uluslararası olarak üzerinde anlaşmaya varıldığı üzere, genetik kaynakların ve ilgili geleneksel bilginin kullanımından elde edilen kazanımlara erişimin ve bu kazanımların adil ve hakkaniyetli biçimde paylaşılmasının desteklenmesi

2.5.1. Gıda ve tarım için orta ya da uzun dönem saklama tesislerinde saklanmakta olan bitki ve hayvanlara ait genetik materyallerin sayısı

2.5.2. Yok olma riski altında olan, olmayan ya da yok olma riski bilinemeyecek düzeyde olan yerel türlerin oranı

2.a. Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretim kapasitesinin artırılması için geliştirilmiş uluslararası işbirliği aracılığıyla, kırsal altyapı, tarımsal araştırma ve yayım hizmetleri, teknoloji geliştirme ve bitki ve hayvan gen bankaları alanlarına yatırımın artırılması

2.a.1. Kamu harcamaları için tarım oryantasyon endeksi

2.a.2. Tarım sektörüne toplam resmi transferler (Resmi kalkınma yardımları ve diğer resmi transferler toplamı)

2.b. Tarımsal ihracat sübvansiyonlarının her türünün ve eş etkili mali yüklerle birlikte bütün ihracat önlemlerinin paralel olarak ortadan kaldırılması yoluyla, Doha Kalkınma Turu'na uygun olarak, dünya tarım piyasalarındaki ticari kısıtlamalar ve aksaklıkların düzeltilmesi ve önlenmesi

2.b.1. Üretici destek tahmini

2.b.2. Tarımsal ihracat sübvansiyonları

2.c. Gıda hammadde piyasalarının ve türevlerinin etkin bir biçimde işlemelerini sağlamak için önlemler alınması ve gıda fiyatlarındaki aşırı değişkenliği sınırlandırmaya yardımcı olmak için gıda rezervleriyle ilgili bilgileri de kapsayan piyasa bilgilerine zamanında erişimin kolaylaştırılması

2.c.1. Gıda fiyatları anomalileri için gösterge

SKA 3: SAĞLIK VE KALİTELİ YAŞAM (UNDP Türkiye, Sağlık ve Kaliteli Yaşam, 2022)

3.1. 2030'a kadar küresel anne ölüm oranının her 100.000 doğumda 70'in altına indirilmesi

3.1.1. Anne ölüm oranı

3.1.2. Uzman sağlık personeli katılımıyla yaptırılan doğumların oranı

3.2. Bütün ülkelerde yenidoğan ölüm oranının her 1000 canlı doğumda en az 12'ye ve 5 yaş altı çocuk ölüm oranının da her 1000 canlı doğumda en az 25'e düşmesinin hedeflenmesiyle 2030'a kadar yenidoğan ve 5 yaş altı çocukların önlenebilir ölümlerinin sona erdirilmesi

3.2.1. 5 yaş altı ölüm hızı

3.2.2. Neonatal ölüm hızı

3.3. 2030'a kadar AIDS, tüberküloz, sıtma ve ihmal edilen tropikal hastalık salgınlarının sona erdirilmesi ve hepatit, su yoluyla bulaşan hastalıklar ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi

3.3.1. Cinsiyet, yaş ve önemli gruplara göre enfekte olmamış her 1000 kişiye düşen HIV enfeksiyonuna yeni yakalananların sayısı

3.3.2. 1,000 kişi başına tüberküloz insidansı

3.3.3. 1,000 kişi başına sıtma insidansı

3.3.4. 100,000 kişi başına Hepatit B insidansı

3.3.5. İhmal edilen tropikal hastalıklara karşı müdahaleler gerektiren kişi sayısı

3.4. 2030'a kadar bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümlerin, bu hastalıkların önlenmesi ve tedavisi yoluyla üçte bir oranında azaltılması ve akıl ve ruh sağlığının ve esenliğinin geliştirilmesi

3.4.1. Kalp damar hastalıkları, kanser, diyabet ve kronik solunum hastalığına bağlı ölüm oranı

3.4.2. İntihar ölüm hızı

3.5. Uyuşturucu madde kullanımı ve alkol bağımlılığını da kapsayan madde bağımlılığının önlenmesi ve tedavisinin güçlendirilmesi

3.5.1. Madde kullanımına bağlı hastalıkların tedavi müdahalelerinin kapsamı (farmakolojik, psikososyal ve rehabilitasyon ve tedavi sonrası bakım hizmetleri

3.5.2. Alkolün zararlı kullanımı, ulusal bağlama göre tanımlanmış, bir takvim yılında kişi başına (15 yaş ve üzeri) tüketilen litre olarak saf alkol miktarı

3.6. 2020'ye kadar karayolları trafik kazalarından kaynaklanan küresel ölümlerin ve yaralanmaların sayısının yarıya indirilmesi

3.6.1. Karayolu trafik kazaları nedeniyle ölüm oranı

3.7. 2030'a kadar cinsel sağlık ve aile planlamasını da kapsayan üreme sağlığı hizmetlerine ve bu konuda bilgi ve eğitime evrensel erişimin sağlanması ve üreme sağlığının ulusal stratejilere ve programlara entegre edilmesi

3.7.1. Modern yöntemlerle kendi aile planlaması ihtiyacını karşılayabilen üreme çağındaki (15-49 yaş) kadınların oranı

3.7.2. 10-14 yaş ve 15-19 yaş gruplarında, 1000 kadın başına düşen adölesan doğurganlık hızı

3.8. Finansal riskten korunmayı, kaliteli temel sağlık hizmetlerine erişimi ve herkesin güvenli, etkili, kaliteli ve uygun fiyatlı temel ilaçlara ve aşılara erişimini de kapsayan evrensel bir sağlık güvencesi sisteminin oluşturulması

3.8.1. Temel sağlık hizmetlerinin kapsamı (genel ve en dezavantajlı grup arasında üreme, anne, yenidoğan ve ocuk sağlığını; bulaşıcı hastalıklar, bulaşıcı olmayan hastalıklar ve hizmet kapasitesi ve erişimini içeren izleyici müdahalelere dayalı temel hizmetlerin ortalama kapsanma oranı olarak tanımlanmış)

3.8.2. 1000 kişi başına sağlık sigortası ya da bir kamu sağlık sisteminden yararlananların sayısı

3.9. 2030'a kadar zararlı kimyasallardan ve hava, su ve toprak kirliliğinden kaynaklanan hastalıkların ve ölümlerin sayısının büyük ölçüde azaltılması

3.9.1. Hanehalkı ve evre ortamının hava kirliliğine bağlı ölüm oranı

3.9.2. Güvenilir olmayan su, güvenilir olmayan sağlık hizmetleri ve hijyen eksikliğine bağlı ölüm oranı (tüm hizmetler için güvenilir olmayan su, sağlık hizmetleri ve hijyene maruz kalma)

3.9.3. Kasıtsız zehirlenmeye bağlı ölüm oranı

3.a. Dünya Sağlık rgt Tütün Kontrolü ereve Sözleşmesi'nin bütün ülkelerde, uygun görüldüğü şekilde uygulanmasının güçlendirilmesi

3.a.1. 15 yaş ve üstü bireyler arasında mevcut tütün kullanımının yaşa göre standartlaştırılmış yaygınlığı

3.b. En çok, gelişmekte olan ülkeleri etkileyen bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar için aşılar ve ilaçlar geliştirilmesinin desteklenmesi, gelişmekte olan ülkelerin kamu sağlığının korunmasına yönelik esnekliklere ilişkin Fikir Mülkiyeti Haklarının Ticari Niteliklerine İlişkin Anlaşma hükümlerini tamamıyla uygulayabilme hakkını onaylayan Doha Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) ve Kamu Sağlığına İlişkin Deklarasyona uygun olarak, uygun fiyatlı temel ilaçlar ve aşılara erişimin sağlanması ve özellikle herkesin ilaçlara erişiminin sağlanması

3.b.1. Sürdürülebilir bir temelde uygun fiyatlı ilaç ve aşılara erişimi olan nüfusun oranı

3.b.2. Tıbbi araştırma ve temel sağlık sektörlerine toplam net resmi kalkınma yardımı

3.c. Özellikle en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmeti finansmanının ve sağlık işgücü istihdamının, geliştirilmesinin, eğitilmesinin ve devamlılığının önemli ölçüde artırılması

3.c.1. Sağlık çalışanı yoğunluğu ve dağılımı

3.d. Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere bütün ülkelerin ulusal ve küresel sağlık risklerine karşı erken uyarı, riski azaltma ve risk yönetimi kapasitelerinin güçlendirilmesi

3.d.1. Uluslararası Sağlık Mevzuatı (UST) kapasitesi ve sağlık acil durum hazırbulunuşluğu,

SKA 4: NİTELİKLİ EĞİTİM (UNDP Türkiye, Nitelikli Eğitim, 2022)

4.1. 2030'a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli bir ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamalarının ve böylece ilgili ve etkili öğrenme çıktılarının elde edilmesinin sağlanması

4.1.1. (a)2/3 sınıflarında; (b)ilkokul sonunda; ve (c) alt düzey ortaokulun sonunda en azından (i) okuma ve (ii) matematikte yeterlilik düzeyine sahip çocukların ve gençlerin oranı, cinsiyet ayrımında

4.2. 2030'a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının onları ilköğretime hazır hale getirecek kaliteli okul öncesi eğitime erişimlerinin güvence altına alınması

4.2.1. Cinsiyete göre gelişimsel olarak sağlık, öğrenme ve psikososyal iyi olma hali yolunda olan 5 yaş altı çocukların oranı

4.2.2. Cinsiyete göre planlanan öğrenmeye katılım oranı (ilkokula resmi giriş yaşından bir yıl önce)

4.3. 2030'a kadar bütün kadın ve erkeklerin erişilebilir ve kaliteli teknik eğitim, mesleki eğitim ve üniversiteyi kapsayan yüksek öğretime eşit biçimde erişimlerinin sağlanması

4.3.1. Cinsiyete göre son 12 ay içinde gençlerin ve yetişkinlerin örgün ve yaygın eğitim ve öğretime katılma oranı

4.4. 2030'a kadar istihdam, insana yakışır işlerde çalışma ve girişimciliğe yönelik teknik ve mesleki becerileri de kapsayan ilgili becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısının önemli ölçüde artırılması

4.4.1. Yetenek tipine göre bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) yeteneğine sahip genç ve yetişkinlerin oranı

4.5. 2030'a kadar eğitim alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması ve engelliler, yerliler ve kırılgan durumdaki çocuklar dâhil, kırılgan insanların her düzeyde eğitim ve mesleki eğitime eşit biçimde erişimlerinin sağlanması

4.5.1. Bu listede ayrıştırılabilecek tüm eğitim göstergeleri için parite endeksleri (veri elverişliliğine bağlı olarak kadın/erkek, kır/kent, en alt/en üst servet %20'likleri ve engellilik durumu, yerli insanlar ve çatışmalardan etkilenenler gibi diğerleri)

4.6. 2030'a kadar bütün gençlerin ve hem kadın hem de erkek olmak üzere yetişkinlerin büyük bir bölümünün okuryazar olmasının ve matematiksel beceriler kazanmasının güvence altına alınması

4.6.1. Cinsiyete ayrımında, (a) okuryazarlık ve (b) aritmetik becerilerde işlevsel açıdan en az belirli bir düzeyde yeterliliğe sahip belirli bir yaş grubundaki nüfusun yüzdesi

4.7. 2030'a kadar sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları için eğitim, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, barış ve şiddete başvurmama kültürünün geliştirilmesi, dünya vatandaşlığı ve kültürel çeşitliliğin ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının takdiri yoluyla bütün öğrenciler tarafından sürdürülebilir kalkınmanın ilerletilmesi için gereken bilgi ve becerinin kazanımının sağlanması

4.7.1. (i) Küresel vatandaşlık eğitiminin ve (ii) cinsiyet eşitliği ve insan hakları da dahil olmak üzere sürdürülebilir kalkınma için eğitiminin; (a) milli eğitim politikalarının, (b) müfredatın, (c) öğretmen eğitiminin ve (d) öğrenci değerlendirmenin tüm düzeylerinde yaygın hale gelmesi

4.a. Çocuklara, engellilere, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı eğitim olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesi ve herkes için güvenli, şiddete dayalı olmayan, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamlarının oluşturulması

4.a.1. (a) Elektrik; (b) pedagojik amaçlarla internet; (c) pedagojik amaçlarla bilgisayar; (d) engelli öğrencilere uyarlanmış altyapı ve malzemeler; (e) temel içme suyu; (f) tekil ve cinsiyete göre ayrılmış temel sağlık koruma imkanları; ve (g) temel el yıkama imkanları (her bir WASH göstergesi tanımları gereği) erişimi olan okulların oranı

4.b. 2020'ye kadar en az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki mesleki eğitim programlarını ve bilgi ve iletişim teknolojileri programlarını,

teknik programları, mühendislik programlarını ve bilimsel programları kapsayan yüksek öğrenim programlarına kayıt olanağı sunan bursların sayısının küresel olarak önemli ölçüde artırılması

4.b.1. Sektör ve çalışma çeşidine göre burslar için resmi kalkınma yardımı transferleri hacmi

4.c. 2030'a kadar özellikle en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerdeki öğretmen eğitimi için uluslararası işbirliğinin sağlanması aracılığıyla nitelikli öğretmen tedarikinin önemli ölçüde artırılması

4.c.1. Belirli bir ülkede, (a) okul öncesi; (b) ilkokul; (c) ortaokul; ve (d) lise düzeylerinde geçerli seviyede öğretim için gerekli olan hizmet öncesi veya hizmet içi en az asgari düzeyde düzenlenen öğretmen eğitimi (örneğin pedagojik eğitim) almış öğretmenlerin oranı

SKA 5: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ (UNDP Türkiye, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, 2022)

5.1. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın her yerde sona erdirilmesi

5.1.1. Cinsiyet temelinde ayrımcılık yapmama ve eşitliği uygulama, güçlendirme ve teşvik eden yasal çerçevelerin yürürlükte olup olmaması

5.2. Kamu alanları ve özel alanlarda, bütün kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, kadın ticareti, cinsel ve her türlü istismarı da kapsayan şiddetin her türünün ortadan kaldırılması

5.2.1. Şiddetin türüne ve yaşa göre, son 12 ay içinde mevcut ya da eski partneri tarafından fiziksel, cinsel ya da psikolojik şiddete maruz kalan daha önce ilişkisi olmuş 15 yaş ve üzeri yaştaki kadın ve kızların oranı

5.2.2. Yaşa ve olayın oluş yerine göre, son 12 ay içinde partneri dışındaki biri tarafından cinsel şiddete maruz kalan 15 yaş ve üstü kadın ve kızların oranı

5.3. Çocuk evliliği, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması

5.3.1. 15 yaşından önce ve 18 yaşından önce evlenmiş ya da bir birliktelikte olmuş 20-24 yaştaki kadınların oranı

5.3.2. Yaşa göre, kadın sünneti/kesme geçirmiş 15-49 yaş arası kadın ve kızların oranı

5.4. Ücretsiz bakım ve ev işlerinin kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ve hane ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasının geliştirilmesi yoluyla tanınması ve değer görmesi

5.4.1. Cinsiyet, yaş ve yere göre ücretsiz ev işleri ve bakıcılık için harcanan zamanın oranı

5.5. Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılımlarının ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasının güvence altına alınması

5.5.1. Yerel yönetimler ve ulusal parlamentolardaki kadınların sandalye oranı

5.5.2. Yöneticilik pozisyonlarındaki kadınların oranı

5.6. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferansları sonucunda ortaya çıkan konferans çıktılarına uygun olarak cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına evrensel erişimin sağlanması

5.6.1. Gebelik önleyici uygulamaların kullanımı, cinsel ilişkileri ve üreme sağlığına ilişkin kendi bilinçli kararlarını veren 15-49 yaş kadınların oranı

5.6.2. 15-49 yaş kadınlara cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin bilgi ve eğitime erişimi kanun ve yönetmeliklerle garanti eden ülkelerin sayısı

5.a. Kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerlerinde kontrol kurabilme, finansal hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimleri gibi konularda ulusal yasalara uygun olarak eşit haklara sahip olmaları için reformlar yapılması

5.a.1. (a) Cinsiyet ayrımında, tarımsal arazi üzerinde mülkiyet veya güvenceli haklara sahip toplam tarımsal nüfus oranı, ve (b) kullanım hakkı ayrımında, tarım arazisi sahipleri veya hak sahipleri arasında kadınların oranı

5.a.2. Toprak sahipliği ve/veya kontrolünde kadınların eşit haklarını garantileyen yasal çerçeveleri olan (örf ve adet hukuku dahil) ülkelerin oranı

5.b. Kadınların güçlenmelerinin ilerletilmesi için özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere etkinleştirme teknolojisinin kullanımının geliştirilmesi

5.b.1. Cinsiyete göre cep telefonu sahibi bireylerin oranı

5.c. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her düzeyde güçlenmeleri için sağlam politikaların ve yasal olarak uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi ve güçlendirilmesi

5.c.1. Cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi için kamu ödenekleri yapan ve izleme sistemleri olan ülkelerin oranı

SKA 6: TEMİZ SU VE SANİTASYON (UNDP Türkiye, Temiz Su ve Sanitasyon, 2022)

6.1. 2030'a kadar herkesin güvenilir ve erişilebilir içme suyuna evrensel ve eşit biçimde erişiminin güvence altına alınması

6.1.1. Güvenilir şekilde yönetilen içme suyu hizmetlerini kullanan nüfusun oranı

6.2. 2030'a kadar herkesin yeterli temizlik ve sıhhi koşullara eşit biçimde erişiminin sağlanması ve kadınların, kız çocuklarının ve kırılgan durumda olan kişilerin ihtiyaçlarına özel önem göstererek kamuya açık alanlarda dışkılamanın sona erdirilmesi

6.2.1. Sabun ve su ile el yıkama imkânı dahil olmak üzere güvenilir şekilde yönetilen atıksu ve kanalizasyon hizmetlerini kullanan nüfusun oranı

6.3. 2030'a kadar kirliliği azaltarak, çöp boşaltmayı ortadan kaldırarak, zararlı kimyasalların ve maddelerin salınımını en aza indirgeyerek, arıtılmamış atık su oranını yarıya indirerek ve geri dönüşümü ve güvenli tekrar kullanımı küresel olarak ciddi ölçüde artırarak su kalitesinin yükseltilmesi

6.3.1. Güvenilir şekilde arıtılmış atıksu oranı

6.3.2. İyi su kalitesi çevresine sahip su alanlarının oranı

6.4. 2030'a kadar bütün sektörlerde su kullanım etkinliğinin büyük ölçüde artırılması, su kıtlığı sorununu çözmek için sürdürülebilir tatlısu tedarikinin sağlanması ve su kıtlığından mustarip insan sayısının önemli ölçüde azaltılması

6.4.1. Zaman içinde su kullanım verimliliğindeki değişim

6.4.2. Su stresinin düzeyi: kaynaklardan çekilen tatlı suyun mevcut tatlısu kaynaklarına oranı

6.5. 2030'a kadar uygun görüldüğünde sınır ötesi işbirliği yoluyla her düzeyde bütünleşik su kaynakları yönetimi uygulanması

6.5.1. Entegre su kaynakları yönetimi uygulamasının derecesi (0-100)

6.5.2. Su işbirliği için operasyonel bir düzenleme ile sınır ötesi havza alanının oranı

6.6. 2020'ye kadar dağları, ormanları, sulak alanları, nehirleri, akiferleri ve gölleri kapsayan su ekosistemlerinin korunması ve eski haline getirilmesi

6.6.1. Suyla ilişkili ekosistemlerin kapsamının zaman içindeki değişimi

6.a. 2030'a kadar uluslararası işbirliğinin ve gelişmekte olan ülkelere su hasadı, tuzdan arındırma, su verimliliği, atık su arıtımı, geri dönüşüm ve tekrar kullanım teknolojileri gibi suyla ve sıhhi koşullarla ilgili faaliyetlerinde ve programlarında verilen kapasite geliştirme desteğinin artırılması

6.a.1. Devlet koordinasyonundaki harcama planının bir parçası olan su ve atıksu hizmetleri ile ilgili resmi kalkınma yardımının miktarı

6.b. Yerel halkların su ve sıhhi koşullar yönetiminin geliştirilmesine katılımlarının desteklenmesi ve güçlendirilmesi

6.b.1. Su ve atıksu hizmetlerinin yönetilmesinde yerel toplulukların katılımı için kurulu ve operasyonel politika ve prosedürleri olan yerel yönetim birimlerinin oranı

SKA 7: ERİŞİLEBİLİR ve TEMİZ ENERJİ (UNDP Türkiye, Erişilebilir ve Temiz Enerji, 2022)

7.1. 2030'a kadar uygun fiyatlı, güvenilir ve modern enerji hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması

7.1.1. Elektriğe erişebilen nüfusun oranı

7.1.2. Isıtma, aydınlatma ve yemek yapmada temiz yakıt ve teknoloji kullanan nüfus oranı

7.2. 2030'a kadar yenilenebilir enerjinin küresel enerji kaynakları içindeki payının önemli ölçüde artırılması

7.2.1. Toplam nihai enerji tüketimindeki yenilenebilir enerji payı

7.3. 2030'a kadar küresel enerji verimliliği ilerleme oranının iki katına çıkarılması

7.3.1. Ekonominin Enerji Yoğunluğu

7.a. 2030'a kadar yenilenebilir enerjiyi, enerji verimliliğini ve gelişmiş ve daha temiz fosil yakıt teknolojilerini kapsayan temiz enerji araştırmaları ve teknolojilerine erişimi kolaylaştırmak için uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve enerji altyapısı ve temiz enerji teknolojisi alanlarına yatırımın teşvik edilmesi

7.a.1. 2020 itibarıyla 100 milyar dolarlık ödenebilir taahhüt doğrultusunda (gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını ele almak için BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf ülkelerce üstlenilen) her yıl için seferber edilen ABD doları miktarı

7.b. 2030'a kadar özellikle en az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelere, bu

Ülkelerin destek programları çerçevesinde herkese modern ve sürdürülebilir enerji hizmetleri sunabilmek için altyapının genişletilmesi ve teknolojinin geliştirilmesi

7.b.1. Sürdürülebilir kalkınma hizmetlerine teknoloji transferi ve altyapıya finansman aktarımı şeklinde yapılan doğrudan yabancı yatırımların ve GSYH'nın yüzdesi olarak enerji verimliliğindeki yatırımlar

SKA:8: İNSANA YAKIşIR İş ve EKONOMİK BÜYÜME (UNDP Türkiye, İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, 2022)

8.1. Kişi başına düşen gelir artışının ulusal koşullara uygun olarak sürdürülmesi ve özellikle en az gelişmiş ülkelerde gayri safi yurt içi hasılda yıllık en az yüzde 7 oranında büyüme olmasının sağlanması

8.1.1. Kişi başına düşen reel GSYH yıllık büyüme hızı

8.2. Yüksek katma değerli ve emek-yoğun sektörlere odaklanarak ve çeşitlendirme, teknoloji geliştirme ve yenilik getirme aracılığıyla ekonomik verimliliğin daha yüksek seviyelere çekilmesi

8.2.1. alışan kişi başına reel GSYH yıllık büyüme hızı

8.3. Üretim faaliyetlerinin, insana yakışır istihdam yaratmanın, girişimciliğin, yaratıcılık ve yenilikçiliğin desteklendiği kalkınma odaklı politikaların desteklenmesi ve finansal hizmetlere erişim yoluyla mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanmalarının ve büyümelerinin teşvik edilmesi

8.3.1. Cinsiyete göre tarım dışı sektörde herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayanların istihdamının oranı

8.4. 2030'a kadar tüketim ve üretimdeki küresel kaynak verimliliğinin devamlı bir biçimde artırılması ve gelişmiş ülkeler başi çekmek üzere, Sürdürülebilir Tüketim ve retim İçin 10 Yıllık ereve Programı'na uygun olarak ekonomik büyümenin çevrenin bozulmasından ayrıştırılması için çaba gösterilmesi

8.4.1. Madde ayak izi, kişi başına düşen madde ayak izi ve GSYH başına madde ayak izi

8.4.2. Yurtiçi madde tüketimi, kişi başına yurt içi madde tüketimi ve GSYH başına yurt içi madde tüketimi

8.5. 2030'a kadar gençler ve engelliler de dâhil bütün kadın ve erkeklerin tam ve üretken istihdama ve insana yakışır işlere erişimlerinin sağlanması ve eşit işe eşit ücret ilkesinin tam olarak benimsenmesi

8.5.1. Meslek, yaş ve engelli kişilere göre, kadın ve erkek çalışanların, saatlik ortalama kazançları

8.5.2. Cinsiyet, yaş ve engelli kişilere göre işsizlik oranı

8.6. 2020'ye kadar işsiz ya da eğitim görmeyen gençlerin oranının önemli ölçüde azaltılması

8.6.1. İstihdamda, eğitim ve öğretim sisteminde yer almayan gençlerin oranı (15-24 yaş)

8.7. Zorla çalıştırmayı ortadan kaldırmak, modern köleliği ve insan ticaretini sona erdirmek ve çocukların askere alınmaları ve asker olarak kullanılmaları da dâhil çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını güvence altına almak için acil ve etkili önlemler alınması ve 2025'e kadar çocuk işçiliğinin her türünün sona erdirilmesi

8.7.1. Cinsiyet ve yaşa göre 5-17 yaş arası çalışan çocukların sayısı ve oranı

8.8. Çalışanların haklarının korunması ve özellikle kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için güvenli çalışma ortamlarının geliştirilmesi

8.8.1. Cinsiyet ve göçmen durumuna göre, ölümcül ve ölümcül olmayan iş kazalarının sıklık oranları

8.8.2. Cinsiyet ve göçmenlik statüsüne göre, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) metin kaynakları ve ulusal mevzuata dayalı olarak çalışma hakları mevzuatının uyumlulaştırılmasındaki artış (dernek ve toplu pazarlık özgürlüğü)

8.9. 2030'a kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünlerini teşvik eden sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için politikalar oluşturulması ve uygulanması

8.9.1. Turizmin toplam GSYH ve büyüme hızının bir oranı olarak GSYH'ya etkisi

8.9.2. Cinsiyete göre, toplam istihdamın ve istihdam büyüme hızının bir oranı olarak turizm sektörlerindeki iş sayısı

8.10. Herkesin bankacılık, sigorta ve finansal hizmetlere erişiminin teşvik edilmesi ve artırılması için yurt içi finansal kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi

8.10.1. 100.000 yetişkin başına ticari banka şube ve bankamatik (ATM) sayısı

8.10.2. Bir bankada, başka finans kurumunda ya da bir mobil-para-servis sağlayıcısı olan (15 yaş ve üzeri) yetişkinlerin oranı

8.a. Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere geliştirmekte olan ülkeler için, En Az Gelişmiş Ülkelere Ticaretle Bağlantılı Teknik Destek İçin Entegre Edilmiş Çerçeve Dayanışma Fonu aracılığıyla ticaret yardımı sağlanmasının artırılması

8.a.1. Ticari taahhütler ve ödemeler için yardım

8.b. 2020'ye kadar genç istihdamı için küresel bir strateji geliştirilmesi ve uygulamaya konması ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün Küresel İstihdam Pakti'nin uygulanması

8.b.1. Ulusal bütçelerin ve GSYH'nın bir oranı olarak sosyal koruma ve istihdam programlarına yapılan toplam kamu harcamaları

SKA 9: SANAYİ YENİLİKÇİLİK ve ALTYAPI (UNDP Türkiye, Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı, 2022)

9.1. Herkes için uygun fiyatlı ve eşitliğe dayalı bir erişime vurguda bulunarak ekonomik kalkınmayı ve insanların esenliğini desteklemek için bölgesel ve sınırlararası altyapıyı kapsayan kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapıların oluşturulması

9.1.1. Her mevsim geçit veren yolların 2 km yakınında yaşayan kırsal nüfusun oranı

9.1.2. Ulaşım modlarına göre yolcu ve yük hacmi

9.2. Kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin desteklenmesi ve 2030'a kadar sanayinin istihdam ve gayri safi yurt içi hasıla payının ulusal koşullarla uyumlu olarak önemli ölçüde artırılması ve en az gelişmiş ülkelerde bu payın iki katına çıkarılması

9.2.1. Kişi başına ve GSYH'nin bir oranı olarak imalat sanayi katma değeri

9.2.2. Toplam istihdamın bir oranı olarak imalat sanayi istihdamı

9.3. Özellikle geliştirmekte olan ülkelere küçük ölçekli sanayi işletmelerinin ve diğer işletmelerin uygun koşullu krediyi de kapsayan finansal hizmetlere erişimlerinin ve değer zincirlerine ve piyasalara entegrasyonlarının artırılması

9.3.1. Toplam sanayi katma değeri içinde küçük ölçekli sanayilerin oranı

9.3.2. Bir kredi borcu olan ya da kredi limiti bulunan küçük ölçekli sanayilerin oranı

9.4. 2030'a kadar her ülkenin kendi kapasitesine uygun olarak harekete geçmesiyle, kaynakların daha verimli kullanımının artırılması ve temiz ve çevresel açıdan daha sağlam teknolojiler ve sanayi süreçlerinin daha çok benimsenmesi yoluyla altyapının ve güçlendirme sanayilerinin sürdürülebilir hale gelecek biçimde geliştirilmesi

9.4.1. Katma değer birim başına CO2 emisyonu

9.5. Özellikle gelişmekte olan ülkeler olmak üzere bütün ülkelerde, 2030'a kadar yenilikçiliğin teşvik edilmesi ve her 1 milyon kişi içindeki araştırma-geliştirme alanında çalışan kişi sayısının, kamu araştırmalarının, özel araştırmaların ve hükümet harcamalarının önemli ölçüde artırılması yoluyla bilimsel araştırmanın geliştirilmesi ve sanayi sektörlerinin teknolojik yetkinliklerinin genişletilmesi

9.5.1. GSYH'nın bir oranı olarak araştırma ve geliştirme harcamalarının oranı

9.5.2. Bir milyon yerleşimci başına düşen araştırmacı sayısı (tam zamanlı eşdeğer)

9.a. Afrika ülkelerine, en az gelişmiş ülkelere, karayla çevrili gelişmekte olan ülkelere ve gelişmekte olan küçük ada devletlerine genişletilmiş finansal, teknolojik ve teknik destek verilmesi yoluyla gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir ve dayanıklı altyapı geliştirmenin kolaylaştırılması

9.a.1. Altyapıya toplam uluslararası resmi destek (resmi kalkınma yardımlarına ilave olarak diğer resmi yardım akışları)

9.b. Sanayi çeşitliliği ve sanayi ürünlerinde değer artırmı için uygun bir politika ortamının yaratılması aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerde yurt içi teknoloji gelişiminin, araştırma ve yenilikçiliğin desteklenmesi

9.b.1. Toplam katma değer içindeki orta ve yüksek teknoloji katma değer üreten sanayi sektörlerinin oranı

9.c. Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin önemli ölçüde artırılması ve 2020 yılına kadar en az gelişmiş ülkelerde evrensel ve uygun fiyatlı internet hizmetlerine erişimin sağlanması için çaba gösterilmesi

9.c.1. Teknoloji türüne göre bir mobil şebeke tarafından kapsanan nüfus oranı

SKA 10: EŞİTSİZLİKLERİN AZALTILMASI (UNDP Türkiye, Eşitsizliklerin Azaltılması, 2022)

10.1. 2030'a kadar nüfusun tabandaki yüzde 40 içinde bulunan kesiminin gelirinin ulusal ortalamadan daha yüksek bir oranda, devamlı olarak artmasının ve sürdürülmesinin sağlanması

10.1.1. Hanehalkı harcamalarının ya da kişi başına gelirin en alttaki %40'lık dilimin içinde ya da toplam nüfus içindeki büyüme hızı

10.2. 2030'a kadar yaşa, cinsiyete, engelliliğe, ırka, etnik kökene, dine, ekonomik ya da başka bir statüye bakılmaksızın herkesin güçlendirilmesi ve sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasının desteklenmesi

10.2.1. Yaş, cinsiyet, engelliliğe göre medyan gelirin yüzde 50 düzeyinin altında yaşayanların oranı

10.3. Ayrımcılığa dayalı yasaların, politikaların ve uygulamaların ortadan kaldırılması ve bu bağlamda uygun mevzuatın, politikaların ve eylemlerin desteklenmesi yoluyla eşit fırsatlar sunulması ve eşitsizliklerin azaltılması

10.3.1. Uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinde yasaklanmış olan ayrımcık baz alınarak, önceki 12 ay içinde bizzat ayrımcılığa ya da tacize uğradığını hissettiğini bildiren nüfusun oranı

10.4. Özellikle mali, ücret ve sosyal koruma politikaları olmak üzere politikaların benimsenmesi ve eşitliğin giderek daha çok sağlanması

10.4.1. Ücretler ve sosyal koruma transferlerini içeren işgücünün GSYH'deki payı

10.5. Küresel finans piyasalarının ve kurumlarının düzenlenmesi ve denetlenmesinin geliştirilmesi ve bu tür düzenlemelerin hayata geçirilmelerinin güçlendirilmesi

10.5.1. Finansal Sağlık Gölstergelele

10.6. Daha etkili, güvenilir, hesap verebilir ve meşru kurumların var olması için küresel uluslararası ekonomi ve finans kurumlarındaki karar verme süreçlerinde gelişmekte olan ülkelerin daha iyi temsilinin sağlanması ve seslerinin duyurulması

10.6.1. Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası kuruluşlarda oy hakkı ve üyelik oranı

10.7. Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasıyla insanların sistemli, güvenli, düzenli ve sorumlu göçlerinin ve yer değıştirmelerinin kolaylaştırılması

10.7.1. Hedef ülkede kazanılan yıllık gelirin bir oranı olarak çalışanların işe alım sebebiyle ortaya çıkan maliyetlele

10.7.2. İyi yönetilen göç politikalarını uygulayan ülkelerin sayısı

10.a. Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına uygun olarak, özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkeler için özel ve farklı muamele ilkesinin uygulanması

10.a.1. Sıfır gümrük vergili gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkelerden yapılan ithalata uygulanan tarife sınırlarının oranı

10.b. Özellikle en az gelişmiş ülkeler, Afrika ülkeleri, gelişmekte olan küçük ada devletlele ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ihtiyacın en fazla olduğı

ülkelere, ulusal plan ve programlarına göre, doğrudan yabancı yatırımı da kapsayan nakit akışlarının ve resmi kalkınma yardımlarının teşvik edilmesi

10.b.1. Kaynak alıcı ve donör ülkeler ve akış türüne göre, kalkınma için giden toplam kaynak (örneğin resmi kalkınma yardımı (RKY), doğrudan yabancı yatırımlar ve diğer kaynak akımları)

10.c. 2030'a kadar göçmen havaleleri işlem maliyetlerinin yüzde 3'ün altına indirilmesi ve maliyeti yüzde 5'ten yüksek olan havale koridorlarının ortadan kaldırılması

10.c.1. Göçmenlerin havale edilen miktarlarının bir oranı olarak havale masrafları

SKA 11: SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİRLER ve TOPLULUKLAR (UNDP Türkiye, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, 2022)

11.1. 2030'a kadar herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması ve gecekondu mahallelerinin iyileştirilmesi

11.1.1. Gecekondu, gayri resmi yerleşim yerleri veya yetersiz konutlarda yaşayan kent nüfusunun oranı

11.2. 2030'a kadar özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin geliştirilmesi, özellikle toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişiminin sağlanması

11.2.1. Cinsiyet, yaş ve engelli kişilere göre, toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı

11.3. 2030'a kadar bütün ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin geliştirilmesi ve katılımcı, entegre ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin planlanması ve yönetilmesi için kapasitenin güçlendirilmesi

11.3.1. (Yerleşim amaçlı) Arazi tüketim oranının nüfus artış hızına oranı

11.3.2. Düzenli ve demokratik işleyen kentsel planlama ve kent yönetimine, sivil toplumun doğrudan katılım mekanizması bulunan şehirlerin oranı

11.4. Dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması ve gözetilmesi çabalarının artırılması

11.4.1. Mirasın türüne göre(kültürel,doğal,karışık ve Dünya Miras Merkezi seçilmesi), hükümetin seviyesine(ulusal,bölgesel ve yerel/belediye),harcama tipine göre(işletme harcamaları/yatırım) ve özel fon tipine göre(bağışlar, özel ve kar amacı gütmeyen sektör ve sponsorluk) tüm kültürel ve doğal mirasın

korunması ve muhafazası, korumada kişi başına yapılan toplam harcama(kamu ve özel)

11.5. 2030'a kadar yoksulların ve kırılgan durumdaki insanların korunması temel alınarak suyla ilgili afetleri de kapsayan afetler nedeniyle küresel gayri safi yurt içi hasılayla ilgili doğrudan ekonomik kayıpların önemli oranda düşürülmesi ve ölümlerin ve etkilenen insan sayısının önemli ölçüde azaltılması

11.5.1. 100 000 kişi başına afetlerden etkilenen, kaybolan ve ölen kişi sayısı

11.5.2. Afetin kritik altyapının hasar görmesi ve temel hizmetlerin bozulmasına verdiği zararı kapsayan doğrudan ekonomik kayıpların küresel GSYH'ye oranı

11.6. 2030'a kadar hava kalitesine ve belediye atık yönetimi ve diğer atık yönetimlerine özel önem göstererek kentlerin kişi başına düşen olumsuz çevresel etkilerinin azaltılması

11.6.1. Düzenli olarak toplanan ve uygun nihai bertaraf edilebilen kentsel katı atıkların toplam kentsel katı atıklara (şehir bazında) oranı

11.6.2. Şehirlerdeki (nüfusa göre ağırlıklı) ince partikül maddelerin (örneğin PM2.5 ve PM10) yıllık ortalama seviyeleri

11.7. 2030'a kadar özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil alanlara ve kamu alanlarına evrensel erişimlerinin güvence altına alınması

11.7.1. Cinsiyet, yaş ve engelli kişilere göre kamu kullanımına tamamen açık, yapılaşmış alanların şehirlerdeki ortalama payı

11.7.2. Cinsiyet, yaş, engellilik durumu ve olay yerine göre, son 12 ay içinde fiziksel ya da cinsel taciz mağduru kişilerin oranı

11.a. Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasını güçlendirerek kentsel, kent çevresindeki ve kırsal alanlar arasındaki olumlu ekonomik, sosyal ve çevresel bağlantıların desteklenmesi

11.a.1. Şehirlerin büyüklüğü kırımına göre nüfus projeksiyonları ve kaynak ihtiyaçlarını entegre eden kentsel ve bölgesel kalkınma planlarının uygulandığı şehirlerde yaşayan nüfusun oranı

11.b. 2020'ye kadar kapsamaya, kaynak etkinliğine, iklim değişikliğine uyuma ve afetlere karşı dayanıklılığa yönelik entegre politikaları ve planları benimseyen ve uygulayan şehirlerin ve insan yerleşimlerinin sayısının önemli ölçüde artırılması ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçeve Eylem Planı 2015-2030 doğrultusunda bütüncül bir afet risk yönetiminin her düzeyde geliştirilmesi ve uygulanması

11.b.1. Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030 doğrultusunda yerel afet risk azaltma stratejilerini benimseyen ve uygulayan yerel yönetimlerin oranı

11.b.2. Ulusal ve yerel düzeyde afet risk azaltma stratejilerine sahip ülke sayısı

11.c. En az gelişmiş ülkelerin finansal ve teknik yardım aracılığıyla yerel malzemeler kullanarak sürdürülebilir ve dayanıklı binalar inşa etmelerinin desteklenmesi

11.c.1. En az gelişmiş ülkelerde, yerel malzemeler kullanılarak inşa edilen ve tadilat yapılan dayanıklı, sürdürülebilir ve kaynak etkin binalara tahsis edilen finansal yardım oranı

SKA 12: SORUMLU ÜRETİM ve TÜKETİM (UNDP Türkiye, Sorumlu Üretim ve Tüketim, 2022)

12.1. Gelişmiş ülkelerin başı çekmesi ve bütün ülkelerin harekete geçmesiyle, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ve yetkinliklerini göz önünde bulundurarak Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim İçin 10 Yıllık Çerçeve Programı'nın uygulanması

12.1.1. Bir öncelik ya da ulusal politikalardaki bir hedef olarak sürdürülebilir tüketim ve üretimi (SCP) yaygınlaştıran ya da sürdürülebilir tüketim ve üretim SCP - Ulusal Eylem Planları'na sahip ülke sayısı

12.2. 2030'a kadar doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması

12.2.1. Madde ayak izi, kişi başına düşen madde ayak izi ve GSYH başına madde ayak izi

12.2.2. Yurtiçi madde tüketimi, kişi başına yurt içi madde tüketimi ve GSYH başına yurt içi madde tüketimi

12.3. 2030'a kadar perakende ve tüketici düzeylerinde kişi başına düşen küresel gıda atığının yarıya indirilmesi ve hasat sonrası kayıplar dâhil üretimdeki ve tedarik zincirlerindeki gıda kayıplarının azaltılması

12.3.1. Küresel gıda kaybı endeksi

12.4. 2020'ye kadar üzerinde anlaşmaya varılan uluslararası çerçevelere uygun olarak kimyasalların ve tüm atıkların yaşam döngüleri boyunca çevresel olarak sağlam biçimde yönetimlerinin sağlanması ve bu kimyasalların ve atıkların insan sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için havaya, suya ve toprağa karışımlarının önemli ölçüde azaltılması

12.4.1. İlgili her anlaşma gereği tehlikeli atıklar ve diğer kimyasallarla ilgili bilgi aktarım taahhüdü bulunan, uluslararası çok taraflı anlaşmalara dahil olan tarafların sayısı

12.4.2. Atık bertaraf şekline göre kişi başına üretilen tehlikeli atık ve işlenmiş tehlikeli atık oranı

12.5. 2030'a kadar önleme, azaltma, geri dönüşüm ve tekrar kullanma yoluyla katı atık üretiminin önemli ölçüde azaltılması

12.5.1. Ulusal geri dönüşüm oranı, geri dönüştürülmüş materyal ton miktarı

12.6. Özellikle büyük ve uluslararası şirketler başta olmak üzere şirketlerin sürdürülebilir uygulamaları kabul etmelerinin ve sürdürülebilirlik bilgilerini raporlama döngülerine entegre etmelerinin teşvik edilmesi

12.6.1. Sürdürülebilirlik raporları yayınlayan şirketlerin sayısı

12.7. Ulusal politikalar ve öncelikler doğrultusunda sürdürülebilir olan kamu ihalesi uygulamalarının desteklenmesi

12.7.1. Sürdürülebilir kamu ihale politikaları ve eylem planları uygulayan ülkelerin sayısı

12.8. 2030'a kadar her yerde herkesin sürdürülebilir kalkınmayla ilgili bilgi ve farkındalık edinmesinin ve doğayla uyum içinde bir yaşam sürmesinin güvence altına alınması

12.8.1. (a) Ulusal eğitim politikaları içinde, (b) müfredatta, (c) öğretmen eğitiminde ve (d) öğrenci değerlendirmede; (i) küresel vatandaşlık eğitimi ve (ii) sürdürülebilir kalkınma için eğitimin (iklim değişikliği eğitimi dahil) ne ölçüde yaygın hale getirildiği

12.a. Gelişmekte olan ülkelerin daha sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarına yönelmeleri için bilimsel ve teknolojik kapasitelerini güçlendirme konusunda desteklenmeleri

12.a.1. Gelişmekte olan ülkelere sürdürülebilir tüketim, üretim ve çevreye uyumlu teknolojiler için araştırma geliştirmede alanında yapılan yardım miktarı

12.b. İstihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünlerini teşvik eden sürdürülebilir bir turizm için sürdürülebilir kalkınma etkilerini denetlemeye olanak sağlayan araçlar geliştirilmesi ve uygulanması

12.b.1. Üzerinde uzlaşılmış izleme ve değerlendirme araçları bulunan sürdürülebilir turizm stratejilerinin ya da politikalar ve uygulanan sürdürülebilir eylem planlarının sayısı

12.c. Piyasa aksaklıklarının ortadan kaldırılmasıyla ulusal koşullara uygun bir biçimde, gelişmekte olan ülkelerin özel ihtiyaç ve durumlarını göz önünde bulundurarak ve etkilenmiş toplulukları koruyacak biçimde kalkınmaları üzerindeki olası olumsuz etkileri en aza indirgeyerek çevresel etkilere sahip zararlı teşviklerin aşamalı olarak ortadan kaldırılması ve vergilendirmenin yeniden yapılandırılması da dâhil olmak üzere savurgan tüketime özendiren verimsiz fosil yakıtlara yönelik teşviklerin verimli hale getirilmesi

12.c.1. Toplam ulusal fosil yakıt harcamalarına ve GSYH'ye (üretim ve tüketim) oranı olarak, fosil yakıtlara verilen sübvansiyon miktarı

SKA 13: İKLİM EYLEMİ (UNDP Türkiye, İklim Eylemi, 2022)

13.1. İklimle ilgili tehlikelere ve doğal afetlere karşı dayanıklılığın ve uyum kapasitesinin bütün ülkelerde güçlendirilmesi

13.1.1. Ulusal ve yerel düzeyde afet riski azaltma stratejileri olan ülkelerin sayısı

13.1.2. 100 000 kişi başına afetlerden etkilenen, kaybolan ve ölen kişi sayısı

13.2. İklim değişikliğiyle ilgili önlemlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegre edilmesi

13.2.1. Gıda üretimini tehdit etmeyen bir şekilde düşük sera gazı emisyonu geliştirme ve iklim direncini geliştirmek ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum yeteneğini arttıran entegre bir politika/strateji/planın operasyonelleştirilmesi ya da kurulmasını tebliğ eden ülkelerin sayısı (ulusal bir uyum planı, ulusal belirlenen katkı, ulusal iletişim, iki yıllık güncelleme raporu veya diğerlerini içeren)

13.3. İklim değişikliği azaltım, iklim değişikliğine uyum, etkinin azaltılması ve erken uyarı konularında eğitimin, farkındalık yaratmanın ve insani ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi

13.3.1. Birincil, ikincil ve üçüncül öğretim programlarına (iklim değişikliği hakkında) hafifletme, uyum, etki azaltma ve erken uyarı entegre etmiş ülkelerin sayısı

13.3.2. Kalkınma eylemleri, teknoloji transferi, azaltma, uyum (iklim değişikliği hakkında) uygulamak için kurumsal, sistemik ve bireysel kapasite geliştirmenin güçlendirilmesini tebliğ eden ülkelerin sayısı

13.a Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan gelişmiş ülkeler tarafından üstlenilen, anlamlı azaltım eylemleri ve uygulamada şeffaflık

bağlamında, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını ele almak için 2020'ye kadar yıllık 100 milyar doların ortaklaşa seferber edilmesi taahhüdünün uygulanması ve Yeşil İklim Fonu'nun sermayelendirme yoluyla olabildiğince kısa sürede tam olarak faaliyete geçirilmesi

13.a.1. 2020 itibariyle 100 milyar dolarlık ödenebilir taahhüt doğrultusunda (gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını ele almak için BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf ülkelerce üstlenilen) her yıl için seferber edilen ABD doları miktarı

13.b Kadınlara, gençlere, yerel topluluklara ve dışlanmış gruplara odaklanarak en az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde iklim değişikliğiyle ilgili etkili planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaların desteklenmesi

13.b.1. Kadınlara, gençlere, yerel ve dışlanmış topluluklara odaklanmayı içeren iklim değişikliğiyle ilişkili etkili yönetim ve planlama kapasitelerinin yükseltilmesi mekanizmaları için finans, teknoloji ve kapasite geliştirmeyi kapsayan özel destek, ve bir miktar destek alan en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinin sayısı

SKA 14: SUDAKİ YAŞAM (UNDP Türkiye, Sudaki Yaşam, 2022)

14.1. 2025'e kadar özellikle karasal kökenli faaliyetlerden kaynaklanan, deniz çöpü ve gıda atıklarının dökülmesinden kaynaklanan su kirliliği de dâhil deniz kirliliğinin tüm biçimlerinin önlenmesi ve önemli ölçüde azaltılması

14.1.1. Kıyı ötrofikasyon (sudaki azot ve fosfatın artması) İndeksi ve yüzen plastik enkaz yoğunluğu

14.2. 2020'ye kadar önemli olumsuz etkilerden kaçınmak için dayanıklılığın güçlendirilmesi de dâhil olmak üzere deniz ve kıyı ekosistemlerinin sürdürülebilir biçimde yönetilmesi ve korunması ve sağlıklı ve üretken okyanuslara sahip olmak adına okyanusların eski haline döndürülmesi için harekete geçilmesi

14.2.1. Ekosistem tabanlı yaklaşımlar kullanılarak yönetilen ulusal ayrıcalıklı ekonomik bölgelerin oranı

14.3. Her düzeyde geliştirilmiş bilimsel işbirliği aracılığıyla okyanus asitlenmesinin etkilerinin ele alınması ve en aza indirgenmesi

14.3.1. Ölçümünde anlaşılan temsili örnekleme istasyonları takımının ortalama deniz asit derecesi (pH)

14.4. 2020'ye kadar balık stoklarını mümkün olan en kısa zamanda eski durumuna getirmek ya da en azından biyolojik karakteristiklerine göre maksimum sürdürülebilir ürünü verecek seviyelere ulaştırmak için balık hasadının etkin bir biçimde düzenlenmesi, aşırı avlanma, yasa dışı, bildirilmeyen ve düzenlemesiz balıkçılığın ve doğaya zararlı balıkçılık uygulamalarının sona erdirilmesi ve bilime dayalı yönetim planlarının uygulanması

14.4.1. Biyolojik sürdürülebilir seviyelerdeki balık stoklarının oranı

14.5. 2020'ye kadar kıyı ve deniz alanlarının en az yüzde 10'unun ulusal ve uluslararası hukuka uygun biçimde ve mevcut en güncel bilimsel bilgilere dayanarak korunması

14.5.1. Deniz alanlarıyla ilgili olarak korunan alanların kapsamı

14.6. Gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelere özel ve farklı muamele ilkesinin Dünya Ticaret Örgütü balıkçılık teşvikleri müzakerelerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu yeniden teyit ederek 2020'ye kadar kapasite aşımı ve aşırı avlanmaya katkıda bulunan balıkçılık teşviklerinin bazı türlerinin yasaklanması, yasa dışı, bildirilmeyen ve düzenlemesiz balıkçılığa katkıda bulunan teşviklerin ortadan kaldırılması ve bu tür yeni teşviklerin uygulamaya konmasından kaçınılması

14.6.1. Ülkelerin; yasadışı, bildirilmemiş ve düzenlemesiz balıkçılıkla mücadele edilmesini amaçlayan uluslararası belgelerin uygulanması konusundaki ilerlemesi

14.7. 2030'a kadar balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği ve turizmin sürdürülebilir yönetimi yoluyla deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımından elde edilerek gelişmekte olan küçük ada devletlerine ve en az gelişmiş ülkelere sunulan ekonomik yararların artırılması

14.7.1. Gelişmekte olan küçük ada ülkeleri, az gelişmiş ülkeler ve tüm ülkelerdeki GSYH'nın bir yüzdesi olarak sürdürülebilir balıkçılık

14.a Okyanus sağlığını geliştirmek ve deniz biyoçeşitliliğinin özellikle gelişmekte olan küçük ada devletleri ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına sağladığı katkıyı artırmak için, Deniz Teknolojisi Transferine İlişkin Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu Kriterleri ve Rehberleri'ni göz önünde bulundurarak bilimsel bilginin artırılması, araştırma kapasitesinin geliştirilmesi ve deniz teknolojisinin transfer edilmesi

14.a.1. Deniz teknolojisi alanında araştırmaya ayrılan toplam araştırma bütçesinin oranı

14.b Küçük çaplı balıkçıların deniz kaynaklarına ve piyasalarına erişimlerinin sağlanması

14.b.1. Küçük ölçekli balıkçıların erişim haklarını koruyan ve tanıyan yasal/düzenleyici/politik/kurumsal çerçevenin uygulanması konusunda ülkelerin ilerlemesi

14.c “İstedğimiz Gelecek” başlıklı konferans çıktısının 158. fıkrasında hatırlatıldığı üzere, okyanusların ve kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı için yasal bir çerçeve oluşturan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde belirtildiği gibi, uluslararası hukukun uygulanmasının sağlanmasıyla okyanusların ve kaynaklarının korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının geliştirilmesi

14.c.1. Okyanusların ve kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve korunması için, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde yansıtıldığı gibi uluslararası hukuku, okyanuslarla ilişkili belgeler, kurumsal çerçeveler, yasa ve politikalar aracılığıyla uygulayan, kabul eden ve ilerleme kaydettiğini onaylayan ülkelerin sayısı

SKA 15: KARASAL YAŞAM (UNDP Türkiye, Karasal Yaşam, 2022)

15.1. 2020’ye kadar özellikle ormanlarda, sulak alanlarda, dağlarda ve kurak alanlardaki karasal ve iç tatlısu ekosistemlerinin uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler doğrultusunda korunmasının, eski haline getirilmesinin ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması

15.1.1. Toplam arazi alanının oranı olarak ormanlık alan

15.1.2. Ekosistem türüne göre karasal ve tatlısu biyoçeşitlilik açısından korunan alanlarla kaplı önemli alanların oranı

15.2. 2020’ye kadar her tür ormanın sürdürülebilir yönetiminin sağlanmasının desteklenmesi, ormansızlaşmanın sona erdirilmesi, tahrip edilmiş ormanların eski haline döndürülmesi ve ağaçlandırma ve yeniden ormanlaştırmanın küresel olarak önemli ölçüde artırılması

15.2.1. Sürdürülebilir orman yönetimine doğru ilerleme

15.3. 2030’a kadar çölleşmeyle mücadele edilmesi, çölleşme, kuraklık ve sellerden etkilenen alanlar dâhil tahrip edilmiş toprakların eski haline getirilmesi ve arazi bozulunun olduğu, nötr bir dünya yaratmak için çaba gösterilmesi

15.3.1. Toplam arazi alanı üzerindeki bozulmuş arazi oranı

15.4. 2030'a kadar sürdürülebilir kalkınma açısından çok önemli bir rol oynayan yararların sağlanması adına kapasite geliştirmek için dağ ekosistemlerinin ve biyoçeşitliliğinin korunmasının güvence altına alınması

15.4.1. Dağ biyoçeşitliliği için önemli korunan alanların kapsanması

15.4.2. Dağ Yeşil Örtü Endeksi

15.5. Doğal habitatların bozulmasını azaltmak için acil ve kararlı biçimde harekete geçilmesi, biyoçeşitlilik kaybının durdurulması ve 2020'ye kadar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin korunması ve nesillerinin tükenmesinin engellenmesi

15.5.1. Kırmızı Liste Endeksi

15.6. Üzerinde uluslararası olarak anlaşmaya varıldığı gibi, genetik kaynakların kullanımından kazanılan yararların adil ve eşitlikçi biçimde paylaşımının desteklenmesi ve bu tür kaynaklara erişimin teşvik edilmesi

15.6.1. Faydaların adil ve eşit bir şekilde paylaşımını sağlamak için yasal, idari ve politika çerçevelerini benimseyen ülkelerin sayısı

15.7. Korunan flora ve fauna türlerinin yasa dışı avlanması ve kaçakçılığının yapılmasını sona erdirmek için acil olarak harekete geçilmesi ve yasa dışı vahşi yaşam ürünlerinin arz ve talebi sorununun ele alınması

15.7.1. Yasa dışı av ve kaçakçılık vasıtasıyla doğal hayatın ticarileşmesi oranı

15.8. 2020'ye kadar istilacı yabancı türlerin kara ve deniz ekosistemleri üzerindeki etkilerinin azaltılması, yayılmalarının önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması ve tehlike teşkil eden daha öncelikli türlerin kontrolünün sağlanması ya da yok edilmesi

15.8.1. İstilacı yabancı türlerin önlenmesi ya da kontrolüne yeterli kaynak sağlayan ve ilgili ulusal mevzuatı benimseyen ülkelerin oranı

15.9. 2020'ye kadar ekosistem ve biyoçeşitlilik değerlerinin ulusal ve yerel planlamalara, kalkınma süreçlerine, yoksulluğun azaltılmasına ilişkin stratejilere ve raporlara entegre edilmesi

15.9.1. 2011-2020 Biyoçeşitlilik Stratejik Planı'nın Aichi Biyoçeşitlilik Hedefi 2 ile uyumlu ulusal hedeflere yönelik ilerleme

15.a Biyoçeşitliliği ve ekosistemleri korumak ve sürdürülebilir biçimde kullanmak için bütün kaynaklardan elde edilen finansal kaynakların seferber edilmesi ve önemli ölçüde artırılması

15.a.1. Biyoçeşitlilik ve ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı ve korunması konusunda resmi kalkınma yardımı ve kamu harcamaları

15.b Sürdürülebilir orman yönetimini her düzeyde finanse etmek için bütün kaynaklardan elde edilen kaynakların seferber edilmesi ve gelişmekte olan ülkelere koruma ve yeniden ormanlaştırmayı da kapsayan bu tür bir yönetim geliştirilmeleri için yeterli teşvik sunulması

15.b.1. Biyoçeşitlilik ve ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı ve korunması konusunda resmi kalkınma yardımı ve kamu harcamaları

15.c Yerel halkların sürdürülebilir geçim kaynaklarına sahip olma kapasitelerinin artırılmasını da kapsayan korunan türlerin yasa dışı avlanması ve kaçakçılığının yapılmasıyla mücadele etme çabalarına küresel destek verilmesi

15.c.1. Yasa dışı av ve kaçakçılık vasıtasıyla doğal hayatın ticarileşmesi oranı

SKA 16: BARIŞ, ADALET ve GÜÇLÜ KURUMLAR (UNDP Türkiye, Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar, 2022)

16.1. Şiddetin tüm biçimlerinin ve şiddete bağlı ölüm oranlarının her yerde büyük ölçüde azaltılması

16.1.1. Cinsiyet ve yaşa göre 100.000 nüfus başına kasten adam öldürme mağdurlarının sayısı

16.1.2. Cinsiyet, yaş ve nedene göre 100.000 nüfus başına çatışmaya bağlı ölümler

16.1.3. Önceki 12 ay içinde fiziksel, psikolojik veya cinsel şiddete maruz kalan nüfusun oranı

16.1.4. Yaşadıkları alanın çevresinde yalnız yürürken güvende hissedilen nüfusun oranı

16.2. Çocuk istismarının, sömürsünün, ticaretinin ve çocuklara karşı şiddet ve işkencenin her türünün sona erdirilmesi

16.2.1. Son bir ay içinde bakıcılar tarafından herhangi bir fiziksel ceza ve / veya psikolojik saldırganlığa maruz kalan 1-17 yaş arası çocukların oranı

16.2.2. Cinsiyet, yaş ve istismar türüne göre 100.000 nüfus başına insan kaçakçılığı mağdurlarının sayısı

16.2.3. 18 yaşına kadar cinsel şiddete maruz kalan 18-29 yaş arası genç kadın ve erkeklerin oranı

16.3. Hukukun üstünlüğünün ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilmesi ve herkesin adalete eşit biçimde erişiminin güvence altına alınması

16.3.1. Önceki 12 ay içinde yetkili makamlar veya diğer resmi olarak tanınmış uyumsuzluk çözme mekanizmalarına mağduriyetini bildiren şiddet mağdurlarının oranı

16.3.2. Genel cezaevi nüfusunun bir oranı olarak hüküm giymemiş tutuklular

16.4. 2030'a kadar yasa dışı para ve silah akışının büyük ölçüde azaltılması, çalınan varlıkların geri alınmasının güvence altına alınması ve organize suçun her türüyle mücadele edilmesi

16.4.1. İç ve dış yasadışı finansal akımların toplam değeri (cari ABD Doları ile)

16.4.2. Uluslararası standartlar ve hukuki araçlar uyarınca izlenen ve kayıtlanan hacizli küçük ve hafif silahların oranı

16.5. Yolsuzluk ve rüşvetin tüm biçimlerinin önemli ölçüde azaltılması

16.5.1. Önceki 12 ay boyunca en azından bir kamu görevlisiyle teması olan kişilerden kamu görevlileri tarafından rüşvet istenilen ya da bir kamu görevlisine rüşvet veren kişilerin oranı

16.5.2. Önceki 12 ay boyunca en azından bir kamu görevlisiyle teması olan işletmelerden kamu görevlileri tarafından rüşvet istenilen ya da bir kamu görevlisine rüşvet veren işletmelerin oranı

16.6. Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar kurulması

16.6.1. Sektör,bütçe kodu ve benzerlerine göre orijinal bütçenin oranı olarak birincil kamu harcamaları

16.6.2. Son kamu hizmeti tecrübelerinden memnun kalan nüfusun oranı

16.7. Her düzeyde duyarlı, kapsayıcı, katılımcı ve temsil edici karar verme mekanizmalarının oluşturulması

16.7.1. Kamu kurumlarındaki (ulusal ve yerel yasama, kamu hizmeti ve yargı) pozisyonların dağılımının ulusal dağılımlara (cinsiyet, yaş, engelliler ve nüfus gruplarına göre) oranı

16.7.2. Cinsiyet, yaş, engellilik ve nüfus grubuna göre karar alma sürecinin kapsayıcı ve duyarlı olduğuna inanan nüfusun oranı

16.8. Gelişmekte olan ülkelerin küresel yönetim kurumlarına katılımlarının sağlanması ve güçlendirilmesi

16.8.1. Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası kuruluşlarda oy hakkı ve üyelik oranı

16.9. 2030'a kadar herkese doğum kaydı dâhil yasal kimlik kazandırılması

16.9.1. Yaşa göre, bir sivil otorite tarafından doğumları tescil edilen 5 yaş altı çocukların oranı

16.10. Ulusal mevzuata ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak bilgiye kamu erişiminin sağlanması ve temel özgürlüklerin korunması

16.10.1. Önceki 12 ay içinde öldürme, adam kaçırma, zorla kaybedilme, keyfi gözaltı ve eziyete uğrayan gazeteci, ilişkili medya personeli, sendikacı ve insan hakları savunucularına ilişkin doğrulanmış vaka sayısı

16.10.2. Halkın bilgiye erişimi için anayasal, yasal ve / veya politik düzenlemeleri benimseyen ve uygulayan ülkelerin sayısı

16.a Özellikle gelişmekte olan ülkelere şiddeti önlemek ve terör ve suçla mücadele etmek için her düzeyde kapasite geliştirilmesi adına ilgili ulusal kurumların uluslararası işbirliği yoluyla ilgili ulusal kurumların güçlendirilmesi

16.a.1. Paris İlkelerine uygun olarak bağımsız ulusal insan hakları kurumlarının varlığı

16.b Sürdürülebilir kalkınma için ayrımcılık gözetmeyen yasa ve politikaların ilerletilmesi ve uygulanması

16.b.1. Uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinde yasaklanan ayrımcılığın zemini temelinde, önceki 12 ay içinde bizzat ayrımcılığa ya da tacize uğradığını hissettiğini bildiren nüfusun oranı

SKA 17: AMAÇLAR İÇİN ORTAKLIKLAR (UNDP Türkiye, Amaçlar için Ortaklıklar, 2022)

Finans

17.1. Vergi ve diğer gelir hasılatı için yurt içi kapasiteyi artırmak için gelişmekte olan ülkelere uluslararası destek sağlanması yoluyla yurt içi kaynak seferberliğinin güçlendirilmesi

17.1.1. Kaynağına göre GSYH'nın bir oranı olarak toplam devlet gelirleri

17.1.2. Yurtiçi vergilerle finanse edilen iç bütçenin oranı

17.2. Pek çok gelişmiş ülkenin gelişmekte olan ülkelere yapacağı Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) için ayrılan gayri safi milli hasıla (GSMH) payını 0,7'ye ve en az gelişmiş ülkelere yapacağı Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) için ayrılan gayri safi milli hasıla (GSMH) payını da yüzde 0,15 ila 0,20'ye ulaştırma taahhütleri dâhil resmi kalkınma yardımına ilişkin taahhütlerin gelişmiş ülkeler tarafından tam olarak gerçekleştirilmesi

(RKY sağlayıcıları en az gelişmiş ülkelere yönelik en az yüzde 0,20 RKY/GSMH hedefi koymaları yönünde teşvik edileceklerdir.)

17.2.1. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Kalkınma Yardımı Komitesi donörlerinin gayri safi milli hasılasının (GSMH) bir oranı olarak toplam ve en az gelişmiş ülkelere net resmi kalkınma yardımı

17.3. Gelişmekte olan ülkeler için çok sayıda kaynaktan elde edilen ek finansal kaynakların seferber edilmesi

17.3.1. Toplam yurt içi bütçenin bir oranı olarak doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), resmi kalkınma yardımı ve Güney-Güney İşbirliği

17.3.2. Toplam GSYH'nın bir oranı olarak (ABD Doları cinsinden) havale hacmi

17.4. Gelişmekte olan ülkelerin borç finansmanı, borç hafifletme ve borç yeniden yapılandırmayı güçlendirmeyi hedefleyen eşgüdümlü politikalar aracılığıyla uzun vadeli borç sürdürülebilirliğini sağlamalarına yardım edilmesi ve uygun görüldüğünde borç sıkıntısını azaltmak için ağır borç yükü altındaki yoksul ülkelerin dış borç sorunlarının ele alınması

17.4.1. Mal ve hizmet ihracatının bir oranı olarak borç servisi

17.5. En az gelişmiş ülkeler için yatırım teşvik uygulamalarının kabul edilmesi ve uygulanması

17.5.1. En az gelişmiş ülkeler için yatırım promosyonu rejimlerini benimseyen ve uygulayan ülke sayısı

Teknoloji

17.6. Bilim, teknoloji ve yenilikçilik alanlarında Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçlü bölgesel ve uluslararası işbirliğinin ve bilim, teknoloji ve yenilikçiliğe erişimin ilerletilmesi ve özellikle Birleşmiş Milletler düzeyinde mevcut mekanizmalar arasında geliştirilmiş işbirliği ve küresel bir teknoloji kolaylaştırma mekanizması aracılığıyla üzerinde anlaşmaya varılan hükümler konusunda bilgi paylaşımının çoğaltılması

17.6.1. İşbirliği türüne göre ülkeler arasındaki bilim ve / veya teknoloji işbirliği anlaşmaları ve programlarının sayısı

17.6.2. Hıza göre 100 kişiye düşen sabit internet genişbant abonelikleri

17.7. Çevresel açıdan sağlam teknolojilerin gelişmekte olan ülkelerde üzerinde ortak olarak anlaşmaya varıldığı üzere ayrıcalıklı ve öncelikli koşullar da dâhil olmak üzere uygun koşullarda gelişiminin, transferinin ve yayılmasını desteklenmesi

17.7.1. Çevreye duyarlı teknolojilerin geliştirilmesi, transferi, yayılması ve yayılmasını teşvik eden gelişmekte olan ülkeler için onaylanmış toplam fon tutarı

17.8. 2017 yılına kadar en az gelişmiş ülkeler için teknoloji bankasının ve bilim, teknoloji ve yenilikçilik kapasite geliştirme mekanizmasının tam olarak faaliyete geçirilmesi ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere etkinleştirme teknolojileri kullanımının artırılması

17.8.1. İnternet kullanan bireylerin oranı

Kapasite geliştirme

17.9. Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçlü işbirliği aracılığıyla tüm Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanabilmesi adına ulusal planları desteklemek amacıyla gelişmekte olan ülkelerdeki etkili ve hedeflenen kapasite geliştirme uygulamaları için uluslararası destek sağlanması

17.9.1. Gelişmekte olan ülkelere sözü verilen mali ve teknik yardımın (Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçlü işbirliği aracılığıyla içeren) dolar değeri

Ticaret

17.10. Doha Kalkınma Gündemi çerçevesinde yürütülen müzakerelerin sonuca varması aracılığıyla, Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde evrensel, kurallara dayanan, açık, ayırım gözetmeyen ve eşitlikçi, çok taraflı bir ticaret sisteminin desteklenmesi

17.10.1. Dünya çapında ağırlıklı tarife- ortalama

17.11. Gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarının özellikle en az gelişmiş ülkelerin küresel ihracat payının 2020'ye kadar iki katına çıkarılması amacıyla büyük ölçüde artırılması

17.11.1. Gelişmekte olan ülkelerin ve en az gelişmiş ülkelerin küresel ihracat payı

17.12. En az gelişmiş ülkelere ithal edilen ürünlere uygulanabilir ayrıcalıklı menşei kurallarının şeffaf ve basit olmasının sağlanması da dâhil olmak üzere, Dünya Ticaret Örgütü kararlarına uygun olarak, en az gelişmiş ülkeler için gümrükten ve kotadan muaf, devamlılık arz eden bir piyasa erişimi sağlanması ve piyasa erişiminin kolaylaştırılmasına katkıda bulunulması

17.12.1. Gelişmekte olan ülkeler, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletlerine göre karşılaşılan ortalama tarifeler

Sistemik konular

Politika ve kurumsal tutarlılık

17.13. Politika koordinasyonu ve tutarlılığı yoluyla küresel makroekonomik istikrarın geliştirilmesi

17.13.1. Makroekonomik gösterge tablosu

17.14. Sürdürülebilir kalkınma için politika tutarlılığının geliştirilmesi

17.14.1. Sürdürülebilir kalkınma politika tutarlılığını geliştirmek için yerinde mekanizmaları olan ülkelerin sayısı

17.15. Her ülkenin yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınma için politikalar oluşturması ve uygulaması amacıyla politik alanı ve liderliğine saygı duyulması

17.15.1. Kalkınma işbirliği sağlayıcıları tarafından ülkenin sahip olduğu sonuç çerçeveleri ve planlama araçlarının kullanımı kapsamı

Çok paydaşlı ortaklıklar

17.16. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine özellikle gelişmekte olan ülkeler olmak üzere bütün ülkelerde ulaşılmasının desteklenmesi için bilgi, uzmanlık, teknoloji ve finansal kaynakları seferber eden ve paylaşılan çok paydaşlı ortaklıklar tarafından tamamlanan Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Ortaklıkların çoğaltılması

17.16.1. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını destekleyen çok paydaşlı geliştirme etkinliği izleme çerçevelerinde, ilerleme rapor eden ülkelerin sayısı

17.17. Ortaklıkların deneyim ve kaynak sağlama stratejileri paydasına dayanan kamu, kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarının teşvik edilmesi ve desteklenmesi

17.17.1. Kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarına taahhüt edilen Amerika Birleşik Devletleri doları miktarı

Veri, denetim ve hesap verebilirlik

17.18. 2020'ye kadar, gelir, yaş, ırk, etnik köken, göçmen statüsü, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamlardaki ilgili diğer niteliklere göre ayrılan kaliteli, zamanlı ve güvenilir verilerin elde edilebilirliğini büyük ölçüde artırmak için en az gelişmiş ülkeleri ve gelişmekte olan küçük ada devletlerini kapsayan gelişmekte olan ülkelere verilen kapasite geliştirme desteğinin artırılması

17.18.1. Resmi İstatistik Temel İlkeleri doğrultusunda hedefe uygun tam ayırtırma ile ulusal düzeyde üretilen sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin oranı

17.18.2. Resmi İstatistik Temel İlkeleri ile uyumlu ulusal istatistik mevzuatına sahip ülkelerin sayısı

17.18.3. Finansman kaynağına göre tamamen finanse edilen ve uygulanan bir ulusal istatistik planı olan ülkelerin sayısı

17.19. 2030'a kadar gayri safi yurtiçi hasılayı tamamlayan sürdürülebilir kalkınmanın ilerletilmesine yönelik önlemlerin geliştirilmesi için mevcut girişimlerin üzerine eklemeler yapılması ve gelişmekte olan ülkelerde istatistiki kapasite geliştirme çabalarının desteklenmesi

17.19.1. Gelişmekte olan ülkelerde istatistiksel kapasiteyi güçlendirmek için tahsis edilen mevcut tüm kaynakların dolar değeri

17.19.2. (a) Son 10 yıl içinde yürütülen en az bir nüfus ve konut nüfus sayımı yapan; ve (b) %100 doğum kaydı ve % 80 ölüm kaydı elde edilen ülkelerin oranı

EK-2- Araştırmacı için Film İzleme Kılavuzu (Genişletilmiş)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Burçin ÜNAL

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Geçmişi

Yüksek Lisans :2017, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/İletişim Fakültesi, Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı (YL)

Lisans: : 2019, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/ Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü/Resim-İş Öğretmenliği (PR)

: 2010, Bahçeşehir Üniversitesi, İletişim Fakültesi/ Sinema ve Televizyon Bölümü/ Sinema ve Televizyon (PR) (İngilizce) (Tam Burslu)

Mesleki Geçmişi :2020, Araştırma Görevlisi- Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi/Sanat ve Tasarım Fakültesi/İletişim ve Tasarımı Bölümü